

Renaissance
Capital

EN HIZLI MİLYAR

Afrika'nın
Ekonomik Devriminin
Ardındaki Hikâye

Charles Robertson

Nijerya Federal Cumhuriyeti Ekonomi ve Maliye Eşgüdümlü Bakanı,
Dr. Ngozi Okonjo-Iweala'nın önsözüyle

ANKARA SANAYİ ODASI

En Hızlı Milyar

The Fastest Billion

The Fastest Billion
The Story Behind Africa's Economic Revolution

EN HIZLI MİLYAR
Afrika'nın Ekonomik Devriminin Ardındaki Hikaye

CHARLES ROBERTSON

ve Yvonne Mhango, Michael Moran, Arnold Meyer,
Nothando Ndebele, John Arron, Johan Snyman,
Jim Taylor, Dragan Trajkov, Sven Richter,
Bradley Way

Önsöz
Dr. Ngozi Okonjo-Iweala,
Nijerya Federal Cumhuriyeti Ekonomi ve Maliye
Eşgüdümlü Bakanı

Renaissance
Capital

Charles Robertson

En Hızlı Milyar

Özgün Adı: *The Fastest Billion: The Story Behind Africa's Economic Revolution*

Ankara Sanayi Odası yayınıdır. Yayın No 61

ISBN: 978-605-137-315-7

1. Baskı, 5000 Adet, Kasım 2013, Ankara

© Türkçe Çeviri: Gamze Sarı Yücel, 2013

© Ankara Sanayi Odası, 2013

© **The Fastest Billion: The Story Behind Africa's Economic Revolution,**
Renaissance Capital Securities Limited

Ankara Sanayi Odası (ASO), bu eserin Türkçeye çevrilmesine ve ASO Üyelerine dağıtılmasına izin verdiği için Renaissance Capital Securities Limited'a teşekkürlerini sunar.

Basım Yeri: Duha Ofset Matbaacılık Yayıncılık Org. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Tel: 0312 341 7575 • Faks: 0312 341 2093

ANKARA SANAYİ ODASI

Atatürk Bulvarı No: 193 06680 Kavaklıdere / Ankara

Tel: 0312 417 1200 • Faks: 0312 417 5205

www.aso.org.tr

e-mail: aso@aso.org.tr

İçindekiler

Teşekkür	vii
Önsöz: Engellerinden Kurtulmuş Afrika	1
Giriş: En Hızlı Milyar ve 29 Trilyon Dolar	4
BİRİNCİ KISIM: En Sonuncudan En İyiye	13
Bölüm 1: Makroyu Doğru Anlamak	19
Bölüm 2: Umut Veren Bir Rota, 2012-2050	38
Bölüm 3: Hesap Sorma: Olgunlaşan Bir Demokrasi Kültürü	49
Bölüm 4: Özel Sektörü Serbest Bırakmak	72
Bölüm 5: İnsan Sermayesine Güvenmek	89
İKİNCİ KISIM: Massai Pazarı Momentumu	99
Bölüm 6: Afrika'nın Büyüme Patlamasında Petrol ve Gaz	101
Bölüm 7: Madencilik: Büyüme Yeni Başladı	115
Bölüm 8: Dünyanın En Büyük Demografik Kar Payı	126
Bölüm 9: Afrika Bankacılığı: Devrim Şimdi Gerçekleşiyor	143
ÜÇÜNCÜ KISIM: Büyük Sıçrayış	165
Bölüm 10: Teknoloji ve Zamanlama	169
Bölüm 11: Altyapı: Baştan Başlamanın Güzelliği	179
Bölüm 12: Kentleşme: Verimli Bir Döngü	197
Bölüm 13: Tarım: Yaklaşan Hasat	207
Bölüm 14: Ekvator Miti	226
Bölüm 15: Sonuç: Afrika'nın Zamanı	244

Sunuş

Afrika hızlı bir değişim ve dönüşüm yaşıyor. 1980-2000 arasında yüzde 10 düşüş gösteren kişi başına düşen gelir, geçen on yıl boyunca yüzde 30'un üzerinde bir artış gösterdi. Önümüzdeki on yıl Afrika için daha da iyi olacak. Önümüzdeki on yıl için Afrika'da yıllık ortalama büyüme beklentisi yüzde 6. Aldığı doğrudan yabancı yatırım miktarı en hızlı artan kıta olan Afrika, bu konumunu önümüzdeki yıllarda da koruyacak. 2002'de 15 milyar dolar doğrudan yabancı yatırım alan Afrika, 2006'da 37 milyar dolar, 2012'de 46 milyar dolar yabancı yatırım aldı. Afrika'daki tüm ülkeler eşit bir gelişme göstermemekle birlikte her geçen gün daha fazla sayıda ülke büyüme kervanına katılıyor. Artan gelir, doğal olarak mal ve hizmet talebini de artırıyor. Diğer bir deyişle Afrika, dünyanın en hızlı büyüyen pazarlarından birini oluşturuyor. Hem zengin doğal kaynakları hem de büyüyen pazarı ile Afrika, özellikle gelişmiş ülkeler arasında önemli bir rekabet alanı haline geldi.

Son yıllarda Türkiye'nin de Afrika ile ilişkilerinde hızlı bir gelişme yaşandı. Daha önce diplomatik ilişkilerimizin olmadığı birçok Afrika ülkesi ile diplomatik ilişkiler kuruldu. İhracatçılarımız, daha önce hiç ihracat yapmadığımız birçok Afrika ülkesine ihracat yapar hale geldiler. Müteahhitlerimiz, birçok Afrika ülkesinde projeler yürütüyorlar. Bugün hangi Afrika başkentine gidilirse gidilsin muhakkak çok sayıda Türk işadamıyla karşılaşılacaktır. Üniversitelerimizde okuyan Afrikalı öğrencilerin sayısı da hızla artmaktadır. Afrika'da bir sömürgecilik geçmişi olmayan Türkiye'ye ve Türk işadamlarına duyulan güven, ülkemizin bu kıtaya açılımını büyük bir biçimde desteklemektedir.

Ülkemizin Afrika çıkartmasına ASO da katkıda bulunmaktadır. Oda olarak Sudan, Nijerya, Somali, Kenya, Ekvator Ginesi ve Gana'ya yapılan resmi ziyaretlere katılarak temaslarda bulunduk. Ülkemizi ziyaret eden Nijerya, Gana, Kamerun ve Benin devlet başkanları, ASO I. Organize Sanayi Bölgesini ziyaret etmiş ve çok etkilenererek bizden kendi ülkelerinde de OSB'ler kurmak için destek talep etmişlerdir. ASO olarak bu taleplere büyük bir gayretle cevap vermeye çalışmaktayız. Halen Gana'da üç OSB kurmak için çalışmalarımız devam etmektedir. Yapılacak bu OSB'ler, bu ülkelerin doğal kaynaklarından istifade etmemizi sağlayacak ve özellikle müteahhitlerimize yeni iş kapıları açacaktır. Afrika uzmanı bir grup iktisatçı tarafından titiz araştırmalara dayanılarak yazılan En Hızlı Milyar, Afrika'nın hızlı büyüme serüvenini akıcı bir dille anlatırken Afrika hakkında oluşmuş bir çok önyargıyı da yok ediyor. Kitabın temel tezi, artık Afrika'nın zamanının geldiği ve bir zamanlar en geriden gelen en yoksul milyanın 21'inci yüzyılda en hızlı milyara olacağı.

En Hızlı Milyar'ın basılmasına izin veren Gelişen Piyasalar Yatırım Bankası Renaissance Capital'e ve Türkiye Ofisine, kitabın basılarak ASO üyelerine dağıtılmasını öneren Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Sayın Celal Koloğlu'na ve kitabın basımına katkı sağlayan Kolin İnşaat'a teşekkür ediyorum. ASO'nun 50'nci kuruluş yılı faaliyetleri kapsamında sunduğumuz En Hızlı Milyar'ın Afrika ile iş yapan ya da yapmayı düşünen üyelerimize yararlı olacağı umuyoruz.

Nurettin Özdebir
Ankara Sanayi Odası
Yönetim Kurulu Başkanı

Teşekkür

Afrika'nın geçirdiği ekonomik devrimi irdeleyen derinlemesine ve yere sağlam basan bu bakış, Renaissance Group'un 2005 yılında, kendi pazarları olan Rusya ve BDT'nin ötesine, Afrika'ya doğru büyüme kararından kaynaklandı. Firma yedi yıl içinde Afrika sahında yedi ofis açtı ve kıtada kendi öz kaynaklarından 1 milyar doların üstünde yatırım yaptı. Yatırımlarımızın merkezinde insan oldu - Afrika'da 180'den fazla kişi Grup ve faaliyetleri için yerinde çalışıyor. Bu kitap, onların zemin hazırlaması ve kitaba katkıda bulunan ekonomist, analist ve diğer uzmanlardan oluşan Renaissance takımını desteklemek üzere oluşturdukları bilgi tabanı olmasa ortaya çıkamazdı.

Bu, Renaissance Group'un ilk kitabı olduğundan, parlak fikirleri, bilgelikleri ve rehberlikleri için teşekkür edeceğimiz çok sayıda insan var, çünkü 2005'den bu yana Afrika üzerine hazırladığımız 2500 araştırma raporundan bir öykü yarattık.

Renaissance Group'un kurucusu ve CEO'su Stephen Jennings, işlerimizi Afrika'nın yaklaşan büyümesine koşmak ve Firmanın uzun vadeli gücünün çeşitlilikte - ve Afrika'da - yattığı riskini almak üzerine kaçınılmaz kararı verdi. Haklıydı.

The Bottom Billion: Why the Poorest Countries are Failing and What Can Be Done About it ("En Alttaki Milyar: En Yoksul Ülkeler Neden Başarısız ve Bu Konuda Ne Yapılabilir") kitabının yazarı Paul Collier, araştırmanın Afrika'ya girmesine öncülük etti ve kitabımızın adı için bize ilham verdi.

Renaissance Capital Araştırma ekibi ve editörleri Michiko Fox, Mark Porter ve Abigail Mauldin, birkaç kıtada birden 7/24 bir operasyon yürütüp, düzinelerce en iyi gelişmekte olan pazar analistinin çalışmasını mükemmel hale getirdiler.

Proje'nin mühendisliğini yaptıkları için Preston Mendenhall, Alexandra Waldman, Sergey Turov, Daria Khilenkova, Sabir Aliev, Natalia Pchelintseva, Ivan Aleshin, Svetlana Mitina, Lyudmila Bibina ve Olesya Latyshko'ya minnettarız. Brunswick Group, Renaissance Group'a yıllardır stratejik danışmanlık yaptı. Sally Tickner, yayıncılık sektörüne paha biçilmez bir ışık tuttu. Richard Walker ve Duncan Robertson çalışmamız için düzeltme hünelerini sundular.

Nijerya Federal Cumhuriyeti Ekonomi ve Maliye Eşgüdümlü Bakanı, Ekselansları Ngozi Okonjo Iweala'ya, The Fastest Billion'in önsözüne yaptığı katkıdan dolayı minnet borçluyuz.

Tüm Renaissance Group ekibi, bu kitabın derlenmesi boyunca sık-sık tekrarlanan yokluklarına gösterdikleri hoşgörü ve dünyanın en gayretli ve yenilikçi gelişmekte olan piyasa firmalarından biri için yaptığımız çalışmaların bir parçası oldukları için ailelerine minnettardır.

Akra, Harare, Johannesburg, Lagos, Lubumbashi, Lusaka, Nairobi ve Londra
Ekim 2012

Önsöz

Engellerinden Kurtulmuş Afrika

Ngozi Okonjo-Iweala

Aynı anda birden çok savaşın parçaladığı, etrafını etnik ve dini mücadeleler, yetersiz beslenme, hastalık ve cehalet sarmış ve bunların hepsinin kötü çizilmiş sınırlarla, gücünü hala koruyan sömürgecilik sonrası lekeyle ve dış güçlerin sürekli müdahalesiyle daha da karmaşık hale geldiği bir kıta düşünün.

Tek bir istisna ile kişi başına gelir 400 dolar seviyesinde geziniyor, ilkokul eğitimi bölgenin yalnızca küçük bir kısmına ulaşıyor ve diktacı egemenler, bölgenin zengin doğal kaynaklarının getirdiği her gelirin ulusal önceliklere değil kendi kişisel önceliklerine harcanmasını sağlıyor. Asgari geçim düzeyinde veya ancak biraz üzerinde yaşayan yığınları yukarı çekme olasılığı en iyi deyişle uzak görünüyor.

Bu noktada birçok okuyucu, yukarıda bahsedilenin Afrika, yani benim kendi kıtam olduğu sonucuna varmış olacak. Aslına bakılırsa, Sahraaltı Afrika (SAA) son on yıllık dönemlerde aynı sorunlardan muzdarip olsa da yukarıda anlatılan bölge 1970'lerin ortasındaki Kalkınmakta Olan Asya, yani dünyanın ekonomik açıdan en enerjik bölgesi olacak şekilde dönüşüme başlamadan önce 200 yıl boyunca gerilemeye, emperyal egemenliğe ve ekonomik durgunluğa sahne olan bir bölge.

SAA, despotlarının ve aşırı yoksulluğun pençesinde kıvrılırken, dönüşüm fidanları da Afrika topraklarında boy verdi. Giderek artan sayıda ekonomistin, yatırımcının ve mali politika belirleyicilerinin de fark ettiği üzere, SAA, hastalığını üzerinden attı ve Asya 'Kaplanları'nın geçtiğimiz yirmi yıllık dönemde kaydettiği büyümeye rakip olmayı, belki de aşmayı vaat eden bir şafağa uyandı.

Aslına bakılırsa, Charles Robertson ve Renaissance Capital'daki meslektaşlarının 'The Fastest Billion: The Story Behind Africa's Economic Revolution'

(“En Hızlı Milyar: Afrika’nın Ekonomik Devriminin Ardındaki Hikaye”) kitabında belirttiği gibi, Sahil’in altında kalan bölgedeki makroekonomik, demografik ve jeopolitik tablo, Hindistan, Güney Kore, Malezya ve Endonezya gibi kalkınmakta olan ülkelerin lokomotifleri olan ülkelerin, sözde Birinci Dünya ülkelerindeki pek çok kişi tarafından hala umutsuz vaka olarak görüldüğü ve uzun vadeli yatırımdan ziyade kalkınma yardımı ve bilgiç nasihatlerin hedefi olduğu 1980’lerin ilk yarısındaki başlangıcına büyük bir benzerlik gösteriyor. Ancak bugün hangi portföy yöneticisi, ‘Elbette, Kaplanlar daha yavru iken Asya’da çok yatırımımız vardı,’ diyebilmeyi istemezdi?

Bu kitabın savı, SAA’nın bugün en iyi performans gösteren uluslarının, yalnızca kıtanın zengin ve henüz büyük oranda kullanılmamış doğal kaynaklarının değil, aynı zamanda artan iç güçlerinin, zirai potansiyelinin ve eşsiz iç dinamizminin sürüklediği, kendi tarihi kalkınma süreçlerine hazır olduğudur. Bir milyarı aşkın nüfusu, giderek artan çok yönlülüğü ve açıklığı, yönetim, sağlık ve eğitimdeki iyileşmeleri ve gezegenin en hızlı büyüyen bölgesi olması farkıyla, Afrika gerçekten hakkını alacak ve küresel sermaye piyasaları da bunda hayati bir rol oynayacaktır.

Çin’in son on yıllık dönemde Afrika ekonomilerine yaptığı muazzam büyüklükteki yatırımların çoğu Batı’da kotarıldı. Bazı durumlarda, Pekin’in ve diğer gelişmekte olan güçlerin, hızla gelişen ekonomileri için hammadde satın alırken, kendi ürünleri için yeni pazarlar bulma yönündeki bu doğal arzuları, komplocu, hatta Soğuk Savaş terimleri ile ifade edildi. Bu bana göre fazlasıyla abartılı.

Gelişmekte olan piyasalar ve kalkınmakta olan ülkeler, küresel büyümeye daha önce hiç olmadıkları kadar katkıda bulunuyor (küresel büyümenin yüzde 60 veya daha fazlasını oluşturuyorlar) ve Afrika’daki orantısız görünen faaliyetleri de bu trendin bir parçası. Birçok kalkınmakta olan ülkedeki en büyük yatırımcılar artık diğer kalkınmakta olan ülkeler, üstelik yalnızca Çin değil, Hindistan, Singapur, Rusya, Brezilya ve diğerleri. Özellikle Çin, SAA ile gerçekleştirdiği ticari faaliyetlerine genellikle devasa altyapı iyileştirmelerini dahil ederek, geride ticareti her ülke için kolaylaştıracak demiryollarını, karayollarını ve liman tesislerini bırakıyor.

2007 ve 2008 yıllarında Afrika masasında Dışişleri Bakan Yardımcısı vekili olarak görev yapan, Küresel Kalkınma Merkezi’ndeki kıdemli meslektaşım Todd Moss¹, ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton’ın 2012 yılındaki Afrika ge-

¹ Lydia Polgreen, “US, Too, Wants to Bolster Investment in a Continent’s Economic Progress,” (“Bir Kıtanın Ekonomik ilerlemesindeki Yatırımı Artırmayı ABD de istiyor”) The New York Times, 8 Ağustos 2012.

zisinde, “Kişisel görüşüm, Çin’in Afrika’da yaptıkları hakkında ABD’nin pek kaygısı olmadığı yönünde,” yorumunda bulunmuştu. “ABD, otoyol, köprü ve havalimanları inşa etmeyecek, bunlara Afrika’nın ihtiyacı var, bu yüzden Çin’in bunları yapmasına minnettar olmalıyız,” demişti.

Ne yazık ki, Afrika’daki ekonomik ve politik kalkınmaya dair pek çok anlatım, kıtada sürmekte olan değişimlerin kapsamının Batı’nın bilincine işlemediğini belli eden bir söylemle ifade ediliyor. Afrika’ya yapılan atıf hala savaş, salgın hastalıklar, cehalete ve aşırı yoksulluğun pençesindeki sözde umutsuz bir bölgeye ilişkin modası geçmiş, gelişigüzel göndermeler içeriyor. Bu, Afrika’nın sorunları yok, demek değil. Altyapı yetersizliklerinden, olumsuz insani gelişme göstergelerine, zayıf kurumlar ve kötü yönetilmeye kadar pek çok güçlük var. Konu şu ki, bu güçlüklerle karşı karşıya olan yalnızca Afrika değil.

Asya halen Hindistan ve Nepal’deki Maoocu ayaklanmalarla, Pakistan ve Myanmar’daki iç çatışmayla, Güney Çin Denizi’ndeki gerilimlerle ve hemen hemen tüm ülkelerinin belirli bölgelerindeki aşırı yoksullukla mücadele ediyor. Ancak bugün Afrika’yı, CBS’in 60 Minutes (“60 Dakika”) programının Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nden (“Kongo”) gerçekleştirdiği yayında yaptığı gibi, “pek az neşe, daha da az umuda sahip” bir yer olarak tanımlamak saçma olur. Ekonomik ve politik trendler bir yana, bir milyar insana sevinç veya umuttan yoksun deyip geçmek, onların hayallerini, onurlarını ve aslında yaşamlarını yok saymaktan çok da farklı değil.

Daha iyi bilgi sahibi olanlar, son on yılda Nairobi’deki veya Lagos’taki veya Kampala’daki dönüşüme tanık olanlar için, sonraki sayfalar, zaten bildikleri bir hikâyeye hayati ayrıntılar ekleyecektir. Afrika’nın yatırımcılar için altın bir fırsat olduğu düşüncesine hala şaşırabilecek kişiler için bu kitap son derece aydınlatıcı olacaktır.

Gerçek mücadele ile geçen on yılların ardından Afrika’nın günü geldi ve kıtanın insanları tanınmak için feryat ediyorlar. Afrika, bu kitabın isminin haklı olarak öngördüğü gibi, başarıya en hızlı ulaşacak kıta olacak. Küresel yatırımcılar ve uluslararası politika yapımcıları için geçerli olan soru, kârdan pay isteyip istemedikleridir.

Dr. Ngozi Okonjo-Iweala

Nijerya Federal Cumhuriyeti Ekonomi ve Maliye Eşgüdümlü Bakanı

“Reform Edilemeyi Reform Etmek: Nijerya’dan Alınacak Dersler” kitabının yazarı (Abuja, Ekim 2012)

Giriş

En Hızlı Milyar ve 29 Trilyon Dolar

Charles Robertson

En hızlı milyanın yükselişi, 200 yıldan biraz fazla süre önce başlayan küresel ekonomik dönüşümün son aşaması olacak. Bu dönüşüm, ülkelerin tarım toplumundan endüstriyel devletlere, tiranlıktan çoğulcu orta sınıf topluluklarına ve bilgi çağının giderek daha fazla sürüklediği ekonomilere geçiş sahne oldu. Bunlar, bir ülkenin ekonomik ilerlemesini ve nüfusunun asgari geçim düzeyinden, dünyanın en gelişmiş ülkelerinin bugün keyfini sürdüğü eşi görülmemiş refah ve politik çoğulculuğa doğru istikrarlı yolculuğunu ölçtüğümüz mihenk taşları haline geldiler. Süreç 2050 yılı itibarıyla tamamlanmış olmayacak fakat Afrika bu devrimin en son yararlanıcısı olma yolunda. Dahası, en dikkat çekici ilerleme, önümüzdeki iki kuşakta gerçekleşecek. Geçen on yıllık dönemde kıtanın gördüğü en hızlı büyümeye zaten tanık olan bir milyar Afikalının, iki milyara ve Afrika'nın 2 trilyon dolarlık GSYİH'sının 2050 yılında bugünün parasıyla 29 trilyona ulaşmasını bekliyoruz. Afrika, 2050 itibarıyla ABD ve Avro bölgesinin bugün birlikte ürettiklerinden daha fazla GSYİH üretecek ve aynı zamanda Afrika'nın temel sosyal, demografik ve politik gerçeklikleri de dönüşüm geçirecek.

Ülkeleri otoriter rejimli geç ortaçağ ticaretinden, kapsamlı ve etki alanı geniş sosyal ve yasal kurumları bulunan sanayileşmiş uluslara taşıyan gerekli unsurlar artık iyi bilinir oldu. Yalnızca bazılarını yazacak olursak: eğitilmiş nüfus, enerji ve güç üretme yöntemi, ticaret, çok yönlü finansal araçlar ve hepsinin üzerinde, gelişmiş yönetim. Büyüme, çatışmada olduğu kadar piyasada da rekabet tarafından hızlandırıldı. Modern endüstri devletlerinin talepleri, ticaret ve koloniler aracılığıyla nüfuzlarının dünyayı kapsayacak şekilde yayılmasına yol açtı. Onlar büyüdükçe, onları sergilenen aynı ilerleme hızında olmak zorunda olmasada öncülerin aldığı derslerden faydalanarak ve adapte olmak ve öğrenmek

için zamanı gözlemleyerek büyümenin rotasına daha hızlı ulaşmayı başaran diğerleri de takip etti. Doğal kaynakları - mineral, tarımsal ve enerji alanlarında - zengin bir kıta olan Afrika, aynı zamanda nüfusunun gençliği ve halklarının ekonomilerini öncü sanayileşmiş ülkelerin yaşam standartlarını yakalayacak şekilde büyütmeyi başarma arzusunun fazlalığı açısından da zengin. Tüm dünya, dünyanın en büyük ekonomileri arasında katılacak bu son kıtanın başarısının bir parçası olabilmek için Afrika ile olan bağını genişletiyor.

Renaissance, olup biteni göstermek için sizi bir yolculuğa çıkarmak istiyor. Gelişen, diğer tüm kıtaları geride bırakacak büyüme oranları sergileyen, halkları Afrika tarihinde hiç olmadığı kadar hızlı zenginleşen ve içinde bulunduğumuz modern rekabetçi dünyada başarılı olabileceklerini gören bir kıtaya tanık olacaksınız. Afrika, dördüncü ekonomik çağa en hızlı erişen kıta olacak. Halkları ve kıtanın geleceğine yatırım yapanlar için muazzam finansal faydalar yaratıyor ve yaratmaya devam edecek. Renaissance bu konudaki gayretinde samimi. Orada şimdi varız, olmamız gerektiğine de inanıyoruz. Afrika'nın iş yapmak için en heyecan verici kıta olduğunu keşfettiğimiz bu yolculukta bizi takip edin ve Afrika'nın önümüzdeki 30 yıl boyunca en heyecan verici ve ödüllendirici kıta olacağına inandığımızı görün.

Afrika, 1980-2000 yılları arasındaki durgunluğun ardından, birçoğunun 18. yüzyılın küresel normu olan anti-demokratik feodalizm sonrası yoksulluktan, OECD üyesi ülkelerinin çoğunun 21. yüzyılın yüksek gelirli, düşük seviyede yozlaşmış ve genel olarak demokratik normlarına yaptığı geçişe paralel olarak, yüksek büyüme tarafına sağlam şekilde geçiş yaptı. Diğer gelişmekte olan pazarların başarı öykülerinin özendirme etkisi ile Afrika gençliğinin liderlerinden yüksek beklentisinin birleşimi, buradaki en önemli katalizör oldu. Diğerler katalizörler arasında Afrika'nın yüksek getiri arayan yabancı sermayeyi çekmekteki başarısı da yer alıyor. Bunun, önümüzdeki yıllarda daha pahalı olan gelişmiş piyasalarda getirilerin çok düşük olma tehlikesi ortaya çıktığında, kaçınılmaz olarak Afrika'nın yararına olacağına inanıyoruz. Bir diğer katalizör de, üretkenlik artışlarının, teknoloji transferleri sayesinde her zamankinden daha kolay elde edilmesidir. Teknolojik yenilenme hızı dünyada artık o kadar yüksek ve cep telefonu teknolojisindeki patlama ve kıta genelinde geniş-bantın yayılmasının kanıtlandığı gibi, teknoloji transferi o kadar kolay ki, Afrika yalnızca teknoloji alıcısı konumunda değil, aynı zamanda M-PESA bankacılık sistemi ile teknoloji ihracatçısı haline de geliyor.

Büyüme hızlandırma süreci asla bir gecede olmaz, ama süreç hızlanıyor. İngiltere'nin yüzyıllarını alan süreç, artık on yıllık dönemler, hatta yıllar içinde gerçekleşebilir. ABD ve Almanya, 19. yüzyılda İngiliz teknolojisini "ödünc

almış” ve daha sonra geliştirmiş, Japonya aynısını 20. yüzyılda daha da çabuk yapmıştı, Çin ise son 30 yıl içinde bu süreci daha da hızlandırdı. İki asırlık küresel ilerlemenin ardından, bugün Afrika, gelişme için en büyük manevra alanına sahip. Afrika’nın atağa kalkması, bağımsızlıktan 40 sonra, yeni yüzyıla birlikte başladı. Neden daha önce başlamamıştı? Çünkü ilk ve orta öğretimin yetersizliği nedeniyle beşeri sermaye fazlasıyla sınırlı iken, küresel sermaye Çin gibi ülkelerde daha iyi fırsatlar bulabiliyordu. 1960’ların ve 1970’lerin politik liderleri deneyimsizdi, genellikle kendilerine hizmet ederlerdi ve bir ülkenin en iyi şekilde nasıl kalkınacağına ilişkin çelişkili tavsiyeler alırlardı. Asya ülkelerinden taklit edilecek güçlü modeller yoktu. Afrika’daki uluslararası katılım, genellikle Soğuk Savaş jeopolitikasına göre ayarlanıyor, ticaret ve yatırım yerine, iç savaş ve çekişmeleri besliyordu.

Peki ne değişti? Birçok hükümet hatasından ders aldı ve yalnızca Asya’daki değil daha da önemlisi Mauritius’tan Botswana’ya ve Cape Verde’ye, şimdi de Gana ve Ruanda’ya olmak üzere Afrika’nın ta kendisindeki olumlu reform örneklerini gördü. Çoğu ülkede, Deng Xiaoping’in 1978’te piyasa kapitalizmini ilk kez benimsemesi veya Hindistan’ın 1991’deki geçişi gibi reform mucizeleri gerçekleşmedi. Ancak iş yapmanın önündeki engellerin tedrici olarak azaltılmasıyla özel sektör gelişebildi ve beklentiler büyüdü. Hükümetler, kamu finansmanını sağlam bir zemine oturtmak için dış borç affi programlarını kullanarak buna destek oldu ve güçlü ilk öğretim ve orta öğretime daha geniş kapsamlı erişimin esaslarını sağlayabildiler. Bu da karşılığında daha kaliteli kamu idaresi ve özel sektör için daha vasıflı işgücü getirdi. Sonuçta daha yüksek büyüme elde edilerek kamu finansmanını güçlendirdi ve altyapı yatırımı için fon sağladı. Daha güçlü büyüme ve kamu finansmanı -ki bu alanlarda Afrika’nın rakamları Avrupa, ABD veya Japonya’ninkilerden çok daha iyi seviyededir-, yabancı özel sektör sermayesini çekmede rekor seviyelere ulaşılmasına yardımcı oldu. MTN gibi şirketlerin başarısı, yeni yabancı yatırımcıları kıtadaki fırsatların peşine düşmek konusunda cesaretlendirdi. Yabancı yatırımın, mobil telefon olanağını kıtaya baştan aşağı yaymasıyla üretkenlik arttı ve telefon kullanabilen herkes için işletmeyi, hatta yönetimi kolaylaştırdı. Bu Bilişim Teknolojisi (BT) devrimi, Kenya’nın Equity Bank’i önde gelen örnek olmak üzere, şimdi bir bankacılık devriminin gelişmesine yardım ediyor. Aşırı borçlanmanın çevre Avrupası’nı batırmakla tehdit ettiği bir dönemde, Afrika, kıtanın gelişmesine yardım edecek bir bankacılık devrimini başlattı.

1980-2000 yılları arasında hüküm süren ayı piyasasının ardından yükselen emtia fiyatlarının ilave katkısı da kuşkusuz yardımcı oldu. SAA’da 1990’larda

yılda yaklaşık 34 milyar dolar ortalamasında olan petrol gelirleri, 2005 itibarıyla üç katının daha da üzerine çıkarak 124 milyar dolar oldu ve o tarihten sonra da ikiye katlandı. Yüksek metal fiyatları, Sierra Leone'den Zambia'ya kadar büyümeye çarpıcı ivme kazandıran maden ve altyapı alanlarındaki yeni doğrudan yabancı sermaye yatırımları beraberinde getirdi. Daha güçlü ödemeler dengesi, kıtanın çoğunda, büyümeyi mahveden döviz kuru zayıflığı krizleri belirsizliği ve çok yüksek enflasyon oranlarından uzaklaşılmasına ve güven artırıcı düşük enflasyon ve daha yüksek yatırım ortamına doğru yol alınmasına yardım etti. Ama başarı tek başına emtialara yüklenemez. Mineral zenginliği olmayan ülkeler bile büyük kazanımlar elde ettiler. Etiyopya, Ruanda, Tanzanya ve Uganda'da GSYİH'nin son on yıllık dönemde ikiye katlanması salt petrol ile açıklanamaz. Bu ülkelerde enerji üreticilerinin yanı sıra, daha iyi yönetim, daha güçlü kamu finansmanı (büyük ölçekli borç ertelemelerinin yardımıyla) ve özel sektördeki büyümenin faydaları, Afrika'nın milyarlık nüfusunu "en hızlı" hale getirdi.

Dünya, Afrika'nın hikayesini kabul etmeyi neden ağırdan alıyor? Sorun kısmen, pek çok kişinin bugünkü Afrika'yı, OECD ülkelerinin benzer gelir seviyelerindeki halleri yerine, bugünün Batılı ülkeleri ve hatta oturmuş gelişmekte olan piyasalarıyla karşılaştırmasıdır. Mevcut Avro bölgesi ülkeleri arasında, çalışma yaşındaki yetişkinlerin çoğu bir askeri darbeyi hatırlamıyor (darbelerin en sonuncusu 1974'te Portekiz'de gerçekleşmişti), ama 2012 yılında Batı Afrika'da iki darbeye tanık olduk. Birçok Afrika ülkesindeki yozlaşmış politika ve otokrasi, bunların bir zamanlar Avrupa'da yaygın olduğuna hiçbir gönderme yapılmaksızın kınanıyor. Pek çok kişi, Afrikalıların demokrasiye uygun olmadığı veya yozlaşmayı umursamadığı yüzeysel sonucuna varıyor ve bu da kıtayı yatırım yapılamaz hale getiriyor. Bu düşünce tarzı, 1970'lerde Asya'da ve ondan daha önce Avrupa'da yanlış idi. Neticede Fransa halen, General Charles De Gaulle'ü 1958'te iktidara getiren darbenin yarattığı sistem ile yönetiliyor.

Dahası, Afrika'da neyin değiştiği hakkında pek az kesimin bilgisi var. Çünkü The Economist'in bir zamanlar "lanetli kıta" dediği Afrika'yı çok az yabancı tanıyordu. Açık söylemek gerekirse, Afrika'daki gözle görülür iyileşme on yıldan sadece biraz eski. Dünyanın dikkati, Çin'in 1999'da dünyanın yedinci büyük ekonomisi seviyesinden, 2010'da ikinci sıraya çarpıcı yükselişine ve 2007'den itibaren küresel mali krize odaklandı. Görüşlerimizi güncellemek zaman alıyor - bu görüşlerde Hong Kong bir zamanlar ucuz plastik oyuncaklar üretiyordu ve Batı Avrupa'nın üretim becerisine ulaşamazdı, şimdi ise Çin, belki de bu kitabı okuyor olduğunuz iPad'leri üretiyor. 1983-1985 yıllarının Etiyopyası, otokratik yönetim, kuraklık ve

savaşın ortaya çıkardığı kıtlık 18 milyon çocuk üzerinde korkunç bir etki yaptığında tüm dünyanın dikkatini üzerine çekmekle birlikte, şimdi 34 milyon çocuğa çok daha fazla kalori sunabilme konusunda istikrarlı şekilde başarılı olurken hiç kimse haberini yapmıyor. Hatta Afrika'nın kaydettiği ilerleme, altyapı iyileştirmelerini Çin'in finanse etmesi sorunlarından, Afrika'nın Londra ve Moskova'ya yaptığı sebze ihracatının “karbon maliyetine” kadar, bazen olumsuz yönden dikkat çekiyor. Daniel Kahneman'ın *'Thinking, Fast and Slow'* (*'Düşünmek, Hızlı ve Yavaş'*)¹ isimli kitabında tanımladığı gibi “olumsuz bir halo (hale) etkisi” Afrika'yı girdabına alıyor ve bunu aşmak on yıllar sürebilir. Değişim üzerinde odaklanmanın ve Afrika'nın tuttuğu büyüme güzergahını göstermenin, bunu hızlandıracağını düşünüyoruz.

Çin'de yaygın şekilde belgelenmiş olan kentleşme etkisini göz önüne alıyoruz, fakat % 50 kentleşme oranına Nijerya'nın da sahip olduğunu pek az kişi fark ediyor. BM-Habitat, 2010 ile 2025 yılları arasında, Lagos ve Nairobi dahil 11 Afrika şehrinin % 50'nin üzerinde nüfus artışı kaydedeceğini tahmin ediyor. Akademik araştırmalar, Afrika'nın gelişimini hızlandıran ilave bir faktör olan kentleşmenin verimlilik ve üretkenliği artırma üzerinde giderek çok odaklanıyor. Renaissance Capital'ın kalkınma şubesi Rendeavour, Kenya'daki Tatu City'den, Gana'daki King City ve Appolonia'ya kadar, bu genişlemenin gerektirdiği modern kentleri inşa ediyor. Afrika'nın artan nüfusunun konutlara ihtiyacı var -ama işe de ihtiyacı var. Birkaç on yıl içinde, Doğu Asya 15-24 yaş grubundaki nüfusunda %20-30 azalmayı idare etmeye çalışırken, Afrika'da %15-20 artış olacak aynı yaş grubundakilere fırsatlar sunmak üzere imalat ve hizmet sektörü işlerinin bu kıtaya ulaşmasını bekliyoruz.

Bunlar, SAA'da büyüme ivmesini önümüzdeki 4 on yıllık dönem boyunca yıllık % 7-8'e ve en düşük gelirli ülkelerde % 9'a, 2030-2050 döneminde ise çift haneli sayılara çıkaracak bileşenlerden yalnızca iki tanesi. Afrika bugün, çift haneli büyüme on yılını 20. yüzyılın sonunda zaten elde etmiş durumda ve aynısını kendisi de yaşadıktan sonra 1990'da Hindistan'ın geçtiği gibi, Asya'da gördüğümüz en iyisi ile aşık atacak bir performans başarısı gösterme yolunda. Afrika'nın büyüme öyküsü elbette tekdüze olmayacak Asya'da Singapur'un büyüme hızı Myanmar'inkini o kadar fazla katladı ki, bugün kişi başına düşen GSYİH'sı 58 misli daha büyük. Afrika'da da kimi ülkeler geride kalacak. Ama en başarılı olan ülke çok daha zengin olmakla kalmayacak, Asya ve gelişmiş piyasaların yavaşlayan performansını hızla geride bırakacak.

Bunun çarpıcı bir sosyal etkisi olacak. GSYİH'nın % 2,8'i düzeyindeki kamu sağlık harcamalarının % 4,1'e yükselmesinin yardımıyla, sağlık hizmetleri harcamalarının, bugünün parasıyla 123 milyar dolardan 1 trilyon 944 milyar dolara

çıkıp 2050 itibarıyla 16 katı düzeyine ulaşmasını bekliyoruz. Hemşire sayısı 1 milyonun altında iken 11 milyona ve doktor sayısı da Dünya Bankası'nın tahmini olan 200 bin sayısından 4,4 milyona yükselecek. HIV enfeksiyonu ve sıtma vakalarında Afrika çapındaki düşme trendi - her ikisi de kendi doruklarından dördte biri aşan oranda aşağı düştü bile - hız kazanacak ve çocuk ölümü oranları da dalışa geçecek.

Eğitime yapılacak kamu harcaması, en büyük etkisi orta öğretim okullarına olmak üzere, 93 milyar dolar düzeyinden 2050'de 1 trilyon 384 milyar dolara çıkacak. İlkokula kaydolma oranı 2005 yılında zaten % 96 seviyesindeydi. Artan nüfus, ilkokul öğretmenlerinin sayısının 4 milyondan 10 milyona yükselmesi gerektiği anlamına geliyor. Ortaokula kaydolma oranı 2020 itibarıyla % 50'yi aşacak ve 2050 itibarıyla % 100'e yakın olacak.² 2050 yılındaki iki milyar kişi, kıtanın sahip olduğu en iyi eğitilmiş ve en iyi tıbbi destek alan insanları olacak. Renaissance henüz 2020 itibarıyla sağlık hizmetlerinde % 72'lin bir reel artış ve eğitim harcamalarında bugüne göre % 69'luk yükseliş bekliyor. Endişeli bir mizaca sahip olanlar, güvenliğin de iyileşecek olmasıyla rahatlayabilirler. En riskli ülkeler çoktan Latin Amerika, Karayipler ve Ortadoğu'da toplanmış durumda, Soğuk Savaş döneminden sonra çatışmanın önemli oranda azaldığı Afrika'da değil. Savunma harcamaları 2011'de Afrika çapında yalnızca 34 milyar dolar civarındaydı³, bu tutar dört adet ABD uçak gemisi satın almaya bile yetmez. Savunma harcamaları SAA'nın şu andaki GSYİH'nin % 1,6'sı düzeyini sürdürmesi durumunda, bu tutar 2050 yılında 471 milyar dolar olur. Ama bu sayı daha düşük olursa şaşırılmayacağız. Ülkelerin çok büyük çoğunluğu demokratik olacak ve demokrasiler birbiriyle savaşa ihtiyacı hissetmedikçe, hükümetler çok gereksinim duyulan altyapı iyileştirmelerine daha fazla harcama yapabilecek olmalılar.

Bugün bazıları güçlü ve yıkılmaz, ama birçoğu hassas ve hala kırılabilir olan 31 adet demokrasiyi sayıyoruz. Renaissance, 2050 itibarıyla 50 demokrasi ve yalnızca birkaç tane, orta sınıfını rüşvetle satın alabilecek kadar ve enerji yönünden zengin, ihracatçı otokratik rejim kalmasını bekliyor. Güney Afrika, 2013 kadar erken bir tarihte, şimdiye dek hiçbir demokrasinin iflas etmediği, kişi başına 10.000 dolarlık GSYİH kilit seviyesinin üzerine çıkıp Botswana ve Mauritius gibi birkaç ülkeye katılacak. Afrika'nın çoğu, 2050 itibarıyla aynı eşiği geçip onlara katılacak. Demokratikleşme, bu trende müdahale eden askerlerin postal sesleri kadar yüksek ses çıkarmayacak olabilir, ama yine de istikrarlı ilerleme kaydeden kaçınılmaz bir yürüyüştür. Önümüzdeki 10 yıl içinde demokratikleşmesi muhtemel ülkeler Fas ve Swaziland'dir.

Yolsuzluk 2050 yılında ortadan kaybolmayacak. Ne demokrasi ne de yüksek kişi başına gelir, her ülkenin Finlandiya veya Yeni Zelanda'nın Transparency International (Uluslararası Şeffaflık Örgütü) araştırmalarında sürekli olarak elde ettiği mükemmele yakın notlara erişmesi için yeterlidir. Yine de Afrika'nın, kişi başına GSYİH seviyesinin olması gerektiğini ima ettiğinden daha az yolsuzluğun olduğu 14 ülkeye ve bu gelir düzeylerinde normal olandan daha fazla yolsuzluğun olduğu yalnızca yedi ülkeye sahip olması şaşırtıcı. Renaissance yolsuzluk notunda 2020'lerin ortası itibarıyla kıta çapında % 24'lük ve sonraki on yıllık dönemde de ilave bir % 10'luk iyileşme olmasını bekliyor. Güney Afrika, Gana ve Ruanda dahil bu endekste iyi performans gösteren ülkeler, hisse senedi piyasasına yabancıları çekme konusunda en iyileri olacak. Kötü performans gösterenler ise hala borçlanma senetleri yatırımcısına cazip gelecekler. Yerel ve yabancı yatırımcılar daha az yozlaşmanın faydalarını hissedecek ve hükümetler, Ruanda gibi öncülerin son yıllarda hayata geçirdiği İş Yapmayı Kolaylaştırma reformları aracılığıyla süreci hızlandırabilecekler.

Afrika'nın dünya ekonomisindeki yeri değişecek

Kıta bugün, büyümeye ivme kazandıran altyapı yatırımı sürecine başlamak için yüksek emtia fiyatlarının ve Çin'e yapılan ihracatların avantajlarını kullanıyor. Renaissance, bunun genişlemesi için büyük bir alan olduğunun farkında. Tanınmış ekonomist Paul Collier'in gösterdiği gibi, Afrika 2000 yılında, OECD ülkelerinde kilometrekare başına düşen keşfedilmiş toprak altı kaynaklarının % 20'sine sahipti. Eksik olan % 80'lik kısım artık keşfediliyor. Batı ve Orta Afrika'daki yeni demir cevheri projeleri, 2022 itibarıyla yaklaşık 600 milyon tonluk üretim ilavesi yapabilir. Mozambik, 2020 yılında en büyük kok kömürü ihracatçılarından biri olmak üzere. Madenler ve tarımda emtia ihracatı artışı, önümüzdeki on yıllık dönemlerde anahtar hususlar olacak. Bunlar, yeni madencilik üretiminin desteği ile 2012'de % 33 GSYİH artışı bekleyen Sierra Leone gibi, büyüme konusunda avantajlı bir başlangıç yapılmasına yardım edecek olmalıdır.

Her yıl, tek başına petrol sektöründe, Gana, Uganda ve son olarak Kenya'da büyük bir yeni keşif haberi veriliyor ve bu da Afrika'nın dünya petrol rezervlerindeki payını % 10'a yükseltiyor. Afrika petrol üretimi artışı, tamamı SAA'da olmak üzere, son 10 yıl içinde dünyadaki en hızlı artış oldu bile. SAA, 1965'te 1 milyar dolar (2011 dolar kuru ile) gelir getiren günde 316.000 varil petrol üretiminden, şimdi Çin'in tüm ithalat ihtiyacına eşdeğer olan günde 5,8 milyon varillik üretime geldi ve yılda 235 milyar dolarlık veya 2011 GSYİH'nın % 20'si kadar gelir elde

ediyor.⁴ Renaissance, petrol fiyatlarında bir değişiklik olmasa bile, bu tutarın 2019 itibarıyla 300 milyar doları aşmasını bekliyor. Her üç yılda neredeyse bir trilyon dolarlık petrol geliri olması, yatırım ve tüketim mallarının ithalatını finanse edecek benzeri görülmemiş bir yabancı sermaye girişi anlamına geliyor.

Hızlı ekonomik büyüme, Afrika'nın kaynak talebinin de artması anlamına geliyor. Nijerya'nın çelik tüketiminin bugünkü yıllık 1,6 milyon ton düzeyinden 2050 yılında yılda 115 milyon tona çıkmasına şaşırmanın. 2020'de 8 milyon olacak Afrika'da motorlu araç satışları, 2030'da 14 milyona erişebilir ve bu ABD'nin bugünkü satışından yüksek. Yeni Geely veya Tata, bal gibi de Nijerya, Kenya veya Etiyopya'da kurulabilir. Kara ve demiryolu taşımacılığı talebi üçe katlanacak iken yolcu taşıyan uçuşların sayısı her on yıllık dönemde iki katın üzerine çıkıp bugünkü 100 milyon seviyesinden 2050 itibarıyla 1,7 milyara ulaşacak. Afrika, emtiaları yalnızca ihraç etmek yerine, onları tüketiyor da olacak.

İmrenilecek bir makroekonomik zemin

Makroekonomik zemin, belki de Afrika'da şimdiye dek olmadığı kadar iyi ve daha güçlü büyümeyi destekler durumda. SAA enflasyonu 2003'te tek haneli rakamlara düşerken, kamu finansmanı da bir nesil öncesinden bu yana büyük oranda gelişti. Batı, borç artışı ile küresel mali krize doğru koşarken, SAA kamu borcu oranını 2000 yılındaki GSYİH'nın % 70'si düzeyinden 2009'da % 32'ye düşürüyordu. İngiltere, İspanya ve ABD'deki tüketiciler, bireysel borçlarını GSYİH'nın % 100'ünün üzerine iterken, Afrika'da hane halkı borcu, kıtanın çoğunda GSYİH'nın % 0-10'u seviyelerinin civarında kaldı. En nihayet Batılı bankalar, ne kendilerinin ne de müşterilerinin tam olarak anladığı giderek artan şekilde karmaşıklaşan enstrümanları özendirirken, Kenyalı Safaricom, milyonlar için mali hizmetlere erişim sağlayan cep telefonları ile parayı hareket ettirmenin yeni bir yolunun öncülüğünü yaptı. Giderek daha da iyi bilinir hale M-PESA sistemi, bütün bir kıta ve gelişmekte olan dünyanın büyük kısmı için Afrika'dan kopyalanacak bir şablon sunuyor.

Artan makro istikrar, Afrika varlıkları için artan küresel iştahı destekleyen kredi notlarının kıta çapında elde edilmesine yardım etti. 1990'larda gelişmekte olan pazarlarda kısa vadeli ve dalgalı olan yerel para birimi ile borçlanma piyasaları, Kenya'da 30 yıla kadar çıktı bile. SAA'da yaklaşık 260 milyar dolarlık aktife sahip yerel emeklilik sandıkları, yerel borçlanma ve hisse senedi piyasalarının önde gelen oyuncularını durumunda ve 2050 itibarıyla SAA'da 7 trilyon dolara, Afrika genelinde ise 10 trilyon dolara yükselecekleri yönündeki ihtiyatlı bir varsayımında

bulunuyoruz. Birçok Afrika ülkesi özel emeklilik karşılıklarını teşvik etmek için çoğu Asya ve pek çok Avrupa ülkesinden fazlasını çoktan yaptı ve en hızlı milyar için güvenli bir gelecek sunma konusunda güçlü bir konumda.

Renaissance'ın demokratik, daha zengin, daha sağlıklı, giderek daha eğitilmiş bir Afrika vizyonu iyimser bulunabilir. Veya aldatıcı... ya da kendi çıkarlarına hizmet eder nitelikte. Ama aşağıda ana hatlarıyla ifade ettiğimiz noktaların , sizi bunun aksine ikna edeceğini sanıyoruz.

Temel savımız Afrika'nın, "en hızlı büyüme" bayrağını geliştirmekte olan Asya ve Hindistan'dan devralarak, daha önce zaten geçtikleri yolu takip edip giderek büyüyen küresel pazarlar ve yeni teknolojinin sağladığı ilave yakıtla, on yıl kadar önce başladığı gidişatı sürdürdüğüdür. Kıta şimdiden, daha önce hiç olmadığı kadar demokratik, emniyetli ve daha iyi yönetilmekte. Daha iyi yönetim sayesinde makro zemin çarpıcı şekilde iyileştirildi - Zimbabve'nin son zamanlardaki hiper enflasyon vakası gibi olumsuz örnekler, sadece iyi yönetimin faydalarını vurgulamaya yaradı. Kenyalı Equity Bank üzerinde, haklı bir gerekçeyle odaklanıyoruz, teknoloji ve inovasyonun Afrika'nın geleceğe doğru sıçramasını nasıl sağladığını vurguluyor.

Yeni şehirlerin geliştirilmesi, yeni madenlerin açılması ve kıtanın petrol potansiyelinin keşfi doğrudan yabancı sermayenin kıtaya akmasının nedenleridir. İnternet ve geniş-bant erişimi, ihracat üzerindeki "denizle bağlantısı olmama" kısıtlamasının azalmasına yardımcı oluyor. Ruanda, Singapur'un 20. yüzyıldaki başarısını taklit ederken, hükümetler İş Yapma Kolaylığını artırmanın faydalarının gittikçe daha fazla farkına varıyor.

Fazla mı iyimseriz? Bu kitabı, Renaissance'ın Afrika'nın geleceği konusunda neden bu kadar temkinli olduğunu sorarak bitirmenizi tercih ederiz. Sonra da orada yatırım yapmayı düşünmenizi görmek isteriz - tıpkı bizim gibi.

Notlar

1. Daniel Kahneman, Thinking, Fast and Slow (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011)
2. Bu kitaptaki öngörüler, aksi belirtilmedikçe Renaissance Capital Araştırma'ya aittir.
3. Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü (SIPRI) 2012 Almanağı: Armaments, Disarmament and International Security - Silahlanma, Silahsızlanma ve Uluslararası Güvenlik- (Oxford, Oxford University Press, 2012).
4. ABD Enerji Bilgi İdaresi, Uluslararası Enerji İstatistik veritabanı, <http://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm>

BİRİNCİ KISIM

En Sonuncudan En İyiye

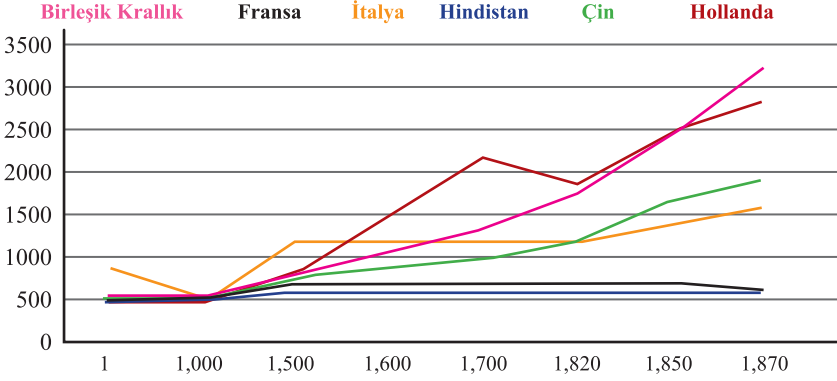
İyimser Olmak İçin Tarihsel Bir Neden

Charles Robertson

Hiç kimse, ekonomik büyüme ve iktidar trendlerinde meydana gelen ani değişimlerin dayandığı kesin nedenleri bildiğini iddia edemez. Ekonomistler Hindistan ve Çin'in küresel GSYİH içinde bir zamanlar baskın olan yüzdesinin 1700 yılından sonra neden azaldığı ve Doğu Asya'nın 1980'den sonra neden birden bire canlandığı üzerinde henüz anlaşmış değil (ne zaman anlaştık ki?) Ölçümler bariz şekilde görgül (deneysel) kanıt olmak için yetersiz kalıyor. Yine de dünya ekonomik tarihini kirleten hatalı varsayımların aydınlatılmasına ışık tutabilmek için son birkaç binyıla hızlı şekilde bir göz atmaya değer.

İngiltere'nin (Birleşik Krallık) neden sanayi devrimini geçiren ve büyümede görece bir patlama yaşayan ilk ülke olduğu üzerinde elbette ki henüz bir fikir birliği sağlanmadı. 0 ile M.S. 1.000 yılları arasında İngiltere'nin GSYİH'sı kişi başına yaklaşık 400 dolar düzeyinde - Çin ve Hindistan'ın servet düzeylerinin yaklaşık % 15 altında - sabit idi. Birleşik Krallık, 1500 yılı itibarıyla bu iki büyük Asya kuvvetinin önüne geçti, fakat 714 dolarlık kişi başına düşen GSYİH ile Fransa'yı pek yakalayamıyor ve finansal açıdan bir dev olan kişi başına 1.100 dolar GSYİH sahibi Medici İtalyası'nın açıkça gerisinde kalıyordu. Etkileyici düzeydeki yıllık % 0,3'lük büyüme hızıyla birlikte 200 yıl sonra bile, İngiltere'nin kişi başına GSYİH'sı 1.250 dolar ile Çin ve Hindistan'ı ikiye katlamış ama yeni ekonomik dev Hollanda'nın 2.130 dolarlık seviyesinin yarısını ancak geçmişti. İleri doğru yapılan büyük sıçrama ancak, kişi başına GSYİH'nin yıllık % 1,0 artmaya başladığı 1820 ile 1850 yılları arasındaki dönemde geldi ve ondan sonra İngiltere'de kişi başına düşen gelir dünyanın en yüksek seviyesinde oldu.

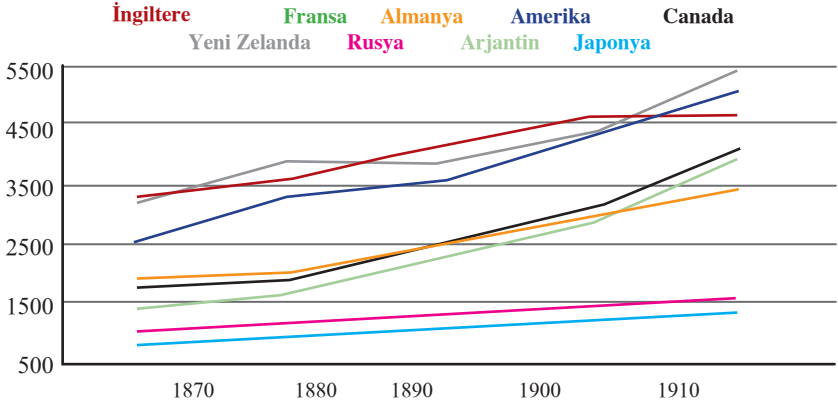
Şekil 0.1: Kişi başına GSYİH, 0-1870, ABD Doları

Kaynak: Madison

Doğal olarak Viktorya dönemi İngilizlerinin bunun için, birçoğu İngilizlerin diğer halklara göre (en mutluluk verici şekilde eski düşmanları Fransızlara karşı) doğuştan gelen üstünlüğü varsayımına dayanan pek çok açıklaması oldu. Ama diğer Avrupalılar İngiltere'yi yakalayarak telaşa düşürdüler. Amerikalılar ve Almanlar, İngilizlerin demir ve çelik üretimi tekniklerini kopyalayıp iyileştirme konusunda becerilerini kanıtladılar. Almanlar çelik üretiminde İngilizlerin kendisinden de verimli oldular - ve en acıklı olanı da, bizi futbol sahasında da yendiler. Almanya, ABD, Fransa, Avustralya ve Yeni Zelanda, 19. yüzyılda yabancı sermaye girişi (genellikle İngiliz), modern endüstriyel ekipmanlar sayesinde ve İngiliz üretim tekniklerini iyileştirerek İngiltere'den daha hızlı büyümeye başladı - bugün Kenya'nın telefon ve acente bankacılığı alanlarında yaptığı gibi.

Şekil 0.2: Büyüme KB Avrupa'nın dışına yayılıyor - kişi başına GSYİH, 1870-1910, ABD Doları

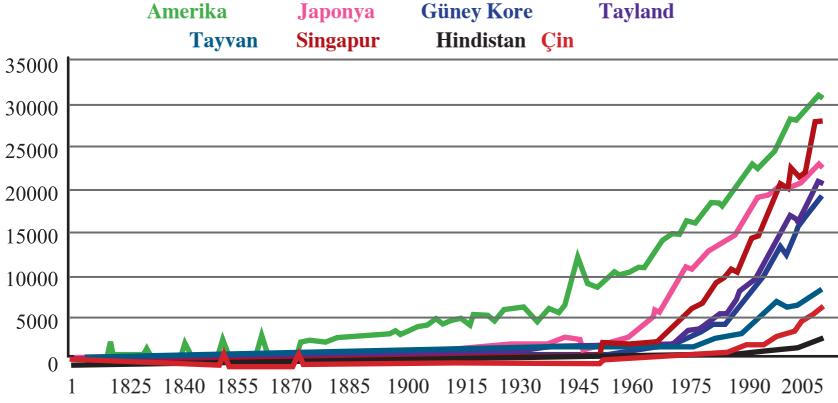
Kaynak: Madison

İngilizlerin kendilerini artık pek de üstün hissetmedikleri 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, kuzeybatı Avrupalıların ve onların ABD ve Okyanusya'daki kolonicilerinin, diğerleri üzerinde kökeni politik, dini veya sosyal standartlarda olan doğal bir avantajları halen var gibi görünüyordu.

Yine de birden bire, emperyal Ortodoks Rusya, Katolik Arjantin ve Japonya, diğerlerinin yaşadığı öndekilere yetişme sürecinden geçmeye başladılar. Bu durum Rusya ve Arjantin'de esas olarak dışarıdan (sırasıyla Fransa ve İngiltere'den) finanse edilirken, Japonlar kendi birikimlerini kullandı. Rusya petrol ve tahıl, Arjantin et ve tahıl ile büyüme patlaması sağladı, Japonya ise ipekböceğinden tekstile ve diğer hafif üretime geçti.

1960 yılında, şu anda Batı olarak adlandırılanlar ile (Japonya dahil) dünyanın geri kalanı arasındaki makas her zamankinden fazla idi. Batı'nın başardığını kimin yineleyebileceği (birisi yineleyebilecek ise) belli değildi. Pek az kişi, 20. yüzyılın ikinci yarısındaki muhtemel başarı öyküsü olarak tüm kıtalar arasından Asya'yı seçiyordu. Komünizm, Çin, Kuzey Kore ve Kuzey Vietnam'daki büyümeyi durduruyor, hatta geri götürüyordu. Savaş ve politik istikrarsızlık Güney Kore, Güneydoğu Asya, Hindistan ve Pakistan'ı tehdit ediyordu. Singapur ve Güney Kore'de kişi başına GSYİH 400 dolar düzeyindeydi. İngilizce konuşan ve ABD'nin koruması altındaki Filipinler, en muhtemel başarı gibi görülüyordu.

Şekil 0.3: Büyüme öyküsü Pasifik'e ulaşıyor- kişi başına GSYİH, ABD Doları

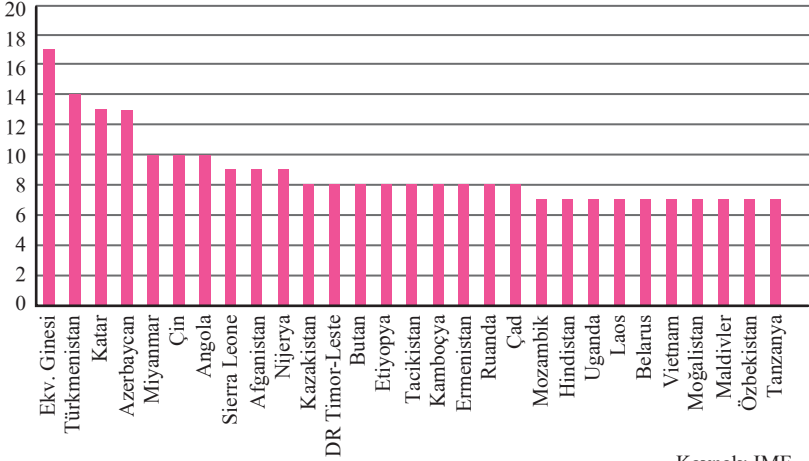

Kaynak: Renaissance Capital estimates

Oysa, 1970'lerin emtia canlılığına rağmen gelişen kaynak açısından fakir olan Tayvan, Hong Kong, Singapur ve Güney Kore oldu. 1980'ler ve 1990'lar itibarıyla onlara Tayland, Malezya ve Endonezya Kaplanları katıldı. Nihayet 1980'lerde Çin ve Hindistan da büyüme partisine ulaştı. Kabul görmeye henüz başlıyor olsa da Afrika bu patlamaya on yılı aşkın bir süre önce dahil oldu. Petrol zengini ekonomiler olan Angola ve Ekvator Ginesi en hızlı büyüyen Afrika ekonomileri oldu, ama Etiyopya ve Ruanda dahil bir takım Doğu Afrika ülkeleri de rekor büyüme hızları kaydettiler. Afrika, 2000-2011 yılları arasında ortalama % 7 veya daha yüksek oranda büyüyen 10 ülkeye sahne oldu, bu oran her on yıllık dönemde GSYİH'yı ikiye katlamaya yeter.

Büyümenin hızı da ivme kazandı. Nijerya'nın 2002-2008 arasında kişi başına GSYİH'da sabit fiyatlarla sağladığı iyileştirmeyi Hindistan'ın 20. yüzyılın sonunda gerçekleştirmesi sekiz yıl, Kore'nin 20. yüzyılın ortasında gerçekleştirmesi 11 yıl ve Fransa'nın 19. yüzyılda sağlaması 27 yıl sürmüştü.

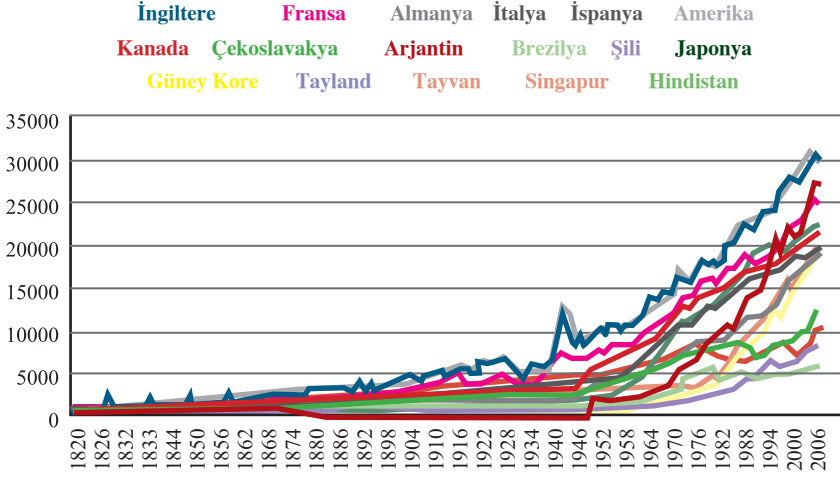
Şekil 0.4: 2000-11 yılları arasında 10 Afrika ülkesi en az %7 yıllık ortalama GSYİH artış hızı yakaladı. Bu hız bir ekonominin her 10 yılda ikiye katlanmasına yeter

Kaynak: IMF

Büyümenin gidişatı belli ki etnik, dini veya coğrafi sınırlara saygı göstermiyor. Takip edilecek tek modeli Viktorya dönemi İngiliz değerleri, Çin'in Konfüçyüsçülüğü/komünizmi veya Doğu Afrika'nın girişimciliği sunmuyor. Büyüme ve yüksek yaşam standartları, kaynak açısından zengin Kanada'da ve kaynağı olmayan Güney Kore'de, Singapur'un tropik bataklıklarında ve İsveç'in soğuk kışlarında elde edildi. Almanya'nın hiper enflasyon döneminden Kuzey Kore'nin gözden düşmüş bir ideolojiye kendisini adamasına varana kadar arada kesintiler olsa da, bunun hepimizi kapsamayacağını varsaymak için bir neden yok.

Şekil 0.5: Geriden gelip yakalamak küresel bir olay - 1820'den itibaren kişi başı GSMH

Gördüğümüz tek uzun dönemli potansiyel risk, dünyanın kendisinin daha da zengin insan ırkının talep ettiği tüketim seviyeleri ile baş edememe riskidir. Bunun varsayımı, yaratıcılığımızın bu güçlüğüye yanıt verememesidir. Ancak tarih cesaretlendirmektedir. Tarım devrimi, bizi Malthusçu açlıktan kurtardı. 1830'larda Avrupa'da ahşap azalıyordu ve panik satın alımları kereste fiyatlarını yukarı taşıyıp Avusturya imparatorluğunun ormanlarını azaltıyordu. Ormanlarımızı kömür kurtardı ve sanayi devrimi için gereken enerjiyi sağladı. Petrol, balinaları kurtardı ve bize ulaşım devrimini sundu.

Teknoloji elektriğin uzak mesafelere taşınması sorununu çözerse, bizi küresel ısınmadan kurtaracak olan da Afrika'nın güneş enerjisi olabilir. Ancak bunlar başka bir kitabın konuları. Bu kitabın odak noktası, Afrika'nın büyüme devrimine nasıl katıldığı ve özellikle de büyüme gidişatının önümüzdeki iki nesil için ne anlama geldiğidir.

Bölüm 1

Makroyu Doğru Anlamak

Yvonne Mhango ve Charles Robertson

Bölgenin son başarısında, 26 az gelirli ve hassas ekonominin istikrarlı ilerlemesi ve ekonomik direnci kritik rol oynadı. 2004'ten bu yana toplam üretim her yıl % 5 oranında arttı. Dahası, yatırımın bu üretimdeki payı da sürekli olarak arttı ve 2004'teki % 18 seviyesinden, şu anda % 23'e ulaştı. Kilit önemi, hem düzgün makroekonomik politikaları kovalamak hem de önemli reform tedbirlerini geçirmek açısından Afrikalı hükümetlerce yapılan sağlam politik tercihlere atfediyorum.

– Antoinette Sayeh, eski Liberya maliye bakanı, IMF Afrika Bölümü direktörü'

Afrika'da son 10 yıl içinde, kıtanın tarihindeki herhangi bir noktada oluşturulandan daha fazla servet yaratıldı. Bu hem aşağıdan yukarıya - yeni işletmeler ve hatta bütün olarak sektörler ortaya çıkıp, kıtayı sardı - hem de yukarıdan aşağıya doğru bir dönüşümdür. Hükümetler politikayı göz alıcı şekilde doğru anladılar ve büyümenin uçuşa geçmesine olanak veren düşük borçlu, düşük enflasyonlu, çok iyileşmiş makro koşullar yarattılar. Afrika'nın özel sektörü, daha iyi yönetimin de desteği ile hızla canlanıyor, yeni kaynak keşifleri ve üretim büyümenin tetiklenmesine yardımcı oluyor ama daha büyük kazanımlara hizmet sektörü katkı yapıyor.

Bunun sonuçları, ihracatın beşe katlanması, doğrudan yabancı sermaye girişinde rekorlar ve kişi başına GSYİH'nın ikiye katlanması oldu. Bir kilit örneği ele alırsak, Afrika'daki kamu borcu şu anda tüm kıtalar arasında en düşük seviyede bulunuyor. Temel göstergeler yalnızca iyi değil, olağanüstü. Afrika, 1996'dan itibaren IMF ve Dünya Bankası'nın çalışmalarının, bugün çoğu Afrika ülkesinin temel avro uyum kriterlerinin avantajlarından yararlanmasını sağlayacağı ölçüde faydasını gördü - iyileştirilmiş döviz kuru istikrarı, düşük kamu borcu/GSYİH oranı ve düşük bütçe açıkları. Birlikte ele alındıklarında hükümetlerin iç borç vadelerini artırmasına ve

küresel sermaye havuzuna daha önce olmadığı kadar kolay erişmelerine olanak verdi. Bu mutlu durum, 1990'lara kadar olan döneme bariz bir tezat oluşturarak, çetin mali politikalara uymaktan kaynaklandı.

Afrika daha önce olmadığı kadar ve dünyanın geri kalanın çoğundan daha hızlı zenginleşiyor, bunu da genellikle dünyanın hiçbir yerinde benzeri olmayan bir istikrar ve sürdürülebilirlik zemininde başarıyor. Borç ertelemesi buna bir katalizörü oldu ama bu da ancak, daha önce çevre Avrupa'sının bugün mücadele ettiğinden çok daha büyük sorunlara maruz kalmış Afrikalı lider ve yöneticilerin sorumlu mali politikaları sayesinde yapıldı. Renaissance bu faktörlerin Afrika'nın gidişatını durgunluktan giderek hızlanan büyümeye dönüştürülmesinde kilit olacağını düşünmektedir.

Batı ile oluşturulan tezatın ölçüsü çok büyük. Gelişmiş pazarların maliye bakanlarına bugün üç dilek tutun, dense, birçoğu Afrika'nın kamu borcu oranlarını, Afrika'nın bütçe dengelerini ve Afrika'nın büyüme oranlarını isterdi. Almanya, Japonya ve ABD son yıllar içinde, avro bölgesine girmek için başvurmuş olsalardı reddedilirdi (bu şartlar altında mutlu da olurlardı), aynı şekilde avroya geçiş için gereken Maastricht kriterlerinin ihtiyatlı oranlarını da karşılayamazlardı. Üzerinde odaklandığımız Afrika ülkelerinin çok büyük çoğunluğu, Maastricht kamu finansmanı gerekliliklerini kolaylıkla karşılardı. Gelişmiş ülkelerdeki makro karmaşası, bazı yatırımcıların Avrupa borç deflasyonunun ödeme aczine veya ABD'nin para basmasının yüksek enflasyona veya para birimi devalüasyonun (avro çıkışı yoluyla) ikisine birden yol açmasından korktuğu anlamına geliyor. Böyle bir ortam yatırımın cesaretini kırar, büyümeyi olumsuz etkileme ve sorunları ancak daha da derinleştiren kısır bir döngü oluşturur. Çoğu Afrikalı bu dersi 20. yüzyılda zor yoldan aldı. Sonrasında yapılanların sonucu, bugün Afrika'nın makro oranlarını fazlasıyla iyileştirmesi ve 21. yüzyıldaki güçlü toparlanmaya hız veren iyi politika idaresi olmuştur.

Afrika'nın kamu finansmanı her zaman mükemmel değildi. Oldukça sık şekilde politikacıların ve yöneticilerin, kişisel kullanımları için veya son derece gereksiz büyük projelerde harcanmak üzere yağmalayacağı birer kaynak oldular. Niyet daha iyi olduğunda ve vergiler yüksek büyüme oranları elde etmeyi hedefleyen politikalar için harcandığında bile, genellikle sömürgecilik sonrası politikaların kendisi kusurluydu (bazen Batı'nın özendirmesiyle). Becerisi olmayan ve eğitimsiz işgücüne rağmen sanayileşmeyi harekete geçirme çabaları anlaşılabilirdi, fakat kaderlerinde başarı yoktu. Kötü politika seçimleri ve daha fazla borçlanma, borç seviyeleri düşük ve emtia fiyatları yüksek olduğundan, 1960'ta başlayan bağımsızlık dalgasının ilk yıllarında fazla önemli değildi. Güney

Afrika hariç Sahraaltı Afrika büyümesi 1960'lardaki % 3,3'lük düzeyinden 1970'lerde % 4,3'e yükseldi, 1969-70 yıllarında % 10'a² ulaşan büyüme zirve yaptı. Fakat 1980'de 20 yıl vadeli emtiaların ayı piyasası başladığında, borç seviyeleri çoktan yükselmişti ve dayanılmayacak düzeye ulaşmıştı.

1980'ler ve 1990'lar, bir sürü Afrika ülkesinin borçla mücadele etmesine veya ödeme aczine düşmesine sahne oldu. Birçok hükümetin borç servisine, yatırım ve eğitime harcadığından daha fazla harcadığına dikkat etmek yaygın hale geldi. Dış borç gerekliliklerini karşılamak için sermaye çıkışı, ödemeler dengesinin baskı altında olmasını sağladı ve genellikle büyük devalüasyonlara, yüksek enflasyona ve özel sektörün yaptığı yatırımı olumsuz etkileyen tahmin edilemez bir makro ekonomik ortama yol açtı. Yabancı yatırımcılar kıtadan kaçınırken, birçok yerli yatırımcı da sermayesini offshore yatırımlara götürmeyi tercih etti.

IMF ve Dünya Bankası, buna yanıt olarak esasen Afrika için yeni bir ilkler seti geliştirdi. 1996 tarihli Ağır Borç Yükü Altındaki Yoksul Ülkeler (HIPC) inisiyatifi, "hiçbir yoksul ülkenin, yönetemeyeceği bir borç yükü altına girmemesini sağlamayı" hedefledi ve başlangıçta, beş tanesi hariç tamamı Afrika'dan 36 ülkeye açıktı. Ülkelerin "IMF ve Dünya Bankası destekli programlar aracılığıyla reform ve sağlam politika" geçmişleri olmasını ve "herkes için eğitim" gibi Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşma çabasını göstermesini gerektiriyordu. O tarihten bu yana 24 Afrika ülkesi HIPC anlaşmalarını tamamlayarak borç oranlarını GSYİH'nın % 38-80'i aralığına düşürdüler, altı ülke de bunu yakında gerçekleştirecek. Bütün HIPC anlaşmalarının 74 milyar dolarlık tahmini toplam maliyeti, Yunanistan'ın en son ödeme aczinden biraz daha ucuz ve çok daha fazla insana yarar sağlıyor.³

Borç erteleme, daha iyi yönetim, telekom gibi yeni sektörlerin oluşması, iyileştirilmiş eğitim ve emtia fiyatlarındaki toparlanma sayesinde, kısır döngü, verimli döngü halini aldı. Artan ihracat ve ödenecek daha az borç olması, ödemeler dengesini iyileştirdi. Para birimini yönetmek daha kolaylaştı, para birimini ani mecburi devalüasyonlara daha az yatkın hale getirdi ve döviz politikasının yönetimi, kayda değer bir dalgalanmanın Kenya ve Gana merkez bankaları tarafından giderek daha fazla kabul edilebilir olmasına kadar olgunlaştı. Döviz kontrolleri gevşetildi, bu da yerli sermayenin içeride kalmasını ve yabancı sermayenin girişini teşvik etti. Merkez bankaları, ulusal tasarrufu teşvik edecek şekilde yüksek reel faiz oranları aracılığıyla, daha düşük enflasyonu sağlama üzerinde odaklanabildiler. SAA'da kredi/mevduat oranının % 70 civarında olması gayet normal ve bu her İspanyol bankacının imreneceği bir şey.

Enflasyonun düşmesi ve dengeli kamu finansmanı, ülkelerin uzun vadeli getiri eğrileri geliştirmesine olanak verdi. Yerel para birimi cinsinden kamu borçlanma araçları getiri eğrisini 10 yıla uzatmak, geçtiğimiz 12 yıl içinde Rusya, Meksika, Türkiye ve Brezilya için büyük başarı sağlamıştı - Kenya'da hükümet düzenli şekilde 20 yıllık, hatta 30 yıllık devlet tahvili ihraç ediyor. Bu ihraçlar hükümetin altyapı harcamalarını ve özel sektörün yaptığı uzun vadeli yatırımlarını özendirdi. Cep telefonu şirketleri, büyümeyi finanse etmek için yerel para birimi ile borçlanma piyasalarına yüklendi. Daha yüksek kamu yatırımı, enflasyonu artıran ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımını (DYS) engelleyen altyapı darboğazlarını ele almayı hedeflemektedir.

Hükümetin sürdürülebilir kamu finansmanı taahhüdü bizi şaşırtmamalı. Acı deneyimlerimizden ders almaktayız. İsveç, Kanada ve Avustralya, 20. yüzyılın sonundaki bankacılık krizlerinden ders aldılar, bu sayede 2007'den bu yana Batı dünyasındaki mali krizin em kötü sonuçlarından kaçınıldılar. 1997-99 yıllarındaki Asya krizinden sonra, Asya ülkeleri döviz rezervlerini artırma eğilimi içindeler. Afrika ülkeleri, son on yıllık dönemde veya daha uzun süredir, IMF'e yaptıkları taahhütlere bağlı kalma konusunda çok etkileyici idi. Kimi durumlarda bu taahhüt 1990'lardan çok önce başlamıştı. Örneğin Gana'da, 1981 yılındaki bir darbe, Pilot Teğmen Jerry Rawlings'i iktidara getirdi. Rawlings hükümeti herkesi şaşırtarak, 1970'lerin başarısızlıklarını kabul etti ve IMF ile çalışmaya başlayarak, son zamanlarda Gana'nın orta gelir düzeyindeki bir ülke olarak sınıflandırılmasına yardım eden, iş yapmayı destekleyen rasyonel ekonomi politikaları getirdi. Afrikalı bakanlar ve yetkililer, 1980-2000 dönemi deneyiminin fazlasıyla farkındalar ve bunu tekrarlamak istemiyorlar. Çevre Avrupası'ndaki politikacıların da kendi kriz sonrası deneyimlerinden aynı dersi çıkarmalarını umut edebiliriz.

Borç, Tarihteki En Düşük Seviyesinde

Aşağıdaki grafikler bu gelişmelerin bazılarını vurgulamaktadır. SAA'nın kamu borcu, 2000 yılındaki GSYİH'nın % 70'si düzeyinden, 2009 yılında % 32'ye düştü (bkz. şekil 1.2) Özellikle dış borçta gerçekleşen önemli azalma, ülke riskini büyük oranda iyileştirdi ve böylelikle uzun vadeli dış kredilere erişimini geliştirdi. Bu, söz konusu ülkelerin, özellikle altyapı projeleri için, çok ihtiyaç duyduğu uzun vadeli finansman elde etmesine yardımcı oldu. Bugün 23 Afrika ülkesine en büyük üç kredi derecelendirme kuruluşu tarafından kredi notu veriliyor; en az bir kuruluş Botswana'ya A, Mauritius, Namibya, Fas, Güney Afrika ve Tunus'a yatırım yapılabilir kredi notları vermekte.

Eylül 2012’de, Gana, Nijerya ve Namibya’nın 2021 vadeli pazarlanabilir dolar borçları % 4-5, Güney Afrika’nınki de % 3’ün altında getiri sağlıyordu. Bu kadar düşük faiz oranları, uluslararası yatırımcının bu devletlerin kredibilitesine güvendiğini yansıtmaktadır. Bu, on yıl içinde büyük bir değişimdir. SAA’nın bütçe dengesi 2004’te artıya döndü ve beş yıl boyunca fazla verdi. Ardından küresel kriz gerçekleşti ve SAA ekonomileri küresel büyümedeki yavaşlamanın kısıtlayıcı etkisini dengelemek için genişlemeci mali politikalar uygulamaya koyduklarında, bütçe dengesi 2009’da hatırı sayılır bir açık verdi (GSYİH’nın % 5-6’sı) (bkz. şekil 1.1). Bütçe açığı, ekonomik toparlanma ve mali konsolidasyon programları sayesinde 2009’dan bu yana daraldı. Finansmanı yoluna sokmak son derece cesaret vericidir ve 1980’ler ile 1990’lardan ders alındığını ortaya koymaktadır.

Şekil 1.1: SAA bütçe dengesi, GSYİH %’si

Kaynak: IMF

Şekil 1.2: SAA kamu borcu, GSYİH %’si

Kaynak: IMF

'Enflasyon Karın Doymaz' — Makro İstikrarın Başarısı

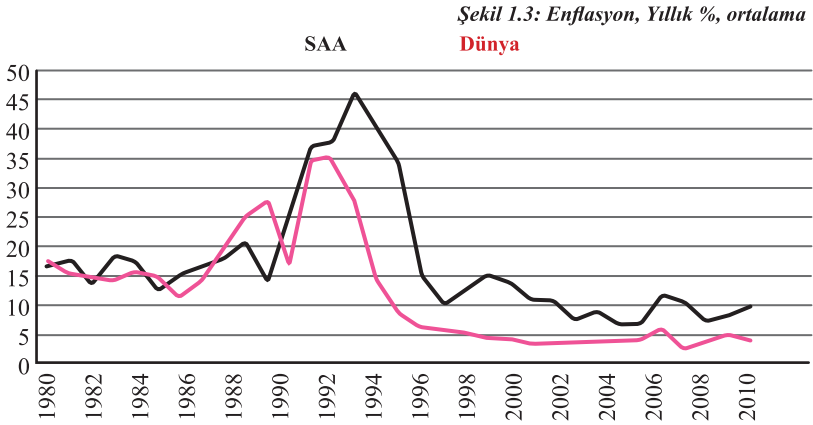
Sağlam makro ekonomik politikalar izlemek, bir hükümete her zaman seçim kazandırmaz. Ama Zambiya'nın Çok Partili Demokrasi Hareketi (MMD) partisi 2011'de yeniden seçilmek için kampanya yaparken, iktidardaki yirmi yılı sırasında düşük ve istikrarlı enflasyon başarısı yakaladığı üzerinde durdu. O dönemde muhalefette olan Vatansaver Cephe (PF), "enflasyon karın doymaz" yanıtıyla bu başarının altını oymaya çalıştı. PF, Zambiya'nın çoğunluğu yoksul olan seçmenlerinin ihtiyaçlarını MMD'den daha iyi bildiğini göstermek istiyordu. Yine de komşu ülke Zimbabve'nin deneyimi, yüksek enflasyondan en çok yoksulların mağdur olduğunu gösteriyor.

Zimbabve'de bir araştırma analisti olan Ruvimbo Kuzviwanza, hiper enflasyonla yaşamının zorluklarına ilişkin deneyimini paylaştı. Ani fiyat artışları, Zimbabve doları cinsinden olan maaşının her aldığıda değişmesi anlamına geliyordu - esasen maaşına daha fazla sıfır ekleniyordu. Zimbabve doları ve nakde çevrilebilen yakıt kuponları ile maaş alıyordu. Ruvimbo, ATM'ler de dahil olmak üzere, kuyruklarda çok fazla zaman harcıyordu. Sırada dört saat kadar bekledikten sonra bile, nakit çekme limitinin düşürüldüğünü öğreniyordu.

Hiper enflasyonun zirvesinde, sadece işe gidebilecek ama eve dönemeyecek kadar para çekebiliyordu. Bu, Ruvimbo'nun babası dahil birçok Zimbabvelinin Güney Afrika ve İngiltere gibi ülkelere kaçıp gittiği bir dönemdir. Çiftçiler daha iyi idare edilen Zambiya ve Nijerya'ya gitti. Bunun üzerine diaspora Zimbabve'ye dışarıdan para göndererek aileleri ayakta tutuyordu. İnsan elinde nakit olduğunda bile istediği malları bulamıyordu, çünkü dükkanlarda raflar boştu. Nakit arayışındaki hane halkı, ihtiyaç duyulanı satın almak için yiyecekler dahil her şeyi satıyordu. Enflasyon karın doymayabilir, ama Ruvimbo'nun deneyimine göre, neyi, nasıl yiyeceğinizi ve yiyip yiyemeyeceğinizi kesinlikle etkileyebildiğini gösteriyor.

Zimbabve çok uç ve sık-sık Afrika'nın makro ekonomik gerçeklerinin göstergesi olarak alınan bir örnek. Oysa bu daha yanlış olamazdı. Para birimi olarak Amerikan dolarını benimseyen Afrika ülkelerinin çoğuyla birlikte Zimbabve'nin kendisi bile artık tek haneli enflasyon düzeyine sahip. Ama bir nesil önce standart, iki haneli sayıların sonlarındaki enflasyon düzeyi idi. 1980'lerde yalnızca 18 SAA ülkesinde enflasyon tek haneliydi ve bunların 12'si Fransız frankı bölgesine dahil olduğundan etkili şekilde dışarıdan para politikası ithal edebiliyordu. Yalnızca altı ülke, tek haneli enflasyonu sağlayabilecek makro

ekonomi politikası yürüttüğünü iddia edebilirdi. 2000’li yıllarda 30 ülkede düşük enflasyon vardı ve SAA’nın toplam enflasyonu 2003’e gelindiğinde % 9,9’a düşmüştü. Enflasyon, emtia fiyatlarının küresel ekonomik krizi öncesinde büyük artış gerçekleştirdiği 2008’in dışında, o tarihten bu yana tek hanede istikrar kazandı.

Kaynak: IMF

Şekil 1.4: Çift ve tek haneli enflasyonlarda SAA ülkeleri

Ülke	1980'ler	2000'ler
Tek haneli enflasyon	Kongo, Benin, Seyşel Adaları, Nijer, Ruanda, Togo, Burkina Faso, Çad, Etiyopya, Komorro Adaları, Fildişi Sahili, Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti, Angola, Gabon, Senegal, Burundi ve Kamerun (18 ülke)	Gine-Bissau, Gabon, Cape Verde, Mali, Kamerun, Fildişi Sahili, Nijer, Togo, Kongo, Benin, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Komorro Adaları, Ekvator Ginesi, Morityus, Tanzanya, Güney Afrika, Uganda, Gambiya, Lesoto, Svaziland, Namibiya, Sierra Leone, Ruanda, Kenya, Botswana, Seyşel Adaları ve Liberya (30 ülke)

Ülke	1980'ler	2000'ler
Çift haneli enflasyon	Uganda, Sierra Leone, GineBissau, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Gana, Mozambik, Zambiya, Gine, Tanzanya, Ekvator Ginesi Nijerya, Madagaskar, Gambiya, Malavi, Svaziland, Sao Tome & Principe, Güney Afrika, Lesoto, Morityus, Cape Verde, Kenya ve Botsvana (22 ülke)	Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Angola, Eritre, Gana, Zambiya, Sao Tome & Principe, Gine, Malavi, Nijerya, Etiyopya, Burundi, Mozambik ve Madagaskar (13 ülke)

Kaynak: IMF

Daha düşük ve istikrarlı enflasyon oranları, daha yüksek yatırımı özendirdi ve böylelikle üretkenliğin artmasını sağladı. İhracatçılar için fiyatta rekabetçiliğin sürdürülmesine ve ithalatçıların maliyetlerini kontrol altında tutmalarına yardım eder. Ayrıca faaliyeti ve talebi arttıran daha yüksek tüketici ve iş güveni seviyesine neden olur.

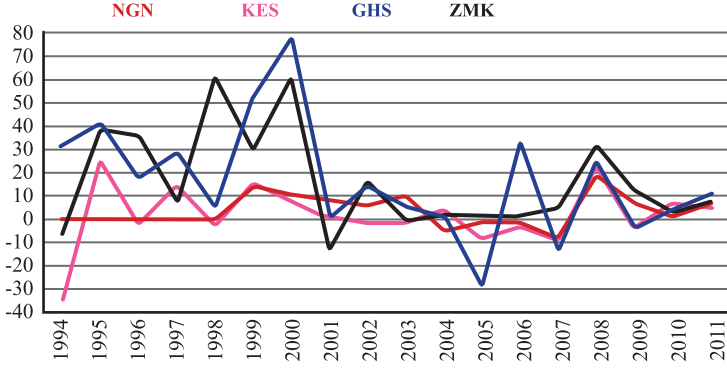
Ama istikrar düşük enflasyondan ibaret değildir. Örneğin avro uyum kriterleri, makro ekonomik istikrarı, düşük ve istikrarlı enflasyona ek olarak diğer dört değişkenle birlikte tanımlar. İlk olarak, ihracatçı ve ithalatçılara uzun vadeli büyüme stratejileri geliştirmekte yardım eden ve yatırımcının döviz kuru riskini azaltan döviz istikrarı. İkincisi, hükümetin vergi gelirlerini dış borç ödemek yerine içerideki talepleri karşılamak üzere kullanacak mali alanı olduğu ifade eden düşük kamu borcu/GSYİH oranı. Üçüncüsü, kamu borcunun büyümesini azalttığından, düşük bütçe açıkları. Son olarak da istikrarlı enflasyon beklentilerini yansıttığı için düşük uzun vadeli faiz oranları. Ancak SAA'nın uzun vadeli borçlanma piyasası küçüktür, bu yüzden bu değişken, bölgenin makro istikrarını değerlendirmede daha az öneme sahiptir).

Döviz Anahtar

Döviz istikrarı, enflasyonu istikrarlı düzeyde tutmak için çok önemlidir. Bazı ülkeler hala gıda ithal etmektedir, Afrika ülkeleri sermaye malları ve makinelerinin çoğunu da ithal ediyorlar. Bölge ekonomilerinin çoğu (petrol ihracatçıları dahil) yakıt ithalatçısıdır, bu da enflasyon oranlarının uluslararası petrol fiyatları riskine maruz olduğunu ifade eder. Bu yüzden düşük enflasyon, kısmen SAA'nın en likit para birimlerindeki (Nijerya Nayrası, Kenya Şilini, Gana Cedisi ve Zambiya Doları gibi) dalgalanmanın 1994'ün ortasından beri önemli

derecede azalmasıyla geldi. O tarihten beri Nijerya Nayrası, en az dalgalanan para birimlerinden biri oldu.

Şekil 1.5: Kurda dalgalanma - ABD Doları kurundaki yıllık yüzde değişim

Kaynak: Bloomberg, Renaissance Capital tahminleri

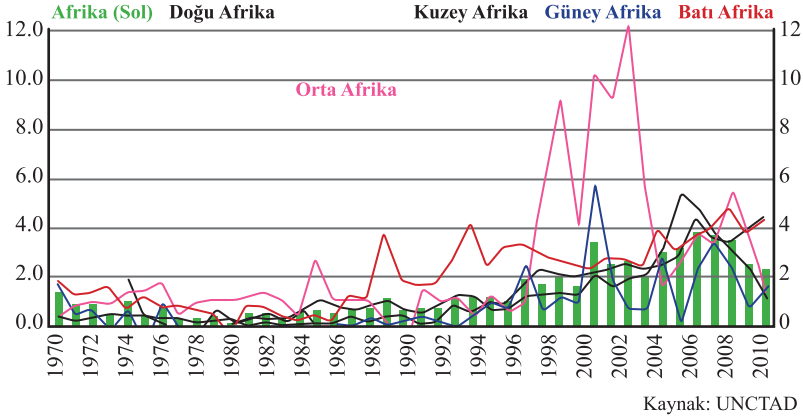
Döviz kuru riskindeki azalma, daha geniş makro istikrar ve daha az sermaye kontrolü ile birlikte, geçen iki on yıllık dönemde DYS’de büyük bir canlanmayı teşvik etmiştir.

Afrika’nın ekonomik performansının 20. yüzyılın sonunda ne kadar sıkıntıda olduğunu bilmemize rağmen, DYS için bu kadar cazibesiz olduğunu görmek insanı şaşırtıyor. 1971 ile 1992 yılları arasında DYS’nin GSYİH’ya oranı % 1,1’i hiç aşmadı. Yabancı sermaye olmaması, giriş bölümünde bahsedilen beşeri sermaye sorununu büyüten beceri veya eğitim transferi olmaması -ihracat odaklı canlanmanın olmaması demektir. Bu durum 1990’larda Nijerya’ya sermaye girişi ile başladı ve sonra 1990’ların sonunda Orta Afrika’nın, yani Angola, Ekvator Ginesi ve Kongo Cumhuriyeti’nin dönüm noktası oldu. 2001’den bu yana Batı’da patlayan teknoloji balonları ve küresel krize rağmen, Afrika’ya giren sermaye GSYİH’nın % 2’sinin altına hiçbir zaman düşmedi. Aslına bakılırsa Batı ve Doğu Afrika’ya gelen DYS yatırımı, son üç yılın ortalamasının bu kadar üzerinde olmamıştı. DYS yatırımı çekmekte gösterilen bu başarı, Asya’nın bölgelerinin 1970’lerde ve 1980’lerde elde ettiği başarıların hepsine geride bırakıyor.

En büyük DYS yatırımı etkisi genellikle enerji ve madencilik ile ilgili yatırımlardan gelmektedir. Yıllık net DYS girişi, 2003’te Liberya GSYİH’nın %

86'sı ve 1996'da Ekvator Ginesi'nin % 90'ı gibi olağandışı bir değerde oldu. Ama aşağıdaki örneğin de gösterdiği gibi petrol ve madencilik, bunun tek açıklaması değil. 2000 yılından beri en az iki yıl GSYİH'nın % 10'unu aşan DYS çeken Afrika ülkeleri arasında Angola, Cape Verde, Çad, Kongo Cumhuriyeti, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Gambiya, Gine, Liberya, Madagaskar, Mozambik, Nijer, Seyşel Adaları ve Zambiya yer almaktadır. Bunu bir perspektife oturtmak için, UNCTAD verileri Çin'in hiçbir zaman GSYİH'nın % 6'sından fazla DYS yatırımı almadığını, Pakistan'ın en büyük başarısının GSYİH'nın yıllık olarak % 4'ü oranında DYS çektiğini, Hindistan'ın zirvesinin GSYİH'nın % 3'ü düzeyinde olduğunu ve Bangladeş'in asla GSYİH'nın % 1'inin üzerine çıkmadığını göstermektedir.

Şekil 1.6: Afrika'ya ve bölgelerine gelen doğrudan yabancı sermaye, GSYİH %'si

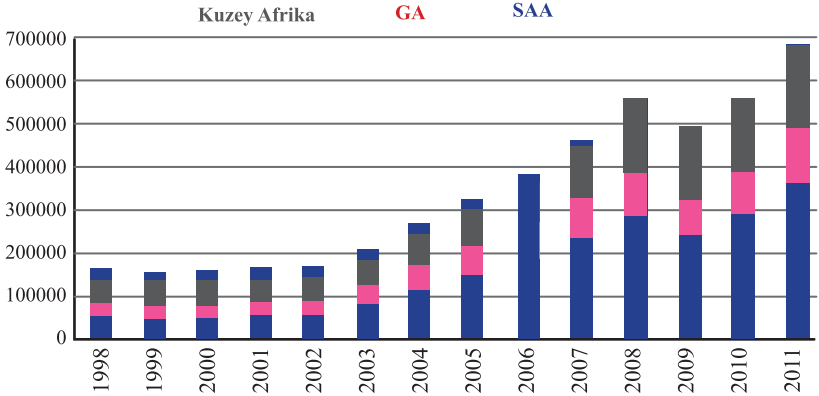

Ernst&Young tarafından yapılan 2012 tarihli Afrika cazibe anketine göre Afrika 2011 yılında küresel doğrudan yabancı sermayede (DYS) tarihindeki en yüksek paya sahip oldu. 2011'de girişler %27 artışla 80 milyar dolara yükseldi ve 2015 yılında 150 milyar dolara ulaşması bekleniyor. 2003-11 döneminde Ernst & Young, Afrika'ya sermaye yatırımının % 30'unun üretime, % 38'inin altyapıya, % 28'inin doğal kaynakların çıkarılmasına, % 4'ü ise hizmetlere yapıldığını tahmin ediyor. Danışmanlık kurumu, Afrika'ya önceden yatırım yapmış olan kişilerin iyimser görüşleriyle diğer yatırımcıların görüşleri arasında "keskin bir tezat" olduğu notunu düşüyor: "Afrika'da herhangi bir ticari varlığı olmayan muhataplar için kıta uzak arayla dünyanın en az cazip yatırım yeri olarak görülüyor. Tümüne algılarını neyin iyileştireceği sorulduğunda % 87'si siyasi istikrarın kendileri üzerinde çok etkili olacağını söyledi, % 82'si yolsuzluğu kontrol altına alma tedbirlerinden bahsetti,

% 67'si iş yapma kolaylığından dem vururken % 50'den azı ise finansa yerel erişimden, tek duraklı sınır karakolları ve uyumlaştırılmış vergilendirmenin büyük etki doğuracağını söyledi.⁴ Beklentimiz, aşağıda ana hatlarıyla ortada koyduğumuz değişikliklerin kıtaya daha fazla DYS girmesini teşvik edecektir.

Ülkeler DYS'yi çekmeye başlayınca bir şey olur ve bu şey genellikle ihracata yükseliştir. Afrika örneğinde bu yükseliş bir roketin yükselişini andırmaktadır. 1996-99 arasında Afrika'nın ihracatı yılda 150 milyar dolar civarında seyretmekteydi. 2003'te yıllık toplam 200 milyar doları, 2006'da 400 milyar doları, 2011'de ise 700 milyar doları aştı. Şimdilerde bir yıllık ihracat 1990'lardaki beş yıllık ihracattan daha fazla kar getiriyor. Afrika'nın küresel ihracattaki payı 1998'de %2,0'den 2011'de %3,3'e, yarıdan fazla arttı. Bu büyük oranda emtianın sürüklemesiyle olsa da, bir fiyat etkisinden ibaret değildir. Hacimler yukarıda belirtilen DYS'nin desteğiyle keskin bir artış göstermiştir - kıtadaki daha iyi yönetişimi ödüllendiren yatırımlar. Sonraki bölümlerde ana hatlarıyla belirlediğimiz husus, madencilik ve enerjide planlanan yeni DYS'nin yeni hacim kazanımları sağlamayı sürdürmesinin beklendiği, dolayısıyla fiyatlar artmayı sürdürmese dahi Afrika ihracatının değerinin genişlemeye devam edecektir.

Şekil 1.7: Afrika'dan yapılan ihracat (milyon Dolar)

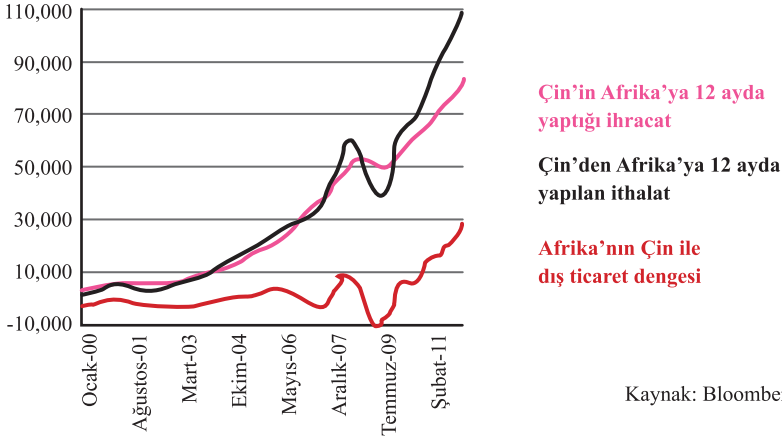

Kaynak: UNCTAD

Canlanma uzmanları, yatırım ve tüketim mallarında bunu izleyen bir canlanmaya ihtimal vermektedir. Afrika'nın 1990'ların sonlarında finanse etmekte güçlük çektiği yılda 160 milyar dolarlık ithalat şimdi neredeyse 70 milyar dolara ulaşmış durumda. Afrika bir zamanlar dış ticaret açığı verirken şimdi dış ticaret fazlası veriyor.

Bu durum, bu olağandışı dengesizlikten en çok rahatsız olan Çin'e kadar uzanıyor. Çin'in Afrika'dan yaptığı ithalat 1999'da 2 milyar dolardan (yılın Haziran 2012'ye kadarki bölümünde) 107 milyar dolara yükseldi. Bunu Çin mallarının - telekom ekipmanından Harare kent merkezinde dükkan tezgahlarında duran ucuz (ve görünüşe bakılırsa pek de güvenilir olmayan) dizel jeneratörlere kadar- ihracatıyla dengelemek için verilen büyük gayretlere karşın, Çin şimdi Afrika'ya 27 milyar dolarlık bir ticari açık vermiş durumdadır.

Şekil 1.8: Çin'in Afrika ile ticareti, 12 aylık hareketli veri, (milyon ABD doları)

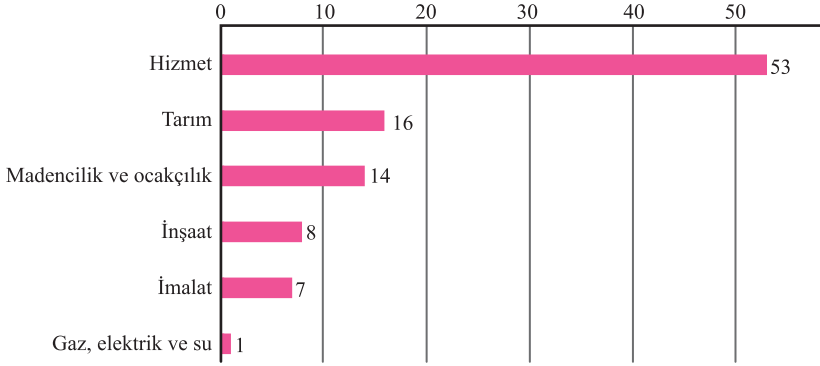
Çin'in Afrika'yla olan ticari ilişkisi, ithalattaki canlanmanın ve ticaret açığının doğrudan yansımasıdır. Öncelikle, Çin uzun vadeli emtia kaynaklarını sağlamak konusunda kararlıdır. İkincisi, Pekin Afrika hükümetlerine, Afrika'nın ihracatına karşılık Çin'in yapacağı ödemeleri teminat olarak göstererek kredi vermek suretiyle bağımlılığını olumlu bir şekilde kullanmak istiyor. Çin bu kredilerin daha sonra Çinli inşaat şirketleri tarafından Çinli ekipmanlar ve zaman-zaman Çinli işçiler kullanılarak Afrika'nın altyapısının inşa edilmesine harcanmasını ümit ediyor. İşler her zaman tam olarak böyle işlemese de Çin ticaret açığını telafi edecek bazı hizmet sözleşmeleri kazandı. Afrika'nın bunun karşılığında elde ettiği, hammaddeleri için büyük bir tüketici ve uzun vadelerle daha düşük faizlerde, Dünya Bankası gibi geleneksel kredi ortaklarından daha esnek koşullarda kredi vermeye hazır, ardından da altyapı iyileştirmeleri yapacak bir ticaret ortağıdır. İşler her zaman bazı Afrika hükümetlerinin istediği kadar da iyi sonuçlanmasa da, genelde Afrika'da altyapının normal koşullarda olacağından daha hızlı ve daha ucuza inşa edildiğini görmekteyiz.⁵

Afrika'nın ihracat artışıındaki kilit bir risk elbette 2008'deki krizle benzer özellikler gösteren, ama ondan çok daha uzun süren küresel krizdir. Yine de gelişmiş piyasalardaki GSYİH'daki bir ila iki yıllık bir çöküş -örneğin avro kırılmasından kaynaklanan- muhtemelen bunu sağlamayacaktır. 2008-9 sürecinin gösterdiği, emtia arzına yapılan küresel yatırımların geçici olarak durması nedeniyle böylesi bir krizin gerçekte emtia fiyatlarını orta vadede yükseltebileceğidir, bu da dünya kendini topladığında altta yatan kıtlıkların daha da belirgin hale gelmesi anlamına gelir. Bu kıtlıkların var olmasının nedeni, kalkınma rotasının Gelişmekte Olan Asya'nın bir on yıl süreyle daha % 7'lik, Hindistan'ın ise daha uzun süreyle aynı oranda kalkınmayı başaracağını göstermesidir. Aynı zamanda biliyoruz ki, Çin veya Hindistan 1965'te gelişmekte olan bir piyasa iken Japonya'nın tükettiği hızda petrol tüketmesi durumunda her biri yıllık bazda günde 20 milyon varilden (MBPD) fazla petrol tüketecektir, ancak gerçekte bu değerler Çin'de günde 9,5 milyon varil, Hindistan'da günde 3,3 milyon varil, ABD'de ise günde 19 milyon varildir. Çin'deki araç satışlarının artık ABD'deki satışları geçtiği göz önüne alındığında bir gün Çin'in tüketiminin kişi başına ABD'deki düzeylere erişeceğinden, bunun da Çin'in yıllık talebinin günde 83 milyon varil - 2010'da günde 87 milyon varil olan küresel petrol arzına neredeyse eşit- olması anlamına geleceğinden endişelenebiliriz. Bu gerçeği olmasa da, anlatmak istediğimiz nokta, küresel emtia fiyatlarında bir ila iki yıllık bir aksamayı -Afrika'nın zaten atlattığı olduğu bir şey- kolaylıkla tasavvur edebilecek de olsak, felaket niteliğinde bir olumsuz küresel makro olayların bir araya gelmesini gerektirecek, emtialarda yeni bir 20 yıllık ayı piyasası olmasını beklemediğimizdir.

Her halükarda Afrika'nın ihracatı emtialardan farklılaşmaya başlayacaktır. Üretim (genellikle olduğu gibi) Kuzey Afrika ve elbette Güney Afrika'daki ülkeler gibi kişi başına düşen gelirin yüksek olduğu ülkelerde önemli olmakla birlikte SAA'nın büyümesinde küçük bir rol oynamıştır. Bunu talep etmeye yetecek büyüklükte bir ihracat lobisi oluştuğunda Asya'nın büyük bölümünde görüldüğü gibi bazı devletlerin para birimlerinin değerini istihdam yaratmaya yardımcı olmak üzere hafiften düşürmeyi düşünmeye başlamaları bizi şaşırtmayacak. Şimdiye dek pek çok hükümet yerel üretimin halen iç talebi karşılayamayacak kadar küçük olması nedeniyle para biriminin zayıflılığının yalnızca enflasyon ithalatına yarayacağını savunarak para biriminin güçlü olmasına yüksek öncelik attetti. Rekabeti korumak ve yerel şirketlerin güçlenmesine yardım etmek üzere tarife dışı kısıtlamalarından yararlanan mevcut politikalar yatırım ve tüketim mallarının ithalatının maliyetini karşılamaya yardım etmektedir. Bu örneğin sermaye girişinin de yardımıyla Nijerya çimento endüstrisine kendine yeterlilik kazandırmaya yarayan bir politikadır. Zaman içinde daha iyi yönetim, daha yüksek verimlilik ve yeni altyapı ile bol

işgücünün karışımının iş yapma maliyetini düşürmesi ve nominal değer kaybı olsa dahi gerçekte para biriminin değer kazanmasını desteklemesi beklenir.

Şekil 1.9: GSYİH değişiminde sektörlerin payı, 2002-2009

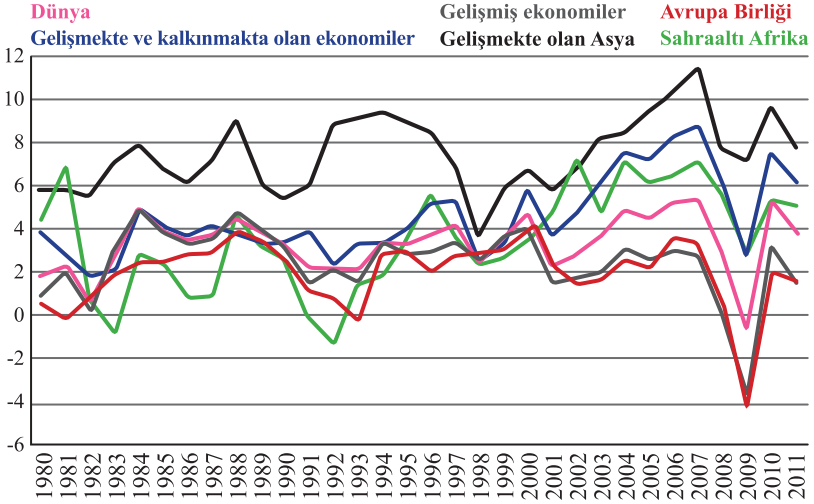

Kaynak: Dünya Bankası, IMF, Renaissance Capital tahminleri

Ancak sektörel büyümeye bakıldığında en ilginç olan Afrika'da büyümenin ardındaki direkt itici gücün emtialar değil (ne kadar yüksek profilli olurlarsa olsunlar) hizmetler olduğudur. 2002-9 aralığında GSYİH'nin %78'ini oluşturan 11 ülke bazında hizmetlerin büyümenin %53'ünü temsil ettiğini, bunu %16 ile tarım ve %14 ile madencilik izlediğini görüyoruz.⁶ Hizmetler içinde toptan ve perakende ticaretin, Telekom ve ulaştırma ile birlikte hizmetteki büyümenin yarısını oluşturduğunu varsayıyoruz. Bu Gana'nın Telekom gibi önceden kaydedilmeyen büyüme alanlarını yansıtan 2011'deki % 60'lık büyük GSYİH artışıyla uyumludur - Nijerya'da % 40'lık bir artış bekliyoruz.

Bu veriler aynı zamanda, Afrika'nın en hızlı büyüyen ekonomilerinden üçü olan Etiyopya, Ruanda ve Uganda'daki büyümeyi de açıklıyor. Telekom, geçtiğimiz on yılın ikinci yarısında Uganda'da en hızlı büyüyen sektör iken 2007-7 arasında özel inşaat sektörü % 16 gibi etkileyici bir artış göstermiş, kamu sektörünün altyapı harcaması (özellikle yollar) ise on yılın sonlarına doğru hız kazanmıştır. Etiyopya da önemli kamu altyapı harcamasına sahne olurken benzeri yol yatırımlarının ardından Ruanda'nın gorillerine yapılacak bir kara yolu yolculuğu hayli keyifli hale gelmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz şeylerin tümünün sonucu, SAA'nın küresel ekonomiden daha yavaş büyümekten dünyada Gelişmekte Olan Asya'nın ardından en hızlı büyüyen ikinci bölge haline gelmesidir (bkz. Şekil 1.10). Bölge 1980'ler ve 1990'larda sırasıyla % 3,2 ve % 3,0 olan küresel büyümeye karşın ortalama % 2,6 ve % 2,2 büyüme göstermiştir

Şekil 1.10: Dünyada GSYİH değişimi

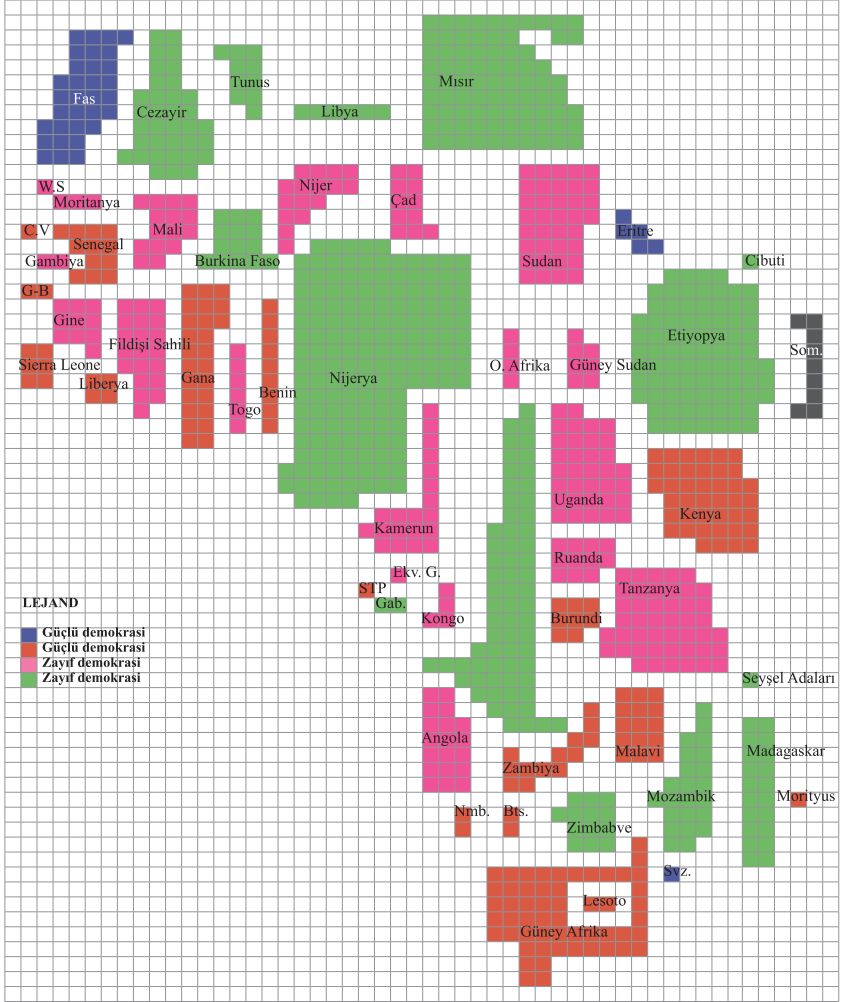
Kaynak: IMF

Ancak yeni yüzyılın başlangıcıyla birlikte düşük performans yerini emsallerinden yüksek performansa bırakmıştır. Bu bin yılın ilk on yılı olan 2000'lerde SAA'nın % 5,7'lik ekonomik büyümesi küresel ekonomideki % 3,6'lık büyümeyi geride bırakmıştır. Günümüzde kimileri Afrika'nın büyümesindeki artışı düşük bir bazdan gelmesi nedeniyle anlamsız olduğunu söyleyerek eleştirmektedir. Biz, bunun saçma olduğuna inanıyoruz. Afrika, 1980-2000 arasında düşük bir bazın tüm avantajlarına rağmen asgari büyüme kaydetmişti. Renaissance, geçtiğimiz on yıl içinde reel GSYİH artışındaki güçlenmenin daha iyi yönetim, fiyat istikrarı ve daha düşük borç düzeylerinin hane halkı tüketimi, faiz oranları ve ihracat artışı üzerindeki olumlu ve uyarıcı etkisini yansıttığına inanmaktadır.

Bu pozitif kişi başı gelir artışı anlamına gelen, nüfus artışındaki ılımlı bir yavaşlamayla da denk düşmüştür. Nüfus artışı 1980'deki % 2,9'lık yıldan yıla ortalamadan 1990'larda % 2,7'ye, 2000'lerde ise % 2,5'e geriledi. Nüfus artışındaki yavaşlama büyük oranda sağlık hizmetleri ve aile planlamasındaki iyileşmeyi yansıtmaktadır. Daha hızlı büyüme ile yavaşlayan nüfus artışının birleşimi özellikle 2000'lerde kişi başına düşen gelirdeki keskin artışta kendini göstermektedir - SAA'da kişi başına düşen gelir 2009'da % 62 oranında artarak 2.189 dolara yükselirken bu değer on yıl önce 1.352 dolardı.

Kısacası Afrika daha önce hiç olmadığı kadar hızlı ve dünyanın geri kalanının büyük bölümünden daha hızlı zenginleşmekte ve bunu dünyanın diğer herhangi bir yerinde başarılması zor bir istikrar ve sürdürülebilirlik iyileştirmesi arka planı önünde başarıyor. Borç affı katalizörlerden biriydi, ama bu sadece önceden çevre Avrupa ülkelerinin günümüzde mücadele ettiği sorunlardan çok da büyük sorunlara göğüs germiş Afrikalı lider ve yetkililerin sorumlu mali politikaları sayesinde gerçekleşti. 20'inci yüzyılın çetin dersleri öğrenildi. Geçtiğimiz 10-15 yıldaki emtia canlanması çarçur edilmedi ve kıtanın önümüzdeki yıllarda hizmetlerden hafif üretime ve oradan ağır üretime doğru çeşitlenmesini bekliyoruz. Daha şimdiden telekomun teknoloji transferi büyümenin ardındaki başlıca itici güçlerden olmuş ve dev yatırımlara vesile olmuştur. Bunun sürdürülebilir bir büyüme görünümü olduğuna ve Afrika'ya, büyümeyi daha da arttıracak insani ve finansal sermayeyi çektiğine duyulan güven artmaktadır. Sağlam kamu finansı, finans sektörünün Afrika'nın canlanmasında giderek büyüyen bir yapıcı rol oynayabileceğini düşündürmektedir. Bu çeşitli etmenler bir arada değerlendirildiğinde Afrika'nın neden yeni bir büyüme rotası izlemeye başladığını görebiliyoruz.

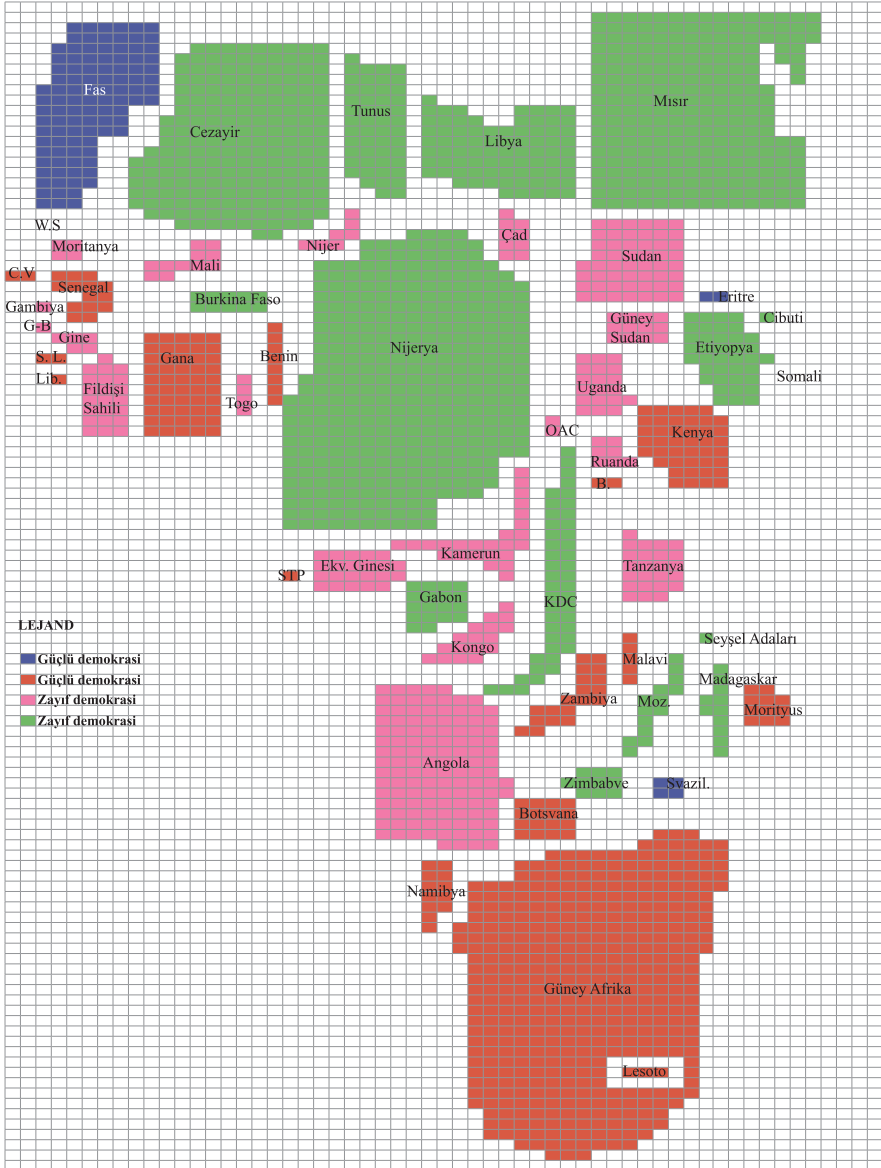
Şekil 1.11: Afrika'nın 2010 nüfusu (her kutu 1 milyon kişiyi temsil eder) ve politik etiketleri gösteren renkler

Not : IMF tahminleri, Nijerya'nın 2010 nüfusu olan 165 milyonun, Rusya'nın 142 milyonundan fazla ve Bangladeş'in 169 milyonuna yakın olduğunu gösteriyor.
Kongo'nun 75, Mısır'ın 81 ve Etiyopya'nın 89 milyon nüfusları, Türkiye'ye (75), İran'a (77) ve Almanya'ya (82) benziyor.
Kenya'nın 42 ve Tanzanya'nın 43 milyon nüfusları, Ukrayna (45) ve Arjantin'e (41) benziyor.
Angola'nın 20, Fildişi Sahili'nin 23 veya Gana'nın 25 milyon nüfusları, Avustralya (23), Tayvan (23) ve Sri Lanka'ya (21) benziyor.

Kaynak: IMF 2012 Dünya Ekonomik Görünümü, Polity IV ve Freedom House (veya bu örgütlerin 2011/12 değişikliklerini işlemediği yerde Renaissance Capital)

Şekil 1.12: 2012'de Afrika'nın GSYİH'sı (milyar dolar) (her kutucuk 1 milyar dolar GSYİH'ı temsil eder) ve politik etiketleri gösteren renkler

Kaynak: Nijerya hariç IMF Nisan 2012 Dünya Ekonomik Görünümü, Polity IV ve Freedom House (veya bu örgütlerin 2011/12 değişikliklerini işlemediği yerde Renaissance Capital)

Notlar

1. Antoinette Sayeh, “Africa and the Great Recession: Changing Times,” (“Afrika ve Büyük Durgunluk: Değişen Çağ) iMFDirect (blog), 14 Mayıs 2012, <http://blog-imfdirect.imf.org/2012/05/14/africa-and-the-great-recession-changing-times/>.
2. Dünya Bankası verileri
3. Ağır Borç Yükü Altındaki Yoksul Ülkeler (HIPC) Girişimi ve Çok Yönlü Borç Ertelemesi Girişimi (MDRI) - Uygulama Durumu, Uluslararası Kalkınma Örgütü ve IMF, 14 Eylül 2010, <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2010/091410.pdf>.
4. Building bridges (Köprü kurmak): Ernts & Young’ın 2012 cazibe anketi, Afrika, Ernst & Young, 2012, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY—2012_Africa_attractiveness_survey/\\$FILE/attractiveness_2012_africa_v17.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY—2012_Africa_attractiveness_survey/$FILE/attractiveness_2012_africa_v17.pdf).
5. Çin’in Afrika’yla olan ticari ilişkileri hakkında daha fazla bilgi almak için, Renaissance Capital’in EMEA (Avrupa, Orta Doğu ve Afrika) raporuna bakın: China in Africa (Afrika’da Çin), 21 Nisan 2011.
6. Grafik elbette McKinsey Global Institute’un “Lions on the Move” (“Harekete Geçmiş Aslanlar”) raporundan ilham almış olmakla birlikte bizim ülkelerimiz Cezayir, Angola, Fildişi Sahili, Mısır, Etiyopya, Gana, Kenya, Fas, Nijerya, Güney Afrika ve Sudan’dır ve fazladan iki yıllık veri içermektedir. Dolar cinsinden güncel rakamlardan alınan rakamlarımıza ağırlık uygulanmamıştır. Emtialardan elde edilen dolaylı GSYİH faydalarının daha yüksek olması pekala mümkündür.

Bölüm 2

Umut Veren Bir Rota, 2012-2050

Charles Robertson

Afrika ile ilgili en kara şey, bizim onun hakkındaki cehaletimiz olmuştur.

— Afrika uzmanı ve coğrafyacı George H.T. Kimble, 1962

Dünya ekonomileri, büyüme rotası dediğimiz çizgi üzerine yerleştirilebilir. Bazıları en ileri aşama olan dördüncü ekonomik çağ, yani bilgi ekonomisi aşamasındayken, birkaçı daha hala tarımsal ekonomi seviyesinde bulunmaktadır. Ancak rota basit bir doğrusal grafik değildir; büyüme hızını, eğrilerin dikliği ile de gösterir. Bu şekilde ülkelerin yalnızca ulaştıkları ekonomik büyümenin aşamasını görebilmekle kalmayız, aynı zamanda değişim ve büyüme hızlarını da görebiliriz. Yatırım fırsatlarını anlamamanın anahtarı işte budur.

Afrika, 1990'ların başındaki Hindistan'ın ve 1980'lerin başındaki Gelişmekte Olan Asya'nın bulunduğu noktadadır. 20. yüzyılda Hindistan ve Çin'de gördüğümüz modeli çok andıran Afrika'nın artan büyüme hızı, sergilediği büyük servetin belirtisi olduğu anlaşılmamıştı. Pek az kişi Hindistan'ın 1980'lerdeki büyüme hızlarını, o dönemden itibaren yarımadayı saran gönenç dalgasının sıçrama tahtası olarak algılamıştı. Afrika çapında, yüzyılın başlangıcından bu yana % 6-8 seviyelerindeki büyüme hızlarının Afrika portföyüne olan ilgide, yatırımda keskin bir artışın ve kişi başına düşen GSYİH'da kayda değer bir yükselişin temelini oluşturduğunu görebiliyoruz. Ancak en iyisi henüz gelmiş değil.

Bugüne kadar gördüğümüz büyüme oranları, önümüzdeki on yıllık dönemlerde artmaya devam edecek ve 2040'ların ortalarına kadar sürecek. En düşük gelire sahip ülkeler % 7'den % 13'e ivmelenen büyüme hızları kaydederek, kıta çapında kişi başına düşen GSYİH'yı 10.000 doların üzerine itecek. Bu çarpıcı

fakat sürdürülebilir artış, Afrika politikasını ve halklarının yaşamlarını önemli ölçüde değiştirecek ve uzun vadeli ve güvenli yatırım için temel oluşturacak.

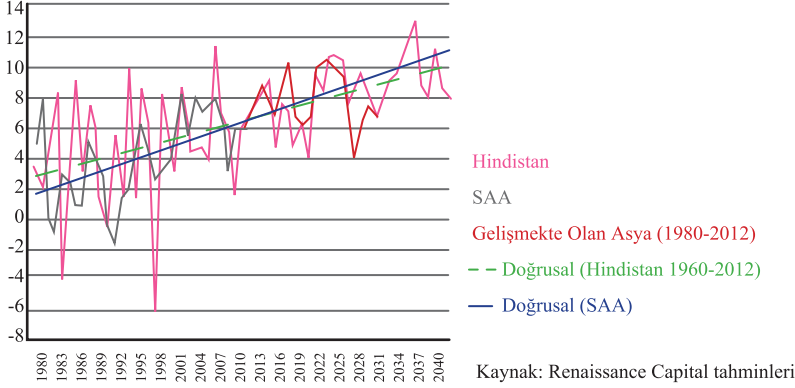
“10 yıl önceki Mumbai gibi,” tanımlaması, 2011’de Lagos’ta yapılan yıllık Afrika konferansımıza katılan ve o ülkeyi ilk kez ziyaret eden birine aitti. Bu iyi bir karşılaştırmaydı. Hindistan’daki güçlükler altyapı eksikliği, hızlı kentleşme, yeterli finanse edilmeyen sağlık sistemi, yozlaşma, terörizm ve devletin finanse ettiği pahalı sübvansiyonları içeriyor - üstelik 20 yıllık güçlü büyümenin ardından.

Ama Afrika’nın büyük kısmı için, 1990 yılının Hindistan’ı daha iyi bir karşılaştırma olur. O dönemde birçok kişi ülkenin, dünyanın en büyük demokrasisinin dünyanın en başarılı komünist ülkesi Çin tarafından hızla geçildiğine sahne olan önceki 40 yılın çoğunda görülen “Hindu” tipi cansız büyümeye mahkum olduğunu varsayıyordu. Kötü yönetim, iç ve dış rekabetin eksikliği ve yoksulluk, Hint yaşamının gerçekleri olarak görülüyordu.

Reformların 1991 civarında ilk olarak başlamasından 10-20 yıl sonra bile, ‘Hindistan Çin’e karşı’ tartışması, tek partili Asyalı rakibini yakalamayı başaramayan demokratik ülke eksenine oturtuldu. Bu analizde gözden kaçırılan ilk şey, Hindistan’ın gayet iyi performans göstermesi - kişi başına düşen GSYİH’sı 30 yılda sabit fiyatlarla altı katına çıktı - ve daha da önemlisi Çin, Hindistan ve şimdiki Afrika’nın büyüme rotalarının farklı noktalarında olmasıdır. Bu rota birçok ülke için ortaktır ve büyümenin yüksek kişi başına düşen GSYİH seviyesine ulaşınca kayda değer şekilde düşmeye başlamasından önce on yıllık dönemler boyunca artan bir hızda ivmelenmesine tanık olur. Bunu, büyümenin 1970’lerin başına kadar yıllık % 9’luk patlama yaşayıp daha sonra % 4 civarına düştüğü Japonya’da gördük. Şimdi de bir daha sürdürülebilir % 10’luk bir büyüme kaydedemeyecek olan Çin’de görüyoruz.

Yandaki grafik, verileri 10 yıl kadar geri alırsak, Hindistan’ın büyüme rotasının Gelişmekte Olan Asya’nın rotasına dikkat çekecek ölçüde benzediğini göstermektedir. Hindistan’ın 2000’lerde yaşadığı büyüme, 1990’ların Gelişmekte Olan Asya patlaması idi. Son dönemdeki yavaşlama dahi, Asya’nın 1998 krizi sonrası GSYİH düşüşünü tekrarlamaktadır.

Şekil 2.1: Hindistan'da (yaklaşık 20 yıl gecikmeli), Gelişmekte Olan Asya'da (30 yıl gecikmeli) ve SAA'da büyüme

Hindistan 2012’de keskin bir şekilde yavaşladı fakat büyüme rotası en iyi seviyeye henüz ulaşılmadığını gösteriyor. Tek bir ülkedeki gelişmelere bağlı şekilde tahminde bulunmak mantıklı olmaz; Hindistan’ın, Gelişmekte Olan Asya’nın çizdiği modeli takip edeceğinden emin olamayız. Ancak haklıysak, 2015-2020 yılları arasında, Hindistan’ın demokratik modelinin başarısı ve yüksek büyüme seviyeleri için açıklık ve şeffaflık sisteminin, Çin Komünist Partisi’nin uyuşuk tarzından daha uygun olduğu hakkındaki makaleleri okuyor olacağız. 1980’lerin “Neden Japonya, ABD’den çok daha iyi” veya muhtemelen 1900 yılında yazılıp çizilmiş “Almanya’nın ekonomisi neden İngiltere ekonomisinden daha verimli,” yorumlarının benzerleri tekrarlanacak.

Daha ilginç bulduğumuz husus, Sahraaltı Afrika’nın 1980’lerden sonraki büyüme rotasıdır. Lagos 10 yıl öncenin Mumbaisini tekrarlarken, bir bütün olarak alındığında SAA 20 yıl önceki Hindistan’a benziyor. Hindistan’ın 1990 yılında 874 milyon olan nüfusu, BM’nin SAA için (Sudan ve Somali hariç) 806 milyonluk 2010 nüfus tahmininden % 10 farklılık göstermektedir. Hindistan’ın 1,2 trilyon dolarlık satın alma gücü paritesine (SAGP) göre GSYİH’sı - SAGP verilerine ihtiyatlı yaklaşılması gerekse de - SAA’nın 1,65 trilyon dolarından biraz daha az idi. Hem Hindistan 1960-1980 yılları arasında, hem de SAA 1980-2000 yılları arasında zayıf büyüme kaydettikleri iki on yıllık dönem geçirdiler. Hindistan 1980’lerde, 1970’lerde görülen % 2,9’luk büyümeyi ikiye katlayarak % 5,6 düzeyinde yıllık büyüme kaydettiğinde bile pek az kişinin dikkatini çekti.

SAA’nın 1990’ların % 2,2’lik seviyesinin iki katından fazla olan 2000’lerdeki % 5,6’lık ortalama büyüme hızı, yurtdışından olumlu ilgi çekmeye ancak çok yakın zamanlarda başladı. Yeni Hindistan hükümetinin, yatırımcıların dikkatini

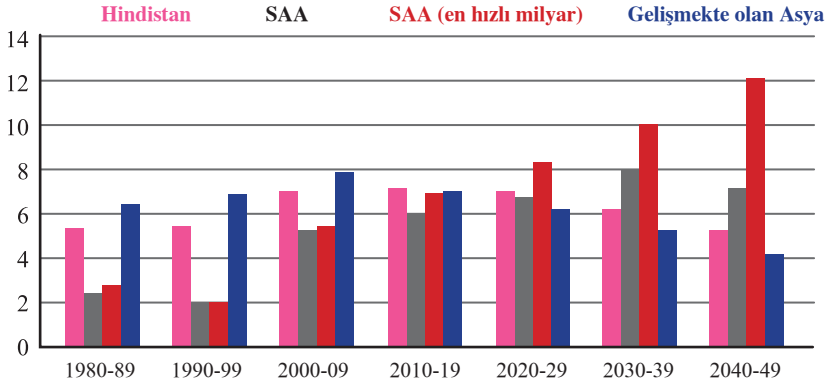
gerçekten çeken reformları başlatması 1991 yılında oldu. Hisse senedi piyasası değeri 1990’da 39 milyar dolar iken 1994’te 128 milyar dolara sıçradı ve 1990’da 2.435 olan Hindistan’da borsaya kote edilmiş şirket sayısı 2000 itibarıyla neredeyse 6.000’a yükseldi. Göstergeler SAA’nın ani bir reform mucizesi olmadan bile, yatırımcıların Afrika’daki değişim üzerine odaklanırken varlık fiyatlarının tırmanacağını ima ediyor.

Hindistan’da 1991’de olanın aksine, McKinsey’nin 2010 tarihli “Aslanlar Harekete Geçti” raporundan, Economist’in Aralık 2011’de, Mayıs 2000 tarihli “umutsuz kıta” kapağındaki fikrini değiştirmesine kadar, olumlu raporları tetikleyen tek bir belirgin olay yok. SAA’nın küresel mali krizden hasar almadan sıyrılmış olması muhtemelen işe yaradır. Kimileri, Çin’in % 8-9 düzeyindeki hızlı GSYİH büyümesinin, neden Çin’in Afrika olan ticaretindeki 10 kattan fazla artış tarafından geçildiği sorusunu sormaya başladı. Bu veri 2000 yılındaki 11 milyar dolar düzeyinden, Çin’in endişeye kapılıp emtia ihracatçısı Afrika ile dış ticaret fazlası vermemeye çalışması (ve bunda başarısız olması) ile 2011/12’de yaklaşık 180 milyar dolara yükseldi. Ruanda, 2010 yılında Dünya Bankası’nın İş Yapma Raporu’nda reformcu ülkeler arasında birinci sırayı alan ilk SAA ülkesi olarak dünyayı şaşırttı. Afrika tarihinin en büyük seçimi, genel anlamda huzurlu geçen Mayıs 2011 Nijerya başkanlık seçimi, Arap Baharı’nın Kuzey Afrika’da diktatörleri devirdiği sırada çektiğinden muhtemelen daha fazla dikkat çekmiş olmalı. Neden ne olursa olsun, Afrika’ya olan ilgi artıyor.

Bu kitapta ana hatlarını belirttiğimiz gibi, SAA büyüme ivmelenmesinin altında yatan faktörler, 1980’lerde Hindistan’da, 1970’lerde Gelişmekte Olan Asya’da ve ondan önce OECD ülkelerinde olduğu gibi türlü türldür. Demografik yapı elbette yardımcı oluyor (bkz. bölüm 8) ama bu durum 1980’ler ve 1990’larda da geçerliydi. İşgücünün, bilişim ve iletişim teknolojilerinde zaten gördüğümüz (bkz. bölüm 10) inovasyonu desteklemesine (bkz. üçüncü kısım) izin veren, anahtar niteliğindeki değişim, eğitimli nüfusun gelişimidir (bkz. bölüm 5), fakat bunun yanında tarım sektöründen de gelişme (bkz. bölüm 13) beklenmelidir. Yönetimdeki iyileşmeler ekonomik büyümeden kaynaklanmakta (bkz. bölüm 3), yetkilileri, bu olumlu faktörleri güçlendiren iş yapma kolaylığını artırarak, özel sektör için destekleyici olma konusunda cesaretlendirmektedir (bkz. bölüm 4). Emtia ihracatı büyümeye hızlı bir başlangıç sağlayabilir iken (bkz. bölüm 6 ve 7), sonraki on yıllık dönemlerde doğrudan yabancı sermaye yatırımının (bkz. bölüm 1), büyüyen bir orta sınıfın (bkz. bölüm 8), kredi büyümesinin (bkz. bölüm 9), kentleşmenin (bkz. bölüm 12) ve altyapı harcamalarının (bkz. bölüm 11) hepsinin de gelecek yıllarda büyümenin hızlı olmasına katkı yapmasını gerektirmektedir.

Hindistan ve Gelişmekte Olan Asya'nın sağladığı şablon, Gelişmekte Olan Asya'nın bu on yıllık dönemde büyümesi % 7'ye doğru yavaşlarken ve Hindistan muhtemelen 2020'lerde yavaşlayacak iken bile, Afrika'nın hız kazanan büyüme rotasını çizebileceğimiz anlamına geliyor. SAA, 2010'larda % 6,7, 2020'lerde % 7,2 ve 2040'lı yıllarda % 7,4 civarına gerilemeden önce, 2030'larda % 8,2 büyümeyi yakalayabilir. SAA'nın aslında Hindistan'dan daha hızlı büyüyeceğini akla getiren yukarıdaki grafikte yer alan trend çizgisini göz ardı ettiğimizi hatırlatırız (bu kitabı bitirdiğimize bizi kötümser olmakla suçlamanızı istiyoruz).

Şekil 2.2: Ortalama büyüme hızları, 1980-2049

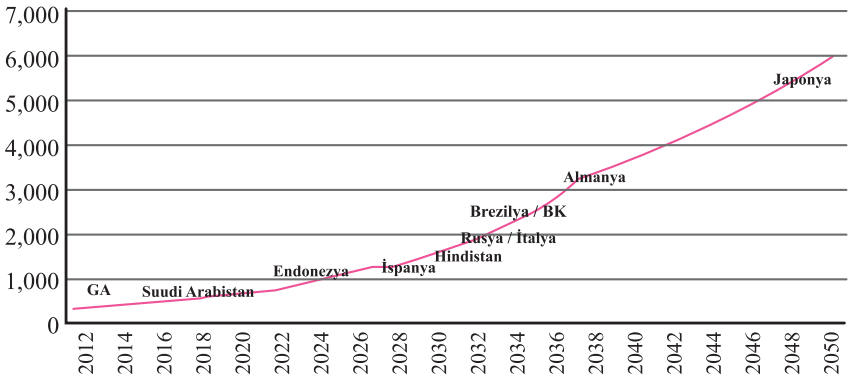
Kaynak: IMF, Hindistan Merkez Bankası, Renaissance Capital

40 yıl boyunca yıllık % 7-8 seviyesindeki SAA ortalama büyüme oranları, devasa değişiklikleri gizleyecektir. Fazlasıyla tedbirli davranıyor olabiliriz ama, Afrika'da büyüme patlaması yaşanırken daha iyi performans göstereceklerini iddia etme düşüncesinin cazibesine rağmen, Güney Afrika ve Seyşel Adaları için yıllık yalnızca % 3,5'lik bir ortalama büyüme hızının geçerli olacağını varsaymaktayız. Ayrıca kişi başına düşen GSYİH verisi 2012'nin parasıyla 10.000 doların üzerine çıktıktan sonra hiçbir Afrika ülkesinin yılda % 5'ten fazla büyüyeceğini de varsayıyoruz. Enerji kaynakları açısından zengin olan bazı ülkeler bu gelir düzeyinin üzerinde daha hızlı büyümeler elde ediyorlar fakat diğer pek çok ülke gelir seviyeleri 7.000-8.000 dolara yaklaştığında yavaşlamaya başlıyor; biz de 10.000 dolar seviyesini makul bir uzlaşma olarak gördük. Bunun sonucunda, geçen her on yıllık dönemde daha zengin ülkeler en hızlı büyüme oranlarının dışında kalırken, geri kalan ülkelerin büyüme hızlarının daha yüksek seyretmesi gerekecek. İçinde bulunduğumuz on yıllık dönemde, bazı Afrika ülkelerinin Hindistan'ın büyüme hızını

geçmesi muhtemel. Hindistan'ın kendi büyüme rotasında yakaladığına eşit bir SAA ortalama büyüme oranı tutturmak için, kişi başına düşen GSYİH verisi 10.000 doların altında olan ülkeler, içinde bulunduğumuz on yıllık dönemde % 7,3, 2020'lerde % 8,6, 2030'larda % 10,5 ve 2040-2049 arasında olağanüstü bir seviye olan % 12,6 büyümeliler. Artan küresel servet, küreselleşmenin avantajları ve diğer yerlerdeki ucuz işgücü eksikliğinin, bu ülkelerin tahminlerimizin öngördüğü yüksek büyüme seviyelerini yakalamasını her zamankinden kolaylaştıracağını düşünüyoruz.

Bugünkü en hızlı milyar, bileşimini değiştirecek. Tahminlerimiz, 2038 yılı itibarıyla kabaca 300 milyon Nijeryalı'nın kişi başına ortalama 10,000 dolar GSYİH rakamının keyfini süreceğini ve GSYİH toplamının bugünkü Almanya'nın seviyesi olan 3 trilyon dolara ulaşacağını öngörüyor (ancak Almanya'nın büyümeye devam edeceği varsayımıyla, 2038'deki seviyesi daha yüksek olacaktır). O noktada Nijerya'nın büyüme hızının %10,5 civarından, daha temkinli % 5'lik bir seviyeye düşeceğini varsayıyoruz; bu yine de Nijerya'nın 2050 yılından önce, bugünkü Japonya'nın büyüklüğüne gelmesi için yeterli. Bu arada 91 milyon Kenyalı, ancak 2047'de, GSYİH'ları 1 trilyon dolara ulaştığında yavaşlayacak. Uganda'nın 2050'deki 94 milyon nüfusu, 2050 itibarıyla 755 milyar dolarlık GSYİH ile bile, hala % 12 civarında büyüme kaydediyor olacak; 145 milyon Etiyopyalı da 1,5 trilyon dolarlık GSYİH'ya sahip olacak.

Şekil 2.3: Nijerya diğerlerinin 2012 GSYİH'sını ne zaman yakalayacak?

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri

Ortak Görüşten Ayrılabileceğimiz Yer

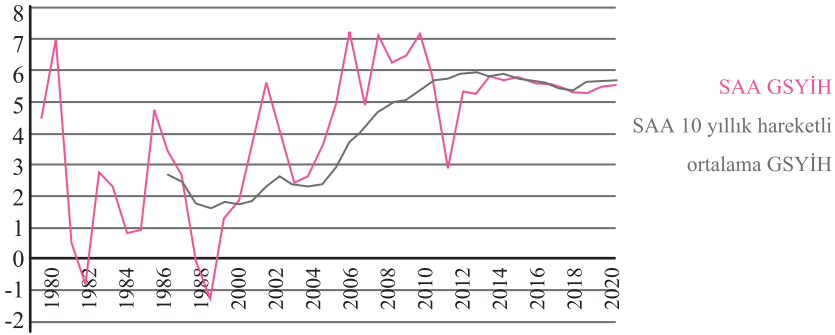
Pek çok ekonomistin de yaptığı gibi, geriye dönüp bakmayı tercih edenler, Afrika'nın genel görünümü hakkında farklı bir görüşe sahip olacaklar. Tahmin yaparken genel bir yaklaşım, 10 yıllık ortalama veriler gibi uzun dönemli ortalama

maları göz önüne almak ve bunları ileri doğru uzatmaktır. Buna göre 2000 yılında bu ekonomistlerin çoğu SAA için yılda % 2,5'lik büyümeyi SAA için standart olarak tahmin etmişti. Bu düşünce tarzı belki de Economist'in o yılki "Umutsuz kıta" kapağından etkilenmişti.

Burada kendi mesleğimize belden aşağı vurmuyoruz - zaten yeterince kolay bir hedefiz. Doğru tahminde bulunmak zordur. Merkez bankacılığı bile, dikiz aynasına bakarken otomobil sürmeyle karşılaştırılmıştır. Ancak geriye bakmak, ekonomistlerin geçen 200 yıldaki küresel büyüme gibi büyük değişimleri kaçıracağını garanti eder.

Bu ekonomistler bugün daha iyimser olacaklar fakat içinde bulunduğumuz on

Şekil 2.4: SAA GSYİH artışı ve 10 yıllık hareketli ortalaması

Kaynak: IMF, Renaissance Capital

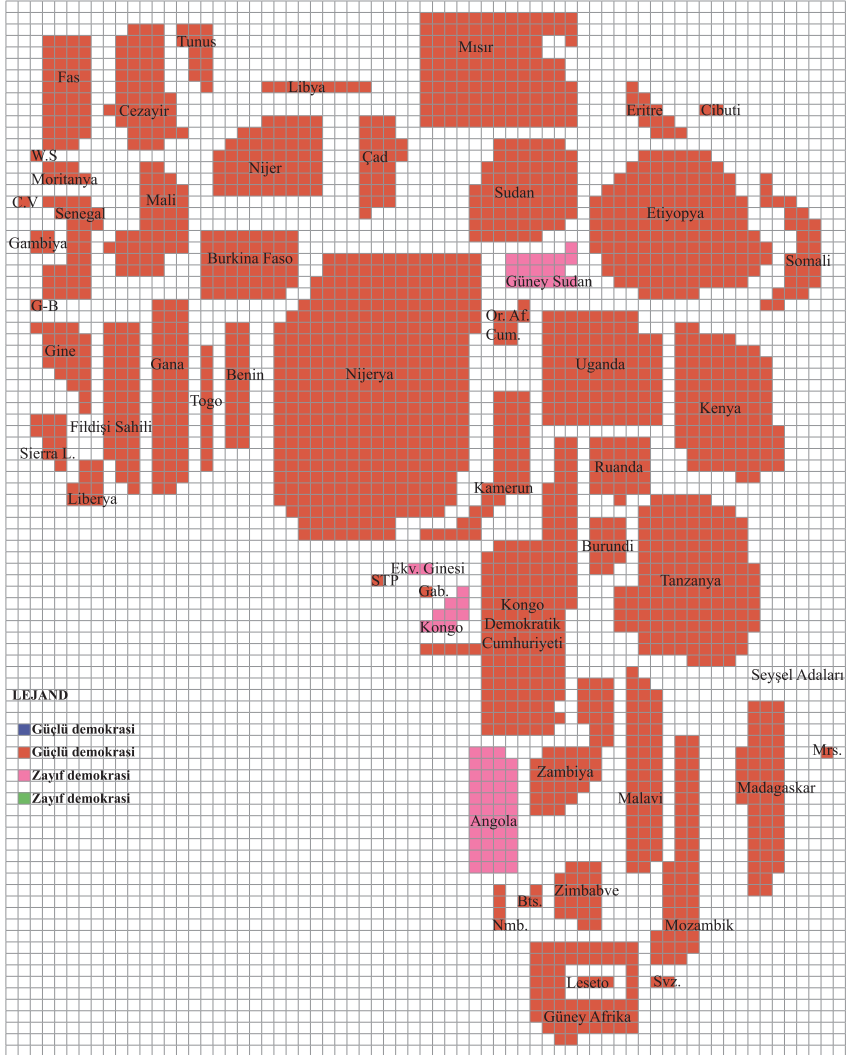
yıllık dönemde yalnızca % 5-6 civarında büyüme olacağını varsayacaklar. Daha kötümser olan bazıları bunu bile sorgulayacaklar. 1980'lerin ve 1990'ların performansına bakacak ve 2000'li yılların aslında belki de Çin'in emtia talebinden kaynaklanan bir anormallik olup olmadığını soracaklar. Uzun dönemde büyümenin % 3-4'e daha yakın olacağını varsaymakla daha rahat hissedebilir, hatta 1980'lerde ve 1990'larda gördüğümüz gibi bir düşüşten endişe edebilirler.

Muhtemelen Hindistan hakkında 1990'da bu şekilde düşünen birçokları vardı. Hindistan'ın 1980'lerdeki büyümesini, emtia fiyatlarındaki düşüşe bağlamış olabilirler. IMF raporları daha 2005 yılına kadar, 1991'deki reformlardan önce gerçekleşen Hindistan'ın 1980'lerdeki büyüme artışını açıklamakta zorlanıyordu.¹

Bu mantıkla karşılaştırılınca, biz Afrika boğaları olarak görüleceğiz. Oysa sa-

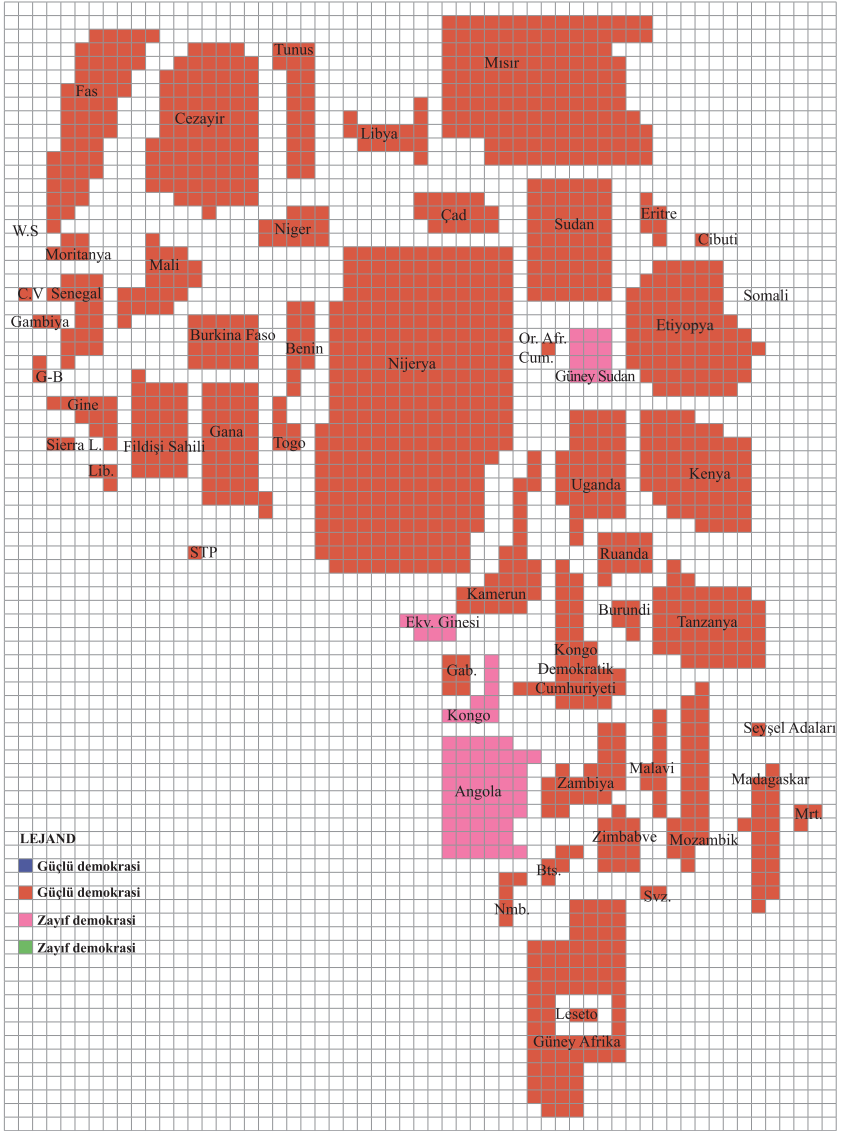
dece Afrika'nın daha şimdiden Gelişmekte Olan Asya'nın ve Hindistan'ın hızlı büyüme rotasına girdiklerinde ulaştıkları büyüme seviyesini yakalıyor olduğunu ve o dönemde daha geç gerçekleşen büyümenin daha hızlı olduğunu gösteriyoruz. Bu, birçok Afrika ülkesinin o ortalama büyüme oranını aslında geçeceği anlamına geliyor. İlerideki bölümlerin bazılarının, tahminlerimizin aslında gerçekçi, hatta fazla tedbirli olabileceğini açıklamaya yardımcı olacağını umuyoruz.

Şekil 2.5: Afrika ülkelerinin 2050 nüfusu (her kutucuk 1 milyon kişiyi temsil eder) Renaissance Capital'ın politik gerçeklik tahminlerini yansıtan renklerle birlikte

Kaynak: BM

Şekil 2.6: Afrika ülkelerinin 2050 GSYİH'se (2012 doları cinsinden, milyar). Her bir kutucuk 20 milyar dolar GSYİH yansıtır -politik değişimi yansıtan renklerle birlikte

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri

Notlar

1. Dani Rodrik ve Arvind Subramanian, "From 'Hindu Growth' to Productivity Surge: The Mystery of the Indian Growth Transition," başlıklı IMF Personeli tarafından hazırlanan 52 sayılı rapor , 2. sayı (2005), Uluslararası Para Fonu, staffp/2005/02/pdf/rodrik1.pdf.

Bölüm 3

Hesap Sorma: Olgunlaşan Bir Demokrasi Kültürü

Michael Moran and Charles Robertson

Zambiya geriye doğru gitmemeli, hepimiz gelecekle yüzleşmeli ve tek bir ulus olarak ileri doğru gitmeliyiz. Bunun aksi, tarihimize karşı onursuzluk olur. ... Gri ve fikirlerden yoksun mu olduk? Momentum mu kaybettik? Şimdi görevimiz gidip yapmış olduğumuz hatalar üzerinde düşünmek ve bunlardan ders almak. Bunu yapmazsak, bir kez daha erke talip olmaya hakkımız olmaz.

- Zambiya Cumhurbaşkanı Rubiah Banda iktidarı muhalefete devretmeden önce genel seçimde aldığı yenilgiyi kabul ederken, Eylül 2011.

1990'larda Afrika'nın siyasi ve jeopolitik manzarasında dramatik bir değişim görüldü. Afrika, Doğu ve Batı'nın egemenleri demokratlıktan ne kadar yoksun olurlarsa olsunlar destekleme hevesi nedeniyle sık-sık Soğuk Savaş müdahalelerinden körüklenen iç çatışmaların pençesindeki bir kıtaydı. Afrika'da artık otokrasiden çok demokrasi ve daha az çatışma varken Afrika'da şiddet sonucu ölümler o kadar düşmüştür ki Orta Doğu, Asya ve Latin Amerika'nın bazı bölümlerine yolculuk etmek daha kaygı verici olmuştur. 2011'de Arap Baharı'nın güneye yayılabileceğine dair uyarıların hatırlanması önemlidir -gerçekte 2011 yılında Nijerya'da yapılan tarihteki en başarılı seçime, 2012'de Gana'da en tartışmasız başkanlık iktidarı geçişine tanık olduk ve şimdi Kenya'nın 2013'teki seçimlerinin geniş bir yelpazede destek gören anayasa değişikliklerine verilen emekleri yansıtacağına dair güvenini işitiyoruz.

26 ülke arasında 1 trilyon dolarlık serbest ticaret alanı oluşturan, bölgesel entegrasyonu derinleştirmeye yönelik yeni çabalar var ve bu daha büyük pazarların yararını görebilecek yabancı ve yerel yatırımı teşvik ediyor. Bu bölgelerin uzun vadede dahi ortak para birimlerini benimsemesinin akıllıca olmayacağı-

na inansak da, bunun batı, doğu ve güney Afrika’da bir hedef olarak kalması, bu bölgeler arasındaki ilişkilerin çok iyileşmiş olduğunu göstermektedir. Avro bölgesindeki kötümserlik ve artan güvensizlik, Afrika’nın kilit bölgelerindeki iyimserlik ve büyüyen işbirliğiyle tezat oluşturmaktadır.

Kendi araştırmalarımız, bu iyileşmelerin sonucunda elde edilen daha hızlı ekonomik büyümenin, daha fazla servetin demokratikleşmeye ve dolayısıyla daha sorumlu yönetime yol açması nedeniyle kendi kendini pekiştiren bir nitelik kazanmaya başladığını gösteriyor. Daha fazla siyasi istikrar da henüz Afrika’ya yatırım yapmamış, ancak gelecekte bu girişimi yapacak olanların kaygılarını giderecek ve böylelikle kıtaya yeni sermaye çekildikçe büyümeyi destekleyecek ve kişi başına düşen GSYİH’yı yukarı itecektir. Tarihte darbeler yalnızca düşük gelirli ülkelerde meydana gelmiş ve kişi başına düşen GSYİH’nın 10.000 dolardan yüksek olduğu hiçbir demokrasi devrilmemiştir. Daha yüksek servet aynı zamanda, kişi başına enerji üretiminin Körfez ülkeleri düzeyinde olduğu ülkeler dışındaki tüm ülkelerde daha fazla demokrasiyle ilintilidir. 10 yıl içinde Fas ve Swaziland’dan 2050’de neredeyse kıtanın tamamına kadar büyümekte olan orta sınıfın sesini duyurmasını bekliyoruz. 2030’lara gelindiğinde Afrikalıların büyük çoğunluğu güçlü demokrasilerde yaşıyor olacak.

2012 baharında, Mali ve Gine-Bissau’daki genç subay klikleri seçilmiş başkanlarını göreve bırakmaya zorladığında, Batılı başkentlerden gelen tepkiler beklenen türdendi. Londra, Brüksel, Washington dışişleri bakanlıklarından Mali’nin sabık sömürgeci hakimi Fransa ve bir zamanlar Gine-Bassau’nun idaresini elinde tutan Portekizlilere dek seçilmiş hükümetin görevine hemen iadesi için çağrılar yapıldı. “Sorunların şiddet değil diyalog yoluyla çözülmesi gerektiğine inanıyoruz,” dedi Devlet Bakanlığı sözcüsü Victoria Nuland. BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon “derin kaygısını” ifade etti.

Tepki bununla kalsaydı, darbe liderleri kıtanın sömürgecilik sonrası tarihinde hükümetlerini deviren kendilerinden önceki onlarca Afrikalı askerinin açtığı yoldan gidebilirdi: Devrik lideri idam etmek, ailesini sürgüne göndermek, takipçilerini hapse atmak ve işkenceye tabi tutmak, partisini yasa dışı ilan etmek ve orduyu ulusun ruhunun (ve hazinesinin) yegane muhafızı ilan etmek.

Bunun yerine sağlam bir bölgesel tepki -Afrika Birliği (AU) tarafından uygulanan bir ticaret, kredi ve üyelik ambargosu ile Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu’nun (ECOWAS) asker konuşlandırma tehdidi dahil- her iki isyanın liderlerinin de hızla tecrit edilmesini sağladı. Dahası, AU ve ECOWAS’ın duruşu harici aktörleri cesaretlendirerek ABD ve Avrupalı yetkililerin kendi tavırlarını sertleştirmesine yol açtı. Her iki güç de darbe liderlerinin varlıklarına el koydu

ve hayati yardım programlarını yeniden değerlendirdi.

Amerika'nın Merkezi İstihbarat Ajansı'ndan üst düzey bir Batı Afrika analisti Renaissance Capital'e, "Görmekte olduğumuz farklı, yeni bir şey," dedi. "Bu grupların geçmişte arabulucu gönderdiklerine veya sınırları kapattıklarına şahit olduk. Ancak burada yeni bir koordinasyon seviyesi var. Afrikalılar artık anayasal düzene müdahale için bir bedel ödetiyor." Yazının yayımlandığı tarihte Mali'nin geçici liderinin ECOWAS'ı İslami militanların hakim olduğu kuzeyde asayişi sağlamak üzere asker göndermeye davet etmesinin üzerinden kısa bir süre geçmişti.

Darbeler, iç çatışmalar ve terörizm Sahra Altı Afrika'nın kimi bölgelerinde şüphesiz risk olmayı sürdürüyor, Tayland'daki darbeler ile MENA bölgesindeki çalkantıların haber olmayı sürdürdüğü gibi. Ama Afrika'nın pek çok ülkedeki sağlam büyüme hızları, emtia fiyatlarında canlanma, sermayeye daha fazla erişim ve Batı'yla daha az ataerkil olan bir ilişkinin desteğiyle giderek artan demokrasi deneyimi, sınırın ötesinde olup bitenlerin her ulusun kaderi için son derece önemli olduğuna dair bölgesel bir mutabakat doğurdu. Çin, SAA'nın başlıca ticaret ortağı unvanını ABD'den almış olabilir, ama Çin'in diğer ülkelerin meselelerine karışmama tavrı SAA dışişleri bakanlıkları tarafından benimsenmiş değil.

Hatta bunun tam tersi geçerli. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden beri, Afrika liderleri için önemini koruyan bir ders de, her seferinde sorunların daha barışçıl, sürdürülebilir toplumlara taşmasına yol açan türden sürekli ihtilafları önlemek istiyorlarsa bölgesel ulusların kolektif iradesi ve kaynaklarını harekete geçirmeleri gerektiğidir. Büyük ölçüde, tam da bunu yapıyorlar. Avrupa ve Amerika'dan gelecek yardımlar değişken ve genellikle fazla yavaş gerçekleşir iken Afrika ülkeleri güvenlik güçlüklerini aşmak üzere giderek artan ölçüde çokuluslu yöntemler geliştirmekte. Amerika'nın AFRICOM komutanlığının yüksek profilli tesisi ve Fransa'nın sabık sömürge bölgesine giderek seyrekleşen girişimlerine rağmen Afrika bu zorluğun üstesinden gelmiştir. Sahil'den Büyük Göllere, Boynuz'dan Atlantik sahiline dek kıtanın politik liderleri Liberya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti veya Sudan gibi devletlerin yıkılmanın eşğine gelmesini önlemek üzere yerel ve koordine bir şekilde hareket etme gereksinimini tanımıştır.

İyileşen bir Trend Çizgisi

Aynı zamanda kendi iç politikalarını da dönüştürmeye başladılar. Yıldan yıla istatistikler, kıtanın büyük bölümünde jeopolitik istikrara doğru genel bir ilerlemeye işaret ediyor. Yaygın olarak kabul gören jeopolitik istikrar ve politik özgürlük önlemleri bu iyileşmeyi açıkça göstermekte. Anayasal meşruiyetle ilgili

olarak, kayıt endeksi, Sistemik Barış Merkezi'nin Polity IV serisi, kıtanın büyük bölümünün 1990'dan beri salt otoriter yönetimden demokrasiye yakın bir şeye geçiş yaptığını gösteriyor.

Şekil 3.1: Sahraaltı Afrika'da demokrasi trendleri, 1990-2008

(N=50)	1990	1995	2000	2005	2008
Ortalama	-5.38	-1.50	-0.82	+0.38	+1.34

Kaynak: www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm (erişim :4 Ağustos 2010)
Not: otokrasiler (-10 ila -6), anokrasiler (-5 ila +5) ve demokrasiler (+6 ila +10)

Buna çok benzer bir trendin izi bir toplumda sivil ve bireysel özgürlüklerin kapsamına dair yıllık Freedom House derecelendirmelerinde de sürülebilir. 53 SAA ülkesinden yalnızca dördünün tamamen özgür derecesine uygun görüldüğü 1990'dan beri sayı 2009 yılında dokuzaya çıkmıştır (hatta bundan dört yıl önce 11'e ulaşmıştır - bu azalma Kenya'da kısa süreli seçim sonrası şiddeti ve Madagaskar'daki darbeyi yansıtmaktadır).

Bunun kadar önemli olan bir diğer konu da kısmen özgür olarak tanımlanan -daha tam bir özgürlüğe geçiş sürecinde olduğu varsayılabilen- ülkelerin sayısının 18'den 24'e çıkmasıdır. Baskıcı rejimlerin egemenliğinde olan ülkelerin sayısı ise 1990'da 30'dan 2009'da 20'ye düşmüştür.

Şekil 3.2: Afrika'nın özgürlüğe doğru ilerlemesi, 1990-2009

Yıl	Seçimli demokrasilerin (SD) sayısı	Sahraaltı Afrika'da SD Yüzdesi	"Özgür" Demokrasiler	"Kısmen Özgür" Demokrasiler
1990	3	7%	3	0
1995	18	38%	8	10
2000	20	42%	8	12
2005	20	42%	11	9
2010	19	40%	9	10
2012	19	39%	9	10

Kaynak: Freedom House¹

Bu değişikliklerin çoğu uluslararası ortamın dönüşüme uğramış olmasından kaynaklanmakla birlikte -birincil olarak Soğuk Savaş'ın sona ermiş olmasından- 1989'dan beri, hem ulusal, hem de uluslararası diğer faktörler de rol oynamıştır.

Aslında, yukarıda anlatılanlara benzer darbeler 20'inci yüzyılın son çeyreğinde kaygı verici bir hızla meydana gelmiştir - Sierra Leone'de olduğu gibi za-

- EAC - Doğu Afrika Topluluğu
- ECOWAS - Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
- IGAD - Hükümetler Arası Kalkınma Mercii
- IOC - Hint Okyanusu Komisyonu
- SACU - Güney Afrika Gümrük Birliği
- SADC - Güney Afrika Kalkınma Topluluğu

Kaynak: Wilson Center

Bununla birlikte birden çok bloğun -Doğu Afrika Topluluğu, Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı ve SADC- liderleri, ortak GSYİH'ları yaklaşık 1 trilyon dolar ve toplam nüfusları 600 milyon olan 26 ulusu birleştirecek bir Büyük Serbest Ticaret Alanı oluşturmak üzere çalışmakta anlaştı. Güney Afrika'nın ticaret ve sanayi bakanı Rob Davies, Etiyopya, Uganda, Kenya, Güney Afrika, Zimbabve ve Angola gibi ekonomik güçleri kapsayan bir bölgenin zaman içinde güvenlik ve diğer kaygıları da kapsayan, daha geniş bir birliğin temelini teşkil edebileceğini söyledi.

Buna ek olarak AU 2010 yılında, "üye devletler arasında anayasaya aykırı hükümet değişiklikleri" gerçekleştiğinde atılacak spesifik adımları öngören, yeni kurallar benimsedi. Gine-Bissau ve Mali'de uygulanan bu adımlar ciddi durumlarda geniş kapsamlı askeri eylemi içerebilir, hatta soykırım veya diğer mezalimler durumunda tartışmalı "koruma doktrinini" de gündeme getirebilir. AU, seçim kaybettikten sonra dahi koltuklarını bırakmayı reddeden liderlerle baş etmek konusunda daha az başarılı olmuştur. Ancak kısa bir süre önce Nkosazana Dlamini-Zuma'nın atanmasının, AU'nun hem kıtada hem de kıta dışında inanılabilirliğini artırmak için kendisini dönüştürmeyi gerekli gördüğünü gösterdiğine inanıyoruz.

Afrika Ülkeleri Kendilerine Çeki Düzen Veriyor

Yine de böylesi kemikleri etle donatmak ve gerçek anlamda uygulanabilir bölgesel güvenlik mekanizmaları oluşturmak için Afrika ülkeleri -bireysel veya gruplar halinde hareket ederek- ciddi bir kapasite sorunuyla baş etmek zorunda. Şimdilik AU'nun Somali veya Darfur'daki konuşlandırmaları ölçeğinde az sayıda müdahale AB veya Avrupa'nın havadan nakil ve ikmal, istihbaratı ve diğer lojistik yardımları olmadan sürdürülebilir - hatta başlatılabilir.

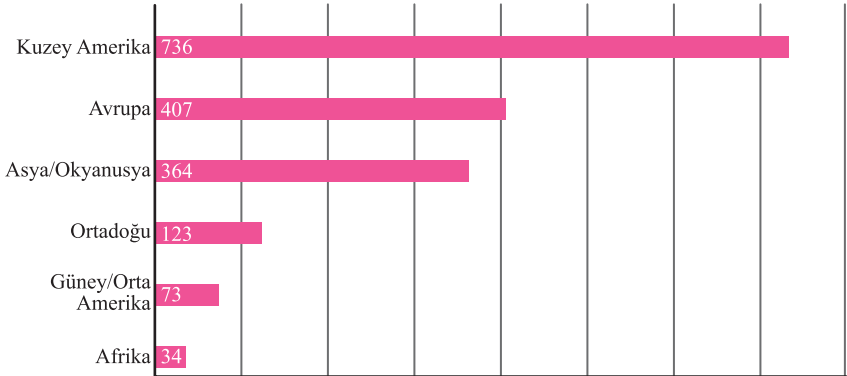
Afrikalı askeri kuvvetler başka sorunlarla da karşı karşıya. Büyük oranda, 1990'larda Etiyopya ve Eritrea tarafından verilen geleneksel uluslar arası savaşlar azalmış olsa da bölgedeki askeri kuvvetler terörizm gibi asimetrik tehditlerle savaşmayı sürdürdü. Libya rejiminin çökmesinin -Muammer Kaddafi'nin

yağmalanan mühimmat depolarının Sahel'e yayılması dahil- Mali'deki darbe-ye katkıda bulunan bir ayrılıkçı Tuareg isyanını da körükledi. Seyrek nüfuslu Sahel'in uçsuz bucaksız alanları aynı zamanda İslami Mağrip'te El Kaide dahil İslami radikellere ve bir zamanlar Uganda'nın başına bela olan, ancak artık büyük oranda Orta Afrika Cumhuriyeti ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin bazı kısımlarıyla sınırlı, Joseph Kony'nin Tanrı'nın Direniş Ordusu gibi mesihçi çeteler için konaklama bölgesi işlevi görmektedir.

Benzer şekilde Nijer Deltası'ndaki asiler ile ülkenin kuzeyindeki Boko Haram İslamcılarını, DKC ve Somali'deki diktatör ve etnik milisler, Etiyopya'nın huzursuz Ogaden bölgesindeki isyancılar ve Sudan ile yeni bağımsızlığını kazanmış Güney Sudan devleti arasındaki gerilimlerin tümü de merkezi hükümetler ve çokuluslu kurumların yetilerini geliştirmesini gerektirecek sınavlar olarak kendini gösteriyor.

Çoğu Afrika devleti savunmaya önemli yatırım yapmıyor. İşveçli güvenlik beyin takımı SIPRI'ye göre çoğu GSYİH'sının %2'den azını askeri kuvvetlere harcarken bu rakam küresel ölçekte GSYİH'nın % 2,5'i. Birkaç istisna dışında (uzun süren iç savaşlarda Cezayir, Angola ve Sudan; 1990'ların ortalarındaki kargaşa sırasında Ruanda; kuvvetleri sırasıyla Darfur ve DKC'de saplanıp kalan Burundi ve Uganda ile Eritre) SAA'da bölgesel ekonomilerdeki büyümeye göre ölçüldüğünde savunma harcamasında herhangi bir artış olmamıştır.

Şekil 3.4: Bölgelere göre savunma harcamaları, 2011 (milyar dolar)

Kaynak: SIPRI

Kendi hesaplamalarımız 2012 yılında GSYİH'nın % 1,6'sı veya 35 milyar dolar olduğunu gösteriyor, bu rakam da kıtanın tamamı için dört yeni ABD uçak gemisi satın almaya eşdeğer. GSYİH hesaplamalarımıza göre GSYİH'nın % 1,6'sı, savunma harcamasının 2020'de 2012 doları cinsinden 58 milyar dolara,

2030'da 119 milyar dolara ve 2050'de 471 milyar dolara yükseleceği anlamına geliyor. Demokrasilerin birbiriyle savaştığını söyleyen eski (ve %99 oranında doğru) deyiş göz önüne alındığında Renaissance, demokratikleşme dalgasının ihtilaf riskini düşürmesini beklemektedir. Bu yüzden temel varsayımımız harcamanın GSYİH'nın payı olarak artmayacağıdır.

Büyümeden kaynaklanan harcama, pek çok Afrika askeri kuvvetlerinin yüz yüze olduğu kapasite sorununun çözülmesine yardım edebilir. Savunma kaynaklarının stratejik nedenler kadar iltimas için dağıtıldığı otoritaryen yılların mirası, büyük kuvvetleri dahi tipik olarak kıtada Soğuk Savaş sırasında Sovyet veya Batı Avrupa ordularından aktarılmış olan eski, genellikle de kullanışsız silahlarla başa bırakmıştır.

Artık ordular yapmaları gerekeni yapacak şekilde uyarlanmaktadır: ulusu korumak. Anti-terör eğitimi ve ABD ordusuyla yapılan ve çoğu Sahel ile Mağrip'e odaklı ortak operasyonlara rağmen, kıtada iç göçü ve narkotik ticaretini kontrol etmek ve suç örgütlerinin izini sürmek yönünde iki taraflı ve AB'ye ait çabaların tümü de hız kazanmaktadır.

Batı'daki modası geçmiş Afrika imajı göz önüne alındığında, yerel askeri ve emniyet kuvvetlerine daha fazla kaynak aktarımı fikri bazı çevreleri huzursuz etmiştir. Ancak oturmuş askeri kuvvetlere profesyonel kapasite sağladıkları sürece -ve kıtayı etkisine alan demokratikleşme dalgasının devlet, askeri ve polis bürokrasilerine daha derinden işlemeyi sürdüreceği varsayımıyla- bu harcamalar daha yüksek ekonomik büyüme, eğitim ve istikrarın vaat ettiği ilerlemenin korunması açısından hayati önem taşır.

Değişen Dinamik

Gerçekten de birkaç köşede tüm hızıyla süren çatışmalara rağmen bugün Afrika'nın büyük bölümüne barış hakimdir. Kötü ününe rağmen şiddetli çatışmalarda ölen -siyaset bilimcilerinin bu türden şiddeti kategorize ettiği şekilde doğrudan çatışmalarda ölen- kişilerin sayısı on yılı aşkın süredir azalmakta. Bu türden ölümler dünyada şiddet sonucu ölümlerin görece küçük bir oranına karşılık geliyor - tüm dünyada % 10 veya 55.000 (Cenevre Silahlı Çatışma ve Kalkınma Deklarasyonu'na³ göre açık arayla en yüksek şiddet sonucu ölüm oranı -yılıda 396.000 kişi- kasti adam öldürme, yani cinayete aittir.).

Doğrudan çatışmalar sonucu olan ölümlerle ilgili olarak, Afrika'nın payı diğer bölgelerden, özellikle Güney ve Orta Amerika ile Orta Doğu'dan daha hızlı

düşmektedir. Son on yılın ortasında en ölümcül 10 ülke listesinde yalnızca DKC, Sudan ve Somali yer alıyordu.

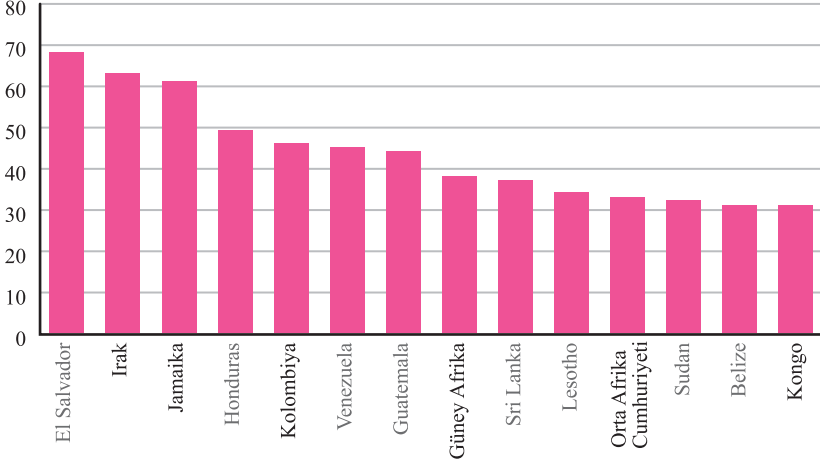
Şekil 3.5: Doğrudan çatışma kaynaklı ölümler, en ölümcül ülkeler, 2004-2007

Çatışmalar	Doğrudan çatışma kaynaklı ölümler	Toplam çatışma ölümlerinin yüzdesi
1. Irak	76,266	36.6%
2. Sudan	12,719	6.1%
3. Afganistan	12,417	6.0%
4. Kolombiya	11,832	5.7%
5. Kongo	9,346	4.5%
6. Sri Lanka	9,065	4.4%
7. Hindistan	8,433	4.0%
8. Somali	8,424	4.0%
9. Nepal	7,286	3.5%
10. Pakistan	6,581	3.2%

Kaynak: Silahlı Şiddet Küresel Yüğü, Silahlı Çatışma ve Kalkınmaya İlişkin Cenevre Deklarasyonu

İki yıl sonra ve daha geniş bir şiddet ölçeği kullanıldığında Afrika listede daha da aşağıya düşmüştü. 100.000 kişi başına düşen ölüm sayısını kullanarak Cenevre Deklarasyonu araştırmacıları 2009'a geldiğinde DKC'nin dünyanın en şiddetli 30 ülkesi listesinde artık yer olmadığını gördü. SAA'daki 48 ülkenin yalnızca beşi ilk 30'da yer alır ve bunlardan ikisinde -Güney Afrika ve Uganda- bunun nedeni sivil itaatsizlik değil yüksek adam öldürme oranıdır. Sadece Somali, Sudan ve Burundi bu türden şiddet nedeniyle yüksek sıradadır; dahası, bu beş SAA ülkesinin beşinde de 2009 oranları 2004 rakamlarından daha iyiydi. Kıyaslama yapıldığında Bahama Adaları, Jamaika ve Porto Riko gibi çok iyi bilinen turistik merkezler bu ülkelerin çoğundan daha üst sıradadır.

Şekil 3.6: 100.000 nüfus başına şiddet kaynaklı ölüm, 2004 ve 2009²

Kaynak: BM/Silahlı Şiddet Küresel Yükü, 2011 veritabanı

Afrika Küreselleşiyor

Afrika toplumlarında istikrarın sağlanması -yönetişimde atılan adımlar, yolsuzluğa karşı kat edilen mesafeler, çocuk bakımında ve sağlık hizmetlerine erişim ve bebek ölümleri gibi ölçütlerdeki iyileşmelerin yardımıyla- aynı zamanda kıtanın dünyanın genelinde sesini duyurma taleplerini de artırdı. Güney Afrika'nın BRICS'e katılımıyla Johannesburg'daki yetkililer uzun zamandır beslenen bir rüyayı gerçekleştirdi - Afrika'nın Avrupalı veya kendi çıkarlarını temsil etmeyen vekillere mecbur kalmak yerine dünyanın önde gelen forumlarında sesini duyurma imkanını bulması. Nijerya ve Mısır G-20 başlıca ekonomiler kulübünün dışında bırakılmalarına içerliyor olsa da büyüme oranları sayesinde muhtemelen on yıl içinde pek çok Avrupa ekonomisini geride bırakacakları gerçeğinden avuntu bulabilir.

Bu arada, dünyanın önde gelen uluslararası jeopolitik organı, BM Güvenlik Konseyi'ne yeni büyük aktörlerin eklenmesi için çağrılar giderek artıyor. Önceki reform teklifleri -örneğin Latin Amerika'dan, Afrika'dan, Arap dünyasından ve Doğu Asya'dan bir temsilci ve büyük Japonya, Hindistan ve Almanya ekonomilerinin eklenmesi-, PS (kalıcı devletler) olarak bilinen beş kalıcı üyenin -ABD, Çin, Rusya, Fransa ve İngiltere- ellerinde veto hakkının bulunması nedeniyle başarısız oldu. Bu karma 21'inci yüzyıl dünyasından giderek daha kopuk görünüyor, hatta Avrupalı diplomatlar dahi bunu kabul etti. "P" kulübüne hangi yeni kuvvetlerin katılması gerektiğine karar vermek - hangi koşullarda katılacaklarına

karar verilmesi şöyle dursun - olanaksız olmuştur. ABD'nin daha nitelikli bir Afrika'yı, Nijerya Finans Bakanı Ngozi Okonjo-Iweala yerine Dünya Bankası başkanlığına kendi tercih ettiği adayın atanmasını dayatmasından da anlaşıldığı gibi, kalıcı devletlerin ayrıcalıklarını ellerinden almak kolay olmayacak.

Çoğu Güvenlik Konseyi reform planı, bölgesel rekabetlerin kurbanı oldu. Her bir mantıklı eklemeye karşılık (örneğin SAA'daki nüfusu en yüksek olan ülke, Nijerya) buna meydan okuyan bir rakip beliriyor (Güney Afrika, GSYİH'ya dayanan iddiası uzun süre sürdürülemeyecek de olsa). AU da bu sorunla karşı karşıya kaldı - Güney Afrika Nijerya ve Mısır'ın üçü de kıtayı temsil edenin kendileri olması gerektiğinde ısrar ediyor. Bu durum diğer bölgelerin de sorunu - Hindistan'a karşı Pakistan, Brezilya'ya karşı Meksika, Endonezya'ya karşı Güney Kore (ikincisi Çin'in tercihidir). Artan nüfuzu ve sesini duyurma hakkı yaygın kabul görse de Afrika şimdilik BM'deki eski kurallara razı gelmek zorunda olabilir.

Büyüyen GSYİH'nin Demokratikleşme için İfade Ettikleri

Demokrasinin yayılımı 2050 yılında yani çoğu ülkenin bağımsızlığını elde etmesinden 100 yıldan az bir süre sonra büyük oranda tamamlanmış olacaktır. Artan servet, bunun enerji ihraç edenler dışındaki tüm ülkeler için geçerli olacağını garantiliyor. Polity IV veritabanında, Freedom House veya bizim tarafımızdan (biz Tunus, Libya ve Mısır'ı da bu tanıma dahil ediyoruz) demokrasi olarak nitelenen 30 ülke, *Öncü ve Gelişmekte Olan Pazarlar: Büyümenin Devrimci Doğası*'nda ortaya koyduğumuz metodolojiye göre 2050'ye geldiğinde kabaca 50'ye ulaşmış olacaktır.⁴

Aşağıdaki tabloda, 2012'de Afrika'da sadece beş demokrasinin kişi başına 10.000 GSYİH'ya (2005, SAGP dolar) olduğunu gösteriyor; bu yukarısında olan hiçbir demokrasinin ölmediği kritik eşiktir. Weimar Almanya'sı demokrasiyi bunun yarısı seviyesindeki bir gelire kaybederken Roma cumhuriyeti (bizim akimize kölelere sahip olan bir toplumu demokratik olarak kabul ederseniz) kendi tarzı demokrasiyi 1.000 dolar seviyesinde kaybetmişti. Günümüzde 10.000 doların üzerinde olan ülkelerden Botswana ve Mauritius Polity IV derecelendirme veritabanından o kadar yüksek notlar alıyor ki, ikisini de güçlü demokrasiler olarak sınıflandırıyoruz. Gabon ve Seyşel Adaları, düşük Polity IV dereceleri veya Freedom House tarafından verilen "kısmen özgür" etiketleri nedeniyle zayıf demokrasiler olarak sınıflandırılabilir. Biz, Haziran 2012'deki ilk serbest seçimlerinden sonra Libya'yı da buna dahil ediyoruz. Güney Afrika'da 2013 yılında

bu gruba güçlü bir demokrasi olarak katılacak ve GSYİH tahminlerimize göre Cezayir'in zayıf demokrasisi de 2016'da ölümsüz (ama yüksek bir olasılıkla yine zayıf) olacak. Namibya, Cape Verde ve Mısır da onlara 2020'lerde katılacak ve bunu 2030'larda Nijerya, Gana ve Zambiya'yı da kapsayan daha büyük bir dalga izleyecek. Ölümsüz demokrasilerin karşı karşıya olduğu tek tehdit, kişi başına GSYİH'larının 10.000 doların altına düşmesidir.

Demokrasinin karşı karşıya olduğu risk çok düşük gelir düzeylerinde en yüksektir, ama kişi başına gelir 6.000 doların üzerine çıktığında yılda % 1'den az olasılık gibi, ihmal edilebilir düzeylere iner. Tarihte demokrasinin bu seviyenin üzerindeyken yıkıldığı sadece beş örnek vardır (Yunanistan, Arjantin, İran, Venezüella ve Tayland). Çok güvenli olan, ancak ölümsüz olmayan Afrika demokrasileri arasında kişi başına GSYİH'ları şimdiden 6.000 doların üzerinde olan Cezayir, Güney Afrika ve Namibya bulunur. Afrika'nın tümüne ilişkin büyüme tahminlerimize göre, önümüzdeki iki yılı atlatması koşuluyla Mısır da bu çok güvenli gruba katılabilir. Cape Verde 2019'da bunlara katılacak ve onu 2029'da Nijerya ve Cibuti izleyecektir. Afrika kıtasının büyük bir bölümü, Gana, Kenya, Güney Sudan, Zimbabve, Etiyopya, Sierra Leone ve diğerlerinin bu 6.000 dolarlık eşiği aşmasıyla birlikte çok güvenli bir demokrasiye sahip olacaktır. 2020'de DKC bu eşiği geçen (şimdiki) demokrasilerin sonuncusu olacaktır.

Bundan sonra en önemli eşik 2.000 dolardır ve bu noktanın üzerinde demokrasinin ölmesi riski çok düşük gelirler için % 4-8 aralığından % 4'e iner. Nijerya bu geçişi 2009 yılında yapmıştır. Gana da 2016 seçimlerinden önce bu gruba katılacaktır ve Kenya'nın 2020 seçimlerinden önce katılması beklenmektedir. Etiyopya, Madagaskar ve diğerleri 2020'de önemli oranda daha istikrarlı demokrasiler olacaktır.

Bu Afrika'da kişi başına gelirleri 2.000 doların altında olan 12 güçlü demokrasi ve yedi zayıf demokrasi bırakmaktadır, bu da darbe riskinin yılda % 4-8 gibi ciddi bir rakam olduğunu ve her yıl çok düşük gelirli bir ila iki Afrika devletinin demokrasiyi kaybetmesinin bekleneceği anlamına gelmektedir. Güçlü Mali ve Gine-Bissau demokrasileri 2012'nin başlarına kadar bu gruptaydı, yani bir zamanlar 21 olan demokrasilerden ikisi gerçekten de bu yıl yıkıldı. Bugünkü 19 düşük gelirli demokrasiden dokuzu bu on yılda daha güvenli bir statüye yükselecek, Zimbabve dahil bir diğer beşi de bu statüye 2020'lerde yükselecektir. Afrika'nın demokrasileri GSHYİH'daki her bir dolarlık büyümeyle daha da güvenli hale gelmektedir.

Şekil 3.7: Demokrasiler (Polity IV ölçeğine göre kuvvetli veya zayıf) ve ne zaman daha az savunmasız oldukları

Kişi başına gelir düzeyi	10,000+	6,000-10,000	3,500-6,000	2,000-3,500	2000'den az					
Demokrasinin karşı karşıya olduğu risk	Ebedi demokrasiler	Demokrasiyi kaybetme olasılığı yılda %1'den az	Demokrasiyi kaybetme olasılığı %3'ten az	Demokrasiyi kaybetme olasılığı %4'ten az	Yılda %8'e varan demokrasi kaybetme olasılığı					
Mevcut durum kalın harflerle gösterilmiştir										
	Botsvana	Kuvvetli	Cezayir	Zayıf	Cape Verde	Kuvvetli	Nijerya	Zayıf	Benin	Kuvvetli
	Gabon	Zayıf	Güney Afrika	Kuvvetli	Mısır	n/a		Burkina Faso	Zayıf	
	Mauritius	Kuvvetli	Nambiya	Kuvvetli				Burundi	Kuvvetli	
	Seyşel Adl.	Zayıf	Tunus	n/a				Komorro Adl.	Kuvvetli	
	Libya	n/a						Kongo D.C.	Zayıf	
Ülkelerin daha düşük riskli döneme girdikleri tarihler								Cibuti	Zayıf	
	Güney Afrika (2013)		Mısır (2014)		Nijerya (2021)		Sao Tome ve Principe (2014)	Etyopya	Zayıf	
	Tunus (2015)		Cape Verde (2019)		Cibuti (2021)		Gana (2015)	Gana	Kuvvetli	
	Cezayir (2016)		Nijerya (2029)		Lesoto (2024)		Cibuti (2015)			
	Nambiya (2021)		Cibuti (2029)		Sao Tome ve Principe (2024)		Senegal (2015)	Kenya	Kuvvetli	
	Mısır (2023)		Sao Tome ve Principe (2031)		Gana (2025)		Lesoto (2016)	Lesoto	Kuvvetli	
	Cape Verde (2026)		Lesoto (2031)		Zambiya (2026)		Kenya (2018)	Liberya	Kuvvetli	
	Cibuti (2035)		Gana (2033)		Kenya (2027)		Zambiya (2018)	Malavi	Kuvvetli	
	Lesoto (2036)		Senegal (2034)		Benin (2029)		Benin (2019)	Madagaskar	Zayıf	
	Nijerya (2037)		Zambiya (2034)		Senegal (2029)		Zimbabve (2022)	Mozambik	Zayıf	
	Sao Tome ve Principe (2037)		Kenya (2035)		Zimbabve (2029)		Etyopya (2024)	Senegal	Kuvvetli	
	Gana (2038)		Zimbabve (2036)		Etyopya (2032)		Burkina Faso (2024)	Sierra Leone	Kuvvetli	
	Senegal (2039)		Benin (2036)		Sierra Leone (2032)		Sierra Leone (2024)	Sao Tome ve Principe	Kuvvetli	
	Zambiya (2039)		Etyopya (2038)		Burkina Faso (2033)		Madagaskar (2028)	Zambiya	Kuvvetli	
	Kenya (2040)				Komorro Adl. (2034)		Komorro Adl. (2029)	Zimbabve	Zayıf	

Şekil 3.7'nin devamı

Kişi başına gelir düzeyi	10,000+	6,000-10,000	3,500-6,000	2,000-3,500	2000'den az
	Zimbabve (2040)	Sierra Leone (2038)	Mozambik (2035)	Mozambik (2030)	
	Benin (2041)	Burkina Faso (2039)	Madagaskar (2037)	Burundi (2032)	
	Etiyopya (2042)	Komorro Adl. (2040)	Burundi (2038)	Malavi (2032)	
	Sierra Leone (2043)	Mozambik (2040)	Malavi (2039)	Liberya (2035)	
	Burkina Faso (2045)	Madagaskar (2042)	Liberya (2040)	Kongo D.C. (2039)	
	Komorro Adl. (2045)	Burundi (2043)	Kongo D.C. (2045)		
	Mozambik (2045)	Malavi (2045)			
	Burundi (2047)	Liberya (2046)			
	Madagaskar (2047)	Kongo D.C. (2050)			
	Malavi (2050)				
	Kongo D.C. (2050 sonrası)				
	Liberya (2050 sonrası)				

Kaynak: Polity IV veritabanı, Renaissance Capital, Dünya Bankası, Freedom House

Sonraki Demokratikleşme Dalgası

Afrika'da kabaca 23 otokrasisi vardır (Somali hariç) ve Ekvator Ginesi dışındaki tüm otokrasiler de herhangi bir anda demokratikleşmeye karşı savunmasızdır. En yüksek demokratikleşme ihtimali, kişi başına gelirin 6.000-10.000 dolar aralığında olduğu durumdur. Orta sınıfın daha güçlü politik temsil taleplerinin doruğa ulaştığı seviye budur. Tunus bu seviyeyi 2000'de geçmiştir ve o noktadan itibaren otokratik rejiminin orta sınıf protestolarına yenik düşmesi riski % 6 ile 7 arasında seyretmiştir. Bunun nihayet gerçekleşmesi 2011'e kadar sürmüştür. Devrim önceden tahmin edilebilirdi. Onu tetikleyen şey ise tahmin edilemezdi.

Sadece kişi başına GSYİH verilerine dayanarak demokrasi olma olasılığı en yüksek olan dört Afrika otokrasisi Angola, Fas, Kongo Cumhuriyeti ve Swaziland'dır. 3.500-6.000 dolarlık kişi başı GSYİH aralıklarında olasılık yılda % 5'tir. Angola 2014'te, Swaziland 2015'te ve Fas 2017'de 6.000 dolar seviyesini

aşarken yılda % 6-7'ye yükselecektir. Kongo Cumhuriyeti 2021'de bunu izleyecektir. 15 yıl içinde, kişi başına düşen gelirleri 10.000 dolar düzeyine gelince Fas ve Swaziland halen otokrasi olarak sınıflandırılıyor olursa, buna çok şaşıracağız. Demokrasi elbette bundan önce herhangi bir anda da kendisini gösterebilir.

Şekil 3.8: Demokratikleşmenin yayılımı - zamanlama vs. kişi başına GSYİH

19,000'in üstü	10,000-19,000	6,000-10,000	3,500-6,000	3,500'den az		
Sıfır	%3-4 olasılık	%6-7 olasılık	%5 olasılık	%3-4 olasılık		
Mevcut durum kalın harflerle						
Ekvator Ginesi	Zayıf		Angola	Zayıf	Kamerun	Zayıf
			Morokko	Kuvvetli	Orta Afrika Cumhuriyeti	Zayıf
Angola (2044)	Svaziland (2023)	Angola (2014)	Kongo Cumhuriyeti	Zayıf	Çad	Zayıf
Kongo D.C. (2049)	Angola (2024)	Svaziland (2015)	Svaziland	Kuvvetli	Fildişi Sahili	n/a
Güney Sudan (2050 sonrası)	Morokko (2024)	Morokko (2017)			Eritre	Kuvvetli
	Kongo Cumhuriyeti (2028)	Kongo Cumhuriyeti (2021)	Moritanya (2020)		Gine	Zayıf
	Moritanya (2035)	Moritanya (2028)	Kamerun (2022)		Mali	n/a
	Kamerun (2036)	Kamerun (2029)	Güney Sudan (2023)		Moritanya	Zayıf
	Sudan (2039)	Sudan (2033)	Sudan (2025)		Nijer	Zayıf
	Gambiya (2039)	Fildişi Sahili(2034)	Gambiya (2025)		Ruanda	Zayıf
	Fildişi Sahili(2039)	Güney Sudan (2035)	Fildişi Sahili (2025)		Sudan	Zayıf
	Güney Sudan (2040)	The Gambiya (2034)	Çad (2029)		Güney Sudan	n/a
	Guinea-Bissau (2043)	Chad (2037)	Tanzania (2030)		Tanzanya	Zayıf
	Ruanda (2044)	Gine-Bissau (2038)	Gine-Bissau (2031)		Gambiya	Zayıf
	Tanzanya (2044)	Ruanda (2038)	Ruanda (2032)		Togo	Zayıf
	Uganda (2044)	Tanzanya (2038)	Togo (2033)		Uganda	Zayıf
	Togo (2044)	Togo (2039)	Uganda (2033)		Gine-Bissau	n/a
	Gine (2045)	Uganda (2039)	Gine (2034)			
	Mali (2046)	Gine (2040)	Mali (2035)			
	Orta Afrika Cumhuriyeti (2046)	Orta Afrika Cumhuriyeti (2041)	Orta Afrika Cumhuriyeti (2036)			
	Eritre (2050)	Mali (2041)	Eritre (2040)			
	Nijer (2050 Sonrası)	Eritre (2045)	Nijer (2040)			
		Nijer (2047)				

Kaynak: Polity IV veritabanı, Renaissance Capital, Dünya Bankası, Freedom House

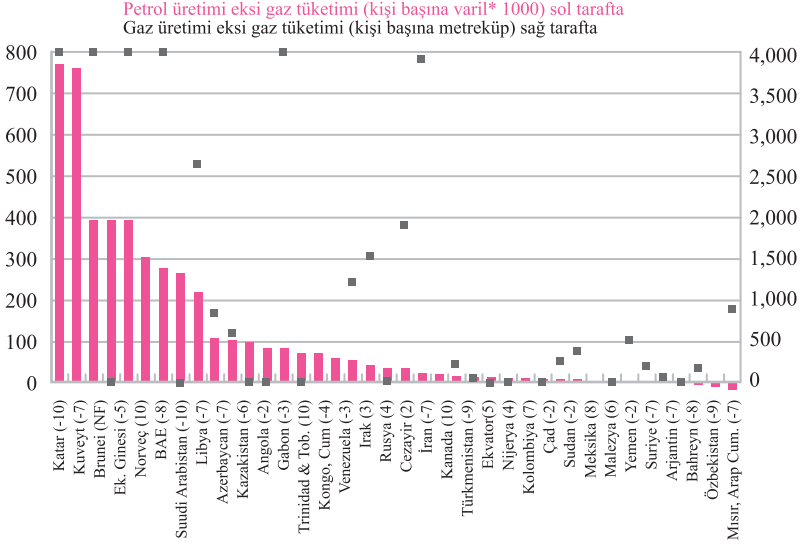
En yoksul Afrika otokrasilerinin demokrasiye dönüşmesi olasılığı yılda % 3-4'tür, ama 2020'lerde yedi ülke için % 5'e yükselecektir. Bunlar Moritanya (2020'den itibaren), Kamerun (2022), Güney Sudan (2023), Sudan (2025), Gambiya (2025), Fildişi Sahili (2025) ve Çad'dır (2029) ve Moritanya ile Kamerun'un kişi başına düşen gelirleri 10.000 dolara ulaştığında demokratikleşme olasılıkları çok yüksektir. Nüfusa göre en büyük otokrasiler Uganda ve Tanzanya'dır. Bunların da en geç 2040'ta demokrasi sınıfına dahil edilmesi muhtemeldir.

Afrika'daki en som otokrasiler enerji üreticileri ile kişi başına GSYİH'larını 6.000-10.000 dolar aralığına yükseltmekten en uzak ülkeler olacaktır. İkinci grup, bu kişi başına düşen gelir aralığına 2040'larda girmeleri beklenen Gine, Orta Afrika Cumhuriyeti, Mali, Eritre ve Nijer'den oluşacaktır. Renaissance, petrol ihraç etmeyen herhangi bir Afrika otokrasisinin 19.000 dolarlık kişi başı GSYİH'ya erişmesine dair dikkate değer bir olasılık görmediğinden kişi başına gelir kategorisine yalnızca petrol ihraç eden ülkeleri dahil ettik.

Afrika'nın otokrasilerinin neredeyse tamamı 2040'lara gelindiğinde demokrasiye dönüşecekse de, bu elbette çok daha çabuk da olabilir. Pek çok kez politik devrim dalgalarının zengin ülkelerde başlayıp oradan yoksul ülkelere yayıldığını gördük. Bunun örnekleri arasında 1810'lardaki Latin Amerika bağımsızlık hareketi, 1950 ve 1960'lardaki Afrika bağımsızlık hareketleri, 1989-91'de Doğu Avrupa komünizminin çöküşü ve zengin Tunus'ta başlayarak çok daha yoksul Suriye ve Yemen'i etkisine alan Arap Baharı bulunur. Benzeri bir politik değişim salgını 2040'tan çok önce Ekvator Afrika'sına da yayılabilir.

Renaissance, enerji ihraç eden birkaç ülke dışında son otokrasilerin 2040'larda çökmekte olacağına inanmaktadır. Çalkantılı 6.000-10.000 dolarlık kişi başı GSYİH aralığından sağlam çıkan ve kişi başına GSYİH'nin 19.000 dolara ulaştığı otokrasiler şimdiye dek 10.000 doların üzerindeki demokrasiler kadar kalıcı olduklarını göstermiştir. Bunlar Katar, BAE, Brunei Darüsselam, Kuveyt, Singapur, Bahreyn, Ekvator Ginesi, Umman ve Suudi Arabistan'dır. Singapur şehir devletinin dışında tümü de enerji ihraç eden ülkelerdir. Kişi başına yüksek ihracat "vergileendirme ve temsil" siyasi tartışmasını etkisiz kılma eğilimindedir. Bu, bu ülkelerin her zaman otokrasi olarak kalacağı anlamına gelmez - enerji zenginliğinin tükenmesi dengelyi değiştirecektir. Ama şimdilik kişi başına yüksek enerji ihracatına ve yüksek kişi başına GSYİH'ya sahip ülkelerde demokratikleşme olacağı varsayamayız, bu yüzden Ekvator Ginesi'nin de en azından petrolü tükenene dek Suudi Arabistan ve Umman kadar istikrarlı olması beklenir.

Şekil 3.9: Kişi başına düşen net petrol ve doğalgaz ihracatı (her iki ölçekte limitli), 2010 Polity IV'ten Ülke politik skorlarıyla birlikte

Kaynak: BP, BM, EIA, Polity IV, Renaissance Capital tahminleri

Geleceğin neler getireceği konusunda kararsız olduğumuz durum, Angola, Kongo Cumhuriyeti ve Güney Sudan gibi ülkelerdir. Bunlar Körfez'deki kişi başına enerji ihracatı düzeylerine sahip değildir. Ancak kişi başına bunlardan daha fazla enerji ihraç eden yegane güçlü demokrasiler Norveç (Kanada gibi, enerji ihraç etmeden önce demokrasi olan bir ülke) ile Trinidad ve Tobago'dur (BK'tan bağımsızlığını kazanmasından beri demokrasi olan bir ülke). Irak ve Libya'daki demokrasi dış müdahaleler sonucunda gelmiştir. Rusya ve Cezayir, Güney Sudan ve Angola'ya yakın miktarda petrol ihraç eden, zayıf demokrasilerdir. Gabon'un 2009'da zayıf otokrasiden zayıf demokrasiye geçişi, merhum Başkan Omar Bongo'nun karşı koymadığı ilk seçimi - seçimi Omar Bongo'nun oğlu kazanmıştır - yapmasıyla gerçekleşmiştir. Otokrasiden demokrasiye geçişler seyrek görülür. Angola, Kongo Cumhuriyeti ve Güney Sudan hakkında sunabileceğimiz yegane rehberlik, petrol olmasaydı muhtemelen 20 yıl içinde demokrasi olacaklarıdır. Petrol varken daha onlarca yıl otokrasi olarak kalabilirler.

Afrika için sunduğumuz büyüme rotası genel hatlarıyla doğrudur, 2050'ye gelindiğinde iki milyar Afrikanın güçlü demokrasilerde yaşıyor olacağından emin olabiliriz.

Demokrasi, kişi başına GSYİH ve Yolsuzluk

Yolsuzluk Afrika’da yaygındır. Transparency International, katkıda bulunanlarının - tümü not verdikleri ülkelere gitmemiştir - Afrika’yı nasıl algıladığına dair yıllık bir hatırlatma yapar. Ancak kimse bunun bir sorun olduğunu inkar edemez. Nijerya merkez bankasında bir toplantı yaptığınızda yıpratıcı yolsuzluk sorununu kınayan kamuyu bilgilendirme amaçlı ilanları görürsünüz. Ruanda’yı ziyaret ettiğinizde karşılaştığınız herkes düşük yolsuzluk düzeyinden bahseder. Başkan Paul Kagame’nin Singapur’un yolsuzlukla mücadelesine öykünme çabaları işe yarıyor ve bir Afrika ülkesinin neler başarabileceğini gösteriyor. Ama Ruanda’yı dikkate değer kılan şey, kural değil istisna olmasıdır.

Biz, Afrika’daki yolsuzluğun özel olduğuna inanmıyoruz. Derebeylik Avrupa’sından ABD’nin endüstriyelleşmesi sırasında sıklıkla aşırı iktidar sahibi olmakla suçlanan zengin iş adamlarına (harami baron adı verilen) kadar, finansal kazanımlar sıklıkla kontrol edilmeyen politik liderlerde toplanmıştır. Yolsuzluk düşük gelir düzeylerinde normaldir ve kişi başına düşen servetin artmasıyla azalma eğilimi gösterir. Soru, Afrika ülkelerinin sıralamalarının nasıl ve ne zaman iyileşeceği.

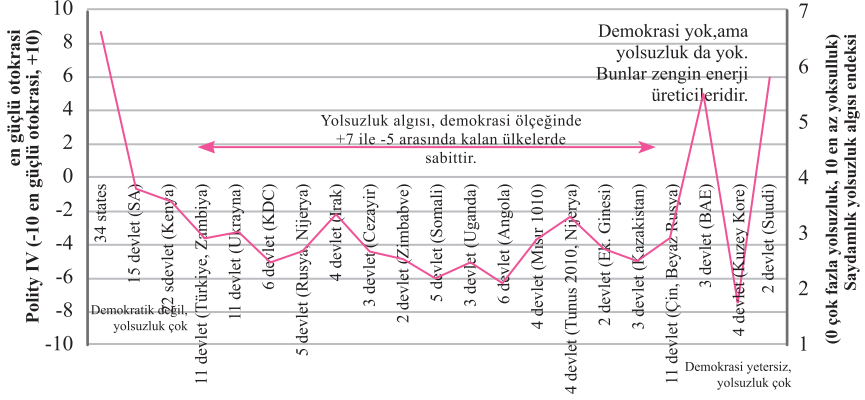
Çalışmamız, serbest medyanın yolsuzluğu açığa çıkarmak konusundaki katkılarına karşın çalışmamız demokratikleşmenin yolsuzluğun azaltılmasındaki kilit itici güç olmadığını gösteriyor. Nijerya basınının canlılığı yaygın olarak bilinir. Ancak Romanya’dan Filipinler’e dek serbest bir basın yolsuzlukla “çözmenin” yolu, gazeteciye rüşvet vermek veya bu yapılamazsa gazete sahibine rüşvet vermektir.

Verilerin gösterdiği, politik rejim ile yolsuzluk algıları arasındaki bağlantının zayıf olduğudur. Aşağıda ülkeleri Polity IV derecelerine göre gruplandırdık ve ardından ilgili ülkeler grubuna ilişkin ortalama yolsuzluk algıları endeksini bulduk. Demokrasi yolsuzluğu önleseydi, en demokratik ülkelerde (Polity IV ölçeğinde +10) yolsuzluğun en düşük olması ve demokrasi ölçeğinde aşağı doğru inerken yolsuzlukta istikrarlı bir artış olması gerekirdi.

Gördük ki, en iyi ortalama yolsuzluk skoru olan 6,6 gerçekten de Polity IV ölçeğinde en yüksek +10 skorunu alan 34 en demokratik ülkenin ortalaması. Ancak demokratikleşme skorunda tek bir puan düşerek +9’a indiğimizde dahi yolsuzluk rakamı 3,8’e büyük bir iniş yapıyor. Türkiye veya Zambiya’nın Polity IV ölçeğinde +7’lik (yani halen güçlü olan demokrasiler) skoruna geldiğimizde, ortalama yolsuzluk rakamı çok kötü bir değer olan 2,9, bu da ortalama Polity IV

demokrasi dereceleri otokratik -7 olan Çin ve Belarus gibi 11 ülke tarafından kaydedilenle aynı. “Demokrasi eşittir düşük yolsuzluk” teziyle daha da çelişen, dünyadaki en az demokratik ülkelerden bazılarının kaydettiği 5,6 ve 5,8 gibi iyi şeffaflık skorlarıdır.

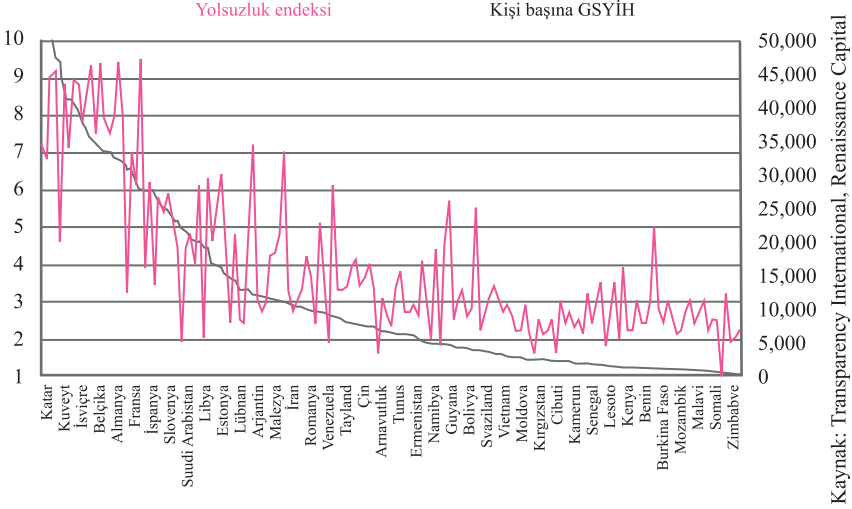
Şekil 3.10: Demokrasi ile yolsuzluk arasında güçlü bir bağıntı yoktur

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri, Transparency International, Polity IV

Demokrasiden daha iyi bir yolsuzluk belirleyicisi, kişi başına düşen servet düzeyidir. Afrika ülkeleri zengin Batı'dan daha yoksul olduklarından Transparency International araştırmasında genellikle Batı ülkelerinden daha düşük skor alır. Zengin Körfez ülkeleri araştırmada iyi skorlar alırken Filipinler gibi yoksul demokrasilerin düşük puanlar almasının nedeni budur.

Şekil 3.11: Kişi başına GSYİH'ya göre yolsuzluk algısı endeksi

Hal böyleyken, 2011 Transparency International yolsuzluk algısı araştırmasında en iyi skorları alan Afrika ülkelerinin Botswana (32.), Cape Verde (41.), Mauritius (46.), Namibya (57.), Güney Afrika (64.) ve Tunus'tur (73.). Bu bazı küçük ve zengin ülkeler dahil, Afrika'nın en zengin ülkelerinin yoklama listesidir. Çok düşük kişi başına GSYİH'sına rağmen 49. sırada olan Ruanda gibi onurlu istisnalar da var. Ancak ana mesaj, Afrika ülkeler zenginleştikçe yolsuzluğu azaltma konusunda daha başarılı olacaklarıdır.

Gerçekten de 2001 ile 2011 arasında sürekli olarak Transparency International tarafından takip edilen SAA ülkelerinden (Güney Afrika hariç) dokuzu notlarını toplam 5,1 puan (her biri ortalama 0,6 puan) arttırırken dördünün notlarının toplamında 2 puanlık düşüş oldu. Nijerya, bu 10 yıllık dönemde 90 ülke arasında üçüncü en iyi düzelmeyi gösterdi.

Analizimiz, 2011'de GSYİH'ları 0-2.500 dolar aralığındaki ülkelerin ortalama yolsuzluk skorunun 2,5 olduğunu, ancak bunun 15.000-20.000 dolar aralığına girmesiyle yolsuzluk skorunun çok daha iyi olan 4,8 değerine yükseldiğini göstermektedir. Renaissance tahminlerine göre, SAA sabit 2012 doları cinsinden 2050'de dahi bu seviyeye erişemeyecektir. Ancak ortalama kişi başına GSYİH'nın 2012'deki 1.670 dolardan 2.500-5.000 dolara yükselmiş olacağı 2023-35 yıllarında, yolsuzluk skorunun % 24'lük bir iyileşmeyle 3.1'e düşmesi beklenmektedir. Bunu izleyen on yılda bir % 10'luk iyileşme daha buna eklenecektir. Hükümetler bu süreci destekleyebilir; daha yüksek büyüme Nijerya'nın skorunun 2001'den beri bu kadar çok iyi-

leşmesinin tek nedeni değildir. İş yapmanın kolaylaştırılması ve bürokratik yolsuzluk kapsamının (4. bölümde anlatıldığı üzere) azaltılmasının da yardımı olacaktır.

Yolsuzluk ve Finans Piyasası Yatırımcıları

Renaissance, öz sermaye yatırımcılarının yolsuzluğun daha düşük olduğu ülkeleri tercih ettiği, ancak borçlanma senedi yatırımcılarının yolsuzluğun daha yüksek olduğu ülkelerin tahvillerine yatırım yaptığı sonucuna varmıştır. Yolsuzluk algılarının genellikle kişi başına düşen GSYİH'yi takip ettiğini tesis ettiğimizden, ülkelerin ortalama skordan saptığı durumları da gösterebiliriz. Pozitif tarafta olan (yolsuzluğun olması beklenenden daha düşük olduğu) Afrika ülkelerinin sayısı, negatif tarafta olanların iki mislidir.

Dünyada kişi başına düşen GSYİH'lerinin gerektirdiğinden daha kötü bir yolsuzluk notuna sahi pek çok ülke vardır; bunlar arasında kendisiyle aynı kişi başına düşen GSYİH düzeyine sahip ülkelerin 7,5'lik ortalamasından tam dört puan daha düşük olan Trinidad ve Tobago bunlar arasında en aşırı örnektir. Diğerleri arasında İtalya, Yunanistan ve Venezüella gibi bazı petrol üreticileri yer alır. Bunlar normalde yükümlülüklerini yerine getirmemeleri durumunda pazarları gelişmekte olan devletleri uluslar arası mahkemelere verebilen borçlanma senedi yatırımcıları tarafından tercih edilen piyasalardır. Afrika'da Libya'dan Ekvator Ginesi, Angola ve Gabon'a kadar petrol üreticilerinin tümünün de servet düzeylerine göre tahmin edilenden daha yüksek yolsuzluk seviyesine sahip olduğu düşünülür.

Şekil 3.12: Benzer kişi başına GSYİH'ya sahip ülkelerin kıyasla yoksulluk algısı skorları

Eksi 3	Eksi 2	Eksi 1	Ortalama	Ortalama	Ortalama	Artı 1	Artı 2	Artı 3
Libya (-7)	Ekvator Ginesi(-5)	Angola (-2)	Tunus	Kenya	Moritanya	Burkina Faso (0)	Cape Verde (10)	Bostvana (8)
	Somali(0)	Burundi (6)	Cezayir	Tanzanya	Senegal	Gambiya (-5)	Moritanya (10)	
		Gabon (3)	Mısır	Çad	Uganda	Gana (8)	Ruanda (-4)	
		Sudan (-2)	Svaziland	Komorro Adl.	Benin	Lesoto (8)		
			Morokko	Sierra Leone	Mali	Liberya (6)		
			Cibuti	Gine	Gine-Bissau	Madagaskar (0)		
			Nijerya	Orta Afrika Cumh.	Mozambik	Malavi (6)		
			Nijer	Eritre	Togo	Namibiya (6)		
			Kongo Cumh.	KDC	Etyopyya	Güney Afrika (9)		
						Zambiya (7)		

Kaynak: Transparency International, Polity IV, IMF, Renaissance Capital

Bu bazılarında şaşırtıcı gelecek olsa da, büyük Nijerya, Kenya, Cezayir, Fas ve Mısır gibi büyük pazarlarda veya Uganda, Etiyopya ve Tanzanya’da yolsuzluk olmasında özel bir taraf yoktur. Bu ülkelerin tümü de kişi başına düşen GSYİH rakamlarından beklenene uygun yolsuzluk skorları kaydetmiştir; bu, çoğu gelişmiş ülkede de geçerli olan bir ilintidir.

Yolsuzluk düzeyleri servetleri yüzünden tahmin edilenden şaşırtıcı bir şekilde daha az olan, gelişmekte olan pazarlardan Türkiye, Polonya, Singapur ve Şili dahil ülkeler öz sermaye yatırımcıları tarafından tercih edilmektedir. Bu, muhtemelen fon yöneticilerinin, daha az yolsuzluk içeren bir sistemin yabancı azınlık yatırımcılara daha iyi davranmaya teşne olacağına, şirketlerin yetkililere rüşvet dağıtmak yerine işleriyle daha iyi ilgilenebileceğine ve işler ters gittiğinde yargı sisteminin daha güvenilir olabileceğine inanmalarından kaynaklanmaktadır.

Afrika’da kişi başına düşen GSYİH’den daha iyi performans gösteren ülkelerin sayısı 14, yani olması gerekenden daha yüksek performans seviyesine sahip yedi ülkenin iki katıdır. Bunun en aşırı ucunda, bu kitapta “sıkıcı bir şekilde mükemmel” yaftasını yeme tehlikesindeki Botswana yer alır. Cape Verde, Mauritius ve Ruanda’nın tümü de çok iyi skorlara sahiptir. Bu 2011 yılında Ruanda’nın halka ilk kez arz edilen Bralirwa Brewery ve Kigali Bank’e yatırımcılar tarafından gösterilen rağbeti açıklamaya yardımcı olabilir.

Bu öz sermaye yatırımcıları başka kime bayılıyor? Güney Afrika’nın kendisi de olması gerekenden daha düşük yolsuzluk düzeyine sahiptir, ancak bu Güney Afrikalı fon yöneticilerinin bunun doğruluğundan şüphe etmesi muhtemelen bu ülkedeki yüksek standartların delilidir. Ancak küresel yatırımcılar için Güney Afrika pazarını sevmek muhtemelen kolay olacaktır.

Zambiya da iyi bir skora sahiptir ve önceden bilinmeyen bir şirket olan Zambeef’in Londra Menkul Kıymetler Borsası’nda işleme açılması da bu tezi desteklemektedir. Gana’nın performansı da iyidir, ama bu kimse, özellikle de her hafta Akra’ya uçan Nijeryalılar için şaşırtıcı değildir. Öz sermaye yatırımcıları için başlıca sorun, piyasada likidite eksikliğidir.

2050’ye Kadar Elli Demokrasi

GSYİH bağlantısının çok açık bir şekilde gösterdiği, Afrika’nın var olan servet düzeyleri bağlamında analiz edilmesi gereğidir. Orta sınıf henüz bunların ikisini de garantileyecek kadar büyük değilken kıtanın tamamında güçlü ve köklü demokrasi ile düşük yolsuzluk düzeyleri beklemek için erkendir. Yine de

en hızlı milyardan giderek artan zenginliği etkisini göstermektedir ve Afrika siyasetini dönüştürecektir. GSYİH'daki aynı yükseliş 14 Afrika ülkesinde şimdiden olması beklenenden daha düşük olan yolsuzluğun azalmasını sağlayacaktır. Yolsuzluğun düşürülmesinde yüksek performans gösteren ülkeler de muhtemelen öz sermaye yatırımcılarını kendilerine çekmek yarışını kazananlar olacaktır. Bugün kıtadaki 30 kadar demokrasi daha az kırılğan ve son kertede ölümsüz demokrasilere dönüşecek, Güney Afrika'da bu şanlı gruba 2013 gibi erken bir tarihte katılacaktır.³ Demokratikleşme, geçtiğimiz 20 yılın açık trendidir ve on yıl içinde en az iki yeni demokrasiyle (Fas ve Swaziland) yayılacak ve 2030 ve 2040'larda buna geri kalan ülkelerin çoğu katılarak 2050'ye gelindiğinde toplam demokrasi sayısı 50'yi bulacaktır.

Notlar

1. Freedom House ölçütleri:
 - Rekabetçi, çok partili bir politik sistem.
 - Tüm yurttaşlar için genel oy hakkı (devletlerin suçların yaptırımı olarak yurttaşlara meşru bir şekilde uygulayabileceği kısıtlamalar istisna olmak üzere)
 - Oy gizliliği koşullarında yapılan, düzenli olarak itiraz edilen seçimler, makul oy güvenliği ve kamu iradesini temsil etmeyen sonuçlar doğuran kapsamlı seçmen sahteciliğinin bulunmaması.
 - Ana politik partilerin medya aracılığıyla ve genellikle açık siyasi kampanyalar yoluyla seçmenlerine önemli düzeyde kamusal erişim sağlaması.
 - İlave not: Seçim sürecinde belirli usulsüzlüklerin varlığı bir ülkenin seçimli demokrasi sıfatını otomatik olarak kaybetmesine yol açmaz. Ulusla ilgili kararlara ilişkin önemli yetkinin ister bir kral, ister yabancı veya uluslararası bir organ olsun seçilmemiş iktidarın elinde olması durumunda bir ülke seçimli demokrasi olamaz. Son millî seçimi yeterince serbest veya adil değil ise veya yasa değişiklikleri halkın seçimle tercihini belirtme fırsatını yeterince yıpratmış ise bir ülkenin seçimli demokrasi unvanı geri alınır.
2. GBAV, dönem için güvenilir istatistiklerin bulunmaması nedeniyle DKC'yi bu grafiğe dahil etmemiştir. Uzun iç savaş sırasında ölümler nedeniyle DKC'nin ilk 10'da yer alacağı neredeyse kesindir.
3. <http://www.genevadeclaration.org/the-geneva-declaration/what-is-the-declaration.html>.
4. Charles Robertson ve diğerleri, *Frontier and Emerging Markets: The Revolutionary Nature of Growth (Öncü ve Gelişmekte Olan Pazarlar: Büyümenin Devrimci Doğası)*, Renaissance Capital, 22 Haziran 2011.

Bölüm 4

Özel Sektörü Serbest Bırakmak

Ben de dahil herkes değişim için sabırsız iken, nesiller süren kötü yönetimin verdiği zararı düzeltmenin ve gelecek için sağlam bir temel oluşturmanın zaman alacağını biliyoruz. Ama o yola girdik.

— Ellen Johnson Sirleaf, Nobel ödülü sahibi, Linerya Cumhuriyeti Başkanı ¹

Charles Robertson

Afrika'nın yatırımcılara sunacağı tüm avantajlarla, iş dünyası ancak gerekli destek yerli yerinde olursa büyüyebilir. Hayati faktörler arasında uygulanacak yasal çerçeve, pazarlara giriş kolaylığı, girişimciliği ödüllendiren vergi düzeyleri, enerji ve ulaşım sağlayan altyapı ve insanların katılımını garanti eden sosyal politikalar yer almaktadır.

Aşağıda Afrika'nın, pek az tantanayla daha şimdiden atmış olduğu adımları gösteriyoruz. Özel sektör serbest bırakılıyor. Afrika çapında yeni işletmelerin önceki on yıllık dönemdeki verileri büyük derecede geride bırakan bir hızda oluşturulduğu örneklerin gösterdiği sonuçlar gayet olağanüstü; bu gelişmede girişimler merkezi rol oynuyor. Bu başarılar yalnızca birkaç ülkeyle sınırlı değil: Afrika'nın geneline yayılmış olaylar. İş yapma kolaylığı oluşturmanın bazı unsurları, en belirgin olanı enerjinin tedarik edilmesi olmak üzere, kıta genelinin ortak meselesidir. Taşımacılık, belirli ülkeler için daha kesin şekilde, çok yakından takip ederek ikinci sıradadır. Ancak kıta, dünya karşısında görece konumunu çarpıcı bir şekilde iyileştirmiştir.

Önümüzdeki yıllarda iyileşmenin süreceği varsayımının iki temel nedeni vardır. İlk olarak, Afrikalılar, Ruanda Dünya Bankası'nın 2010 İş Yapma Araştırması'nda "en fazla gelişme gösteren reformcular" listesinin zirvesine çıkan ilk Sahraaltı Afrika ülkesi olduğunda, dünyadaki herkes kadar iyi reform yapabildiklerini kanıtlamıştır². İkincisi, daha fazla kazanım potansiyeli çok yüksektir. Gelişmiş piyasalar en iyi uygulamanın etrafında toplanma eğilimi gös-

terdiğinden (Yunanistan bir istisnadır) iş ortamını geliştirmek ve sonuç olarak verimliliğin avantajlarından faydalanmak için fazla bir manevra alanı yoktur. Afrika'da ise son yıllarda kaydedilen gelişmelerin ardından bile - Dünya Ekonomik Forumu'nun 2012-13 raporuna göre Nijerya 12 sıra, Gana Ve Zambiya da 11'er sıra atladılar³ - elde edilecek büyük kazanımlar hala bulunmaktadır.

Afrika ulusları iş yapmaya açık olma konusunda dünyanın en iyisi olmanın mücadelesini verirken, genel görünüm yalnızca daha iyiye gidebilir. Makro ve mikro reformları dönüşümlü olarak sürüklemekteki başarıları, dünyadaki en heyecan verici iş fırsatlarını oluşturuyor.

Kabul edilmelidir ki bir Nijerya vizesi almaya çalıştıysanız, Nairobi'de trafik keşmekeşinin ortasında kaldıysanız veya Ruanda'daki yerel jeneratör kapandığı için otelin barını bulmak için iPad'inizin ışığını kullanmak zorunda kaldıysanız, "iş yapma kolaylığı" hakkında konuşmak bile garip gelebilir. Ama iş yapmak kolaylaşmaktadır. Nijerya, "girişte" vize verme uygulamasını başlatmayı düşünmektedir. Kenya'daki trafik sıkışıklıkları, kısmen kapasiteyi ve yolculuk sürelerini iyileştirecek devasa yol yapım çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Kigali'deki otel barı toplantınız için aydınlık kalmakta ve WiFi erişimi de enerji kesintisi sırasında bile mum ışığında hala eve telefon etmenize olanak vermektedir.

Girişimciler kural olarak sebat ederler. Örneğin Lagos'ta, sayıları gittikçe artan Batı'da eğitim görüp iş kurmak için ülkeye dönen iş insanlarından biri olan Aishetu Dozie, kendi oğlu için okul sonrası kreş seçeneklerini beğenmediğine karar verdi. ABD'de bankacı olarak çalışan Dozie, Nijerya'nın orta sınıfının büyümesi ile birlikte, yaratıcı kreşler üzerinde uzman Gymboree isimli bir ABD firmasının bir franchise şubasını açma kararı aldı.

Dioze, blogunda "Üzerinde çok düşündüm ve hayal gücümün ne kadar az olduğunu görüp hayal kırıklığına uğradım," diye yazmıştı. "Gymboree'nin ana imtiyaz sahibi olursam, yerel içerik etkinlikleri nerede olacaktı? Nijerya'ya bakacak olursanız, yerel markalarımızın eksik olduğunu görürsünüz! Coca Cola, 7UP, MTN, PZ Cussons, Apple, Dark & Lovely, Nivea, Chivita, Indomie, Nestle, Cadbury, liste uzayıp gider. Gerçekten bir şey yaratmak istedim."

Onun yerine, oğlunun ismini verdiği Paloo's Yeri isimli, kendi başarılı bağımsız kreşini açtı.

Bir de Gana'da tüketici elektroniği üreticisi olan RLG Communications'ın CEO'su Roland Agambire var. Ülkenin Kuzey Bölgesinde bir kasaba olan Sirigo'da son derece yoksul bir ailenin 50 kardeşinden biri olarak doğan Agam-

bire, erken yaşta kararlılığa sahipti. Annesi, babasının 10 eşinden altıncısıydı.

Yakın zamanda verdiği bir röportajda, çocukken kardeşleriyle birlikte yerel barların dışındaki kaldırımlarda yere düşmüş bozuk paraları aradıklarını söyledi. Ama o bozuklukları akıllıca harcamıştı: eğitim için. Daha sonra, Navrango Ortaokulu'nda eğitim ücretini ödemek için, yaz aylarını Akra'da el arabalarını iterek ve birikimlerini artırmak için yapabileceği ne varsa yaparak geçirdi. Ama yoksulluk "onu sertleştirmiş" ve ona başarıya azmi vermişti⁴.

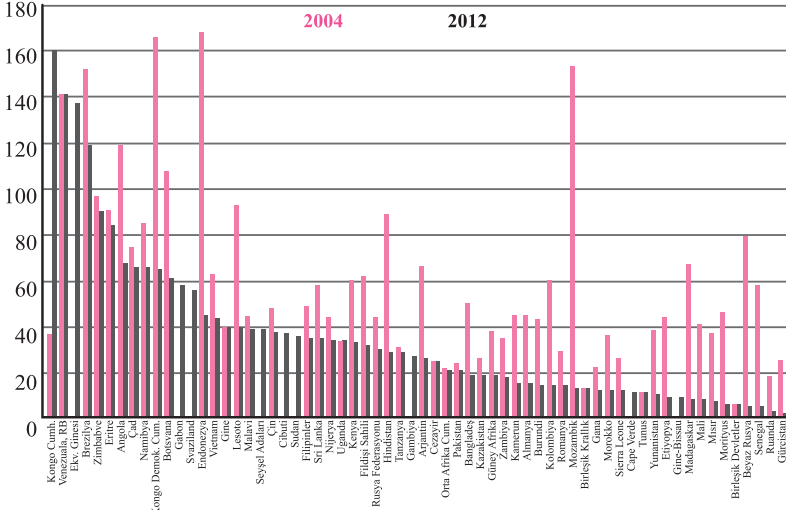
Bunlar etki alanı daha geniş değişimlerin simgesi. 2012 tarihli en son İş Yapma araştırmasında, ilk 40 ülke arasında altı tane Asya'nın gelişmekte olan piyasaları, altı tane Orta Avrupa ülkesi var, Latin Amerika'dan ise hiçbir ülke yok. Mauritius ve Güney Afrika, Afrika'nın başını çekiyor. Ayrıca tüm dünyadaki ülkelerin ilk % 50'lük diliminde Ruanda, Tunus, Botswana, Gana, Namibya ve Zambiya yer alıyor. Bunların hepsi, Çin, Brezilya, Hindistan ve Rusya'dan daha üst sıralarda bulunuyor.

Bu sıralamalar görelidir, bu yüzden dikkat çekici olmakla birlikte mutlak iyileşmeyi göstermezler. Tüm ülkeler % 5 gelişirse sıralama değişmeyecek ama ekonomiler daha iyi duruma gelmiş olacaktır. Bu yüzden zaman içindeki iyileşmeleri gösterdiğinden (veya göstermediğinden) sıralamanın bileşenleri daha fazla dikkat çeker.

Bir İş Kurmak

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin kalkınmanın lokomotifi olduğu, girişimciliği ve istihdam yaratmayı temsil ettiği yaygın olarak kabul görmektedir. 2004'te Almanya'da iş kurmak 45 gün sürüyordu - bugün bu süre 15 güne indi, bu da Almanya'nın Avro bölgesi ülkeleri arasındaki görece gücünün ardında yatan bir faktör olabilir. Dinamik ABD'de bu süre 6 gün, tıpkı Mauritius'da olduğu gibi. Ama Ruanda'da, bir hafta sonunda düşlediğiniz işin kurulması, yalnızca iki prosedürü tamamlayarak üç gün içinde tescil ile sonuçlanabilir. Afrika'nın nüfus açısından devleri Mısır ve Etiyopya'da, sırasıyla yalnızca yedi ve dokuz gün gerekir. Bu ülkelerin KOBİ'leri muhtemelen ekonomik büyümenin dinamları olduklarını kanıtlayacaktır.

Şekil 4.1: Yeni iş kurma - gereken gün sayısı, 2004 ve 2012

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri

Yeni şirketlerin daha kolay tescil edilmesi, ekonomilere resmiyet kazandırılmasına da yardımcı olur, böylece daha iyi vergi tahsilatına yol açması gerekir; bunun karşılığında hükümete de yatırım harcamalarını yönlendirmek için gereken verileri sağlar. Ruanda'da tescil süresinin 18 günden üç güne düşmesini getiren reformlar, aynı zamanda 2011'de 6.000 yeni şirketin tescil edilmesine de yol açtı; bu tutar hemen-hemen önceki beş yılda tescil edilen toplam sayıya eşitti. Ruanda'nın dört bir yanına geniş-bant internet getirme sürecinin bu verilerin yardımıyla daha iyi yönetildiğine kuşku yok, buna karşılık geniş-bant erişimi yeni fırsatların avantajlarından yararlanacak daha fazla sayıda şirketin kurulmasına tanık olacaktır.

Afrika'nın çoğunda hala yeterince iyileşme payı var - 32 ülkede yeni bir iş kurmak hala ortalama 33 gün sürüyor. Nijerya'da bunun için 34 gün gerekli, ama bu süre 2004 yılındaki 44 güne göre dörtte bir oranında azaldı. Kenya'da bu süre neredeyse yarısına inerek 33 güne geldi, Güney Afrika'da yarıya indi ve 19 güne, Sierra Leone'de ise yarıdan da fazla azaldı ve 12 güne geriledi. Mozambik süreyi % 90'dan fazla kısaltarak 13 güne indirmeyi başardı. Portekizce konuşan Brezilya'da iş kurmak için hala dört ay gerekiyor, ama Brezilyalıların umudunu kesmesine gerek yok: Angola 2004'te 119 gün seviyesindeydi, bugün bu süre 68.

Yeni işletmeler ilk başta yurtiçine odaklanacak fakat eninde sonunda küresel platformu zorlayacaktır. Asya'daki rakipler arasında Endonezya'da hala 45 güne ihtiyaç

var, Vietnam 44 gün, Bangladeş 19 günde. Çin’de 38, Rusya’da 30 ve Hindistan’da 29 güne ihtiyaç var. Afrika’daki hükümetler daha hızlı ilerleme kaydediyorlar.

Hükümetlerin tescili teşvik etmesinin bir yolu, Dünya Bankası’nın tavsiye ettiği gibi, ödenmiş sermaye şartının sıfıra indirilmesidir. Düşük gelirli ülkelerde kayıtlı sermaye şartının her türlü, kişi başına gelirin büyük bir bölümüne denk gelebilir ve resmi bir iş kurmada caydırıcı olabilir. Batı Afrika’nın madencilik ülkesi Gine’yi uç bir örnek olarak alırsak - asgari tutar 2004 yılında kişi başına gelirin % 41.408’i kadar engelleyici bir seviyede idi, bir iş kurmanın maliyeti de kişi başına gelirin % 232’si kadardı. Bugün bu tutarlar sırasıyla % 407 (% 99 daha az) ve % 118 seviyesinde bulunuyor. Çok daha iyi ama açıkça daha fazla gelişim potansiyeli var.

Mısır, sermaye şartını % 855’ten sıfıra düşürdü ve bu seviyeye sahip Nijerya, Kenya, Zambiya, Mauritius, Mozambik, Botswana, Kongo ve diğer pek çok ülkeye katıldı. Bunların aksine, Çin’de bu veri hala % 100, Hindistan’da ise % 150 seviyesinde bulunuyor. İş kurmanın maliyeti de bir çok durumda % 90’ın üzerinde olmak üzere (Angola, Mısır ve Etiyopya dahil) azaltıldı, ama yine bu alanda da önemli iyileştirmeler halen gerekli.

Afrika devletleri, ekonomilerine dinamizm katmak için etkileyici sıçramalar gerçekleştirdiler ve yeni şirketlerin tesciline olanak vererek ekonomilerine resmîyet kazandırdılar. Bu da devlet tarafından kayıt altındaki ekonominin ihtiyaçlarını karşılayacak hizmetlerin sunulmasını geliştirmiş olmalı. KOBİ’ler daha fazla çeşitlilik kazanmış büyümeyi sürükleyecektir.

Sözleşmelerin Uygulanması

Afrika’daki hukuk sistemi, bir yatırımcıyı destekleyebilecek durumda mı? Güney Asyalı rakipleri ve gelişmekte olan dünya ile nasıl karşılaştırılabilir? Birçok Afrika ülkesi, pek az ülkede yetişmiş avukatı varken, hatta hiç yokken bağımsızlıklarını kazanmış olsalar da devraldıkları bir adli sistem bulunuyordu. Mevcut süreçleri, bir sözleşmeyi icra etmenin ortalama olarak 300-400 gün sürebildiği ve hak talebinin % 14-24’ü kadar masrafı olan İngiltere, ABD ve Almanya ile karşılaştırabiliriz. Süreç 230 gün ile Ruanda’da daha hızlı iken, 1.010 gün ile Mısır’da özellikle yavaş. İncelediğimiz 32 Afrika ülkesinde ortalama süre 600 gün civarında ama aynı süre Güney Asya’da 1.000-1.400 gün aralığında. Süreç % 15-20 arasındaki maliyeti ile Etiyopya, Mauritius ve Cape Verde’de en ucuz ve Zimbabve, Sierra Leone ve Kongo gibi daha yoksul ülkelerde en pahalı (hepsi de % 100’ün üstünde) şekilde işliyor. Hindistan’daki % 40 ve Bangladeş’teki % 63 maliyet karşılık, 32 Afrika ülkesindeki ortalama % 45 düzeyinde.

Belki hukuk sistemlerini değiştirmek zor olduğundan, geçen sekiz yıl içinde bu verilerde pek az değişim oldu, fakat olan değişiklikler de genel olarak iyi yönde oldu. Davalar Ruanda’da artık 230 gün ile üçte bir oranında daha kısa sürüyor, Nijerya’da ise dokuz ay daha kısa (şu anda 457 gün); olumsuz istisna olan Zimbabve’de hak talebinde bulunmanın maliyeti % 32’den % 113’e çıkarak, süreci pratikte engelleyici hale getirdi.

Genel olarak bakıldığında, hukuk sisteminin işlemesi gelişmiş pazarlarda olduğundan % 50 daha uzun sürecek ve gelişmiş pazarlarda dörtte bir veya daha az olan maliyet hak talebinin neredeyse yarısına yaklaşacaktır. Afrika’nın adli işlemleri Güney Asya’dakilere göre çok daha hızlı gerçekleşiyor ama Vietnam gibi potansiyel rakiplere göre daha kötü sıralarda yer buluyor. Bu alanda da reformlar yapılmasıyla cesaret kazandık, fakat potansiyel sıralamaya etki eden bazı noktalar daha yüksek gelire bağlı olduğunda çarpıcı iyileşmeler bekleyemiyoruz.

Ödeme Aczinin Çözülmesi

Diğer ülkelerle karşılaştırınca, Afrika’da bir şirket batarsa ne olur? Asya’da ödeme aczinin çözüme kavuşturulması bir kabus gibi görünüyor: süreç Vietnam’da beş, Endonezya’da ve Filipinler’de altı ve Hindistan’da yedi yıl sürebiliyor. Verimli ülkelerde bile, avukat siz değilseniz pek eğlenceli bir süreç değildir. Nijerya, Güney Afrika, Gana ve Botswana’da, ABD’deki ile aynı süre olan ve oldukça iyi sayılan iki yıllık bir zaman alacak. Bu, Kenya’yı da içeren büyümesi yavaş Afrika ülkelerinde beş yıllık bir süreç. 29 Afrika ülkesinin ortalaması üç yıl. Ödeme aczi davalarından paranın kurtarılması oranı, daha yoksul olan ülkelere düşük olmaya yatkın, örneğin Sierra Leone, Filipinler ve Ruanda’da her bir doların 10 senti kurtarılabilir.

29 Afrika ülkesinin ortalaması 19 sent. İyi haber şu ki, Afrika zenginleştikçe, kurtarma oranları da yükseliyor. Ne yazık ki Angola’da 2004’ten sonra gerçekleşen yedi katlık iyileşmeye rağmen 2012 verisi hala bir dolar için yedi sent seviyesinde bulunuyor ama Kenya’da bu oran altı sent yükselip 31 sente, Nijerya’da iki sent yükselip 28 sente ve Güney Afrika’da dört sent yükselip 35 sente çıktı. Kurtarma oranı yedi yıl geçmesine rağmen Hindistan’da hala 20 sent. Verilerin bize anlattığı, işler kötü gittiğinde adli sistem makul bir hızda işleyebilir ama sistemi kullanmanın avantajları sınırlı olacaktır.

Geleceği İnşa Etmek

Afrika’nın hızla kentleşmesi, 21. yüzyılın başlıca ana fikri olacak. Hükümetler bunu engelleyebilir veya destekçisi olabilirler. Dünya genelinde büyük

farklılıklar var - talihsiz Haiti'de inşaat izinleriyle uğraşmak için 1.129 gün, Zimbabve'de de 614 gün gerekiyor. Ancak, 28 ülkenin 218 günlük ortalaması ile Afrika'daki ortalama işlem süresi, Güney Asya'da görülen verilere benzetilmektedir. Almanya'nın 97 gününden de kısa olan yalnızca 85 günlük süre ile Nijerya'nın dünyanın bu alandaki en hızlı ülkelerinden biri olması birçok kişiyi şaşırtabilir. Nijerya'nın kentleşme oranı, Çin ile aynı, % 50 düzeyinde ve hızla artarken, 15 izin içeren bu hızlı süreç besbelli işe yarıyor ve Çin ve Hindistan'ın yarısından daha az sürüyor. Bir diğer Afrika başarı öyküsü de yalnızca sekiz izin ortalamanın altında olan 125 günde alındığı Kenya. Bir inşaat patlamasının yaklaşması pek de şaşılacak şey değil. İnşaat izinleri almak birçok ülkede pahalı olabilir ve çok uzun sürebilir, ancak bu da iyileşiyor. Süreç Nijerya, Güney Afrika, Etiyopya, Kenya ve Mauritius'ta en basit görünüyor.

Elektrik Şebekesine Bağlanmak

Dünya Bankası enerji kesintilerini ölçmeye çalışmıyor, bunun yerine bir şehirde yeni inşa edilmiş deponuza elektrik bağlatılması sürecini inceliyor. Gelişmekte olan pazarlar arasında üç aydan kısa sürede elektrik almak iyidir -ABD'de 68, İngiltere'de 109 ve süper verimli Almanya'da 17 gün sürüyor. Bu alanda 32 Afrika ülkesinin ortalaması 122 gün. Ruanda 31 gün ile Singapur ve Hong Kong'u geride bırakırken, Mısır (54), Kongo (58) ve Gana da (78) Hindistan'ın 67 günü ile birlikte iyi bir noktada bulunuyorlar. Bu işlemin altı aydan uzun sürdüğü ülkeler arasında Güney Afrika ve Nijerya yer alırken, Pakistan ve Bangladeş'te bir yılı da aşılıyor. Veriler yalnızca 2010-2012 yılları arasına ait ama bu aradaki ilerleme hızlı gerçekleşmiş. Siera Leone'de 2010'da 454 gün olan bu veri 137'ye, Tanzanya'da 382 günden 1090 güne indirilmiş.

Ancak Afrika'da elektrik maliyeti çok yüksek - Siera Leone'de kişi başına gelirin % 2.000'i düzeyinde, Etiyopya ve Bangladeş'te % 3.000'inden fazla ve Ruanda ile Zimbabve'de % 5.000'ini civarında. Kongo'da kişi başına gelirin % 28.800'ü ve Burundi'de % 34.477'si oranında olması düşük gelirin bir sonucu, ama ayrıca komşu ülke Ruanda'nın iyi işler başardığını da vurguluyor. Zengin ülke Mauritius, bu alanda Afrika'daki en düşük orana sahip. Toplama bakıldığında Afrika, Pakistan ve Bangladeş gibi en yakın rakipleri ile karşılaştırıldığında iyi performans gösteriyor ama kıtanın hala bir elektrik devrimi geçirmesi iyi olabilir- bkz. bölüm 11.

Bu devrim yolda olabilir. Akıllı teknolojiler ile iş fırsatının birleşimi, işleri ileriye taşıyor. İlk olarak Hindistan ve gelişmiş ülkelerde denenmiş güneş enerjisi

ile beslenen mikro şebekeler, elektrik şebekesinden hala uzak olan köylere enerji taşıyarak, tehlikeli ve kirli gaz lambalarının yerini alıyor. Kurmalı radyolar ve fanlar, güneş enerjili pişirme ocakları ve kimyasal tuvaletler, enerjini yalnızca karşılanamayacak kadar pahalı olmakla kalmayıp, aynı zamanda bulunmadığı yerlerde oyunun kurallarını değiştiren birer yenilik.

Ama elektrik şebekeleri de yayılıyor. Merkezi Kigali’de bulunan hukuk firması Hoja Law Group’un kurucusu ve yönetici ortağı Jacqueline Musiitwa, Ruanda-Kongo sınırındaki Kivu Gölü üzerine, göldeki metanı işleyip bir elektrik santraline güç sağlayacak bir maden dubası konması müzakerelerine nasıl yardımcı olduğunu anlattı. “Benim için duba, göz zevkini bozan bir şey olmanın çok ötesindeydi,” diyordu Musiitwa. “Ruanda’nın gelecekteki ekonomik kalkınması için umut ışığıydı.”

Mülklerin Tescili

Binanızı inşa ettikten ve elektriği bağlattıktan sonra, akıllı işadamı mülkünü tescil ettirir. Bu, Etiyopya, Mısır ve Gana’da, mülkün değerinin % 2’sinden daha düşük olan ucuz bir işlemdir. Mauritius, Ruanda ve Güney Afrika’da bir aydan kısa süren hızlı bir süreçtir. Nijerya’nın inşaat izinleri sürecine kazandırdığı hız ise kısmen mülkün 82 günlük tescil bekleme süresi ile geri alınıyor ve mülkün beyan edilen maliyetinin % 21’i gibi yüksek bir bedele mal oluyor. Afrika genel olarak bu konunun tam ortasında yer alıyor; mülkü tescil etmek için ortalama 55 gün gerekirken, uç örnekler Bangladeş’ten (245 gün) Gürcistan ve Tayland’a kadar (sadece iki gün) uzuyor. Hükümetlerin bu durumu modernleştirmek ve iyileştirmek için besbelli yeterince alan bulunuyor, bu nedenle kentleşmenin gerektirdiği inşaat patlaması desteklenebiliyor. Bu alandaki veriler ancak 2011’den itibaren bulunuyor, ama Uganda gibi ülkeler 2011’deki 77 günden, 2012’de 48 güne inmeyi başardılar bile.

Nüfus Açısından Zengin Afrika’daki Düşük Vergiler

Afrika, emek üzerindeki vergilerin dikkat çekecek kadar düşük ve vergi ödemenin genellikle hızlı ve basit olduğu bir kıtadır. Romanya gibi bazı ülkelerde şirketler yılda 100’den fazla vergi ödemek zorundadır. Afrika’daki başlıca pazarlardan hiçbiri o tarafta yer almaz ve ortalama haftada birden az vergidir (yılda 33). Kimi vergi sistemleri o kadar basittir ki ortalama olarak her ay ödenecek yalnızca bir vergi vardır. Mauritius, Tunus ve Güney Afrika bu konuda özellikle iyidir. Bunun sonucu olarak da vergi ödemek için harcanan zaman düşüktür - Güney Af-

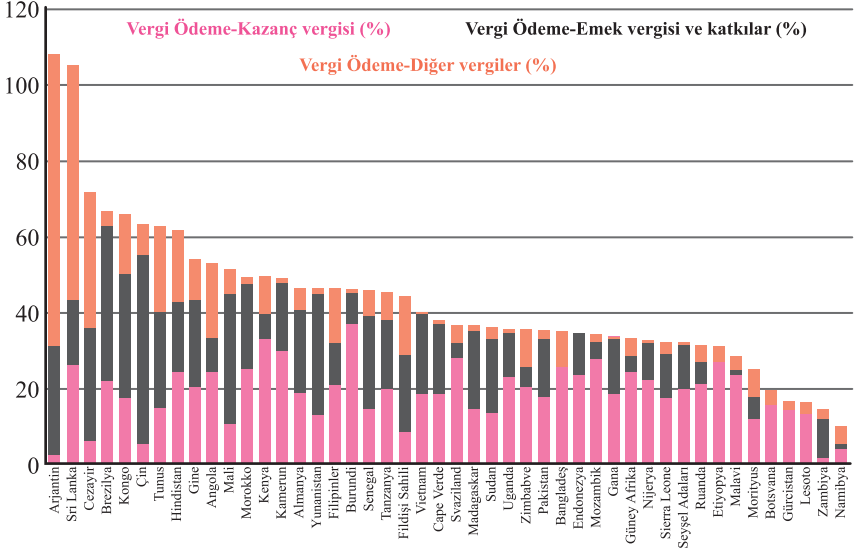
rika, Etiyopya, Zambiya ve başka ülkelerde 200 saat veya daha az olmak üzere, 32 Afrika ülkesinin ortalaması 281 saattir. Bu süre Hindistan'da 254, Çin'de ise 398 saattir. 500'ün üzerinde saat gereken ülkeler arasında Pakistan, Vietnam (941 saat) ve Nijerya (938 saat) vardır, bu ülkelerin hepsi yılda 2.600 saat seviyesindeki Brezilya'dan çok daha iyi durumdadır. İşadamlarının bu anlamda vergi sistemini özellikle zahmetli bulmaları pek muhtemel değildir. Kazanç vergisi bakımından Afrika hemen-hemen ortada yer alır, 32 ülkenin ortalama oranı % 19'dur; Zambiya'nın çok düşük % 2'lik düzeyinden Kenya'nın % 32'lik yüksek düzeyine kadar yayılan yelpazenin çok üstünde % 59 ile Kongo bulunmaktadır.

Afrika'nın en çok dikkat çektiği nokta, emek üzerindeki verginin ve sigorta katkılarının düşüklüğüdür. İşgücü tutmanın doğrudan maliyeti çok düşüktür -bu da demografik açıdan çok zengin olan ülkeler için mantıklıdır. % 10 veya daha az vergisi olan ülkeler arasında Nijerya, Zimbabve, Güney Afrika, hiç vergi olmayan ülkeler arasında da Etiyopya ve Botswana vardır. Hindistan'ın % 18 ve komünist Çin'in şok edecek seviyedeki % 50'lik vergisine karşı, Afrika ortalaması %13'tür.

Sonuç olarak Afrika'daki toplam kurumlar vergisi yükü, 32 ülkede ortalama % 39'dur; bu oran Hindistan'da % 62, Çin'de % 64'tür. "Yüksek vergili" Kenya ve Tunus bile sırasıyla % 50 ve % 63 ile makul düzeyde gözükmektedir.

Kurumlar vergisinin düşük olmasının avantajları barizdir. Bununla ilgili olumsuzluk, kamunun yatırım için harcanacak vergi gelirlerinin eksik olmasıdır, bu da bunu sağlamak için özel sektörün öne çıkması gerektiğini ifade etmektedir. Bu durum, aşağıdaki metaller ve madencilik ile ilgili bölümde belirttiğimiz gibi, gerçekleşmektedir.

Şekil 4.2: Kurumsal sektördeki vergi oranları, toplam ve bileşenlere göre

Kaynak: Dünya Bankası "Doing Business" raporu, 2012

Uluslararası Ticaret

Ticaret, Afrika'nın daima en zayıf yönü olmuştur. Denizle bağlantısı olmayan ülkelerde, ihracatta konteyner başına 3.000 dolar civarında (Zambiya,Kongo, Botswana, Ruanda, Zimbabve) ve ithalatta 2.500-5.000 dolar arasında olan (aynı ülkelere ilaveten Etiyopya) taşıma maliyeti büyük bir yükür. Bu tutar birçok Asya ülkesi için 1.000-1.500 dolar düzeyindedir. 2000'dan bu yana bazı SAA ülkeleri (ve Brezilya), konteyner başına ihracat masraflarının 1.000 dolardan fazla arttığını gördüler. Bu maliyetlerin düştüğü Ruanda ve Cezayir, bu alandaki iki istisnadır.

Yine de hükümetler bu konuda da olumlu bir değişiklik yapmaya çalışıyorlar. Dünya Bankası, ihracatçı bir ülkenin sınırları içindeki seyahat süresinde bir günlük azalma olmasının, ihracatı % 7 artırdığı sonucunu gösteren araştırmaya

atıfta bulunuyor.⁵ İhracat için gereken zamanda önemli azalmalara tanık olduk: Nijerya'da 2006 yılında 41 günden 2012'de 24 güne, Kenya'da 45 günden 26 güne düşerken, Gana bu süreyi 47 günden 19 güne indirerek % 60 azalttı. Afrika'daki en iyi uygulama Mısır, Tunus ve Mauritius'tan ihracat yapmak için gereken 12-13 günlük süredir (en kötüsü 53 gün ile Zimbabve). Bunun nedeni Tunus, Mauritius ve Cape Verde'nin ihraç ürünleri için, Nijerya'nın daha zorlu 10 gününe karşın, ortalamanın altında olan 4-5 belge istemesi olabilir.

İhracat, Paul Collier'ın "*En Alttaki Milyar*"⁶ kitabında çok iyi açıkladığı gibi, belirgin şekilde yüksek üretkenlikle ilişkilendirilmiştir. İhracatı kolaylaştırmak yalnızca ihracat gelirlerini artırmak ve büyük pazarlara açılmakla kalmayıp, ekonominin verimliliğini de artırır.

Daha iyi demiryolu bağlantıları ve daha verimli limanlar durumu iyileştirir. Emtia patlamasının sonucu olarak halen yapılmakta olan altyapı iyileştirmeleri, ticareti yapılan diğer kalemlerin maliyetini düşürmeye kadar gidebilir. Kenya'daki Lamu limanı projesi, ideal olarak ülkenin ihracat için üstlenmesi gereken maliyetleri ve süreyi % 50 azaltmasına olanak verir.

İhracat yapmanın ne kadar karmaşık olduğu göz önüne alındığında, ithalat yapmanın daha da zor olması hiç şaşırtıcı değil. Mısır, Nijerya, Etiyopya, Kongo ve Zimbabve'nin hepsinde de ithalat için dokuz belge gerekiyor (İngiliz Bağımsız Milletler Topluluğu'nda 10-12 arasında belge gerekli) ve Zambiya'ya ithalat gerçekleştirmek 56 gün, Kongo'ya 63 ve Zimbabve'ye de 73 gün sürüyor. Bu konudaki sorun tüketim mallarının ve yatırım mallarının daha pahalı olması. Ticaretin maliyeti düşürülebilirse, ucuz ithalat için bastırılmış bir talep olması gerekir.

Afrika açısından muhtemelen en önemli teknolojik değişim, İnternet'in yayılmasıdır ve geniş-bant erişimin yıllık bileşik büyüme oranının 2007-2011⁷ arasında Afrika sathında % 80'in üzerinde olması, Afrika'nın en son teknolojiyi ne kadar hızlı benimsemekte olduğunu göstermektedir. Ruanda için geniş-bant İnternet üzerinden hizmet ihracatı, mal ihracatı için gereken 29 günden ziyade 29 saniyeye yakın ve konteyner başına 3.275 dolar yerine sıfır maliyette olacaktır. Hizmetlerin Afrika'nın denizle bağlantısı olmayan kısımları için, Filipinler veya Hindistan için olduğundan daha önemli olduğu anlaşılabilir. İnternet, Avrupa dillerini bilen kişilere, yani Afrika'nın çoğunluğuna arka ofis finansal hizmetlerden -eğitimdeki güçlü iyileştirme sayesinde bu artık mümkündür- çağrı merkezi desteğine varana dek her şeyi sunma imkanı vermektedir. 21. yüzyıl tarihte pek çok ülkenin "tekstil imalatı - ağır sanayi - elektronik mallar" üretim döngüsünü aşmak için hizmet ihracatını ilk kez kullanabileceği dönem olabilir.

Yukarıda gösterdiğimiz, Afrika'nın düşük vergi ortamı olduğu ve geniş bir ülkeler yelpazesinin, iş yükünü azaltmak üzere çok sayıda alanda önemli iyileştirmeler yapmakta olduğudur. İyileştirme bakımından en başarılı Afrika ülkesi Ruanda'dır ve aşağıda 2011'deki ilk ziyaretimizden sonra yazdığımız bir araştırma raporundan bir alıntı yer almaktadır.

Afrika'da bir Singapur – Ruanda Örnek Olayı

Ruanda'ya yakın tarihte yaptığı ziyaret, bu analistin 20 yıla yaklaşan mesleki kariyerindeki en büyük olumlu şoku sağlamıştır. Bir Afrika ülkesinin geçtiğimiz birkaç on yılda gelişmekte olan Avrupa ve Asya'da görülen en iyi performanslara öykünebileceğinden herhangi bir kuşkunuz varsa, bu varsayımlarınızı sorgulamak için Kigali'yi ziyaret etmeniz gereklidir. Vizesiz seyahatten, iyi düzenlenmiş ve sorunsuz havalimanlarına, polis ve güvenlik güçlerinin güven veren varlığına, sokak lambalarına, düşük suç oranına, iyi seviyedeki karayolları ve geniş-bant İnternet erişimine kadar, birçok etkileyici unsuru var (gorilleri görmek için de bir gezi yapmanız şiddetle tavsiye edilir, ülkenin sağlam turizm gelirlerine de bir katkısı olur).

Renaissance, orta Afrika tepelerinde çok özel bir şeyler olduğu yönündeki söylentilerin doğru olup olmadığını ve öyle ise bunun Afrika'nın gerçekten Asya'nın 20. yüzyılda elde ettiği yeni bir güçlü sürdürebilir büyüme aşamasına geçtiğini gösterip gösteremeyeceğini görmek istedi.

Afrika'nın Singapur olmak Ruanda'nın en büyük hevesi - ve bunu başarıyor da. Bir sonraki başkanlık seçimi 2017'de olan ülke politik istikrara sahip. Yolsuzluğa karşı başarılı bir "sıfır tolerans" duruşu var. Ruanda, Dünya Bankası'nın 2010'daki araştırmasına göre dünyanın en reformcu ülkesi; 11 milyon nüfuslu ülkede 2010 yılında, önceki beş yılın toplamına eşit sayıdaki 6.000 şirket tescil edildi. 2020 itibarıyla dış yardım almayı bırakmak isteyen ülke, yabancı sermaye girişinin son derece verimli uygulanması ve kullanılmasyla, pek çok dış yardım kurumunun sevgilisi durumunda. Ülkede ileri görüşlü planlama ve stratejinin belirgin delillerine tanık olduk. Doğu Afrika Toplumunda 130 milyon nüfusa (Kenya, Uganda, Tanzanya, Ruanda ve Burundi) erişimi bulunan Ruanda, hem Doğu hem de Orta Afrika'nın yatırım üssü olmayı hedefliyor. Son olarak, her makro ekonomi stratejisini sıkıntıya sokacak şekilde, Renaissance, ekonomi için kayda değer bir makro risk bulgusuna rastlamadı.

Kuşkusuz, Başkan Paul Kagame bunda çok önemli bir rol oynadı; Lee Kuan Yew'un "Üçüncü Dünya'dan Birinci'ye" isimli kitabının oynanmış olması da şaşırtıcı olmaz. Singapur 1960'larda kişi başına 400 dolar civarında GSYİH'ya sahipti, savaşlarla istila edilmiş bir bölgedeki etnik ve ideolojik çatışmalara açıldı, aşırı derecede dış yardıma (esas olarak İngiliz askeri üslerine) bağımlıydı ve CEO'ların büyük çoğunluğu tarafından harita üzerinde bulunamazdı - ama vizyon, altyapı planlaması, bir ekonomik kalkınma bankasının ve yatırımı çekmek için organize sanayi bölgelerinin kurulması, hatta yabancı yatırımcılara olumlu bir ilk izlenim vermek üzere havalimanı ve şehrin güzelleştirilmesi, hep sağlam makro politikalara dayandı. Ruanda Kalkınma Bankası, özelleştirme gelirlerinin fiber optik genişbant ağ başlatmak için kullanılması ve yakın zamanda havalimanının yalnızca bir kilometre uzağında endüstri, teknoloji ve depolama için özel bir ekonomik bölgenin açılması, Singapur örneğinin takip edilmesi olarak görülebilir. Singapur'un gelişiminin ilk başlarında olduğu gibi, Ruanda da yatırımcıları çekmeye çok istekli ve bölgeye yapılan ihracatta bir Hint şirketinin 60 milyon dolarlık (GSYİH'nun % 1'i kadar) yatırımı hedeflense de yatırımcıların üretimlerinin % 80'ini ihraç etmesi şartını değiştiriyor. Renaissance, GSYİH'nun küçük bir alanda - başkent Kigali'de - yoğunlaşmasının önemli bir avantaj olabileceğine inanmaktadır.

Geleceğe bakınca, hükümet Ruanda'yı bir hizmet ekonomisi ve konferans üssüne dönüştürmeye hedefliyor. 300 milyon dolarlık bir konferans merkezinin devam eden inşaatı, yeni bir havalimanının planlanmış olması ve özel sektörün finanse ettiği Marriott oteli, çay ve kahve veya tüm maden ihracatları ile yaklaşık aynı değerde olan kabaca 100 milyon dolar getirecek iş turizminin genişlemesinin sürmesine olanak sağlayacak. Burundi ve Tanzanya'yı içeren ve 2012 ortasında kuzey Kongo'ya bir güzergah sağlayacak karayolları ülke genelinde iyileştirildi.

Yeni taşımacılık projeleri, Tanzanya'dan Ruanda'ya gelen demiryolunun 2015 itibarıyla uzatılmasını da kapsıyor. Hükümet, yeterli seviyedeki 85 MW'lık enerji üretimini 2012'de 100 MW'a ve Kivu Gölü'ndeki metanü çıkararak ve bataklık kömürü kullanılarak 2017 itibarıyla 1.000 MW'a kadar artırmayı hedefliyor. Kenya'dan 1.200 kilometrelik bir petrol boru hattı getirerek, enerji kaynaklarını geliştirmeyi planlıyor. 2015-2016 yıllarında, Uganda'nın petrol üretimine erişim mümkün olacak.

Halihazırda Mombasa'dan petrolün tamamı karayolu ile taşınıyor, bu nedenle Kigali'de bir litre benzinin fiyatı 1,67 dolar düzeyinde bulunuyor (2011'de ABD'deki fiyatı 1 dolar idi); enerjiye erişimin iyileştirilmesi, Ruanda'nın rekabetçiliğini sarsıcı ölçüde geliştirebilir. Mali tarafa gelince, bireyler ve şirketler için % 15'lik sabit bir gelir vergisi oranının getirilmesi yönündeki planlar değer-

lendiriliyor. Ülkenin beceri düzeylerini iyileştirmek için, ücretsiz eğitim 12 yaş-tan 15 yaşa çıkarıldı ve mesleki becerilerde yoğunlaşacak şekilde üniversitelerin açılmasını sürdürmek üzere bir Alman şirketi ülkeye getirildi. Bu arada Ruanda, ihtiyaç duyulan becerilerin sağlanması için göçe de son derece açık.⁸

Hırsın Serbest Bırakılması

ÖZEL sektörü desteklemek, Afrika hükümetlerinin her zaman ilk önceliği olmadı. Nijerya'dan Ngozi Okonjo Iweala, bunu *Reform Edilemez*⁹ kitabında, bağımsızlık sonrası dönemin müdahaleci ve milliyetçi ideolojisine ve birçokla-rının devletin ekonomiyi inşa edecek kaynaklara ve uzmanlığa sahip olduğuna inandığını ifade eden sermaye üzerindeki kısıtlamalara vurgu yaparak açıklamak-tadır. 2000 yılında, Nijerya'nın devlete ait telekomünikasyon şirketine bakıp da hala en iyisini devletin bildiğine pek az kişi inanabilirdi.

Artık bu değişti. Afrika'da uyuşuk devlet tekellerinin yerini, hem iç pazarlara hem de kıta çapına yayılan, bol miktarda dinamik özel sektör şirketi aldı. Doğal kaynak çıkartma sektöründeki Tullow Oil'dan, Dangote Cement'in doğu ve gü-ney Afrika'daki yatırımlarına ve MTN gibi telekomünikasyon şirketlerine kadar geniş bir yelpazede başarı öyküleri bulunuyor. Hükümetler, süreci hızlandırmak için daima daha fazlasını yapıyor ve hızla büyüyen kıta çapında yeni işletmelerin kurulmasını getiren reformları çıkarıyorlar.

Zamanlama elbette kritik. Fakat bazen, kaliteli bir hizmeti ve yüksek stan-dartları, ikisinden herhangi birine alışık olmayan bir pazarda sağlamak, kendi başına devrim niteliği taşıyabiliyor.

Örneğin Lewis kardeşler: 45 yaşındaki Andrew ve 41 yaşındaki Rob, 20'li yaşlarının sonlarına geldiğinde epeyce para kazanmışlardı. Güney Afrika do-ğumlu Andrew, bir süre Londra'da reasürans işiyle ilgilendikten sonra Afrika'ya geri dönmek istedi. Küçük kardeşi de Güney Afrika'nın ilk çevrimiçi hisse alış-verişi platformu olan U-Trade'i kurdu ve sattı. İkisi de para ve deneyim kazandı, ama Andrew "aslında boşlukta olduklarını" hatırlıyor.

Fırsatları kollayan kardeşler, 2001'de, Mozambik'te küçük bir sigorta şirketi olan CGSM'in sahibinin kansere yakalandığını ve şirketi satmak istediğini öğ-rendi. Güney Afrika rantının ülkenin merkez bankası tarafından desteklendiği ve kargaşa içinde bulunduğu bir dönemde Lewis kardeşler, dolara bağlı bir değeri seçme fırsatını gördüler. Rob, "Rand felakete doğru gidiyordu, bu yüzden bize anlamlı geldi. Biz de 'battı balık yan gider,' dedik."

Güney Afrika'nın Hollard Insurance şirketinden fazla teklif vererek, 1 milyon dolar karşılığında kendilerine bir sigorta lisansı, felaket derecesinde kötü organize olmuş bir şirket ve Mozambik'in başkenti Maputo'da yaşayacak bir ihtiyacı satın aldılar. Şirketin cirosu 2 milyon dolar civarındaydı ve çalışanların çoğu - Hollard'ın teklifini destekliyorlardı - terk etmişti. Ama kardeşler işe koyuldu, şirketin adını Global Alliance olarak değiştirdi, kendilerine özelleştirilmiş bir sigortacılık yazılımı yazma konusunda bir arkadaşlarının yardımını istedi ve Mozambik'teki her mevcut ve potansiyel müşterinin kapısını çalıp daha önce hiç duymadıkları bir soru sordular: Daha iyi hizmet için ne yapabiliriz?

“Birazı da zamanlama yüzünden, harikaydı. Tek gerçek rakibimiz bir devlet sigorta şirketi idi ve Mozambik'te ve sonra da Angola ve Gana'da tanık olduğumuz şekilde, bunlar mantıksız fiyatlandırma yapıp böbürlenene, işleri mahveden bürokrasi kazanlarıydı. Devlet örgütleri ve kamuya ait şirketler, Mozambik'te EMOSE adındaki bu şirketi kullanmak zorundaydı. Ancak hemen herkesi çabucak kendi saffımıza çektik.”

Global Alliance, bir yıl içinde Vale, SABMiller, Coca Cola gibi önde gelen şirketlere hizmet veriyor, 8 milyon dolar ciro elde ediyor ve gelen satın alma tekliflerini reddediyordu. “Bize cazip geliyordu ama Mozambik'teki müşterilerimiz, hizmet bulmakta zorlandıkları Afrika'nın başka yerlerine yayılma konusunda bize cesaret verdiler ve işimizi destekleyecekleri vaadinde bulundular.” Pazardaki en büyük delik Angola idi, bu yüzden kardeşler 2003'te toplam 6 milyon dolar ayırdılar, iki yıl boyunca Luanda'da kamp kurdular ve nihayet Angola'nın devlet sigorta şirketi ENSA'ya karşı rekabet etme lisansı aldılar. Petrol devleri, Mozambik'te olduğu gibi, kendilerini devlet sigorta şirketi ile kalmaya mecbur hissetti. Ama onların - Halliburton, Odebrecht ve Baker Hughes gibi devler gibi - hizmet tedarikçilerinin hepsi onları terk etti ve Lewis kardeşlerin GA Angola şirketine geçtiler.

Maputo'da 2001'de dokuz kişilik çekirdek bir kadrosu olan kardeşler, bugün iki ülkede 250 kişilik personel ve acente istihdam ediyor, Andrew Lewis'ın inanılmaz bir tüketici patlaması” dediği perakende sigorta pazarından faydalanmak için şubeler açıyor. “Orta gelirli sınıf hızla büyüyor ve otomobilleri, evleri ve mülkleri var. Sigorta da istiyorlar.”

Bu elbette kolay olmadı. Angola'da lisans almak aylar sürdü ve şirket birçok kez elindeki nakdi tüketme noktasına yaklaştı. Aynı numarayı Gana'da yapmak için 2006'da Gana'ya gittiklerinde, nakitleri neredeyse ellerinden gidiyordu -

“Bu bizim için iyi bir ders oldu. Pazarı bilmeniz gerekir ve biz Gana pazarını anlayamadık.” Ancak tek bir karlı yılın ardından şirketi sattılar ve yeniden Angola ve Mozambik üzerinde yoğunlaştılar.

Lewis kardeşler, teknolojinin kodamanları veya maden zenginlerinin öykülerinde eksik olan önemli bir noktayı sergiledi.

Rob Lewis, “Tek yapmamız gereken basit bir şeyi gerçekleştirmek ve onu da gerçekten iyi yapmaktı. “Altın çıkarmadık, cep telefonu veya iPod satmadık. İngilizce ve Portekizce olarak, ne istiyorsanız onu, yani sigorta sattık. Afrika’da insanlar işleri fazla karmaşıklaştırıyor. Basit bir hizmet satın, onu da iyi satın.”¹⁰

Böyle girişimcilerin fark yaratmak için hala büyük fırsatları var. Küresel mali kriz sonrasında kendilerini reform etmeye çalışan Avrupa ülkeleri için basit işlerde gelişme alanı sınırlıdır. Afrika ülkeleri için ise, gelişme tablolarının zirvesine çıktıkları son on yıllık dönemdeki kazanımlardan sonra bile, iş ortamında çarpıcı iyileşmeler yapacak kadar fırsat yerli yerinde duruyor. Yeni iş kurmayı, gayrimenkul tescilini veya inşaat izinlerini almayı çabuklaştıran liderlerin ardından pek çok başkaları da geliyor, büyümenin rotasını ivmelendirmek için elzem olan kentleşme sürecini hızlandırıyor.

Ayrıca görece basit bir vergi sistemi ve özellikle işgücü istihdamı açısından düşük bir yük olması da doğrudan yabancı sermaye yatırımcısına cazip geliyor. Her ülke yeni Singapur olmayacaktır, ancak Mauritius veya Seyşel adalarının etkileyici performanslarının kıta genelinde paylaşılacağını gösteren iş ortamındaki iyileştirmeler yapılmaya başladı bile. Bunun sonucu, milyonlarca yeni işletmenin kurulması, yüz milyonlarca yeni istihdam ve küresel platformu zorlayacak giderek artan sayıda Afrikalı şirket veya bankacılık devinin yaratılması olacak.

Notlar

1. Steven Radelet, *Emerging Africa: How 17 Countries Are Leading the Way* (Washington, DC: Center for Global Development, 2012).
2. Dünya Bankası/Uluslararası Finans Kurumu , 2010, <http://www.doingbusiness.org/rankings>.
3. *Küresel Rekabet Raporu 2012–2013*, Dünya Ekonomik Forumu, 2012, <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2012-2013/>.
4. “Profile of Mr. Roland Agambire,” Regent University College of Science and Technology internet sitesi, <http://www.regentghana.net/events/guests/roland-agambire-profile.php>, 11 Eylül 2012’de erişilen haliyle.

5. Paul Brenton, Olivier Cadot ve Martha Denisse Pierola, *Pathways to African Export Sustainability* (Washington, DC: World Bank, 2012).
6. Paul Collier, *The Bottom Billion: Why the Poorest Countries are Failing and What Can Be Done About It* (Oxford: Oxford University Press, 2007).
7. Stacey Higginbotham, “Norway has more bandwidth than all of Africa & other broadband gaps,” GigaOM (blog), 18 Temmuz 2012, <http://gigaom.com/2012/07/18/norway-has-more-bandwidth-than-all-of-africa-other-broadband-gaps/>.
8. Charles Robertson, *Thoughts from a Renaissance Man – Rwanda – An African Inspiration*, Renaissance Capital, April 2011.
9. Ngozi Okonjo-Iweala, *Reforming the Unreformable: Lessons from Nigeria* (Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2012).
10. Yazarlarla telefon görüşmesi, 12 Eylül 2012.

Bölüm 5

İnsan Sermayesine Güvenmek

Charles Robertson

Sırf şimdiki ilkokula devam oranlarını korumak için, hükümetlerin sınıf ve öğretmenlerin sayısını yaklaşık %14 artırması gerekecek. Afrika'nın öğretim ve eğitim sistemlerinin bu amaca uygun olması gerekiyor. Okula erişim ve öğrenim kalitesi çifte kriziyle baş edememek sadece eğitim hakkını sınırlamak, ekonomik büyüme şansının altını oymak ve insan potansiyelini boşa harcamakla kalmayacak; aynı zamanda ülkeleri kentleşme ve genç işsizliğine önlenemez bir şekilde eşlik eden politik ve sosyal istikrarlılıklara karşı daha da savunmasız hale getirecek.

—Linah Mohohlo, Botswana Bankası yöneticisi!

Eğitimi toplumun temeli olarak görüyorsak, o halde Afrika sathında eğitimin şaşırtıcı yönü geçtiğimiz 20 yıldaki iyileşme ve önümüzdeki 30 yılda beklenen büyümedir. Afrika, Hindistan ve Çin'in 1990'da olduğu noktadadır. Bu ülkeler, bu yeni eğitilmiş nüfusun istihdama girişine karşılık gelen bir büyüme dalgası yaşamıştır. Renaissance'ın büyüme rotasını çizdiği tüm ülkelerde pek çok ortak özellik vardır. Bunlardan en ikna edici olanlardan biri, büyümedeki artışların nüfusun tamamında ilköğretimden orta öğretime ve son kertede üniversite düzeyinde eğitimdeki ilerlemelerde yansımaları bulmasıdır.

Afrika henüz eğitim merdivenindeki tüm basamakları tamamlamamıştır; şimdiye dek büyümenin büyük bölümü artık neredeyse tüm kıtaya yayılmış olan ilköğretimde gerçekleşmiştir. Ancak ortaöğretim de 1975'te 10'da bir öğrenciden 2005'te 10'da dört öğrenci (çok daha yüksek bir nüfus içinden) seviyesine dramatik bir yayılma göstermiştir. 2020'ye gelindiğinde 10 gençten beş ila dokuzunun ortaöğretimde olmasını bekliyoruz. Bu, Afrika'nın artık küresel dinamo Çin'den iş kapmaya başlamak için gereksinim duyduğu becerilere sahip olduğu anlamına geliyor. Yükseköğretim halen fazlasıyla kısıtlı, ancak bir sonraki iyileşme safhası olacak. Eğitimdeki iyileşme ülkeden ülkeye yaygın ve kapsamlı.

30 yıl içinde yurt içinde yetişmiş yüksek eğitim görmüş kişilerin sayısının her alanda kıtanın taleplerini karşılayacağını varsayıyoruz.

Eğitilmiş bir nüfus sadece büyümenin desteklenmesi bakımından elzem değildir, aynı zamanda sağlık, öğretim, sivil idare, hizmetler ve satışın tedariki yoluyla toplumsal yapıyı da pekiştirir. Afrika, öğretimdeki dev gelişmenin büyüme üzerindeki tüm faydalarını gelecekte görecektir. Bu salt büyüme artışının ikili hanelere çıkmasına yardımcı olmakla kalmayıp aynı zamanda kıtanın bu büyümeyi bir 30 yıl daha sürdürmesine olanak veren, önemli bir girdi olacaktır.

Çocukların birikiminize ne kadar zarar verdiğini hesaplamaya çalıştıysanız, bir de Muiywa Ajisafe'yi düşünün. Batı Nijeryalı başarılı bir Yoruba erkeği sıklıkla birden çok eş alır - Ajisafe'nin örneğinde kendisini evde meşgul etmek ve ona 12 çocuk vermek için üç eş yeterliydi. İşte daha da meşguldü, üstelik de bebeklere bakmaktan kaçtığı için de değil. Ajisafe'nin, 12 oğul ve kızının eğitimi için çalışması gerekiyordu. Nijeryalı bir baba için çocuklarının mümkün olan en iyi eğitimi almasından yüksek bir öncelik yoktur. Ajisafe amacına ulaştı. Yüksek başarı gösteren çocukları ABD'de, İngiltere'de, Nijerya'da ve Güney Afrika'da muvaffak oluyor, biz de Abi Ajisafe bugün bizimle birlikte Renaissance Capital'da çalıştığı için şanslıyız.

Nijerya orta sınıfı üzerinde 2011'in ortalarında yaptığımız araştırmada da aynı eğitim hedefleriyle karşılaştık.² Orta sınıf çocuklarının % 98'den fazlası liseyi (üçte biri yurt dışında olmak üzere) bitiriyor ve bunların büyük çoğunluğu üniversiteye devam ediyor. Para biriktirmek için en çok belirtilen üçüncü yanıt (acil durumlar ve günlük gereksinimlerin karşılanmasından sonra) eğitim bedelini karşılamaktı. Bu, bir işi büyütme, mülk satın almak, yaşlılık için tasarruf yapmak veya tedavi masrafları için para biriktirmekten daha önemliydi. Nijerya orta sınıf ebeveynler çocuklarının mühendis (% 35), doktor (% 34), avukat (% 20) ve muhasebeci (% 19) olmasını istiyor - hatta birkaçı bankacılığı dahi öneriyor (% 12).

Bu Nijerya öyküsü elbette kıtanın dört bir yanında paylaşılmakta ve başrolü Afrika'nın erkekleri olduğu kadar kadınları tarafından da üstlenilmektedir. Kuşaklar boyunca kadınlar daha yüksek eğitim düzeyleri elde ettikçe genellikle çocukları arasında okula kayıt oranı yükselmekte, bu da orta sınıfta doğum oranlarının düşmesine ve her bir çocuğa daha fazla yatırım yapılmasına yol açmaktadır. Bunun meyveleri şimdi Afrika'nın Liberya ve Malawi'deki ilk kadın başkanları ve Ruanda'nın kadınların baskın olduğu parlamentosunda görülebilir.

Bunun sonucunda Afrika'nın insan sermayesinde bir iyileşme gerçekleşmeye başlamıştır. Martin Meredith'in *The State of Africa: A History of Fifty Years of*

Independence' (Afrika'nın Durumu: Elli Yıllık Bağımsızlığın Tarihi)³ adlı eserinden alınan örneklerde açıkça görüldüğü üzere buna çok ihtiyaç vardı. Kongo 1960 yılında Belçika'dan bağımsızlığını kazandığında ülkede sadece 30 mezun vardı. Hiç doktor, ortaöğretim öğretmeni ve subay yoktu. 1959-1960 öğretim yılında Kongo'da 136 çocuk ortaöğretimden mezun oldu. Kongo dünyanın en büyük 12. ülkesini yönetmek şöyle dursun, tek bir kamu departmanını idare etmeye yetecek insan sermayesine sahip değildi.

Kenya ilk Afrikalı avukatına ancak 1956'da kavuşabildi - eğitiminin parasını ödemek için İngiltere'de bulaşık yıkamak zorunda kalan Luo. Kuzey Rodezya'da (günümüzde Zambiya), 1959'da yalnızca 35 Afrikalı yüksek eğitim almıştı ve Nyasa-land'da (günümüzde Malawi) bu rakam sadece 28'di. Afrika sathında ortaöğretime kayıt oranı 1960'ta yalnızca % 3'tü.

En parlak öğrenciler bile yoksulluk engelini aşamıyordu. Renaissance Capital'den Sharon Koimett, Kenya doğumlu annesinin “ilkokulda ortaokula kabul edilmek için gereken notu alabilen sadece iki öğrenciden biri olduğu” açıklamasını yapıyor. “Ortaokulda annem hem akademik, hem de ders dışı aktivitelerde büyük başarı göstererek sınıfının birincisi oldu ama 1975'te, kötü geçen tarım mevsiminden etkilenen büyükannem okul ücretini ödeyemediğinden A düzeyine ilerleyemedi.” Annesi o zamandan sonra devlet fonları sayesinde ilerleyerek Kenya maliyesindeki en kıdemli kadın olduğundan bu örneğin sonucu iyi olmuştur. Ama görüldüğü kadarıyla Afrika'daki yeteneğin büyük bir bölümü kaynak yoksunluğu, hatta yağmur yoksunluğu nedeniyle yitirilmiştir.

Öze Dönüş

Bağımsızlıktan sonraki kamu politikaları her zaman yararlı olmadı; yaygın ilköğretim pahasına yükseköğretim inşa etme üzerine anlaşılabilir olmakla birlikte aşırı bir yoğunlaşma vardı. En son Afrika ülkelerinin bağımsızlığını kazanmakta olduğu 1975'e gelindiğinde, brüt ilköğretime kayıt oranı Afrika sathında %62, ortaöğretimdeyse bu sayı hala sadece %13'tü. 1960'taki başlangıç noktası ve 1970'teki ağır ilerleme düşünüldüğünde nüfusun yetersiz eğitimi neden çok sayıda Afrika ekonomisinin 1980'lerde darda olduğunu açıklamakta büyük bir rol üstleniyor. İyi devlet idaresi veya canlı özel sektörler için gereken eğitilmiş insan sermayesi ortada yoktu.

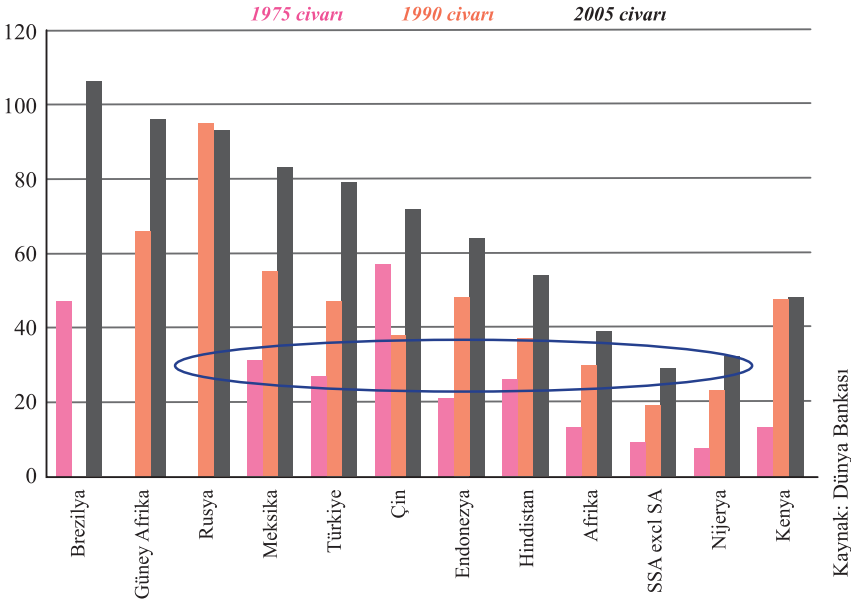
Yine de 1975'e, bağımsızlık dalgasının Afrika'yı etkisine almasından 15 yıl sonraya gelindiğinde dahi ortaöğretime kayıt oranı, bağımsızlıktan (1890 civarındaki) 115 yıl sonra dahi 14-17 yaş arasındaki Amerikalıların sadece %7'sinin

okula devam ettiği ABD'yle kıyaslandığında iyiydi. ABD'nin 14-17 yaşındaki gençlerinin %90'ını ortaöğretime, %15'ini ise üniversiteye almasına kadar bir yarım yüzyıl daha geçti (yani 20. yüzyılın ortaları).

1975'ten bu yana geçen 30 yılda, Afrika'da ilköğretime kaydolma oranları %96'ya fırlamıştır – SAA (Günel Afrika dışında) kayıt oranı olan %93 artık Hindistan'ın 1990'daki değerine denk olmuştur. Afrika'da ortaöğretime kayıt oranları 1975'teki %13 düzeyini üçe katlayarak 2005'te %39'a ulaşmıştır. Nijerya'da ortaöğretime kayıt oranı 1975'te %7 iken 2005'te %32'ye ulaşmıştır. Kenya'da bu oran %13'ten %48'e yükselmiştir. Mauritius dahil en zengin Afrika ülkelerinde okula kaydolma oranı artık %88'dir. 2020'ye gelindiğinde %51-60 arası ortaöğretime kayıt oranının gerçekleşmesi muhtemeldir.

Çok partili seçimler ve siyasetçiler üzerindeki ortaöğretim sağlama baskısı bu genişlemede kilit rol oynamıştır. Ancak bu genişlemenin maliyeti, talebi karşılamakta zorlanan öğretmen sayısı olmuştur. Bunun sonucunda hırslı Afrikalı ebeveynler daha iyi sonuçları garantilemek üzere özel sektörden yararlanmıştır; bu, Kenya'da David Mataen'in *'Africa: The Ultimate Frontier Market (Afrika: En Büyük Sınır Piyasası)* kitabında vurguladığı bir trenddir.⁴ Günümüzde hükümetlerin halen eğitimin hem niceliği hem de niteliğinde daha fazla genişlemeyi garantilemesi gerekiyor.

Şekil 5.1: Ortaöğretime kayıt oranları (1975, 1990, 2005) - SAA 1990'da Hindistan'ın ilerisinde, 1975'te Meksika/Türkiye ile benzer konumdaydı

Bununla birlikte 2005'e gelindiğinde SAA'daki okula kayıt oranları Türkiye ve Meksika'da 1975'te geçerli olan oranlara ulaşmıştı ve eğitim kalitesi sorununun bu ülkelerde pek farklı olduğunu sanmıyoruz. Mevcut trendlere göre 2020'de Afrika'nın ortaöğretime kayıt oranları Türkiye, Meksika ve Endonezya'nın 1990'daki oranlarından (sırasıyla % 47, % 55 ve % 48) hayli iyi olacak ve Çin'de 2005'te kaydedilen % 72'ye pekala da rakip olabilecek. Bu ülkelerin her biri, 15 yıl sonra (1990) bu öğrenciler iş gücüne katıldığında küresel ekonominin önemli birer parçası oldular. Gana ve Kenya Çin'in 1990'da olduğundan daha güçlü konumda ve Botswana, Güney Afrika ve Mauritius şimdiden Çin, Endonezya ve Hindistan'ın bugün olduğundan daha iyi durumda. Eğitim iyileşmekle kalmadı, iyi eğitim almış ve yurtdışında eğitim görmüş Afrikalı meslek sahiplerinin, yetkinliklerini kıtadaki güçlü büyüme gösteren ülkelerde kullanmak üzere ABD ve Avrupa'dan geri dönmekte olduğuna dair çok miktarda anekdotsal kanıt var.

Yine de 20. yüzyılın mirası, yetkin iş gücü kıtlıklarının halen var olduğu anlamına geliyor. Ngozi Okonjo-Iweala 10 yıla yakın zaman önce Nijerya'nın finans bakanlığı personeli arasında sayım yaptığında, personelin % 70'ü sadece lise mezunuydu ve yalnızca % 8 ekonomi veya muhasebe konusunda yüksek öğrenim derecesine sahipti. Bugün Çin'in telefon devi ZTE, Angola'da üretim yapmak yerine Angola'ya 4G ekipmanı gönderiyor. ZTE'nin genel müdürü Frank Mei, "Eğitim düzeyi halen biraz düşük... savaş sırasında tüm eğitim kaynakları ülkeden kaçtı. Bu yüzden eğitim sistemini daha yeni inşa etmeye başladılar. Bizim sektörümüzde, kalifiye mühendislerin çoğu yurtdışından gelir," diyor.⁵ Bir kez daha çatışmalar ve kötü eğitimin olumsuz etkisine tanık oluyoruz - Angola'da brüt ortaöğretime kayıt oranı, mevcut en son BM verilerine göre 2006 yılında sadece % 15'ti. Ama aynı zamanda daha fazla siyasi istikrar ve Angola'nın eğitime daha fazla yatırım yapmasına olanak vermesi beklenen yüksek emtia ihracat gelirinin sonrasında gerçekleşmekte olan iyileşmeyi de görüyoruz. Bu, 2020 ve sonrasında Çin'in 2005 yılında Avrupa ve ABD şirketlerinden çalıştığı ZTE üretim işlerini alacak işçileri üretecek. Daha yüksek katma değerli işler bulmak için Afrika'nın kendisinden çok daha zengin ülkelerin eğitimdeki başarılarıyla rekabet etmesi gerekmiyor. Bunun yerine geçmiştekinden daha başarılı olması gerekiyor ve bunu yapıyor.

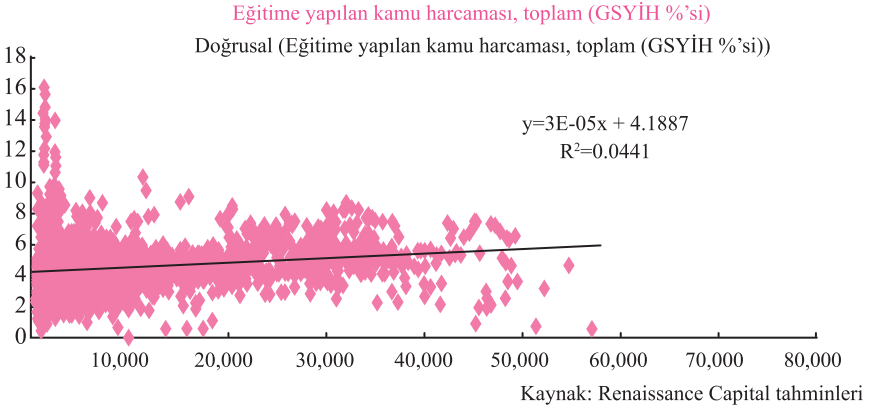
Afrika ulusları -sahip olduğu en iyi eğitimli genç işçilerin içeri akmasının da yardımıyla- 2010-30 arasında dünyada, Türkiye, Endonezya ve Çin'in 1990 ile 2010 arasında yaptığına benzer bir etki doğuracak. Ajisafe'nin çocuklarının son derece başarılı olması bekleniyor - ama torunları daha da başarılı olacak. Kıtanın

boyutu, nüfus yapısı ve eğitimdeki iyileşmeler göz önüne alındığında sonraki (2030-50) kuşak sadece küresel birer aktör değil, BRIC ülkelerinin egemenliğindeki küresel düzeni bozmaya hazır küresel lokomotif olacak.

Daha Yüksek Büyümenin Eğitime Etkisi

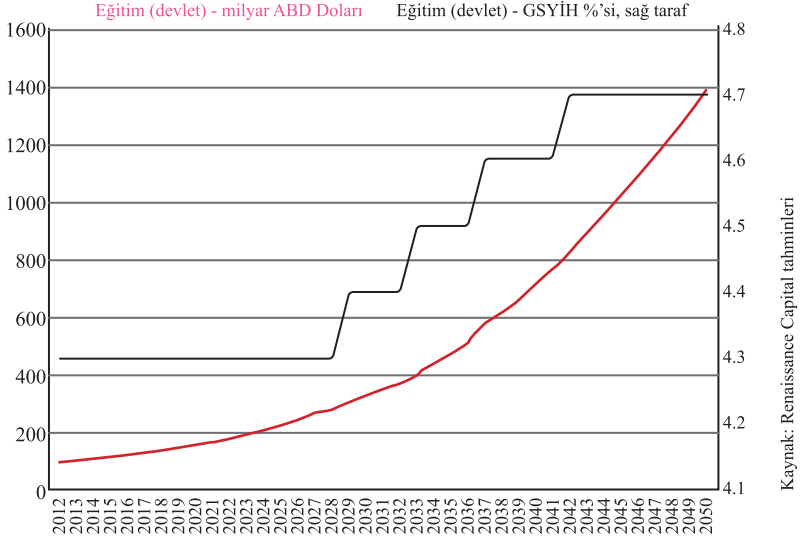
Şaşırtıcı bir şekilde, büyüme rotası GSYİH'nin bir yüzdesi cinsinden eğitim harcamasında büyük bir artışa işaret etmiyor. Dünya Bankası verileri üzerinde yaptığımız analize göre, düşük gelirli ülkeler GSYİH'nin % 4'ünü, yüksek gelirli ülkeler ise % 5'ini harcıyor.

Şekil 5.2: Eğitime yapılan kamu harcaması vs. kişi başına GSYİH (2005 SAGP dolar)

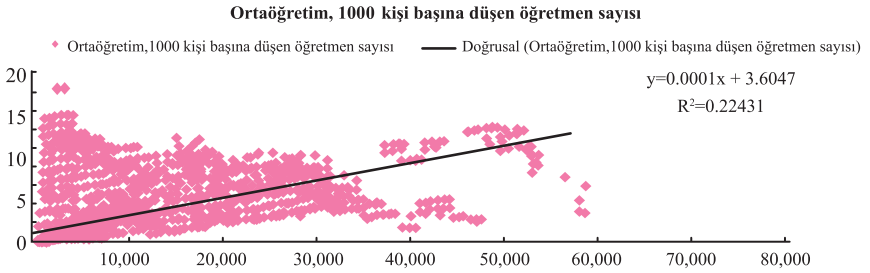
Ancak, daha yüksek GSYİH elbette para cinsinden çok daha yüksek harcama anlamına geliyor. 2005'ten beri Dünya Bankası'nın SAA'da eğitim harcamasına ilişkin iki tahmini var: 2008'de GSYİH'nin % 3,9'u ve 2010'da % 4,7'si Renaissance'mın analizi GSYİH'nin % 4,3'ünün SAA'nın kişi başına düşen GSYİH düzeyinde normal olduğunu gösteriyor. Bunu bir Pan-Afrika rakamı olarak kullandığımızda, bugünün parasıyla eğitim harcamasının 15 kat artarak bugünkü 93 milyar dolar düzeyinden 2020'de 15 milyar dolara, toplamda GSYİH'nin % 4,7'sine ve 2050'de 1,4 trilyon dolara ulaşacağını tahmin ediyoruz.

Şekil 5.3: Afrika'nın eğitime yaptığı kamu harcaması

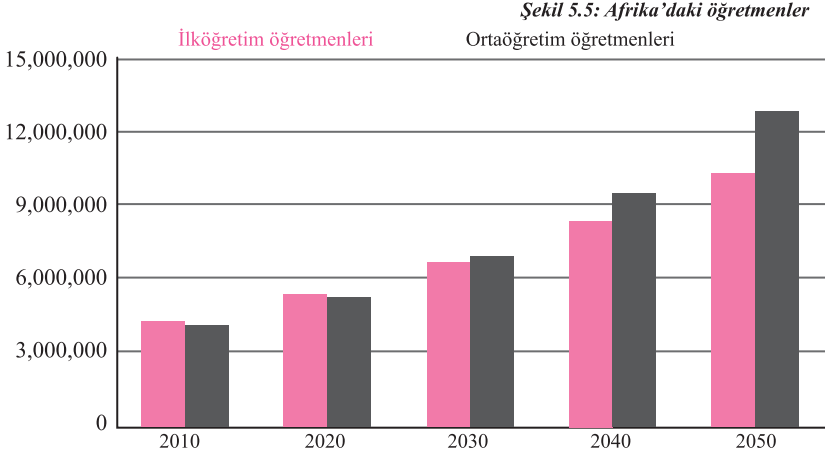
Öğretmen sayıları, özellikle de ortaöğretim öğretmeni sayıları üzerinde büyük bir etki olacak. İlköğretime kayıt oranları daha şimdiden % 100'e yaklaşmışken ortaöğretime kayıt oranlarının hızla artacağını beklediğimizden bu mantıklı.

Şekil 5.4: 1.000 kişi başına düşen ortaöğretim öğretmenleri vs. kişi başına GSYİH (sabit 2005 Dolar)

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri

Öğretmen sayısı hızla artacak. Renaissance tahminleri, Afrika'nın mevcut kişi başına GSYİH düzeyindeki nüfusunda normalde 8,2 milyar öğretmen olacağını gösteriyor. Bunun 2030'da 13,5 milyona ve 2050 yılında 2 milyarlık nüfusa karşılık 23 milyona ulaşması beklenmektedir.

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri

Veri madenciliğimizi -kişi başına düşen GSYİH'ya göre beklenen öğretmen sayılarını değerlendiren-, farklı ülkelere ait reel verilerle kıyasladığımızda, verilerin Tanzanya için ilköğretimde hayli yakın (2008'de 166,000 olan reel rakama karşı Renaissance'ın GSYİH'dan hareketle yaptığı tahmin 2010'da 184.000) olduğunu, ancak Nijerya'da reel rakam olan 574.000'in bizim tahmin ettiğimiz rakam olan 655.000'in biraz gerisinde kaldığını görüyoruz. Tahminlerimizin isabetli olmaktan çok uzak olduğu konu ortaöğretim; burada Dünya Bankası'nın Nijeryalı öğretmen sayısı için yaptığı tahmin olan 274.000, bizim verilerimizin Nijerya'nın servet düzeyi için normal olacağını söylediği 617.000 rakamının çok altında. Bu yukarıda belirtilen, okula kayıt oranı yükselirken, eğitim kalitesinin aynı hızla yükselmemiş olabileceği savını destekliyor. Nijerya'daki öğretmen sayısının ülkenin servet düzeyini yakalaması durumunda Nijerya'da 2020'de 0,8 milyon, 2030'da 1,1 milyon ve 2050'de Nijerya'nın 390 milyonluk nüfusu arasındaki ergenleri eğitmek üzere 2,4 milyon ortaöğretim öğretmeni olması beklenir. Bu, Ajisafe'nin torunlarının kuşağı için iki milyon iş fırsatı anlamına gelir.

En önemlisi, tüm istatistiki çalışmalarımızın, eğitimdeki başarıların önümüzdeki on yıllarda genişleyip derinleşeceğine işaret etmesidir. Daha şimdiden

geçtiğimiz 30 yıldaki iyileşmeler, geçtiğimiz on yıldaki daha iyi ekonomik performansı açıklamaya yardımcı olmaktadır. Afrika'nın 1980'deki ve bugünkü gelecek beklentileri arasındaki fark, halihazırda sürmekte olan demografik artışın çok daha fazla eğitim deneyimine sahip olmasıdır: Daha fazla bilgiye sahiptir ve ufukları daha geniştir. Bu yüzden, Afrika dünya ekonomisinin ihtiyaç duyacağı genç iş gücünü sağlamakla kalmayacak, eğitiminin niteliği düzenli olarak artacak ve bu ülkedeki doğrudan yatırımcılara olduğu kadar var olan özel sektör aktörleri ile kamu idaresine de faydalar doğuracaktır.

Notlar

1. Linah Moholo, "Africa's millions of young people must add up to demographic dividend," ("Afrika'daki milyonlarca gencin toplamı demografik kar anlamına gelmelidir," *PovertyMatters* (blog), The Guardian, 17 Temmuz 2012, <http://www.guardian.co.uk/global-development/poverty-matters/2012/Jul/17/africa-young-demographic-dividend>).
2. Charles Robertson, Nothando Ndebele ve Yvonne Mhango, *A Survey of the Nigerian Middle Class* (Nijerya Orta Sınıfı Üzerine bir İnceleme), Renaissance Capital, 26 Eylül 2011.
3. Martin Meredith, *The State of Africa: A History of Fifty Years of Independence* (Afrika'nın Durumu: Elli Yıllık Bağımsızlığın Tarihi) (Londra: The Free Press, 2005).
4. David Mataen, *Africa: The Ultimate Frontier Market* (Afrika: En Büyük Sınır Piyasası) (Petersfield: Harriman House, 2012).
5. Egon Cossou, "Angola's businesses beat most of Europe to 4G mobile services," ("Angola'daki şirketler 4G mobil hizmetler bakımından Avrupa'nın büyük bölümünü geride bıraktı"), BBC, 30 Nisan 2012, <http://www.bbc.co.uk/news/business-17898861>.

İKİNCİ KISIM

Massai Pazarı Momentumu

Michael Moran and Charles Robertson

Afrika'nın son on yıllık dönemde olağandışı kuvvetli büyümesi muhtemelen azımsanmıştır (ekonomilerin kayıt dışı kısmı çok büyüktür), ama bu büyümeyi tam olarak ölçmemek, evrim geçirdiğinden ve BRIC ülkelerinin ulaştığı tüketim, kentleşme ve belki de sanayileşme eğrilerinin üzerine çıktığından kaynaklardan çok daha fazlasını ifade eden Afrika'nın potansiyeline gölge düşürmemelidir. Afrika'nın hane halkı tüketimi hızla artarken (daha şimdiden bazı BRIC ülkelerinkinden daha fazladır) Batılı tüketici şirketleri için anlamlı fırsatlar bulunduğu ve şimdi yatırım yapmamanın, başkalarının gelip yapmasına yol açacağına inanıyoruz.

—Hugo Scott-Gall¹

Massai Pazarı: Yüzyıllar içinde köy kapitalizmi geleneğinin geliştiği Kenya'nın Massai geleneğindeki bir açık hava pazarıdır.

Afrika'da büyüme, minicik Cape Verde'den nüfus açısından bir dev olan Nijerya'ya ve Angola gibi petrol üreticilerinden Etiyopya'nın tepelerine kadar kıta genelinde patlıyor. Bu ülkelerin çoğunda ve Uganda, Tanzania ve Seyşel Adaları gibi güçlü performans gösteren ülkelerde, en hızlı milyanın yükselişini tek bir emtiaya bağlayamayız. Ancak petrolden ve şimdi de gazdan madencilğe kadar, doğal kaynaklar buna çok yardımcı oldu; biz de aşağıda bunun ne kadar çarpıcı şekilde gerçekleştiğini ana hatlarıyla belirtiyoruz. Sahraaltı Afrika'da petrol üretimi hızlı bir artış sağladı ve Çin'in ithalat gereksiniminin tamamını karşılamaya yetecek düzeyde bulunuyor. Yalnızca SAA'nın petrol gelirleri 1990'ların sonunda 35 milyar dolar iken, 2011'de 235 milyar dolara yükseldi, fiyat ve üretim hakkındaki en muhafazakar tahminlere dayanarak 300 milyar dolara da ulaşacak. Üstelik Batı Afrika'da Gana'dan, doğuda Uganda ve Kenya'ya kadar yeni petrol keşifleri de yapılıyor. Bu arada, şu sıralarda SAA sathında planlanan demir cevheri projeleri, 10 yıl içinde 600 milyon tonluk ilave bir üretim sağlaya-

bilir. Sierra Leone’de görülen çift haneli büyümeyi, başka ülkeler de yaşayabilir. Doğal kaynaklar hala güçlü bir büyüme öyküsü.

Nüfus artışı, büyümenin tek başına emtialarda olduğundan daha yaygın olmasının bir nedenidir. 15-24 yaşlar arasındaki nüfus, Doğu Asya ve Doğu Avrupa’da 2010 ila 2020 yılları arasında dörtten birden daha fazla azalacak iken, SAA’da önümüzdeki üç on yıllık dönemde % 15-20 aralığında artacak. Yeni işgücünün katılması, Afrika’nın dünyanın geri kalanı ile rekabetçi şartlara sahip olmasını sağlayacak ve emek-yoğun kurumsal yatırımlar için bariz bir hedef haline getirecek olmalıdır. Yeni işler, daha fazla tüketim anlamına gelir. Tüketim patlaması daha şimdiden, tüketici devi Nestle’nin, küresel satışlar içindeki Afrika payının içinde bulunduğumuz on yıllık dönemde % 5’ten % 10’a çıkarak ikiye katlanmasını tahmin ediyor olmasına yetecek kadar çarpıcı. Küresel yatırımcılar % 100’lük büyüme hızını seyrelten, haberlere konu olan küresel hisseler satın alabilir veya büyümenin tamamından yararlanmak için Nestle Nigeria, PZ Cussons veya Guinness Nigeria gibi yerel şirketler üzerinde yoğunlaşabilirler. Talepteki artış, sabun, diş macunu ve boya gibi tüketim mallarından, beyaz eşya ve otomobillere kadar, eğriyi yukarı taşıyacak. Afrika’da halihazırda 3-4 milyon aralığında olan otomobil satışlarının tırmanarak, 2020 itibarıyla 8 milyona çıkmasını ve 2030 itibarıyla ABD’nin şimdiki satış seviyelerine ulaşmasını bekliyoruz. Sanayileşme, muhtemelen bu talebi karşılayacaktır. Yeni Geely veya Tata, Nijeryalı veya Kenyalı olabilir. Yerel üretim, kaynaklara yönelik yerel talep anlamına gelecek; tahminimiz Nijerya’da 2 milyon ton olan çelik üretiminin 2050 itibarıyla, bugün yalnızca Çin’in aşabildiği bir seviye olan 115 milyon tona çıkacağını gösteriyor.

Nüfus yapısı, Afrikalıların özel emeklilik tedariki konusunda endişelenmesine gerek olmadığını ifade ediyor. Daha da iyi olan haber, Kenya’dan Nijerya’ya ve Güney Afrika’ya kadar Afrika’nın, özel sektörün finanse ettiği emeklilik tedarikinde daha şimdiden dünyanın pek çok başka ülkesindekinden daha iyi hazırlanmış olması. Tahmin ettiğimiz büyüme oranlarına göre, emeklilik fonları yalnızca SAA’da, 2012’de 260 milyon dolardan, 2050 itibarıyla (2012 dolar değeriyle) 7 trilyon dolara yükselebilir. Yerel emeklilik fonları iyi yönetilirse, en hızlı milyanın büyümesini finanse etmenin güçlü bir parçasını oluşturabilir, aynı zamanda da Afrika’nın 21. yüzyılın sonunda ihtiyacı olacağı güvenlik ağı olabilir.

Notlar

1. Hugo Scott-Gall, “Africa’s turn,” *Fortnightly Thoughts*, sayı 27 (1 Mart 2012), Goldman Sachs Global Investment Research, http://www.fusioninvestmentsltd.com/downloads/gs_research_africas_turn.pdf.

Bölüm 6

Afrika'nın Büyüme Patlamasında Petrol ve Gaz

Dragan Trajkov, Bradley Way ve Charles Robertson

Herkes Gine havzasının hidrokarbon birikintileri bakımından zengin olduğunu biliyordu, ama yakın zamana dek tüm dikkatler değerli birer yatırım olarak görülen küçük bir ülkeler grubuna odaklanmıştı. Ama bir zamanlar tamamen radarın altında olan ülkelere dahi günümüzde yeni bir gözle bakılıyor.

—Philippe de Pontet, enerji analisti, Eurasia Group¹

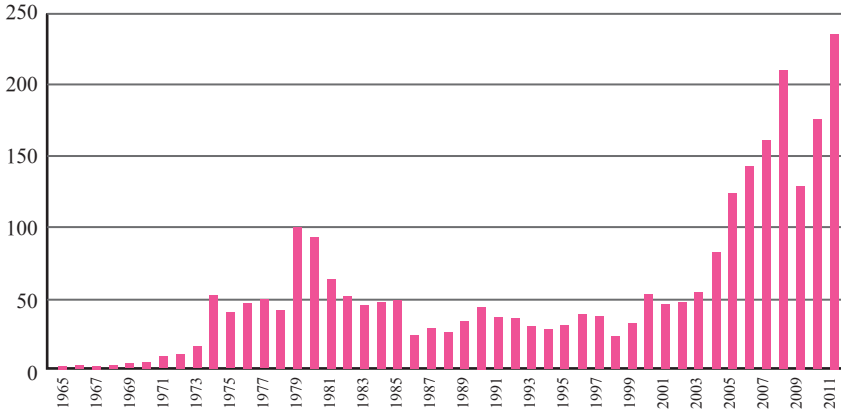
Petrol ve gaz 2000-11 yılları arasında Ruanda ve Etiyopya gibi Doğu Afrika ülkelerinde elde edilen % 7'nin üzerindeki yıllık büyümenin itici gücünü oluşturmasa da, emtiaların Afrika'nın büyümesindeki canlanmada oynadığı yardımcı rolü vurgulamıştık. Gerçekten de petrol ve gazın Afrika'nın küresel bir ekonomik güç olarak belirmesindeki rolü, kıtanın devasa enerji serveti sayesinde değil, bu servete rağmen gerçekleşmektedir. Yine de emtialar önemlidir. 19. yüzyılda hızla sanayileşen ABD ekonomisi, dev tarım sektörünün bereketli hasatları ve yenilikçi teknikleri olmadan imkansız olurdu. Rusya'dan Brezilya'ya en üst kademedeki 10 küresel ekonomi, madenler ve tarımın kullanılmasından fayda görmüştür. Afrika'nın yaklaşmakta olan canlanması pek çok endüstride makro iyileşmeler ve büyümeye dayanacak da olsa, kilit özellikler yerleşik ve verimliliği giderek artan petrol, gaz ve madencilik sektörleri olacaktır. Bunlar araştırma, yatırım ve üretimi destekleyen yenilikçi hükümet politikaları sayesinde hızla büyümektedir - Meksika'dan Kuzey Denizi'ne kadar OECD ülkelerindeki hantal veya üretkenlik düşürücü enerji-vergi politikalarının aksine.

1965'te Afrika'nın günde 2,2 milyon varillik (Mbbpd) petrol üretimi Kuzey Afrika'nın hakimiyetindeydi - Afrika üretiminin günde sadece 316.000 varili (bbpd) ve %14'ü Sahra Altı Afrika'dan gelmekteydi. Nijerya, ardından Angola, Çad ve Sudan'ın sahneye çıkmasından sonra SAA rakamı 2011 'de 5,8 Mbbpd'ye

-Çin'in tüm ithalat ihtiyacını karşılayabilecek düzeye- yükseldi. Kuzey Afrika 1970'teki 4,8 Mbpd'lik doruk noktasını bir daha hiçbir zaman yakalayamadı. Bu arada SAA Afrika üretimindeki payını dört kattan fazla artırarak 2010 yılında %58'e ulaştı. Gana, Uganda ve diğer yerlerdeki yeni üretimler sayesinde Renaissance bunun 2020'de %66'ya ulaşmasını beklemektedir.

Yükselen üretim ve daha yüksek petrol fiyatlarının sonucu dramatiktir. 2011 doları cinsinden SAA petrol üretimi 1965'te 1 milyar dolar, ama 2011'de 235 milyar dolardı.² Petrol fiyatlarında değişiklik olmadığını varsayarsak SAA satışındaki yeni üretim sayesinde bu 2019'da 2011 fiyatları cinsinden 300 milyar doları aşacaktır.

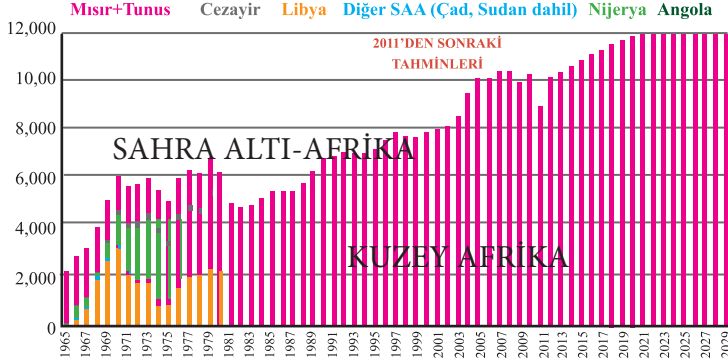
Şekil 6.1: SAA'da yıllık petrol üretiminin Dolar değeri (2011 doları)
2011 doları, milyar ABD Doları

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri, BP

Her yıl SAA'da yeni keşifler getirirken Kuzey Afrika'nın 4 Mbpd'lik petrol üretiminin büyük bölümü olgun sahalardan elde edilir. Afrika'nın 2010'daki 10 Mbpd'lik petrol üretimi -ABD'nin tüm ithalat talebini karşılamak için yeterlidir- 2020-30'da en az 12 Mbpd'ye yükselecektir. Bunda Nijerya petrol üretiminin 3 Mbpd olduğu varsayılmıştır, ancak buradaki reformlar bu sayısı hükümetin hedeflediği 4 Mbpd düzeyine çıkarması halen mümkündür. Büyümenin tamamı SAA üretiminden ve giderek artan oranda piyasaya yeni giren ülkelerden gelecektir. 2020'ye geldiğinde, çeşitlendirme, "Diğer SAA" üretiminin Angola'nın üretimini aşabileceği anlamına gelir

Şekil 6.2: Afrika petrol üretimi, günde milyon varil

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri, BP, EIA

Afrika 1965'te küresel petrol üretiminin %7'sini gerçekleştirmiş, bunun % 6'sı Kuzey Afrika'dan, % 1'i ise SAA'dan gelmiştir. 2010'a gelindiğinde Afrika'nın % 12'lik payının % 5'i Kuzey Afrika'dan, % 7'si ise SAA'dan gelmiştir. Bir Sinopec jeologunun bize söylediği üzere, "SAA, özellikle de Batı Afrika ve giderek artan ölçüde Doğu Afrika kısa sürede küresel geleneksel enerji arzında büyük bir rol oynayacaktır. Küresel olarak, geçtiğimiz birkaç yılda yapılan en büyük keşifler Atlantik'in her iki tarafında -Gana, Angola, Liberya ve Brezilya'da- gerçekleşmiştir. Önemli olan sadece keşifler değildir - Batı Afrika petrol havzalarının jeolojisinin anlaşılması konusunda da büyük atılımlar yapılmıştır. Bunun meyveleri önümüzdeki yıllarda toplanacaktır."

Bunun önemli jeopolitik sonuçları olmuştur. 11 Eylül'ün sonrasında, ABD ithalat bağımlılığını çalkantılı Orta Doğu'dan Nijerya'nın daha güvenli olan arzına bir ölçüde kaydırmayı başarmıştır. 1999-2001 arasında ABD'nin ham petrol ithalatının % 27-29'u İran Körfezi'nden, % 14-15'i ise Afrika'dan gelmiştir. Mayıs 2010'a gelindiğinde 12 aylık ortalama İran Körfezi'nden % 18 ve Afrika'dan % 19'du (bunun büyük bölümü % 11 ile Nijerya ve % 4 ile Angola'dan gelmekteydi), ancak 2011'in sonlarından beri Suudilerden ithalata keskin bir dönüş oldu. Arap Baharı Libya üretiminin kesintiye uğramasıyla birlikte SAA'yı bir kez daha güvenli tedarikçi haline getirdi.

Çin de Hürmüz Boğazı'na olan bağımlılığını azaltmaya hevesli olduğundan artık Çin'in petrol ithalatının % 30'u da Afrika'dan gelmektedir. 2010'da ABD Enerji Bilgi İdaresi verilerine göre, Çin Suudi Arabistan'dan 893.000 bpd (ithalatın % 19'u) ve Angola'dan 788.000 bpd (% 16) petrol ithal etmiş, üçüncü sırada İran, 426.000 bpd (% 9) ile bunu hayli geriden izlemiş, Sudan ise 252.000 bpd

(% 5) ile altıncı sırada yer almıştır. ABD Enerji Bilgi İdaresi tahminleri Çin'in ithalatının 2035'e geldiğinde petrol tüketiminin % 50'sinden % 72'sine yükseleceğini öngörürken, Çin tek başına Afrika'nın arz edebileceği ilave petrolün tamamını satın alabilir.

Afrika'nın kanıtlanmış toplam rezervleri artmıştır. Hem Atlantik hem de Hint Okyanusu kıyısı açıklarındaki yeni bulunan gaz rezervleri ulusal bilançoları ne-redeyse aydan aya dönüştürmüş ve büyük Batı sermayesi akışları ile Asya ve diğer hükümet fonlarının yatırımlarını getirmiştir

Yatırım için Doğru İklim

SAA enerji üretimindeki canlanma, dünyanın geri kalanından farklı, cesaretlendirici bir yatırım iklimi geliştiren akıllı hükümetler tarafından teşvik edilmiştir. En köklü petrol üreticilerinde vergi ve imtiyaz ücretleri, işletmecinin enjekte etmiş olduğu sermayeyi tazmin etmeyi başarıp başaramamasından bağımsız olarak bir projeden gelir elde eder. Örneğin Libya, üretimden gelen nakit akışının % 85'ini hükümete veren bazı sözleşmelerle dünyadaki en kötü mali koşulların bazılarına sahip olmakla ünlüdür. Bunun sonucunda petrol üretimi yatırımı yapan şirket için ancak üretimin başlamasından yıllar sonra karlı olabilir. Bu rejim köklü petrol üreticilerinde işleyebilirse de, bu yeni bir projenin risk ve maliyetlerinin yeni, keşfedilmemiş bölgelerde çalışmayı düşünen kişiler için büyük bir engelleyici faktör oluşturur.

SAA hükümetlerinin bunun yerine yaptığı şey, üreticiler projenin maliyetini ödedikten sonra enerji üretiminden elde edilen karın bir yüzdesini almaktır. Bu, enerji şirketlerinin riskini düşüren kilit bir farktır. Bu, SAA'da özel sektör bağımsız petrol şirketlerinin (IOC'lerin) devlete ait ulusal petrol şirketleriyle (NOC'ler) takım oluşturmasının yaygın olduğu anlamına gelir. Özel şirketler üretim başlar başlamaz sermaye maliyetlerini telafi etmeye başlayabileceklerini bilerek yeni ve müstakbel bir havzada petrol ve gazı geliştirmek için para ödeyebilir. Sahası SAA'da üretim paylaşma anlaşmalarının çoğu korumalı değildir, bu da şu anlama gelir: Bir IOC, A bloğunda (örneğin) üretim yapıyor ve B bloğuna yatırım yapıyorsa, B bloğundaki yatırım maliyetleri A bloğundaki vergileri düşürmek için kullanılabilir. Bu da nakit akışlarını öne çekerek yatırımı teşvik eder.

Bu ileri görüşlü yaklaşım keşif ve müteakip üretimin kıtaya yayılmasını teşvik etmiştir. Üretme-paylaşım anlaşmaları ilk şirketi teşvik eder ve şirket bunun ardından ürettiğini ihraç etmek için gereken boru hattını ve diğer altyapıyı kurar. Bundan sonra alan çok daha az riskli kabul edilir -petrol keşfedilip üretilmiş oldu-

ğundan ve petrolü kullanmak için gereken altyapı mevcut olduğundan-dolayısıyla pazara yeni gireceklerin de keşfetmesi, üretmesi ve yatırım yapması teşvik edilir. Bir arada değerlendirildiğinde bu, büyük altyapı finansmanının risk ve kısıtlamalarını azaltarak yatırım maliyetini düşürür ve yerel ekonomi için daha hızlı faydalar sağlar. Konuştuğumuz bir Chevron kimya mühendisi, “Petrol ve gaz endüstrisi geçtiğimiz on yılda SAA’da altyapı yatırımının başlıca sürükleyicilerinden oldu.

Halen daha fazla altyapıya ihtiyaç olsa da, ilerleme kaydedildi,” dedi. Afrika petrol canlanmasının ilginç bir özelliği de bağımsız araştırmacıların belirgin rolüdür. Bu kısmen Afrika hükümetlerinin öncülük ettiği vergi rejimi sayesinde mümkün olmuştur. Büyük bir şirkette çalışırken havza jeolojisinin anlaşılması konusunda deneyim kazanmış olan jeologlar ve petrol mühendisleri, bağımsız şirketler kurarak daha yüksek riskli girişimlere atılmak için bir nedene sahiptir. ConocoPhillips ve Shell’le Afrika’da görev yapmış yöneticileri bulunan Tullow buna bir örnektir. Bağımsızlar daha yüksek riskli araştırmalara girer ve başarılı olduklarında, hidrokarbonların bulunmasından sonra tipik olarak şirketlerini daha büyük IOC’lere satar. IOC bağımsız şirket tarafından “riski giderilmiş” bir projeye memnuniyetle yatırım yapar ve projenin geliştirilmesine yatırım yapmasına ve maliyetleri telafi etmesine yardımcı olacak mali koşullardan fayda sağlar. Yakın tarihli bir örnek, hem Shell’den hem de Tayland’ın PTT’sinden hisselerinin tümü için teklif alan Mozambik’li Cove Energy’dir.

Bu bağımsızlar, en azından Nijerya ‘da giderek artan bir oranda aynı zamanda yerli şirketlerdir. Geçtiğimiz yılda, önemli sayıda halka açık şirketin Nijerya’nın büyük şirketler tarafından unutulmuş gibi görünen alanlarını geliştirmek üzere yerli şirketlerle ortaklık kurduğuna tanıklık ettik. Bunlar Nijerya’nın 2011 üretiminin %5’ten azına karşılık gelmekle birlikte Afren, Heritage Oil, Maurel & Prom Nigeria, Mart Resources, Eland ve Oando Upstream gibi şirketleri kapsamaktadır. 10 yıl içinde bu gibi şirketler toplam Nijerya üretiminin %20’sini temsil edebilir.

Havada Bir Şey Var

Aslında, hava Afrika’da sorun değil. Meksika Körfezi’nde üretimin başına bela olan ve her Eylül ve Ekim’de üretimi kesintiye uğratan kasırgalar Afrika ikliminde görülmez. Körfez’deki geçici çıktı düşüşleri, kasırgaya teşne alanlardaki yüksek geliştirme maliyetlerinden daha az problemlidir. Derin su projelerinde emniyetli, güvenilir petrol akışı sağlamak çok daha pahalı bir iştir. Bunun karşısında SAA için daha basit ve ucuz bir seçenek, petrolü deniz yatağındaki kuyudan alan, depolayan ve doğrudan bekleyen tankerlere boşaltabilen, yüzer

üretim depolama ve boşaltma (FPSO) gemisidir. Örneğin Nijerya’da bir gemi bir mil açıktaki olabilir, ham petrol toplayabilir ve Nijerya’daki bir limana değmeden doğrudan İngiltere’deki bir rafineriye nakledebilir. FPSO’nun kendisi de bir alandan diğerine taşınabilir.

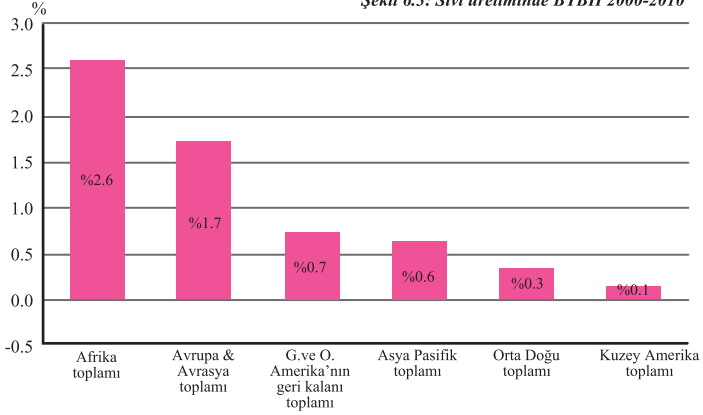
SAA, geniş geleneksel petrol havuzlarının bulunduğu ve görece düşük maliyetle araştırılabileceği az sayıdaki bölgeden biridir. Sermaye (geliştirme) maliyetleri yaklaşık 10 dolar/varil ve işletim maliyetleri de 10 dolar/varil civarında olan, toplamda 1 milyar varili aşkın keşifler gördük. Örneğin, Gana açıklarındaki Jubilee geliştirmesinin kaynak boyutu 700-1.000 milyon varildir ve 3,5 milyar dolar fiyata geliştirilmesi sadece dört yıl sürmüştür. Meksika Körfezi’nde 200milyon varillik çok daha küçük keşiflerin geliştirilmesi 2,5 milyar dolara mal olmuştur. Brezilya’nın derin su planları çok daha yüksek maliyetli olacaktır.

Erişilebilir Petrol Rezervleri

Afrika’da şimdi 132 milyar varillik, 36 yıllık üretime eşit kanıtlanmış petrol rezervi ve 519 trilyon metre küplük kanıtlanmış doğalgaz rezervi vardır. Bunlar toplam dünya rezervlerinin yaklaşık % 10’u ve % 8’ini temsil eder. Ama bir portföy yatırımcısı için veya M&A (birleşme ve alım) bakımından Afrika’nın önemli bu oranların düşündüğünden çok daha büyüktür. Ne de olsa, Orta Doğu (Irak hariç) ve Venezuela’daki rezervler devlete aittir ve genellikle kayıt dışıdır. Afrika’nın petrol üreticileri kayıt altındadır ve Avrupa veya Avrasya’nınki kadar büyük rezervlere erişimleri vardır.

Mutlak erişilebilir rezerv miktarının yanı sıra, petrol rezervlerindeki yıllık artış ta dünyanın diğer tüm erişilebilir bölgelerindekinde daha iyi seyretmiştir. Buna ek olarak, Afrika’daki üretim artışı geçtiğimiz on yılda diğer herhangi bir bölgedekinden daha hızlı olmuştur.

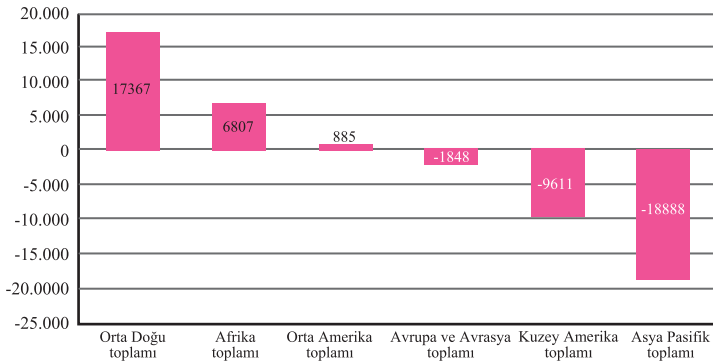
Şekil 6.3: Sıvı üretiminde BYBH 2000-2010

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri, BP İstatiksel İnceleme

Son olarak, Afrika enerjisinin ihracata açıklığı, buradaki şirketlerin, özellikle de nakit konusunda zengin ama enerji konusunda fakir olan Asya ve Kuzey Amerika'dan, küresel birleşme ve alımlar için çekici bir hedef haline gelmesini sağlar. Afrika'da 2010 yılında yapılan net ihracat Orta Doğu'nun ardından ikinciydi. Afrika kendisi de daha fazla enerji tüketmeye başladıkça bu değişecektir, ama en azından Afrika önümüzdeki on yılda enerji kıtlığından endişe etmek zorunda olmayan bir kıtadır.

Şekil 6.4: Bölgesel ihracat yetileri, sıvı üretimi fazlası

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri, BP İstatiksel İnceleme

Nijerya – Kendi İçinde bir Trend

Batı ve Doğu Afrika'daki araştırmalar sahneyi çalmış olabilir, ama Nijerya'nın petrol faaliyetleri sektöründeki yerleşme çabaları da bu köklü petrol ulusunda ilginç fırsatlar yaratabilir. Hükümet, on yıllar öncesinden kalan, birbirinden farklı mevzuatları tek bir yasada birleştirecek bir Petrol Endüstrisi Yasası'nın kabul edilmesi için çalışmaktadır. Shell elden çıkarma süreci tamamlanmak üzeredir. Bu arada Nijerya'da petrol faaliyetleri konusunda önemli rolleri olan üç petrol faaliyetleri şirketi, uluslararası sermaye piyasalarında (Londra'da Afren, Toronto'da Mart Resources ve Paris'te Maurel & Prom Nigeria) başarılar kazanmıştır. Renaissance yakın gelecekte daha fazla yatırım fırsatının doğmasını beklemektedir.

Yerli şirketlere daha fazla fırsat sağlamaya yönelik bu çabaların yanında, Nijerya hükümetinin (Petrol Endüstrisi Yasası yoluyla) büyük petrol şirketlerini Nijer Deltası'ndaki görece küçük geliştirilmemiş sahaları yerli şirketlere bırakmaya teşvik etmesi pek çokları tarafından beklenmektedir. IHS verilerine dayanılarak ve önceden verilmiş olan marjinal sahalar dışında, Renaissance Nijerya'da 2000 yılından önce keşfedilip henüz geliştirilmemiş 177 petrol sahası olduğunu tahmin ediyor. Biz, yaklaşık 157 sahanın (50 milyon varilden az kaynak içeren) potansiyel olarak bu marjinal saha kategorisine girebileceğine inanıyoruz. 1-10 milyon varillik 113 sahada yaklaşık 600 milyon varillik petrol, 10-50 milyon varillik 44 sahada da ilave bir 1.000 varillik petrol bulunmaktadır. Varil başına ortalama 10 dolarlık geliştirme maliyetiyle bu 157 sahanın geliştirilmesi için 16 milyar dolarlık yatırım yapılması gerekecek ve bu sahalar potansiyel olarak toplamda 250.000-500.000 bpd petrol üretebilecektir. Bu Nijerya petrol çıktısını %10-20 oranında artırarak 3 Mbdp'ye yaklaştıracaktır.

Şekil 6.5: Potansiyel marjinal sahalar

Saha boyutu	Sahaların Sayısı		Toplam	Toplam çıkarılabilir milyon varil
	Kıyıda	Açık denizde (derinlik <170m)		
1-10	64	49	113	572
11-20	9	15	24	382
21-50	10	10	20	652
51-100	10	6	16	1,197
>100	4	0	4	946
Toplam	97	80	177	3,749

Kaynak: IHS

Önümüzdeki On Yılda Olunacak Yer

Bir grup sanayi ortağının (Tullow Oil, Kosmos Energy ve Anadarko Petroleum) 2007 yılında Gana'da Jubilee keşfini yapmasından beri, süper büyüklerin çoğunun şimdiden var olduğu Batı Afrika açıkları dünyanın en cazip araştırma alanlarından biri haline gelmiştir. Jubilee keşfinden beri birkaç daha küçük keşif yapılmış olmakla birlikte, ikinci bir Jubilee arayışı sürmektedir.

Bundan ardından Tollow ve ortaklarının Uganda'da hidrokarbon bulması, araştırma cephesini Batı Afrika açıklarından Doğu Afrika kıyısı ve açıklarına genişletmiştir. Kenya ve Mozambik'teki -önceden petrol ve gaz bakımından verimsiz olduğu düşünülen ülkeler- haber manşetleri artık “yeni petro-güçlerden” dem vurmaktadır. Financial Times'ın 2011'de belirttiği gibi, canlanmanın başında: “Doğu Afrika petrol endüstrisi bakımından durgun bir bölge, kıtanın kaynaklar bakımından zengin kuzey ve batısının yoksul bir akrabası olarak görülüyordu. Geçtiğimiz 12 ay içinde büyük şirketler olduğu kadar bağımsız şirketlerin de araştırma yüz milyonlarca dolar harcaması ve kıtanın son hidrokarbon cephesinde lisansları kapmak için birbiriyle yarışmasıyla birlikte bu değişti.”³

Doğu Afrika'daki ilk araştırma sonuçları daha küçük doğalgaz keşifleriyle ilişkili olmakla birlikte, 2011/12 yılında Doğu Afrika'da sahne kökten değişti. Mozambik ve Tanzania'daki dünya standardında doğalgaz bulguları büyük petrol ve gaz şirketlerinin düşünce tarzını değiştirdi; şimdi bu şirketler ilk üretimi 2018'de yapmak üzere LNG tesisleri kurmayı planlıyor. Doğu Afrika açıkları sahasının artık 100 trilyon metreküpten fazla doğalgaz kaynağına ev sahipliği yaptığına inanılıyor. Bu 2010 yılı sonu itibarıyla Afrika'daki onaylanmış doğal gaz rezervlerinin %20'sini temsil ediyor ve böyle bir ilave dikkate değer bir başarı. Dahası, Tullow'un Kenya kuyusundan kısa bir süre önce alınan ve 20 metrelik net petrol kalınlığına (sondajı henüz tamamlanmamış olan) işaret eden sonuçlar bir kez daha Doğu Afrika'da da önemli petrol keşiflerine dair umutları yeşertmiştir.

Batı ve Doğu Afrika'da yakın geçmişte elde edilen bu başarılar, araştırma faaliyetlerinin orta vadede süreceğine işaret etmektedir. Aşağıdaki tabloda yeni petrol ulusları ve namzetler gösterilmiştir.

Şekil 6.6: Yeni ve potansiyel ve gaz ülkeleri

Ülke	Mevcut keşif durumu	Tahmini ilk üretimi
Gana	1,3 milyar varilden fazla petrol keşfedildi	2010
Uganda	1,0 milyar varilden fazla petrol keşfedildi	2015/16
Mozambik	45Tcf'den* fazla gaz kaynağı keşfedildi	2018
Tanzanya	10 Tcf'den fazla gaz kaynağı keşfedildi	na
Liberya	İlk keşif başarılı oldu (ticari uygulanabilirlik için değerlendirme gerekli)	na
Kenya	İlk keşif başarılı oldu (ticari uygulanabilirlik için değerlendirme gerekli)	na
Namibya	Sondaj devam ediyor	na
Somali/Puntland	Sondaj devam ediyor	na
Gambiya	2012 sonu, 2013 başında sondaj muhtemel	na
Etiyopya	2012 sonu, 2013 başında sondaj muhtemel	na
Fas	2013/14'te sondaj muhtemel	na

Kaynak: Renaissance Capital, Şirket verileri *Tcf: Trilyon kubik fit

Ufku Sonu Gözüküyor

Afrika'nın keşfedilmemiş bölgelerinde yeni petrol ve gaz sahaları bulunabilir, ancak bu olmasa dahi bazı büyük üreticilerin kaynaklarının kurumaya başlamasıyla kıtanın üretici olarak görece önemi önümüzdeki on yıllarda ancak büyüyecektir. Elbette, petrol, doğalgaz ve hidrokarbonlar sonlu kaynaklardır. Bir noktada Suudi Arabistan ve Venezüella gibi devlerin dahi kaynakları kuruyacaktır, her birinin mevcut oranlarda üretimi yüzyıllarca destekleyecek rezervlere sahip olduğu düşünülse de.⁴ Çok da uzak olmayan bir gelecekte - bundan 15 belki 20 yıl sonra - diğer büyük üreticilerin de onları izleyeceği bir zamanı düşünün. EIA verilerine göre, ABD, Çin, Rusya, Angola ve Cezayir'in petrolü bugün ile 2034 arasındaki bir tarihte tükenecek. Geçmişte rezerv ömrü verilerinin güvenilirmez olduğu görülse de, eğimli sondaj ve hidrolik çatlama gibi yeni teknolojilerin devreye girmesiyle birlikte keşif hızları sürekli artan talebe ayak uyduramamıştır. Kıtık baş göstermeye başladığında da, tüm göstergelere göre dünyanın en değerli emtiası olarak kalacak madde giderek azalan sayıda ülkenin kontrolünde olacaktır.

Körfez'deki büyük üreticiler, Venezüella -Orinoco sahası kimsenin beklemediği kadar büyük çıkan- ile birlikte yerlerini koruyacaktır, Kazakistan ve Kanada'nın da dev petrol kumlarıyla yapacağı gibi. Ama toplam küresel üretimin giderek artan bir yüzdesi Afrika'da bulunacak ve Nijerya ile Libya gibi köklü üreticilere Sudan, Ekvator Ginesi, Gabon ve Çad gibi piyasaya yeni giren üreticiler de katılacaktır. Bu uluslara Kenya veya Namibya gibi piyasaya daha da yeni giren ülkelerin katılıp katılmayacağı henüz belli değil. Ve bazı Afrikalı üreticilerin -özellikle EIA'nın tahminlerine göre yaklaşık 19 yıllık rezervi kalan

Angola'nın- kaynakları da tükenecek. Ama gerçek şu ki, Afrika'da henüz jeologlar tarafından gereğince araştırılmamış alan miktarı diğer tüm kıtalardan çok, bu yüzden enerjideki sürprizlerin olumlu yönde olması çok muhtemel.

Üretimden Tüketime - Afrika'da Rafinericilik

Ekonomik büyüme ile yakıt talebi kol kola gider. SAA'nın petrol talebi on yılda % 35 (yıllık % 3) artmıştır. Bununla birlikte Afrika'nın Venezüella ve İran dahil pek çok verimli ham petrol üreticisi gibi net yakıt ithalatçısı olarak kaldığını hatırlamak gerekir. Nijerya'da yakın tarihte yakıt fiyatlarını serbestleştirme çabalarından kaynaklanan huzursuzluklar, hızla büyüyen gelişmekte olan pazarlarda yakıt üzerinde devlet denetimini kaldırmanın güçlüğüne göstermektedir. Ancak fiyatları serbest bırakmayan ülkeler tipik olarak büyük bir teşvik yükü, rafineri yatırımı eksikliği veya bunların her ikisi ile karşılaşır.

Çoğu bölgede petrol ihraç edip yakıt ithal eden SAA'da bu durum geçerlidir. SAA'da rafine edilmiş yakıt arzı koşulları şu şekilde özetlenebilir: Bölgede talebe orantısız rafineri kapasitesi, farklı ekonomik büyüme hızları, farklı yakıt sübvansiyonu oranları ve boru hatları ve limanlar gibi rafine edilmiş yakıtı alma tesislerine farklı erişim.

Bu değişken arz faktörlerine karşı, SAA'da rafine ürünlere olan talep bölgenin tümünde artarak geçtiğimiz 10 yılda yıllık yaklaşık % 2,6'lık büyüme oranıyla 2011'de yaklaşık 1,7 Mbpd seviyesine ulaşmıştır.

Bunun birkaç doğal sonucu olmuştur. Yakıt ikmal ve depolama tesisleri geçtiğimiz on yılda Afrika'da çok para kazandırmıştır. Belirli bir alanda sanayi faaliyetler hızlanırken gemiler, kamyonlar ve makinelerden doğan talep var olan yakıt ve dizel kısıtlamalarını artırır. Bu tesisler temelde ulaştırma ve endüstriyel faaliyetler için yakıt sağlayan, büyük ölçekli depolama istasyonlarıdır. Bu tesislerin sahipleri sıklıkla diğer yegane seçenekleri uzak bir mesafeden kamyon veya gemiyle yakıt getirmek - yüksek ulaştırma maliyetlerinin yanında bu, yakıtlar geldikten sonra yakıt depolama ve yakıt ikmal hizmeti için imkan olmaması anlamına gelir - olan alıcılara satış yaparken görülebilir. Doğası basit olmakla birlikte bu yatırımlar yüksek gelir getirmiştir. Faaliyetlerin doğalgazın geliştirilmesiyle birlikte çok geçmeden artmasını beklediğimiz Doğu Afrika'nın bu türden bir yatırıma uygun olduğunu düşünüyoruz.

Aynı zamanda arz ve talep arasındaki bu kopukluk nedeniyle, yakıt nakliyesi ve bölgeler arası ticaret merkezlerinin ortaya çıkmasına da tanık olduk:

- Fildişi Sahili geleneksel olarak Batı Afrika'nın rafine edilmiş ürünlerde en büyük bölgeler arası ihracatçısı ve tüccarı olmuştur.
- Uganda rafine edilmiş yakıtları yeniden ihraç ederek Güney Sudan, Ruanda ve Burundi'deki denizle bağlantısı olmayan pazarlara satış yapar.
- Benin rafine edilmiş yakıt ürünlerinin sıklıkla Nijerya'dan Batı Afrika'nın denizle bağlantısı olmayan bölgelerine yeniden ihracatında payını artırmaktadır.
- Zambiya ile Kongo'nun da sınırlarından önemli yakıt ticareti gerçekleşmektedir.

Aramco'nun Ras Tanura ihracat tesisindeki Suudi'lere sorarsanız size iki seçeneği incelemekte olduklarını söylerler: Avrupa krizi kötüleşirken var olan Avrupa rafinerisini satın almak, petrolü oraya nakletmek ve rafine edilmiş yakıt satmak; veya Suudi Arabistan'da sıfırdan bir rafineri kurmak ve işlenmiş benzin ve dizeli Avrupa'ya satmak. Mamul bir emtiayı daha iyi kar oranıyla satabilecek neden işlenmemiş bir emtiayı ihraç edesiniz ki?

Afrika küresel petrol üretiminin % 12'sinden, ancak küresel petrol talebinin sadece % 4 kadarından sorumludur. Bölgede rafine edilmiş talep artar ve ham üretim büyük oranda yükselirken SAA'daki bazı ülkeler, Suudi ikileminin daha küçük ölçekli bir versiyonuyla karşı karşıya gelebilecekleri bir düzeye yaklaşmaktadır.

Piyasa faaliyetleri yatırımları bakımından Doğu Afrika'nın depolama ve yakıt ikmal tesisleri için hazır olduğunu düşünüyoruz. Gana'nın yakıt rafine edebilecek ve Batu Afrika yakıt talebi için büyük bir tedarikçi olabilecek ülkelere bir örnek olduğuna inanıyoruz, ancak belki bunun için daha fazla zaman geçmesi gerekecektir. Yakın vadede rafineri inşa etmeye en yakın adaylar, canlanan iç talebi karşılayabilecek ve mamul yakıtların ihracatından fayda sağlayabilecek Angola ve Nijerya'dır. CNPC'nin (Çin Ulusal Petrol Şirketi) petrol kaynağına daha fazla erişime karşılık ülkede büyük ölçekli bir rafineri inşa etmek için pazarlık yapması muhtemel olduğundan, bu ikisi arasında Nijerya daha kuvvetli bir adaydır. Yakın geçmişte Uganda da rafine ile ham petrol ihracatı arasındaki tartışmaya katılmıştır. Hükümet önümüzdeki üç yılda büyük rafineri tesislerinin (100.000 bpd kapasiteyi aşkın) geliştirilmesinden yana gözüke de, projenin petrol faaliyeti ortakları (Tullow, Total ve CNOOC) ülkenin ve potansiyel olarak bazı komşu ülkelerin gereksinimlerini karşılamaya yeterli daha küçük tesislerin kurulmasından yanadır. Afrika'da yeni rafineri kapasitesi gereksinimi, var olan rafinerilerin düşen performansı nedeniyle daha da önem kazanmaktadır. Afrika rafinerilerinin % 75'lik kul-

lanım oranı, küresel ortalamanın yaklaşık % 10 altındadır.

Rafine yakıt talebi GSYİH büyümesiyle paralel ilerlediğinden ve bir anlamda kendi kendini beslediğinden bunun izlenmesi önemlidir. Petrol ve doğalgaz yatırımları ile ilgili altyapılar ekonomik büyümeye itici güç oluşturmakta, bu da yakıt talebini, bölgedeki yakıt ticaretini ve SAA'da arz ve talep arasındaki büyük orantısızlığı ele alma gereksinimini sürüklemektedir. Tüm gözler daha havalı olan petrol faaliyetleri alanında olsa da piyasa faaliyetlerinin de yakın gelecekte büyük ölçekli yatırımlara sahne olacağına ve Afrika'nın ekonomik büyümesine yakıt sağlamaktaki rolü nedeniyle izlenmeye değer olduğuna inanıyoruz.

Yeni Nesil - Yatırım ve Arz

Şimdiye dek en cesaret verici SAA trendleri, Doğu ve Batı Afrika araştırma ve geliştirmelerinde, Doğu Afrika LNG geliştirmesinde ne Nijerya'nın yerlileştirmesinde görülmektedir. Kendi hesabına Kuzey Afrika enerjisi, Arap Baharı'nın olumsuz etkilerini şimdiden üzerinden atmaktadır. Dünyanın petrol rezervlerinin yalnızca yarısına erişebilen portföy yatırımcılarının, Afrika'yı küresel enerji portföylerinin önemli bir parçası haline getirmeleri gerekecektir. Portföylerini Afrika'yla çeşitlendirme gereksinimleri yeni araştırmalar için taze fon kaynakları sağlayacak, bu da Afrika'nın yeni rezervlerin keşfi ve üretim artışı bakımından mükemmel konumunu korumasını garantileyecektir.

SAA'nın da kendi problemleri vardır, ancak hidrokarbon endüstrisi hizmete hazırdır ve diğer pek çok alandan daha çeşitli bir yatırımcılar listesine sahiptir. Çin ulusal petrol şirketleri bölgenin tamamında -birkaç ülkeden bahsetmek gerekirse Nijerya, Angola, Çad ve Sudan'da- yatırım yapmıştır. Chevron ve Shell gibi başlıca IOC'lerin SAA'nın dört bir yanında yatırımları vardır. SAA aynı zamanda, SAA bölgesinde büyüyen petrol ve gaz endüstrisinin ardındaki gerçek liderlerden bazıları olan Tullow gibi bazı bağımsız araştırmacılara da ev sahipliği yapmaktadır. Doğu Afrika'da yüksek riskli, yüksek ödüllü araştırmalar yapan bağımsız bir şirket olan Cove Energy'nin yakın zamanda satın alınmasını hatırlayalım. Şirketin Mozambik açıklarında yaptığı keşfin ardından hem büyük bir NOC (PTTT) hem de büyük bir IOC (Shell) şirkete talip olmuştu. ABD petrol ve gaz büyüklerinin sabık üyeleri Afrika sathında varlıkları olan ve daha sonra Sinopec International tarafından satın alınan Addax Petroleum'u oluşturmuştu. SAA'nın hidrokarbon havzalarının cazibesine kapılan yatırımcıların çeşitliliği, yatırım ve üretimdeki hızlı artışın nedenlerinden biridir.

Chevron kimyasal mühendisi bize şöyle demiştir: “Daha yeni başladık. Petrol cephesinde, henüz keşfedilmemiş olan ve büyük rezerv potansiyeli olan muazzam derin su sahaları var. Doğalgaz cephesinde, Afrika’nın doğalgaz potansiyeli çok büyük - hükümetler şirketlerle işbirliği yapıp doğalgazı şişirmemeyi veya terk etmemeyi başarırsa, ihracatta dev bir artış görülebilir.”

Önümüzdeki 5, 10 ve 15 yılda SAA’dan pazara gelen belirgin yeni arz dalgaları göreceğiz: Önce, köklü aktörlerin, öncelikli olarak Angola ve Nijerya’nın yatırımcıları çekme ve üretimlerini artırma teşebbüsünü göreceğiz. Bunu orta kademe aktörler izleyecek - Gana ve Uganda’da önemli rezerv avantajları ve daha fazla materyal üretim hacimleri görmemiz muhtemel. Bunun ardından Doğu Afrika’da büyük ölçekli LNG tesisleri görmemiz ve Mozambik, Tanzanya ve Kenya’da üretim hacimlerinin artması büyük bir olasılık. Afrika, petrol ve gazda yirmi yıllık büyük araştırma ve keşif envanterine sahip olduğunu düşündüğümüz tek kıta bölgesidir. SAA’nın petrol ve gazdaki küresel öneminin hızla artması muhtemeldir.

Notlar

1. Philippe de Pontet, “Africa poised to become energy powerhouse,” (“Afrika enerji dinamosu olmaya hazır.”) Ottawa Citizen, 14 Nisan 2011 <http://thetizen.co.tz/magazines/-/9942-africa-poised-to-become-energy-powerhouse>
2. Veriler BP’den alınmıştır.
3. Christopher Thompson ve Katrina Manson, “Oil groups rush to grab slice of East Africa,” (“Petrol grupları Doğu Afrika’dan pay almak için yarışıyor.”) *Financial Times*, 20 Nisan 2011.
4. Rezerv/üretim oranı verileri ABD Enerji Bilgi İdaresi’nden alınmıştır.

Bölüm 7

Madencilik: Büyüme Yeni Yeni Başladı

Jim Taylor, Rob Edwards, Charles Robertson ve Michael Moran

Afrika nüfusunun % 60'ı 24 yaşın altında olunca, yoksulluğu azaltmak ve Arap dünyasını silip süpüren politik ayaklanma benzeri hareketleri uzak tutmak için kullanılacak yegane araçlar yabancı yatırım ve istihdam yaratılmasıdır. Çin'in doğal kaynaklara hücumu da çok ihtiyaç duyulan ticaret ve yatırımı ortaya çıkarmış ve Afrika ihraç malları için büyük bir pazar oluşturmuştur - bu hızlı ekonomik büyüme peşindeki bir kıta için muazzam bir avantajdır.

— Zambiya doğumlu ekonomist Dambisa Moyo¹

Burkina Faso 25 yıldır istikrarlı ve çok az keşfedilmiştir. Kendisine bahsedilen mineral kaynakları şu anda gördüğünüzden çok daha fazladır. Mali ve Gana'da keşfedilenlere bakarsanız, buna benzer keşifleri Burkina'da da yapılması yalnızca an meselesidir.

— Colin McAleenan, Channel Resources başkanı ve CEO'su²

Suçü Çin'e atın. Elbette pek çokları öyle yapıyor - ama Afrika madencilik sektörünün 2000 yılında başlayan büyüme patlamasının, yalnızca Çin'in hammaddelere yönelik iştahının bir sonucu olarak görmek çok dar bir perspektif olur. En önemli husus, Çin'in talebi ile ilişkili olarak, kıtanın doğal kaynaklarının nihayet keşfediliyor olmasıdır. Paul Collier "*The Plundered Planet*"³ ("*Yağmalanmış Gezegen*") kitabında, kilometrekare başına keşfedilen toprak altı kaynaklarının 2000 yılında OECD ortalamasının sadece % 20'si oranında olduğunu, oysa şimdi doğal kaynaklar sektörünün her yıl önemli keşifler yapıldığını bildirdiğini yazmıştı. Afrika'nın metal ve madencilik sektörünün olumlu hikayesinin lokomotifleri, artan emtia fiyatları, iyileştirilmiş yatırım ortamı ve kıtanın doğal kaynaklarının yüksek kalitesinin birleşimidir. Bu kıtanın potansiyel mineral getirileri, dünyanın dikkatini artık çekmeye başlıyor.

Afrika iki açıdan eşsizdir. İlk olarak, Afrika'ya bahsedilmiş muazzam bir faydalı mineral elementi yelpazesi vardır ancak bazıları yüzlerce yıldır bilinen

bu kaynakların çok az bir kısmı geliştirilmiştir. Örneğin Katanga şehrinde Avrupalıların bakır keşfettiği ilk olarak Portekizliler tarafından 1798’de belgelendi fakat kaynak bundan önce yüzyıllar boyunca yerel kabileler tarafından kullanıldı. Aynısı, Gana ve eski Mısır’ın altın madenleri için de söylenebilir. Eski Mısır için, altının varlığı hakkındaki erken deliller, dünyadaki diğer bütün bilinen altın çıkarımlarının öncesine dayanmaktadır. İkincisi, birçok mineralin Afrika ülkelerinin çoğunda kişi başına kullanım yoğunluğu, küresel ortalamanın çok altında, bu da çoğu Afrika ekonomisinin gelişmekte olduğunun bir göstergesidir.

Gelecek neler barındırıyor? Latin Amerika’nın halihazırda hakim bir demir cevheri, bakır ve hidrokarbon tedarikçisi olma statüsü, teoride, benzer bir jeolojik tabana sahip olan Afrika tarafından da tekrarlanabilir. Afrika’nın mineral potansiyelinin gerçek ölçeğinin tespit edilmesi, ağırlıklı olarak Afrika’nın, bu metaller ve diğer ürünlere yönelik merakının bazı bölgelerde endüstriyel ölçekteki süreçlerin getirilmesini harekete geçiren Avrupalılar tarafından kolonileştirilmesinin bir sonucu olarak ortaya çıktı. Bunun bariz örnekleri, 1950’lerden 1990’lı yıllara kadar Avrupa ve Japonya’daki çelik haddehanelerine ham madde sağlayan Liberya ve Sierra Leone’daki demir cevheri endüstrisi ve zirvede bulunduğu sıralarda dünyanın en büyük bakır üreten bölgesi olan Zambiya ve Zaire Bakır Kuşağıdır. Bu örneklerin ikisi de savaş ve yatırım yapılmaması nedeniyle üretimde keskin bir düşüş ve en sonunda çöküş yaşamışlardır. Afrika’nın bu gerileme dönemleri sırasında, Latin Amerika ve Avustralya gibi başka bölgeler, ilk keşifler ve hükümet öncülüğündeki altyapı yatırımları sayesinde önde gelen emtiaların büyük tedarikçisi halini almıştır. Afrika’daki altın ve elmas madenciliği - Gana istisna olmak üzere - her zaman aslında sanayileşmiş bir ülke olan Güney Afrika’nın egemenliğinde olmuştur. Afrika madenciliğinin gelişimi yalnızca bilinenlere dayanarak bir Rönesans geçirmiyor, aynı zamanda önemli derecede bilinmeyen keşifleri yapmak üzerinde de odaklanılıyor; böylece mali açıdan güçlü geliştiriciler ve daha fazla sayıda müstakbel arayıcıdan oluşan, birlikte fırsatçı bir şekilde maden haklarının ticaretini yapmayı isteyebilecek spekülasyon unsuru ele geçirecek iki katmanlı bir yapı oluşturuluyor. Yüzeyle daha yeni dokunuldu. Geliştirmenin serpilmesine olanak verecek temel, herhangi bir başka sektörde gerekene benzemektedir: siyasi ve bölgesel istikrar, çalışılabilir ve adil maden hakları mevzuatı ve madencilik sanayi için daha geniş çaplı kurumsal destek. Afrika’nın diğer madencilik bölgelerine göre bölgesel rekabetçiliği, ancak Brezilya ve Avustralya’nın, kısıtlamalara ve maliyet enflasyonuna izin veren, küresel pazarlara temel emtiaları sağlayan tedarikçiler olarak uzun dönemde egemenliklerini sürdürme yeteneklerini azaltan yükseltilmiş doğal kaynak vergisi ile karşı karşıya oldukları sırada artabilir.

Doğasında bir çok emtiadan yoksun, bu alanda ağırlıklı olarak ithalata bağımlı bir ülke olan Çin'in sanayileşmesi ve kademeli olarak kentleşmesi, Afrika madencilik sektörünün yeniden canlanmasında baş rol oynamıştır.

Son yıllarda Çin'in başını çektiği (ama onunla sınırlı olmayan) çoğu gelişmekte olan ekonomideki tutarlı büyümenin, gıda maddeleri, petrol, gaz ve metalleri içeren çoğu emtianın fiyatlarındaki artışın sonucu olduğu doğrudur. Çin, dünya bakır ticaretinin % 40'ından fazlasını ve denizyoluyla taşınan demir cevheri ticaretinin % 70'lik sarsıcı bir oranını gerçekleştiriyor. Mutlak veriler ışığında, Çin'in 2012'de ithal ettiği demir cevherine 130 milyar dolar harcamasını bekliyoruz. Sektördeki ücretlerde dünya genelinde çarpıcı bir artış oldu - Avustralya'dan yılda 200.000 dolar kazanan kamyon sürücüleri ve yılda 100.000 dolar maaşla madenlerde güvenlik görevlisi olmak için 60.000 dolar maaş aldığı mesleğini bırakan polislerin öyküleri geliyor. Bu durum, dünyanın dört bir yanında doğal kaynakların aranması ve geliştirilmesi teşviklerini kayda değer orana artırdı - tarihsel olarak önemli ölçekteki doğal kaynaklarının yeterince geliştirilmemesi sayesinde de odak artık Afrika üzerinde bulunuyor.

Afrika'nın dünyadaki karaların % 20'sini kapladığı göz önüne alındığında, doğal kaynaklarının zengin olması belki de şaşırtıcı değil. Kıtanın devasa maden zenginliğinin, gezegenin mineral kaynaklarının % 30'u kadarını, altın rezervlerinin % 40'ı ve platin grubu metallerinin %90'ı ile kobalt madeninin % 60'ını içerdiği tahmin ediliyor. Aynı zamanda dünyanın krom, elmas, uranyum ve boksit kaynaklarının da önemli bir bölümünü barındırıyor.

Yine de üretim seviyeleri uzun süre boyunca, yalnızca topraktaki rezervlerle karşılaştırıldığında düşük değil, emtia açısından zengin olan diğer bölgelerin kalkınma hızlarına göre de düşüş gösteriyordu. Bunu, ağırlıklı olarak gerçek emtia fiyatlarının düşüşü ve artan politik riske bağlanabilecek, 20. yüzyılın ikinci yarısındaki düşük yatırım ve keşif dönemi takip etti.

Politika ve Madenler

Ancak 1990'lardan itibaren, kıtanın doğal kaynaklarını keşfetmek ve geliştirmek için gerekli olan sermayeyi çekmek üzere tasarlanan yabancı sermaye yatırımı rejimlerinin benimsenmesiyle birlikte, birçok Sahraaltı Afrika ülkesinin politik ortamında iyileşmeler oldu. Buna ek olarak Çin de ihtiyaç duyduğu emtiaların üretimi üzerinde daha fazla kontrol istedi. Başlangıçta, yeni yatırım Afrika'nın petrol ve gaz sektörüne yönlendirildi fakat büyük ölçekli finansman için ortaya çıkan yeni kaynak, madencilik endüstrisi tarafından da memnuniyetle

karşılandı. İyileştirilmiş yatırım ortamı ve maden geliştirme konusunda kullanılabilir sermaye miktarının artması, özellikle son on yıllık dönemde faaliyetlerin tırmanmasına yol açtı.

İstikrarlı şekilde artan altın fiyatları, söz konusu on yıllık dönemde Gana, Tanzanya, Mali ve Burkina Faso gibi ülkelerde sarı metallerin üretimini şahlandıran büyük ihtiyaç duyulan istihdamı, dövizi ve vergi gelirlerini getirdi. Yakın zamanda, demir cevheri ve kömür gibi dökme emtialarda yeni bir yatırım dalgası başladı. Bu kaynakların geliştirilmesi, gelecek on yıllık dönemlerde kıtanın yararına olacak yeni demiryolu hatlarının, yeni liman tesislerinin ve enerji altyapısının inşasını kapsamaktadır.

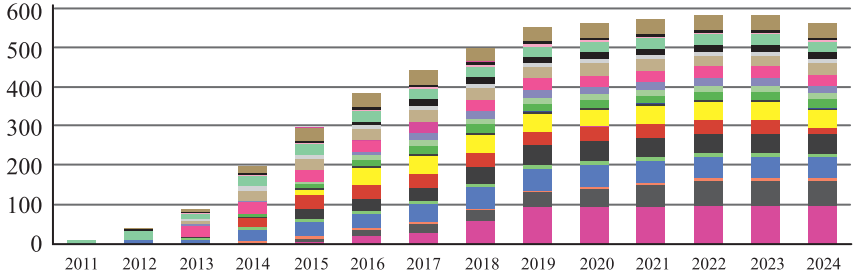
Sierra Leone 2012 yılında % 21 GSYİH büyümesi elde etme yolunda. Bunun nedeni, demir cevheri üretiminin 20 yıldan uzun süre ara verildikten sonra (Liberya'da olduğu gibi) yeniden başlamasıdır. African Minerals şirketinin işlettiği Tonkolili demir cevheri projesi, ilk cevherini Ocak 2012'de teslim etti. Tahminlerimize göre bu operasyon önümüzdeki 30 yıl boyunca Sierra Leone'ye 3,5 milyar doların üzerinde maden işletme payı ve 10 milyar dolardan fazla doğrudan vergi katkısı sağlayarak Sierra Leone GSYİH'sının en büyük katkı yapan kalemi olacak. İnşaatın maliyetini üç yıllık dönemde Batılı kurumsal fon şirketleri ile Çinli stratejik yatırımcılar paylaştı. Yılda 20 milyon ton demir cevherinin deniz kıyısına taşınması ile ilgili ulaşım koridoru da ulusal altyapıya önemli bir katkı sağladı. İnşaat faaliyetleri, tali liman ve demiryolu tesislerini de kapsayan operasyon, 8.000 Sierra Leone vatandaşının doğrudan istihdam etmektedir. Bu, yalnızca önemli miktarda beceri transferini desteklemekle kalmıyor, aynı zamanda bunun gibi madencilik projelerinin desteklediği dolaylı istihdamdan doğrudan istihdama geçişte ortak çoğaltanların kullanılması ve bu çalışanlara bağımlı olanlar göz önüne alındığında, bu operasyonun geliştirilmesi ile bir şekilde desteklenen Sierra Leone vatandaşları toplam sayısının yüz binlere ulaştığını varsayabiliriz.

Bu iki operasyonda önümüzdeki 10 yıl içinde yapılması düşünülen ilave genişlemeler, 10 milyar dolarlık yeni yatırım ve madenlerin kapasitesinin üç katı kadar artmasına sahne olabilir. Sierra Leone'de GSYİH, 2012 yılında 3 milyar dolardan 4 milyar dolara, kişi başına GSYİH ise 486 dolardan 621 dolara çıkacak ve eğitim ve ulaşımına daha fazla yatırım yapılması, daha fazla yabancı sermaye çekilmesi ve madencilik dışındaki sektörlerde büyümeden oluşan verimli bir döngü yaratabilecek vergi gelirleri elde edilecek.

Demir ve Altyapı

Komşu ülke Gine’de de benzer şekilde dünyanın en büyük madencilik şirketlerinden üç tanesi - Rio Tinto, BHP Billiton ve Vale - 12 milyar doların üzerinde maliyetle geliştirileceği tahmin edilen ve 700 kilometre uzunluğunda demiryolu hattının inşasını kapsayacak demir cevheri projelerinde yer alıyorlar. Bunlara benzer büyük ölçekli başka demir cevheri geliştirmeleri Kamerun ve Kongo’da da yapılmakta veya değerlendiriliyor. Batı ve Orta Afrika’nın bütün potansiyel demir cevheri geliştirmeleri yapılırsa, demir cevheri üretimi on yıllık dönemde toplamda yılda neredeyse 600 milyon tona ulaşabilir. Daha zayıf bir küresel ekonomi (özellikle Çin ekonomisi) bu süreyi uzatabilir fakat Hindistan, Meksika ve Endonezya gibi yerlerden kaynaklanan artan talebin, bu projeleri hayata geçireceğini varsayıyoruz.

Şekil 7.1: Demir cevheri projeleri, yıllar için planlanan çıktı, ülkeye ve projeyi başlatana göre

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri

Mozambik’te, yüksek değerli kok kömürü bulunduğu on yıllardır bilinmesine rağmen, yeni demiryolları ve limanları elden geçirecek yatırım ancak şimdi yapılmaktadır. Bunun anahtarı yalnızca yüksek emtia fiyatları değil, aynı zamanda Dünya Bankası - Uluslararası Kalkınma Ajansı desteğiyle, on yıllarca sürüp ülkeyi felç eden ırk ayrımcılığı dönemindeki iç savaşın ardından 2001’de başlatılan girişim madencilik sektörüyle ilgili kurumsal yeterliliklerin model dönüşümü olmuştur. Madencilik yasası 2003 yılında dünyadaki en iyi uygulamaya ile eşdeğer tutularak modernleştirildi ve dünya çapında birinci sınıf bir jeolojik veri tabanı tesis edildi ve daha da önemlisi yayınlandı. Son olarak sağlam ve modern bir çevre yönetimi ve izin sistemi kuruldu.

Siyasi riskin azalmasının ve yatırım çekmeye bağlılığın doğrudan bir sonucu olarak, madencilik sektöründe özel sektörün etkinliği artmıştır. 1996'da Mozambik'te yalnızca 10 özel maden işletmecisi vardı. 2009 ile 2011 yılları arasında sadece kömür zengini Tete bölgesinde 45 yerli ve yabancı şirkete 112 lisans verildi. Reel GSYİH artışının, madenlere ve mega altyapı projelerine gelen dış yardım ve doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişlerinin artması sonrasında yılda % 7,5 seviyesinde kalması bekleniyor. Yalnızca Rio Tinto ve Vale, kömür lisanslarını ve tali altyapıyı satın almak, işletmeye almak ve geliştirmek için 10 milyar dolardan fazla para harcadı ve taahhüt etti. İlk kömür ihracatı 2011'in sonunda yapıldı, 2015 yılı itibarıyla 18 milyon tona ulaşacak ve sonrasında da 2020 itibarıyla kayda değer şekilde artarak yılda 50 milyon tona çıkacak. Bu veriler hala Avustralya'nın 2015 ihracatı için öngörülen kabaca 200 milyon tonluk verisinin yanında küçük kalacak ama bütün Kuzey Amerika'nın 100 milyon tonluk 2015 ihracatının yarısına eşit olacak, Moğolistan veya Rusya'nın ihracatını ise aşabilir (2015'te her birinin 30 milyon ton olması bekleniyor).

Bakır Geri Döndü

Afrika'nın bakır üretimi de benzer şekilde canlanıyor. 1970'li ve 1990'lı yıllar arasında, Zambiya ile Kongo'nun sınırındaki Orta Afrika Bakır Kuşağı, yıllık 1 - 1,2 milyon tonluk üretimi ile dünyanın en büyük bakır üreten bölgesi idi. Ancak politik kargaşa ve düşük emtia fiyatlarının kötü yönetilmesi nedeniyle üretim 2000 yılında bu tutarın üçte birinin de altına geriledi. 2000'li yılların başındaki yüksek emtia fiyatlarını hakim olduğu ortam, yatırımların geri dönmesine ve bölgedeki bakır ve kobalt üretiminin artmasına sahne oldu, 2011'de de önceki zirvelerini geride bıraktı. Her iki ülkede de doğuya doğru ulaşım altyapısında yenilenmiş yatırımlarla birlikte yeni geliştirmeler yapılıyor. Bunun bir örneği, Rendeavour'ın, artan serveti ve dünya sınıfında kent altyapısı ihtiyacının yansması olan bakır zengini Katanga eyaletinin başkenti Lumbanashi'nin 8 kilometre uzağına bir şehir kurma projesidir.

Renaissance, emtia sektörünün genelinin geleceği hakkında da iyimser. Emtia fiyatları birçok durumda, Afrika'nın kaynaklarını geliştirmek için sermaye getirenlere teşvik sağlamak için gereken seviyelerin üzerinde seyrediyor. Afrika'daki keşif harcamaları, yeni yatakların keşfini özendirecek şekilde, son on yıllık dönem içinde istikrarlı olarak arttı ve şimdi dünya toplamının yaklaşık % 15'i düzeyinde olan yılda 1,8 milyar dolar civarında yapılıyor.

Bunun sonucu olarak, madencilik endüstrisi sadece kıta çapında ekonomiler için önemi giderek artan bir döviz kaynağı değil, aynı zamanda devletlerin vergi gelirlerine kayda değer katkılar sağlayan ve işgücünün öğretimi ve eğitimi için önemli bir katalizördür, diğer yandan da diğer sektörlere fayda sağlayacak liman altyapısı ve diğer ulaşım bağlantılarını finanse etmektedir.

Mesele Fiyat ve Kar

Duyduğumuz en temel karşı sav, Afrika madenlerinin başkalarının menfaati için suistimal edildiği ve Afrika'nın kendisine pek az menfaat verildiğidir. Kimileri Çin'i, artık Afrika'daki madenlerin sahibi ve işletmecisi olmaktan başkalarının işlettiği madenlerin ürünlerini satın almaya geçmesine rağmen, 19. yüzyılın Avrupalı kolonicilerinin yerine, 21. yüzyılın emperyal gücü haline gelmekle suçluyor

Buna karşı, kaynakların bugünkü değerler ile satılmak için iyi gerekçeleri olduğunu savunuyoruz. Roma dönemindeki ipek fiyatları veya ortaçağ dönemindeki baharat fiyatları, bu fiyatların sonsuza kadar süreceğine dair bir vaat getirmedi. Kaynak zenginliği geçici olabilir ve alıcı, madenci ve o kaynağın nihai sahibi arasında kabul edilebilir bir değer dengesi ve yatırım getirisi bulunması şartıyla, varken kullanılması gerekir. Bazı devletler o kadar karsız kaynak çıkartma faaliyetleri yürüttü ki, yatırım gerçekleşmedi. Bu durumda kaynaklar yer altında kaldı, ulaşım bağlantıları inşa edilmedi, istihdam yaratılmadı, yatırım ve (veya tüketim) malı ithalatını finanse edecek döviz sağlanmadı ve devlet için hiçbir gelir tahakkuk etmedi. Kaynak milliyetçiliği ve hükümetlerin kaynakların karından daha fazla pay alma çabaları, fiyatlar yükselirken kaçınılmazdır. Bunu, 1970'li yılların sonunda petrol şirketleri kamulaştırıldığında görmüştük. İngiltere'den Avustralya ve Güney Amerika'ya kadar şimdi yine görüyoruz. Madenciler, karın 1960'larda ve 1990'larda, düşük emtia fiyatlarının getirdiği verimsiz dönemi dengelemek için gerekli olduğunu ileri sürüyor. Şimdiye kadar, Afrika yeni yatırım için sorundan çok fırsatlar sunmaktadır.

Çin yatırımının Afrika'ya faydalarının, 19. yüzyılın sömürgeci güçlerinin etkisinden oldukça farklı olması gerekir. Yüzyıl önce faydaların tamamının kolonici güçlere, onların şirketlerine ve halkına gitmesi bekleniyordu. Bugün Afrikalı devletler, kendi ülkelerine sağlanacak faydaları, halk için istihdamı ve müteakip büyümeden kaynaklanan gelirden hisseyi teminat altına alabilir ve almaktadır. Güç elde edilmiş bağımsızlıklarını koruma konusunda azimliler ve bunu garantilemek için çok uluslu şirketlerden Dünya Bankası ve Çin'e kadar çok çeşitli

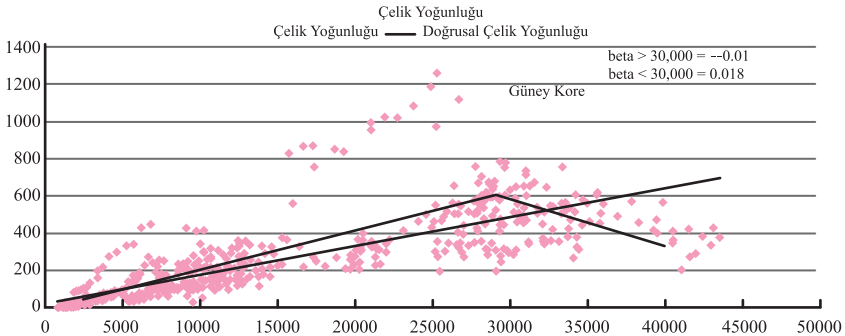
finansman kaynaklarını kullanacaklar. 21. yüzyılın Afrika modeli, 19. yüzyılda bizzat yaşadığı kolonileştirilmiş Afrika'dan veya 18. yüzyıldaki kolonileştirilmiş Latin Amerika'dan ziyade, 19. yüzyılın özerk Arjantin, Kanada, Avustralya veya Yeni Zelanda'sına daha yakın olabilir. Madencilik, kendini sürdürülebilir büyümeyi başlatmak için kullanılabilir. Doğal kaynak sektöründe yabancı yatırım için politik desteği sürdürmenin anahtarı, gelirlerin şeffaf kullanımından elde edilen uzun dönemli kazanımları sağlamaktır. Zambiya'da Rupiah Banda'nın başına geldiği gibi, hükümetler bunu kanıtlayamadığında güç yitirecekler.

Etiyopya doğumlu bir bankacı olan Amanuel Gebremeskel, "Çinliler, Afrika'nın dört bir yanında altyapının çeşitli alanlarına büyük yatırımlar yapıyor," diyor. "Ama belli bir düzeydeki yerel katılım, kentsel işsizlik sorununun azaltılmasına büyük katkıda bulunur. Bu tamamen yerel girişime kalmıştır ve bu sorunu Çinlilerin çözmesini beklemek saçmalaktır."⁴ Bu tarz düşünceler kıta genelinde, Rendeavour'ın Kongo'daki Kiswishi geliştirmesi gibi yeni şehirler inşa edilmesine verilen politik desteğe ilham vermiştir.

Afrika'nın Doğal Kaynakları, İç Talebin İlgisini Çekecek

Önümüzdeki on yıllık döneminde sonrasına bakıldığında çarpıcı olan, top-raktan çıkan kaynakları Afrika'nın kendisinin tüketecek olmasıdır. Halihazırda kıta genelinde 2.000 dolar olan kişi başına GSYİH ile, örneğin çelik talebi çok düşüktür.

Şekil 7.2: SAGP Dolar cinsinden kişi başına düşen GSYİH'ye göre çelik tüketimi (kg/kişi)

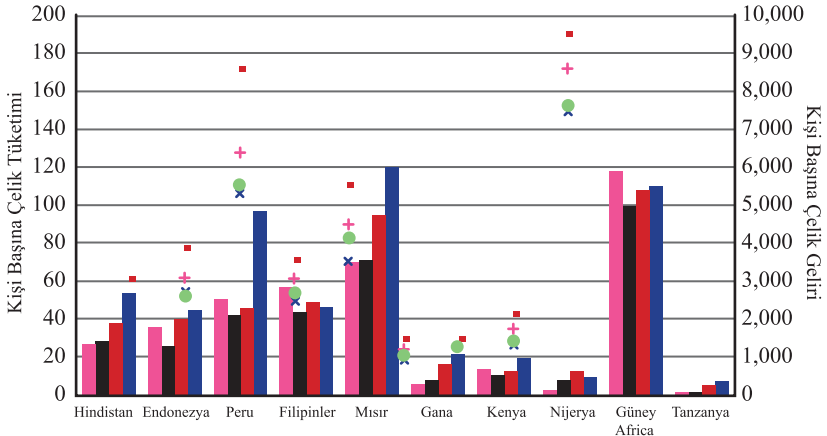
Kaynak: Dünya Çelik Birliği, Dünya Bankası, Renaissance Capital tahminleri

Bu grafiklerin gösterdiği, kişi başına 10.000 dolar GSYİH düzeyinde, kişi başına çelik tüketiminin 50-350 kg aralığında bir yerde olabileceğidir (Çin hariç). Fakat 15.000 dolar düzeyinde, aralık 200-400 kg ile daha dardır. Nijerya, Hindistan'ın kişi başına GSYİH seviyelerine ulaştığında, çelik tüketimi kişi başına 50 kg civarında olmalıdır. Güney Afrika'nın 9.500 dolarlık servet seviyesinde, kişi başına tüketim 50-350 kg. aralığında olabilir, fakat 15.000 dolar erişildiğinde, kişi başına 300 kg. daha makul olacaktır.

İç Talep Artacak

KİŞİ başına GSYİH artınca, talep de yükselecek. Afrika kıtasının iki ucundaki 5.000 dolar kişi başına GSYİH seviyesi olan Mısır ile 9.500 dolar seviyesindeki Güney Afrika'nın her ikisi de kişi başına 110-120 kg. arasında çelik kullanıyor iken Gana, Kenya, Nijerya ve Tanzanya 20 kg'dan az kullanıyor. Güney Afrika'nın düşük verileri, ülkenin yoğunlaşmış GSYİH'sını ve dünyada en uçta yer alan Gini katsayılarından (bir eşitsizlik ölçüsü) birine sahip olmasını yansıttırıyor olabilir. Bunun sonucu olarak, hiçbir halk o ortalamada olmadığı için, kişi başına ortalama GSYİH verisinin öngördüğü tüketim geçerli olmayabilir. SAA'nın geri kalanı için, Mısır, muhtemel trendler için daha iyi bir kılavuz olabilir: Genele bakıldığında Renaissance, kişi başına GSYİH verisi Hindistan'ın şimdiki 3.000 dolar seviyesine ulaştığında, kişi başına çelik talebinin Hindistan'ın düzeyini iki kattan fazlası kadar olacağını tahmin etmektedir.

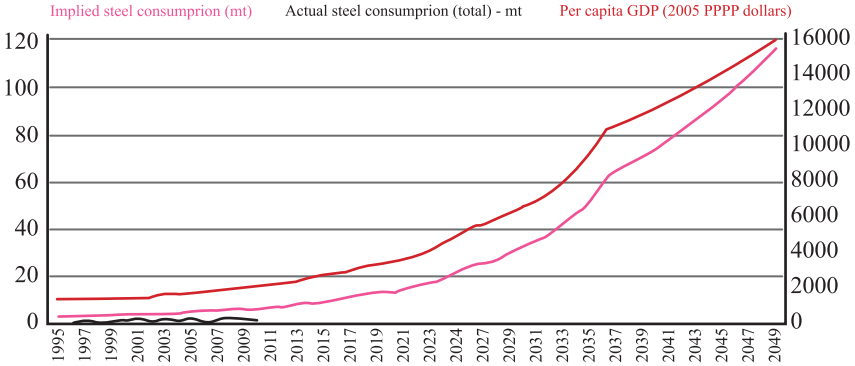
Şekil 7.3: Kişi başına GSYİH'ye göre çelik tüketimi (kg/kişi)

Kaynak: BM, Dünya Çelik Birliği, Renaissance Capital tahminleri

Arkadaki grafik, Nijerya'nın nasıl talep aralığının alt ucunda olduğunu gösteriyor. Öngörülen 6,5 milyon tona karşı, yıllık 1,6 milyon tonluk çelik talebi ile, kendi gelir düzeyindeki ortalama bir ülkenin normalde tüketeceği miktarın gerisinde bulunuyor. Öngörülen veriler bunun 2025 itibarıyla 25 milyon ton (Endonezya'nın bugünkü 11 milyon tonluk talebinin iki katından fazlası) ve 2040 itibarıyla 70 milyon ton (Hindistan'ın bugünkü 66 milyon tonluk talebinin üzerinde) olması gerektiğini söylüyor. Tüketim 2050 itibarıyla, ABD'nin 2010'daki 90 milyon tonluk talebinin üzerinde, 115 milyon ton olması gerekiyor, bu da Nijerya'yı 2010 sıralamasına göre Çin'in ardından en büyük ikinci tüketici yapar. Kişi başına 15.000 dolar civarındaki GSYİH ve yaklaşık 400 milyon nüfus varsayımıyla bu tutar mantıklı gelmektedir.

Şekil 7.4: Nijerya'da kişi başına GSYİH ve gerçek ve öngörülen çelik talebi (1995-2050)

Kaynak: BM, Dünya Çelik Birliği, Renaissance Capital tahminleri

Önümüzdeki on yıllık dönem, 1 milyarlık Çin'in (artık artış yavaşlıyor) ve sonra da Hindistan'ın (hala artıyor) kişi başına GSYİH sıralamasında yükselirken ihtiyaç duyacakları Afrika'nın mineral emtia ihracatının artmasına da sahne olacak. On yıllık dönem içinde, yeni demir cevheri projeleri mevcut demir cevheri üretimine yılda 500 milyon ton ekleyebilir.

Ama o gün geldiğinde Çin'i suçlamak, bugün suçlamaktan daha bile az mantıklı olacak. Afrika, BRIC ülkeleri ve diğer gelişmekte olan pazar yıldızları ile birlikte, bu metallerin daha fazla tüketicisi ve fiyat kabul eden değil fiyat belirleyen aktörü olacaktır.

Notlar

1. Dambisa Moyo, *Winner Takes All: China's Race for Resources and What It Means for the World* (New York: Penguin, 2012).
2. "West Africa Hosts Untapped Mineral Wealth," *Engineering and Mining journal*, Eylül 2010, <http://www.e-mj.com/index.php/features/530-west-africa-hosts-untapped-mineral-wealth.html>.
3. Paul Collier, *The Plundered Planet: Why We Must-and How We Can-Manage Nature for Global Prosperity* (Oxford: Oxford University Press, 2010).
4. Interview with Amanuel Gebremeskel, Temmuz 2012, New York.

Bölüm 8

Dünyanın En Büyük Demografik Kar Payı

Charles Robertson

Kenya'daki gençliğin başarısının gerçek anahtarı, zihinlerini çarpan etkisi yapabilecek, iyi fikirlere açmalarıdır. Sıfır kere sıfır her zaman sıfır olacaktır. Yoktan bir şey var edemezsiniz. Fikirlerimizi genişletmemiz gerek – iki kere iki dört, dört kere dört 16'dır, vs. Başarının gerçek sırrı budur!

– Manu Chandaria, Yönetim Kurulu Başkanı, Chandaria Group'

Şanghay'da ücretlerin % 13 artması, avro bölgesi borç krizi ile dünyadaki en yüksek doğum oranına sahip on ülkeden dokuzunun Afrika'da olması arasındaki bağlantı nedir?

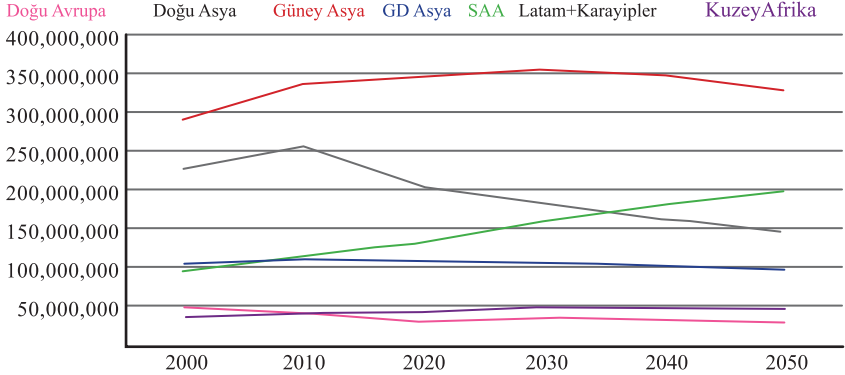
Yanıt: Nüfus Yapısı. Çinlilerin düşük ila orta ücretli teknoloji işlerini şimdiden fiyat nedeniyle kaybetmekte olduğunu görebiliyoruz. İşe aç genç insan zenginliğiyle Afrika önümüzdeki on yıllarda bu işleri kapmak için uygun bir konumda. Avrupa'da Batılı bütçeleri sakatlayan emeklilik krizi, yaşlı bir nüfus ile sürdürülemez sosyal harcamanın Çin'e neler yapabileceğine dair erken bir uyarıdır. Bunun aynı zamanda, yaşlanan Batılı nüfusların hali hazırda ABD ve Almanya'da sunulan % 1-2'lik getirilerden daha iyi kazanç elde etme arayışına girmesiyle, hızla büyüyen Afrika'ya sermaye akışının da kıvılcımı olması muhtemel. Dünyadaki en iyi demografik profile sahip olan Afrika, şimdiden özel emeklilik sağlama konusunda pek çok Asya veya Avrupa ülkelerinin önüne geçmiştir. Hatta, Renaissance'ın tahminlerine göre salt Sahraaltı Afrika emeklilik fonları 2020'ye kadar 264 milyar ABD Doları'ndan 622 milyar ABD Doları'na yükselecek ve 2050'ye gelindiğinde 3 trilyon ABD Dolarına ulaşacaktır.

Büyüme Faktörü Olarak Demografi

Ülkeler zenginleştğinde çocuk ölümü oranları düşer ve ortalama yaşam süresinde önemli artış olur. Birkaç kuşağı kapsayan süreçte insanlar buna, sahip ol-

dukları çocuk sayısını büyük oranda azaltarak karşılık verir. Ama bu ilk iki kuşak süresince bir nüfus patlaması olur. Bunun sonucu ekonomide daha yüksek talep, ancak ücretlerin düşük kalmasına katkıda bulunan artan işgücüdür. Geçtiğimiz yıllarda Çin'deki enflasyonun düşük olmasının ardındaki faktörlerden biri, yüksek genç işçi arzıdır. Çin'de % 10-25'lik ücret artışlarını körükleyen faktörlerden biri, genç insan arzının keskin bir düşüş içinde olmasıdır.

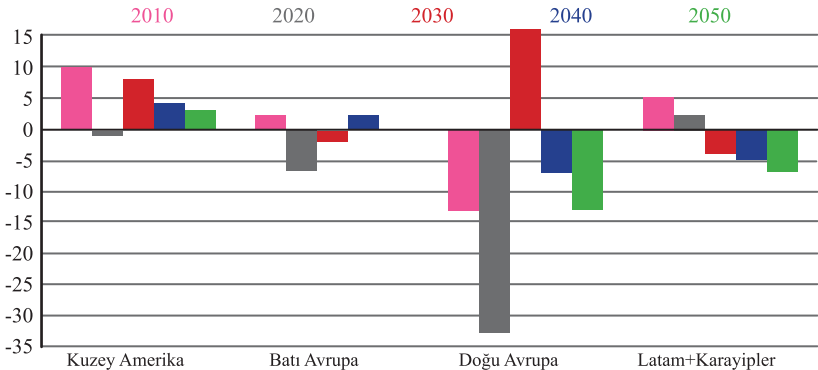
Şekil 8.1: Bölgelere göre 15-24 yaşındaki nüfus, 2000-50

Kaynak: BM

Batı, bu gerileme noktasının çok ötesindedir. 15-24 yaş arası insanların sayısının Kuzey Amerika'da 2010 ile 2020 arasında sabit kalması ve Batı Avrupa'da % 7 oranında düşmesi bekleniyor. Latin Amerika ile Karayipler önümüzdeki 30 yıl içinde gerilemeden önce yalnızca % 2'lik marjinal bir büyüme gösterecektir. Güneydoğu Asya da küçülmektedir.

Şekil 8.2: Her bölgede 15-24 yaşındaki nüfusun sayısında her on yılda gerçekleşen yüzde değişim

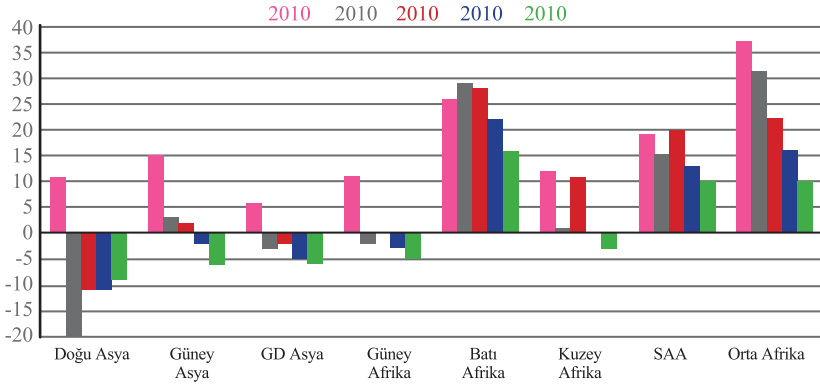

Kaynak: BM

Doğu Avrupa'nın 1995-2005 arasında potansiyel ebeveynlerin göçü ve Doğu Avrupa'da kalanlar arasındaki düşük doğum oranları nedeniyle, 2010-20 arasında 15-24 yaşındaki insan sayısında 42 milyondan 28 milyona %33'lük dramatik bir düşüş görmesi beklenmektedir.

En şok edici olanı da Çin'in 15-24 yaş arası nüfusunun 47 milyon (ABD Nüfus İdaresi'ne göre 67 milyon) azalması ve bu % 21'lik azalmanın Doğu Asya rakamlarının % 20 düşürmesi bekleniyor. Bu o kadar önemli ki, Asya'nın bütünü bu on yılda 15-24 yaşındaki kişilerde % 6'lık bir düşüş görülecektir. Genç Asyalı işgücü arzı gerilememedir.

Şekil 8.3: Her on yılda 15-24 yaşındaki nüfusun sayısında gerçekleşen yüzde değişim

Kaynak: BM

Önemli bir nüfus artışı yaşayacağı tahmin edilen tek kıta Afrika'dır - ve kuzey Afrika şimdi görece zengin olduğundan büyümenin büyük bölümü SAA'da olacaktır. Bu on yıl içinde 15-24 yaş arasındaki kitlesi % 15, 2030'a kadar % 20, 2040'a kadar % 13 ve 2050'ye kadar % 10 daha artacaktır. Tek başına Nijerya 2050'e gelindiğinde dünyanın dördüncü en kalabalık nüfuslu ülkesi olacak ve Afrika 20 en büyük ülkenin yedisine sahip olacaktır.

Daha Fazla İşçi, Daha Fazla Tüketim

Tekstil veya ihracat odaklı hizmetler gibi emek yoğun sektörler bakımından Afrika'nın yeni fabrikalar için konum olarak daha da cazip görüneceği açıktır. Çin cep telefonları bugün Angola'da üretilmiyor olsa da, Çinli giyim ve ayakkabı şirketleri Etiyopya'yı pahalı yurtiçi üretime bir alternatif olarak görmektedir. Bu endüstriler asgari ücretle çalışan taşra işçilerini köylerden kentlere çekecektir. Bu büyümekte olan sektörler yeni çalışanlarına daha yüksek ücret ödeyerek tüketimi bizzat artıracaktır.

Gerçekten de Amerikan Rüyası'nın ve diğer yerlerdeki çok sayıda başarılı ekonominin çarklarını yağlayan yukarı yönde hareketlilik Afrika'nın her yerinde mevcuttur. Buna Afrika Rüyası diyebiliriz. Nijeryalı beton sanayicisi Aliko Dangote, Sudan telekom girişimcisi ve hayırsever Mo İbrahim veya şimdi Google'ın Afrika politikası direktörü olan Kenyalı Ory Okolloh'un gibi sıfırdan zengin olma hikayeleri kesinlikle çoğunluğu temsil etmiyor. Bununla birlikte Avrupa'nın Rothschild ve Agnelli'leri veya Amerika'nın Carnegie ve Rockefeller'lerinin daha önceki bir dönemde köle gibi çalışan milyonlara esin kaynağı olduğu gibi, Afrika'nın en iyi bilinen başarı öyküleri de Afrika orta sınıfının genişlemesinin ardındaki itici güçlerdendir.

Gana'nın başkenti Akra'da, genç Ransford Aning popüler Champs Bar ve Restoranı'nın yerlerini temizleyerek geçimini sağlamaya çalışıyordu. Çok çalışıyor, işin nasıl işlediğini izliyordu ve önce servis personeline, ardından yönetime terfi etti. Bugün büyük bir tedarik şirketi olan Stellar Catering'de genel müdür olarak sağlam bir orta sınıf maaşı alıyor.

Kamerun'da önceden ulusal bale kumpanyasında dansçı olan Imane Ayissi, Batı Afrika'da popüler olan başarılı bir moda markası yarattı.

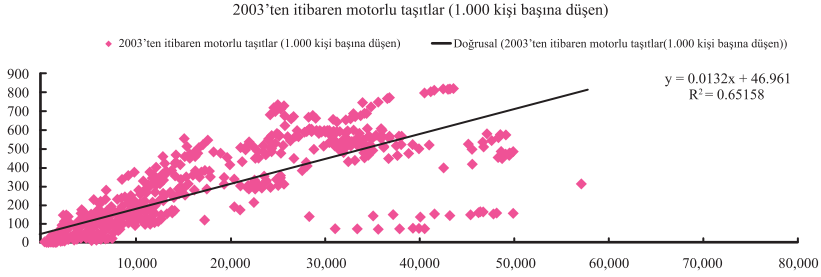
Ugandalı Gordon Wavamunno işe taksi şoförü olarak başladı, köyünün başkentle bağlantısını sağlamak için bir otobüs şirketi kurdu ve son kertede ülkenin ilk Mercedes franchise'ını işletme hakkını kazandı. Bugün Uganda'daki en zengin insanlardan.

Botswana'nın yüksek mahkemesindeki ilk kadın olan Unity Dow, ülkesinin tarihini değiştirmiş ve miras haklarını sadece erkeklere mahsus kılan geleneklere meydan okuyarak Afrikalı kadınların davasında ilerleme sağlamıştır.

Onların yolundan gitmek isteyen genç yetişkinlerin evlere ve bu evleri dolduracak eşyalara ihtiyacı var. Tüketim yükselecek ve tüketim malı satışları artacak. Bu şimdiden başladı. Nestle, Afrika'nın küresel satıştaki payının 2020'de ikiye katlanarak % 10'a varmasını bekliyor. 2011-12'de Diageo Group sermaye harcamasının tamamının kabaca % 30'u Afrika'da gerçekleşmiştir. Guinness'in Nijerya'da İrlanda'dan daha fazla satış yaptığını okuyoruz. Ama bizim büyüme rotamızın bize söylediği, bu talebin kısa zamanda daha yüksek katma değerli kalemlerde de bariz olacağıdır.

Çin 2010'da otomotiv sektörü için rüya pazar haline geldiyse - ki bu 1970'te gerçekdışı bir tahmin gibi görünmüş olabilir - demografik verilerle yükselen GSYİH'nın birleşimi, Afrika'nın iki kuşak içinde Çin'in şimdiki satışlarını yakalayacağı anlamına geliyor.

Şekil 8.4: Sabit 2005 doları cinsinden kişi başına GSYİH'ye göre motorlu taşıtlar stoku

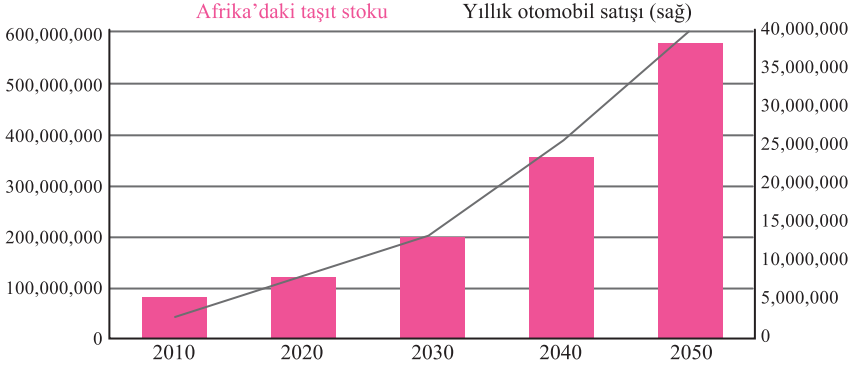

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri, Dünya Bankası

Yukarıdaki grafikten hareketle, bugün Afrika'daki taşıt stokunu tahmin edebilir ve 2050'ye uzanan makul öngörülerde bulunabiliriz. 20 yıllık araçların bozulup yenileriyle değiştirilmesiyle geçtiğimiz on yılın stok gereksinimlerinin % 5'inin her yıl yenilenmesi gerektiğini varsayıyoruz. Yeni stok ile yenilenen stoku birbirine eklersek Afrika otomobil satışlarının 2010'da yılda yaklaşık 3 milyondan 2020'de 8 milyona yükseldiğini görebiliriz. 2030'a gelindiğinde günümüzde ABD'deki 14 milyon araç satışı rakamına eşit olması beklenir. Satışlar 2030'ların ortalarında Çin'in şimdiki 20 milyonluk satışını geride bırakacak ve 2040'ta 25 milyona ulaşacaktır. Tahmin periyodumuzun bitiminde taşıt stokunun 575 milyon, yıllık satışların ise 40 milyon olmasını bekliyoruz.

Yani yakın vadede işlenmiş tarım sektörü, altyapı geliştirme ve tekstilde istihdam veya geniş-bant erişim sayesinde arka ofis BT işleri yaratılacak olup bunu izleyen yıl ve on yıllarda daha yüksek katma değerli sektörlere giderek artan bir kayma olacaktır. Yerel otomobil sektörü yerel çelik sektörüne gerek duyacaktır. Hizmet sektörü genişlemeyi sürdürecektir.

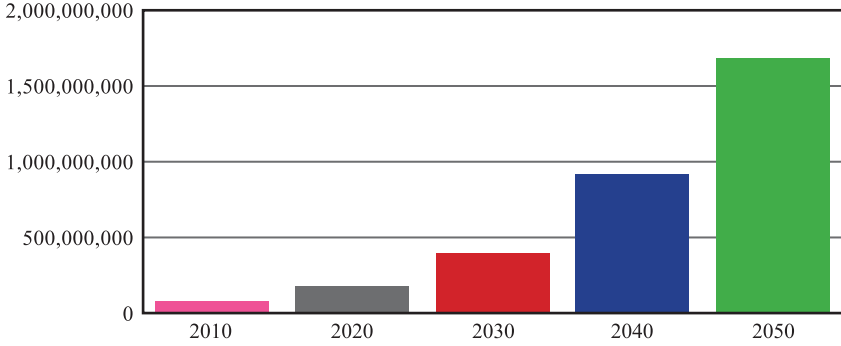
Şekil 8.5: Afrika'daki taşıt stoku ve yıllık satış

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri

Yarının gençliği sadece çok daha fazla otomobil kullanmakla kalmayacak. Aynı zamanda ideal koşullarda sevdikleriyle, ama giderek artan oranda 2,2 adet çocuklarıyla uçacaklar da. Daha şimdiden ilk 20 havalimanındaki havayolu yolcusu sayıları 100 milyonu aşmıştır (bu sayılarda Güney Afrika ve Mısır baskındır). Renaissance'ın kişi başına düşen GSYİH'ya göre havayolu yolcusu tahminlerine göre, Afrika'daki yolcu sayısı 2010'da 85 milyon olacaktır. Ancak artan gelir, bunun her on yılda ikiye katlanarak 2020'de neredeyse 200 milyona, 2030'da 400 milyona, 2040'ta 900 milyona ve 2050'de 1,7 milyara ulaşacağı anlamına gelir. Ümit edilir ki bu Lagos ve Nairobi'deki havayolu geliştiricileri tarafından fark edilip Ruanda'nın yeni bir başkent havalimanı geliştirme planlarına haklı bir gerekçe sağlayacaktır. Bu, Easyjet'in (Avrupalı düşük maliyetli bir havayolu) kurucusu Stelios Haji-Ioannou'nun tamamen bilincinde olduğu bir trenddir. Bir sonraki projesi Kenya, Tanzanya, Gana ve Angola'da Fastjet'i kurmaktır.

Şekil 8.6: Afrika'daki havayolu yolcusu sayıları, 2010-50

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri

Diğer projeler hakkında elimizde çok daha az kapsamlı veya güvenilir veri var. Hindistan, Mısır ve diğer birkaç ülkeye ait verilere dayanarak televizyon stokunun Afrika'nın kişi başına GSYİH düzeyinde yaklaşık 1.000 kişi başına 260 adet civarında olabileceğini tahmin edebilir ve bunun 2030'da 308'e ve 2050'de 454'e yükseleceğini varsayabiliriz. Geçtiğimiz on yılın stokunun yalnızca dörtte birinin yenileneceğini varsayarsak, bu televizyon satışlarının 2020'de yılda 15 milyondan 2040'ta yılda 33 milyona ve 2050'de yılda 46 milyona yükseleceği anlamına gelir - gerçi bu yıla gelindiğinde televizyon yerine holografik projektör terimi kullanılıyor olabilir.

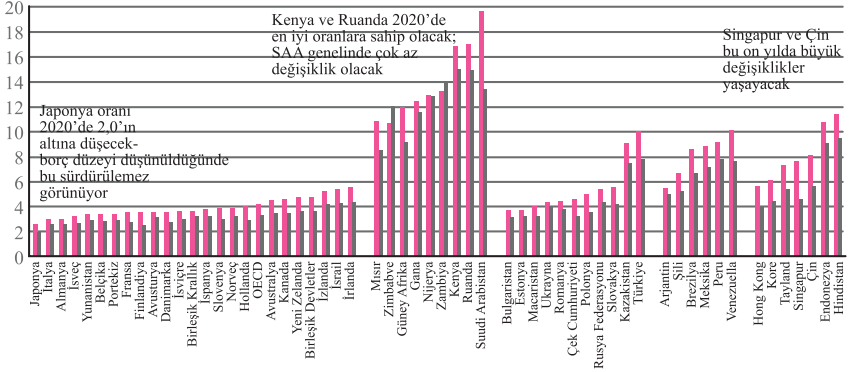
İki kaynaktan alınan verilerden hareketle PC satışları büyük oranda yükselecek 2020'de beklenen 4 milyondan 2030'da 11-12 milyona, 2040'ta 30-40 milyona ve 2050'de 57-87 milyona çıkacaktır. Mikrodalga fırın satışları 2020'de 6 milyondan 2030'da 11 milyona, 2040'ta 21 milyona ve 2050'de 35 milyona yükselecektir. Bulaşık makinesi satışları 2030'da 1 milyon satıştan sonra 2040'ta 6 milyona çıkacak ve 2050'de 15 milyona ulaşacaktır. Buzdolabı satışlarının ise 2020'de 3 milyondan 2030'da 5milyona, 2040'da 9 milyona ve 2050'de 14 milyona çıkması beklenmektedir.

Bu tüketim patlaması, daha iyi eğitim ve sağlık hizmetine fon sağlamak için yapılması muhtemel vergi artışına rağmen gelecektir. Yetkililer bunu sınırlandırmak için başka herhangi bir şey yapmak istiyorsa Renaissance, yüzyılın ileriki dönemlerinde Afrika'nın demografik etkisinden kaçınabilmesi için ücretlerin daha büyük bir payının özel emeklilik fonlarına yatırılmasının teşvik edilmesini tavsiye eder.

Bağımlılık Oranları Neden Önemlidir

Çalışma yaşındaki yetişkinlerin emeklilik yaşındaki yetişkinlere oranına baktığımızda, Avrupa'nın karşı karşıya olduğu güçlükler, çevre ekonomilerinin avro bölgesinde kalma yetisine dair sorularla sınırlı görünmemektedir. Asıl mesele kaç sayıda yetişkinin giderek artan sayıda emekliyi destekleyebileceğidir. Problem, 2010'da 65 ve üstü yaştaki kişi başına 2,6 çalışma yaşındaki yetişkinin bulunduğu, ancak BM tahminlerine göre bunun 2020'de 1,9'a düşeceği Japonya'da akut hale gelmiş görünmektedir. Çalışanların emeklilere oranının bu on yılda sekizden beşe gerileyerek ekonomik büyümedeki yavaşlamayı işaret edeceği Çin'de dahi sorun büyümektedir.

Şekil 8.7: 2010 ve 2020'de emekli (yaş 65+) başına 20-64 yaşındaki kişilerin oranı

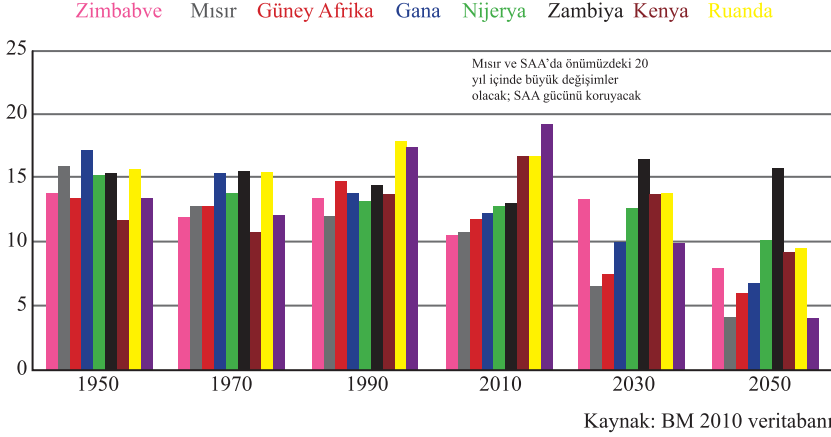

Kaynak: BM 2008 ve 2010 veritabanı

Demografik bağımlılığa geldiğinde, tek bir kıta farklı konumdadır ve bu kıta Afrika'dır. Mısır ve Güney Afrika gibi daha zengin ülkeler 2020'de Hindistan'dakine benzer bağımlılık oranlarına sahip olacakken geri kalanının çoğunda demografik profil çok daha iyi olacaktır.

Afrika'nın 2030'da emekli başına 10-15 ve 2050'de 10 civarında çalışma çağındaki insan ile önümüzdeki on yıllar boyunca mükemmel bir demografik profili koruması, Afrika uzmanlarını şaşırtmayacaktır. Mısır ve Güney Afrika'da dahi 2050'de emekli başına beş civarında işçi olacaktır. Yine de düşük emekli oranıyla dahi, Afrika emeklilik fonu varlıklarının şimdiden gelişmekte olan pazarlar arasındaki en yüksek varlıklardan olduğunu görmek şaşırtıcıdır.

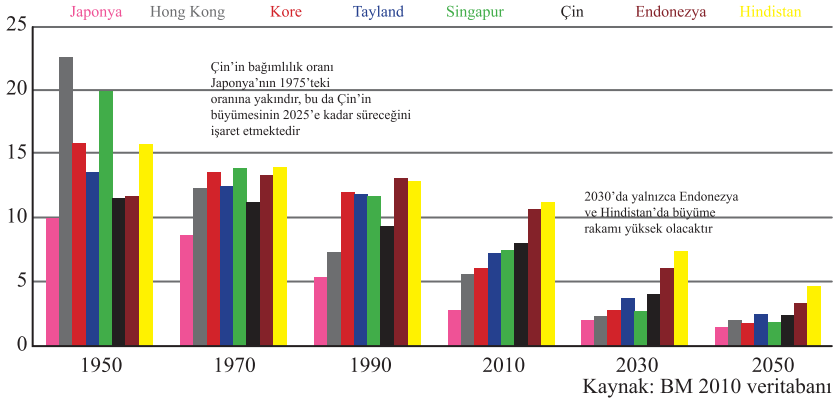
Şekil 8.8: Afrika'da emekli (yaş 65+) başına 20-64 yaşındakilerin sayısı

Afrika'nın önümüzdeki yıllarda yaşayacağını yakın geçmişte yaşayan bölge elbette Asya'dır. 1990 gibi yakın bir tarihte, Güney Kore'den Endonezya'ya kadar emekli başına 10'u aşkın çalışma yaşındaki insan vardı. 2010'da bu rakam Asya'nın favori emtia pazarı olan Endonezya'da halen 10'un üzerinde, ancak Çin'de sadece 7,9'du. 2030'a gelindiğinde Çin için geçerli olan rakam 3,8'e - Japonya için 2000'de geçerli olan rakama - gerilemiş olacaktır.

Çin'in günümüzdeki demografik profili Japonya'nın 1975'te olduğu gibidir, bu da bir kez daha Renaissance'in Çin'in karşı karşıya olduğu kriz (her zaman mümkün olan) tehdidinin en büyük olasılıkla 2025 civarında gerçekleşeceği görüşünü desteklemektedir. 2030'a gelindiğinde Hong Kong ve Güney Kore'de İtalya'nın 2010 yılındaki nüfus yapısından daha kötü bir demografik profil hakim olabilir - ancak Hong Kong bugün GSYİH'sının %35'ine (İtalya'daki %5'e karşılık) tekabül eden emeklilik fonu varlıklarına sahipken Güney Kore emeklilik harcaması son derece düşüktür ve siyaset güdülen politikayı değiştirmediği sürece demografik profili katlanılabılır olabilir. Doğu Asya'nın güçlü GSYİH büyümesi solmakta olan bir hikayedir.

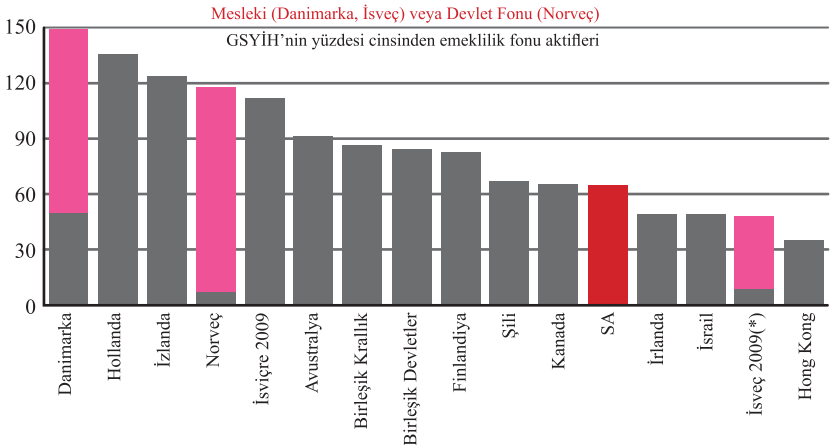
Şekil 8.9: Asya'da emekli (yaş 65+) başına 20-64 yaşındakilerin sayısı

Afrika'nın Şaşırtıcı Emeklilik Serveti

Emeklilik fonları, dünyadaki - kuzey Avrupa ve Anglo-Sakson ülkelerde, Şili, Güney Afrika ve İsrail'de - en güvenli kredilerin bazılarının içinde büyük paya sahiptir. Bağlantı tesadüfi değildir. Yurtiçi emeklilik fonları genellikle devlet borçlarını kendi rızalarıyla satın alır ve işler zora girdiğinde baskı sonucu devlet borçlarını satın almaları sağlanabilir. Özel emeklilik fonları, devletlerin uzun vadeli yükümlülüklerini azaltır ve büyüme için itici güç oluşturabilecek bol miktarda finansman sağlar.

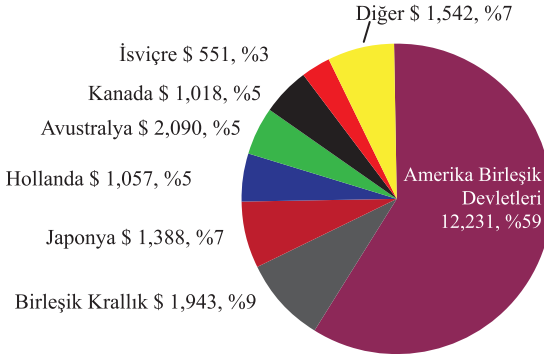
Şekil 8.10: 2010 itibarıyla GSYİH'nin yüzdesi cinsinden emeklilik fonu aktifleri

Kaynak: Danimarka ile Norveç için ilan edilen özel rakamlar dahil OECD

Bu fonların büyüklüğü önemlidir. ABD’de 2010’da emeklilik fonları GSYİH’nın % 84’ü veya 12 trilyon ABD Dolarıydı, bu da federal hükümetin borçlarının tamamına eşitti. Renaissance, bu paranın daha büyük bir kısmının gelişmekte olan pazara varlık sınıfı olarak girmesini beklemektedir, ama bizim diğerlerinden farklı olduğumuz nokta, zaman ufkunun emeklilik fonları lehine çalıştığı Afrika’da daha önemli uzun vadeli fırsatlar görmemizdir.

Şekil 8.11: Küresel emeklilik fonu aktifleri, 2010’da (Japonya 2009) milyar ABD Doları ve küresel emeklilik fonu aktiflerinin yüzdesi olarak ülke toplamları

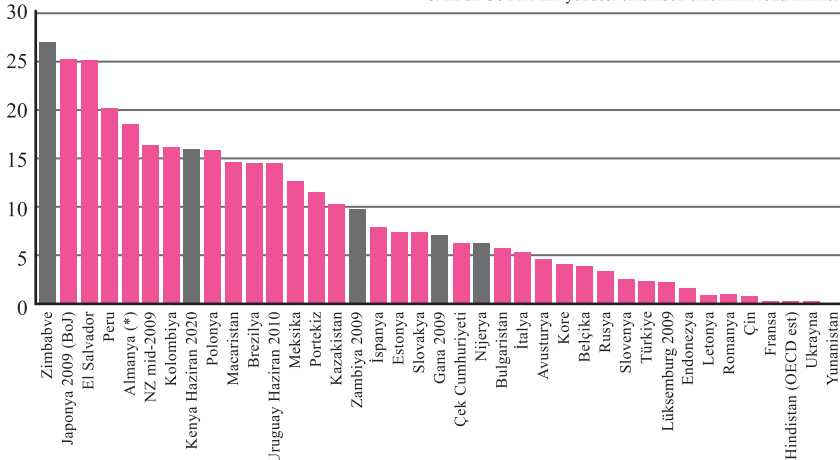

Kaynak: OECD

Şekil 8.12: Aksi belirtilmedikçe 2010’da GSYİH’nin yüzdesi cinsinden emeklilik fonu aktifleri

GSYİH’nin yüzdesi cinsinden emeklilik fonu aktifleri

SAA’da GSYİH’nin yüzdesi cinsinden emeklilik fonu aktifleri

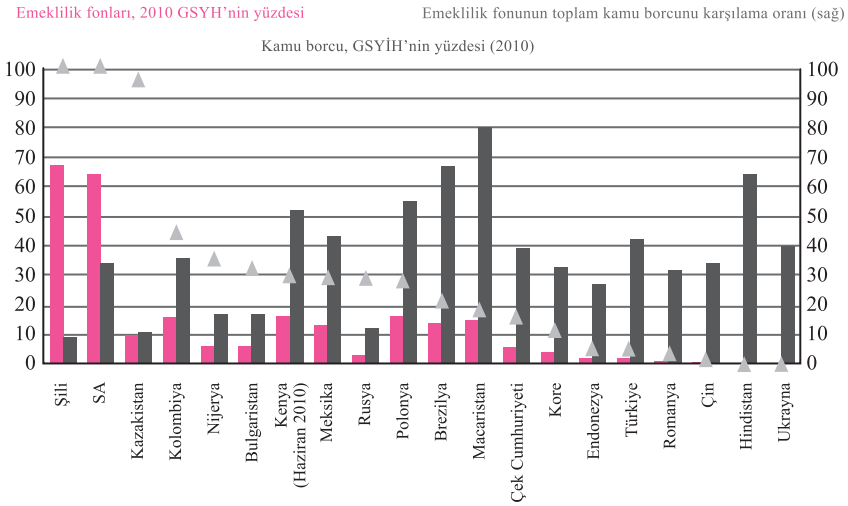

Kaynak: OECD, Renaissance Capital tahminleri

Dünyanın geri kalanının Afrika'ya göre ne durumda olduğunu not düşmek eğitici olur. Zimbabwe'nin gelecekteki emeklilik ihtiyaçları için Japonya'dan daha hazırlıklı olduğunu kim düşünürdü? Evet, uzaktan, uzun vadede emeklilik sağlamak konusunda Zimbabwe yetkililerine güvenmenin akıllıca olmadığını savunanların seslendiğini duyabiliyoruz, işte bu yüzden özel emeklilik sağlanması önemlidir. Ancak BM verileri, Japonya'nın gelecekteki kamusal emeklilik tedariki konusunda da kuşkucu olmamız gerektiğini düşündürüyor. Şaşırtıcı olan diğer hususlar, Kenya'nın emeklilik fonlarının Brezilya ve Polonya'ndankinden görece büyük olması ve Nijerya'nın gelecek için Avusturya, İtalya veya Belçika'dan daha iyi emeklilik tedarikine sahip olmasıdır.

Afrika emeklilik fonlarının büyüklüğü sadece diğer pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan pazarlara göreceli olarak değil, aynı zamanda satın alabilecekleri finansal piyasa varlıklarının ölçüyle kıyaslandığında da etkileyicidir.

Şekil 8.13: GSYİH'nin yüzdesi ve toplam brüt kamu borcunun (IMF) GSYİH yüzde cinsinden oranı olarak emeklilik fonu aktiferi (sağ, %100'de sınırlanmıştır)

Kaynak: OECD, ulusal kaynaklar, IMF

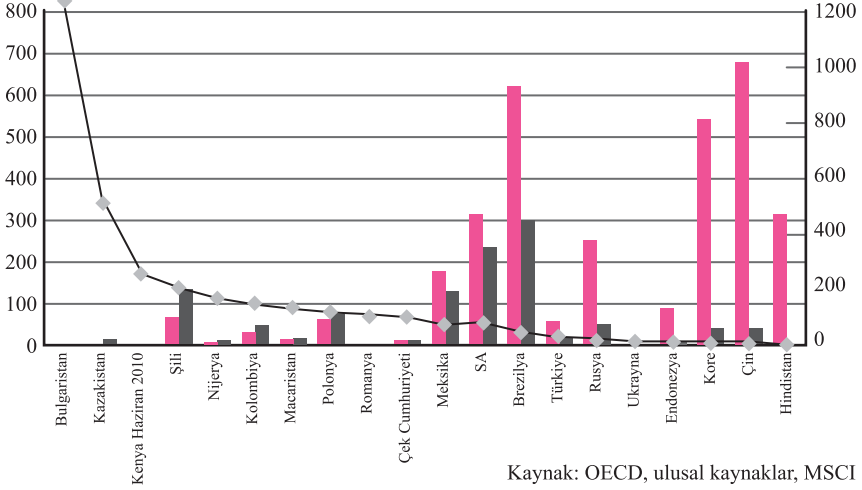
Nijerya, Kenya ve Meksika için emeklilik fonları tüm kamu borçlarının % 30'unu temsil etmektedir ve bu fonlar ilgili yerel borç piyasalarında çok önemli birer oyuncudur. Güney Afrika emeklilik fonları, ülkelerinin kamu borcu pazarının tamamını satın alabilir.

Gelişmekte olan pazarlardaki bazı emeklilik fonları o kadar büyüktür ki, hisse senedi piyasası değerlerinin temsilini aşağıdaki grafikte %300'le sınırlamak

zorunda kaldık. Hem Nijerya, hem de Kenya'da emeklilik fonları ülkelerinin hisse senedi piyasalarını topyekün satın alabilirken Güney Afrika'da piyasanın % 75'ini satın alabilir.

Şekil 8.14: 2010'daki emeklilik fonu aktifleri (milyar dolar, sağ) ve Aralık 2010'da borsada işlem gören hisselerin piyasa değeri (milyar dolar, sağ) ve öncekinin sonrakini karşılama oranı (sol)

Hisse senedi piyasa değeri (borsada işlem gören) Aralık 2010 Emeklilik fonu aktifleri (milyar ABD doları)
2010'da emeklilik fonunun hisse senedi piyasa değerini kapsama oranı (%)

Kaynak: OECD, ulusal kaynaklar, MSCI

Kenya ve Nijerya emeklilik fonları pazarlarının tamamını satın aldıktan sonra sabit gelire yatırım yapabilecek nakit oluşturabilir. Bunun esas anlamı, yerel borçtaki kazanımların cazip olmayan seviyelere düşmesi veya düzenleyicilerin emeklilik fonlarını paralarını hisse senetlerine yeniden yönlendirmeye teşvik etmesi durumunda, var olan Kenya ve Nijerya emeklilik fonlarından son derece önemli bir teklif gelmesi olasılığıdır. Buna ek olarak, bunun işaret ettiği yerel hisse senedi desteği, piyasaların daha istikrarlı, açık pozisyon almanın daha zor ve küçük emeklilik varlıklarının yerel hisse senetlerini küresel yatırımcıların halletiruhyesindeki değişimlere çok bağımlı kıldığı Rusya'dan ziyade Güney

Afrika ve Avustralya'da gördüklerimize benzer olması anlamına gelebilir. Ancak Nijerya ve Kenya'dan yapılan açıklamalar, yetkililerin ülkelerinin fonlarının uzun vadeli altyapı projelerini desteklemesini tercih ettiklerini, örneğin Kenya'da devlet tarafından açılan 20 veya 30 yıl vadeli altyapı bonolarını satın almalarını ve Nijerya'da gelecekte potansiyel olarak buna benzer bir şey yapmalarını tercih ettiğini göstermektedir. Nijerya'nın 2012 ortasındaki 18 milyar ABD Dolarlık emek-

lilik fonu varlıkları ile Kenya'nın 2010'daki 5 milyar ABD Dolarlık emeklilik fonları çok miktarda yolun inşasına finansman sağlayabilir. Ancak, uzun vadede en önemlisi, bu emeklilik fonları için iyi bir gerçek gelirin garantilenmesidir.

Yerel emeklilik fonları kendi yerel piyasalarında şaşırtıcı bir öneme sahip olmakla kalmaz - Nijerya'nın fonları Rusya veya Türkiye'ninkinin kabaca iki katıdır - aynı zamanda GSYİH'dan daha hızlı büyümektedir (bunun Afrika'daki tek istisnası, GSYİH'daki yukarı yönde revizyonlar ve para biriminin zayıflamasını düşüğe katkı yapmış olabileceği Gana'dır).

Şekil 8.15: GSYİH yüzdesi cinsinden emeklilik fonu aktifleri

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Çek C.	2.3	2.7	3.1	3.5	4.1	4.5	4.7	5.2	6.0	6.3
Macaristan	3.9	4.5	5.2	6.8	8.5	9.7	10.9	9.6	13.1	14.6
Polonya	2.4	3.8	5.3	6.8	8.7	11.1	12.2	11.0	13.5	15.8
Türkiye	-	-	-	0.4	0.7	0.7	1.2	1.5	2.3	2.3
Meksika	4.3	5.2	5.8	6.3	10.0	11.5	11.5	10.2	7.3	12.6
Gana	-	-	-	11.0	9.6	6.4	7.1	7.2	5.4	na
Şili	-	55.1	58.2	59.1	59.4	61.0	64.4	52.8	65.1	67.0
Güney Afrika	55.6	53.8	52.3	57.5	62.4	64.1	66.5	58.5	61.8	64.0
Rusya	-	-	-	-	2.1	2.7	2.8	1.7	3.1	3.5
Kazakistan	-	-	-	7.7	8.6	8.7	9.4	8.6	10.8	10.3
Nijerya	-	-	-	-	-	-	3.9	4.5	6.1	6.9
Kenya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15.9

Kaynak: OECD, IMF, Nijerya Emeklilik Komisyonu, Renaissance Capital tahminleri

Daha uzun vadede, SAA emeklilik fonlarının daha da önemli olmasını beklememiz gerekir. Avrupa'dan gelen uyarı ideal durumda hükümetleri yılda GSYİH'larının % 1'ini özel emekliliğe kaydırmaya teşvik ederd. Latin Amerika ve Orta Avrupa 2001-10 arasında benzer bir kaymayı başarmaktaydı (bkz. yukarıdaki tablo). Aynı zamanda emeklilik fonlarının reel anlamda yıllık büyümenin % 5'ini yönetebileceğini varsayıyoruz. Birlikte ele alındığında ve 2010'da altı SAA ülkesi için emeklilik fonu olarak sadece 260 milyar civarında ABD Dolarıyla (büyük bölümü Güney Afrika'da olan) başladığı düşünüldüğünde, bunun anlamı SAA emeklilik fonlarının 2020'de 622 milyar ABD Dolarına çıkacağı ve 2050'de 7,3 milyar ABD Dolarına yükseleceğidir.

Dev Büyümeye Erişmek Zor Değil

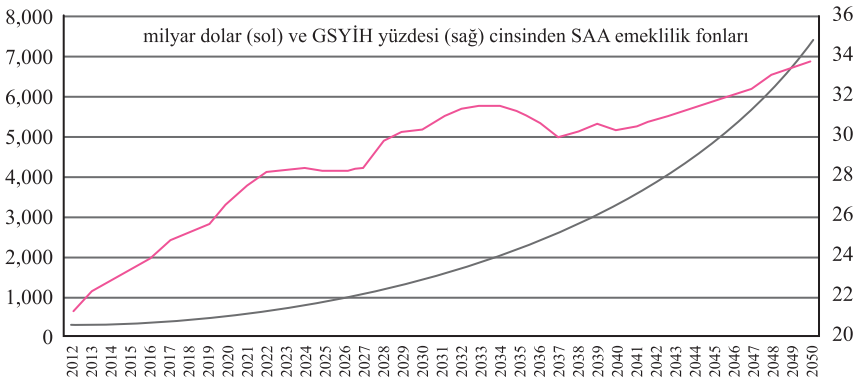
Bu on yılın sonuna kadar sadece SAA fonlarının 300 milyar doların üzerindeki bir meblağ için bir yuva bulması gerekeceği savı kulağa etkileyici geliyor,

ama sadece SAA'da GSYİH'nın % 21'den % 26'ya çıkmasına karşılık gelen bir artış anlamına geliyor. 2050'deki 7 trilyon ABD Doları tahmini dahi GSYİH'nın % 34'üne karşılık geliyor. Bu SAA'yı Asya'dan daha güçlü ancak Anglo Sakson ülkeleri veya İskandinavya kadar güçlü olmayan bir konuma getirir. Buradaki mesaj, devletlerin emeklilik fonu yöneticilerini % 5'in üzerinde reel getiri elde etmeye (hızlı büyüyen ekonomilerde bu zor değildir) zorlarken nüfuslarının yılda GSYİH'larının % 1'inden fazlasını emeklilik fonlarına yatırması için teşvik sağlaması gerektiğidir.

Kuzey Afrika'ya da işe katarsak ve emeklilik fonu büyüklüğü için aynı başlangıç noktasını (yani Kuzey Afrika için sıfır) varsayarsak, Afrika emeklilik fonu aktifleri 2050'de 10 trilyon ABD Doları, ama hala ABD emeklilik fonlarının bugünkü büyüklüğünden az olurdu. Yine de tahminlerimizin işaret ettiği, önümüzdeki birkaç on yılda büyümeye itici güç teşkil edecek olanların geleceğinin garantilenmesine önemli bir katkı yapacak, 2050'de 10 trilyon dolar olacak bir Afrika emeklilik havuzu sağlamak için bugünden planlama yapılabileceğidir. Afrika'nın elverişli nüfus yapısına rağmen, yine de 2050'de 167 milyon olacak (2010'da 40 milyon iken) ve 2100'de 672 milyona yükselecek emekli nüfusunun desteklenmesinin gereği sürecektir.

Bu tür toplamlar Afrika için güney Avrupa'dan Asya'ya diğer ülkelerin sahip olmadığı bir finansman seçeneği sağlayacaktır. Bu sermaye maliyetini düşürecek ve büyümeyi körükleyecektir. En önemlisi, Afrika'nın burada önemli bir değişiklik yapmasını değil, zaten yapılmakta olanı daha çok yapmasını bekliyoruz.

Şekil 8.16: SAA emeklilik fonları, milyar dolar ve GSYİH yüzdesi cinsinden

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri

Demografi Kaderdir

Demografik eğilimler güney Avrupa'nın neden 1950 ve 60'larda büyüme patlaması yaşadığını ve Çin'in 1990 ve 2000'lerde neden bir başarı öyküsü olduğunu açıklamaya yardımcı olur. Demografik anlamda bir kuşağın en iyi kısmı halen Hindistan ve Endonezya'nın önünde, ama geleceğin sonraki 40 yıl süreyle parlak olduğu yer Afrika. Çalışma çağındaki nüfus 2010'da 574 milyondan 2050'de 1,4 milyara neredeyse bir milyarlık bir artış gösterecek ve 12. bölümde ana hatlarıyla ifade ettiğimiz kentleşme eğilimini destekleyecek. Asya olgunlaşır ve Çin yaşlanırken Afrika'nın yükselişini göreceğiz.

Nüfus yapısının tüketim üzerindeki etkisi de dramatik olacak. Bugün yılda 3 milyon otomobil satılırken Afrika'nın 2030 yılında, ABD'nin bugün satın aldığı 14 milyondan daha fazla otomobil satın aldığını görmeyi bekliyoruz. 20 yıl içinde otomobil üretiminde iyi tesis edilmiş Afrika markaları olması muhtemel. Tüketim malları tüketiminde yaklaşan patlama giderek artan oranda Afrika'nın genç yetişkinlerini istihdam eden fabrikalardan tedarik edilecek.

Bu büyüme için bir finansman kaynağı, daha şimdiden pek çoklarının anladığından çok daha önemli olan emeklilik fonlarıdır. Güney Afrika emeklilik fonlarının büyüklüğü (GSYİH'nın yüzdesi cinsinden) Şili'ye rakiptir ve SAA ülkelerinde Asya'nın büyük bölümünden çok daha iyi finansman ve çok daha iyi demografik profiller mevcuttur. Renaissance, SAA emeklilik fonlarının bugünkü 260 milyar dolarlık düzeyden 2050'de 7 trilyon dolara ve aynı tarihte kıtanın tamamında 10 trilyon dolara yükseleceğini öngörmektedir.

Afrika'nın demografik görünümü, Afrika siyasetinin görece öngörülebilir olduğu anlamına gelir. Kuzey yarıkürede siyasi arenada kuşak çatışması olmasını beklemeliyiz. Politika çalışma çağındaki borca batmış yetişkinlerin enflasyon yanlısı tercihleri ile birikim ve yatırımlarında belirlilik arayışlarıyla yaşlıların deflasyon yanlısı tercihleri arasında bir çekişme olacaktır. Henüz bunun birkaç on yıllık bir süreçte nasıl gelişeceğini görmedik. Ancak gelişmekte olan pazarlarda ve özellikle Afrika'da, politikaya yön veren sınıf meselesi gibi daha tanıdık bir siyasi bölgede olacağız. Yükselen orta sınıf siyasi yükümlülük, duyarlı bir hükümet ve muhtemelen daha fazla eğitim ve sağlık harcaması talep edecektir. Büyüme rotasındaki yükselişin Avrupa ve Doğu Asya'dakinden sonra gerçekleşmesi Afrika'nın talih olabilir. Afrika'nın siyasi liderleri ve en iyi teknokratları hem sosyal refah devleti harcamasının hem de 20. yüzyılın tasarruf kararlarının 21. yüzyılda kuzey yarıküre üzerindeki etkisini görebilecektir. Afrika aynı hata-

ları yapmaktan kaçınmak için güçlü bir konumda olacaktır - bugünden emeklilik birikimini vurgulayarak ve uzun vadede yerine getirilemeyebilecek açık uçlu harcama taahhütlerinden kaçınarak. Dengeyi kurmak hiçbir zaman kolay olmayacaktır, ama Afrika'da diğer her yerden kolay olabilir.

Notlar

1. “Manu Chandaria: Excellence - Made in Kenya,” (“Mükemmellik – Üretim Yeri Kenya”) GenerationKenya (blog), 15 Mayıs 2008, <http://generationkenya.co.ke/manu-chandaria-excellence-%E2%80%93-made-in-kenya/>.

Bölüm 9

Afrika Bankacılığı: Devrim Şimdi Gerçekleşiyor

Nothando Ndebele

Afrika, bankacılığın Silikon Vadisi'dir. Bankacılığın geleceği burada tanımlanıyor. Dünyada ana akım olacak yeni modeller burada tasarlanıyor. [Afrika bankacılığı] dünyayı değiştirecek.

- Carol Realini, ABD merkezli çevrimiçi bankacılık şirketi Obopay CEO'su¹

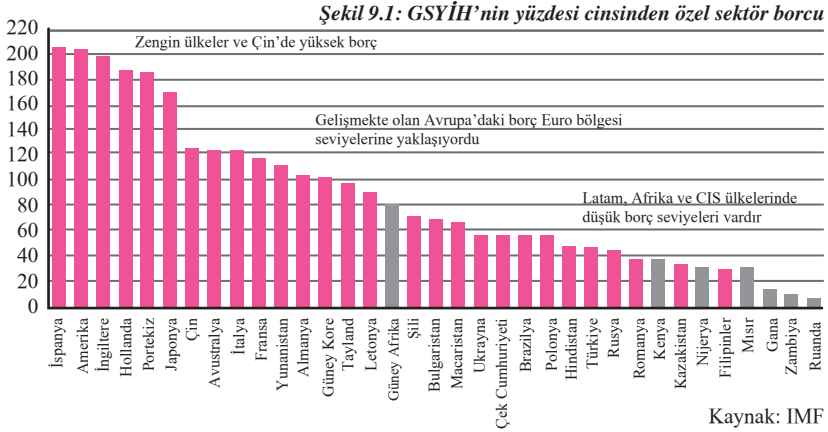
Bankaların döner kapıları ve güvenlik görevlileri var. Tüketiciler onların yalnızca zenginler için olduğunu sanıyor.

- Gavin Krugel, mobil finans hizmetleri alanındaki öncülerden olan Güney Afrika'lı Fundamo'nun müşteri stratejisi direktörü²

AFRİKA, şimdiye dek bankacılık hizmeti almayanların kıtası oldu, ama bu durum gözümüzün önünde değişiyor. Yeni teknoloji, bankacılık hizmetlerini milyonlara ulaştırıyor - Batı'daki pek çok kişinin hiç görmediği kadar ucuz, basit ve çabuk şekilde. 19. yüzyılda ABD'de, bankacılık tarım devrimini bir asır ve sanayi devrimi on yıllarca geriden takip etmişken, Afrika'da bankacılık, bu diğer sektörlerdeki büyümenin kilit katalizörü haline geliyor. Krediyeye erişim, Kenyalı çiftçilerin sonraki sezon gelmeden önce borçlanmasına olanak verip, değişken hava koşullarından kaynaklanan dalgalanmaları düzeltmeye yardım olurken, mobil bankacılık da bu çiftçilerin banka şubelerine meşakkatli ve masraflı yolculuklar yapmadan parayı kolayca hareket ettirmelerini sağlıyor. Teknoloji ile girişimciliğin bu dinamik kaynaşması, geleneksel bankacılıktaki devrimin büyüyen bir Afrikalı orta sınıf ve borçlanmaya başlayan daha güvenli şirketler kesimi oluşturacağına delalet ediyor. Özel kesim borcunda genişleme için bol miktarda alan olduğuna inanıyoruz.

Daha önce, gelişmiş pazarlardaki kredi krizini, şu sıralarda Afrika çapında imrenilecek düzeyde olan kamu finansmanı oranları ile karşılaştırmıştık. Özel kesim borcu üzerine odaklanmadık. Başkan Eisenhower ve Kennedy idaresinde 20. yüz-

yılın ortasında ve daha sonra Reagan ve Clinton dönemlerinde ABD’de tank olduğumuz gibi, gelişmiş pazarlara gönenç gelmesine yardım eden, genellikle özel kesim borcundaki artış olmuştur. Ancak hane halkı ve şirketler kesimi borçlarının ABD, BK ve çevre Avrupası’nda GSYİH’nın % 200’üne ulaştığı son on yıllık dönemdeki aşırı artış (Japonya’da da 1990’da görülmüştü) bu ülkeler tarafından devlet borcu için şimdi paylaşılan endişelerin temel nedenlerinden biri oldu.

Buna karşın Afrika, dünyada finansal hizmetlere erişimi en az olan kıta. Hane halkı ve şirketler kesimi borcu genellikle % 20 ila % 50 civarında bulunuyor, oysa bu oran gelişmiş pazarlarda GSYİH’nın % 100’ünü kolaylıkla aşıyor. Sahraaltı Afrika’nın özel kesim borcunun kıta çapında GSYİH’nın % 35’i oranında olduğunu varsayarsak, GSYİH 1,4 trilyon dolardan 22 trilyon dolara çıkarken, 2012’deki 500 milyar dolar düzeyinden 2050 itibarıyla 7,6 trilyon dolara yükselmesi gerekir. Ancak borç GSYİH’nın payı olarak Almanya’da veya ona göre önemli oranda yoksul olan Tayland’da görülen % 100’lük mütevazı düzeye dahi çıksa, bunun kıta genelindeki banka kredileri için olası sonuçları çok daha büyük olacaktır. Banka kredileri stoku 2050 itibarıyla - 2012 dolar kuruna göre - 22 trilyon dolara ulaşacak. Banka aktiflerindeki 44 katlık bu artış, arada başa çıkılması gereken hızlı büyüme ve iflaslar olsa da, gözle görülür bir büyüme öyküsünü anlatıyor. Gerçekten, bu çöküşlerin olacağından o kadar eminiz ki onları uzun dönem tahminlerimize kattık (2028’e dikkat edin, çok zor bir yıl olacak!).

Bu durumun varlık fiyatlarında önemli bir artışı desteklemesi gerekir. Örneğin konut ve araziler, yalnızca nakit para karşılığı satın alınabildiğinde oldukça ucuz olma eğilimindedir. Bugün Kenya’da 20.000’den az ipotekli satış var.

Konut fiyatları, piyasada 5-10 yıl vadeli ipotekli satışlar bulunduğu çarpıcı şekilde artar. Düşük enflasyonlu ortamlarda piyasaya 30 yıl vadeli ipotekli satışlar girdiğinde daha da yükselir. Afrika'da gerçekleşeceğini beklememiz gereken özel kesim borcunun genişlemesiyle konut ve arazi fiyatlarındaki artış, 2050 yılında, borç seviyesindeki 44 katlık artışı yakalayamasa da GSYİH'nın kendisindeki 15 katlık artışı muhtemelen fazlasıyla geçecek.

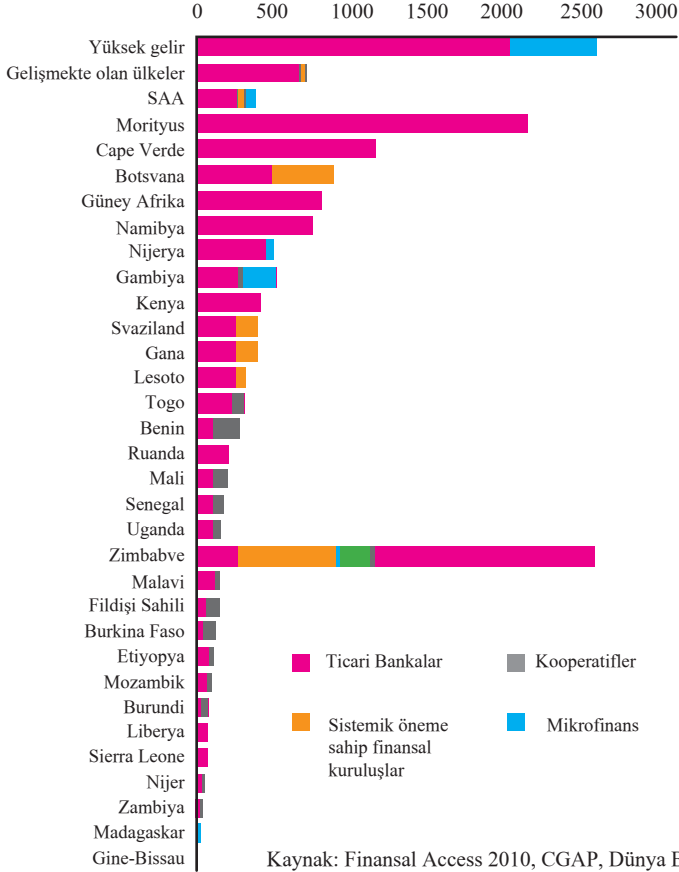
Burada bariz fırsatlar var. Afrika bankaları için, kazanılacak yeni müşteriler ve onlara sunulacak bol miktarda ürün. Afrika'daki halklar ve şirketler için, krediye erişimin artması, kendi geleceklerine yatırım yapmak için bir yol sağlayacak. Küresel yatırımcılar için, Afrika'da finanse edilmesine yardımcı olabilecekleri onlarca yıllık büyüme var ve karşılığında muhtemelen, Batı'ya yatırım yapıldığında elde edilebilen sönük getirilerin fazlasını elde edecekler. 1990 sonrası Japonya'nın Avrupa ve hatta ABD için doğru şablon olduğu ortaya çıkarsa, gelişmiş piyasa aktiflerindeki yurtiçi getiriler zayıf ve bunun sermayeyi geliştirmekte olan piyasalara, özellikle de Afrika'ya kaydırma teşviki muazzam büyüklükte olacak.

Sorulacak doğru sorular şunlar: bankacılık hizmetleri Afrika sathında ne zaman verilir? Bunun şimdiden başlamış olabileceğine ilişkin deliller neler? Afrika, bir bankacılık devrimi geçirmek için çok mu yoksul?

Yıllar boyunca uluslararası toplum, hem kurumlar hem de bireyler olarak, Afrika'daki ötekileştirilmiş yoksul kesimi, acıma, suçluluk ve kaygı karışımı duygularla izledi. Bu duygu karmaşasının ilacı: bayındır bir toplum yaratmayı hedefleyen koşullu yardımlar. Sonuç, hiç de şaşırtıcı olmayacak şekilde kötü oldu. Yardımlar genellikle yaşam standartlarında anlamlı ve sürdürülebilir bir fark yaratamadı. Afrika'nın ihtiyacı olan yardımdan ziyade girişimciler - ve girişimcilerin ihtiyacı da krediye erişim. Kredi almak için kolay erişilebilir, kullanıcı dostu ve iyi fiyatlı ürünler sunan sürdürülebilir bankacılık sistemi ve mali piyasalara ihtiyacımız var.

Kıtada bankacılık anlamında nerede bulunuyoruz? Financial Access 2010 raporuna göre, SAA'da her 1.000 yetişkin için 163 banka hesabı var. Buna karşılık geliştirmekte olan ülkelerde 1.000 kişiye ortalama 635 hesap düşüyor; başka bir deyişle diğer geliştirmekte olan ülkelerde 1.000 yetişkin için beş misli banka hesabı bulunuyor. Gelişmiş ülkelerde her yetişkinin ortalama iki adet banka hesabı var.

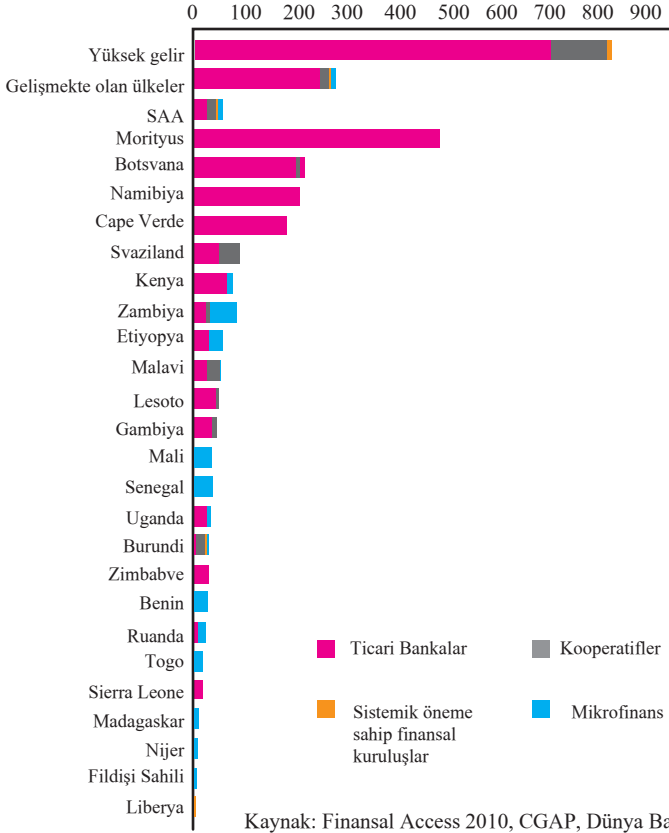
Şekil 9.2: 1000 kişi başına mevduat hesabı

Kaynak: Finansal Access 2010, CGAP, Dünya Bankası

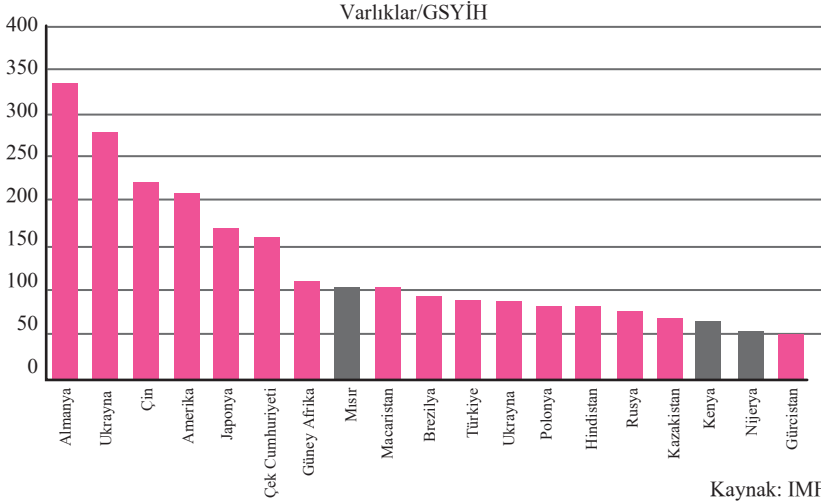
Tablo, kredi erişimine baktığımızda da bir o kadar ilginç. SAA'da her 1.000 yetişkin için 28 banka kredisi bulunuyorken, bu sayı gelişmekte olan ülkelerde 245, gelişmiş ülkelerde ise 700'e yakın.

Şekil 9.3: 1000 kişi başına kredi hesapları

Mobil penetrasyonun en iyimser tahminleri aştığı gibi, Afrika’da daha fazla bankacılık penetrasyonu olanakları da kayda değer derecede bulunuyor. Renaissance çoğu SAA ülkesinde bankacılık aktiflerinin GSYİH’ya oranının hala % 70’in altında, kredilerin GSYİH’ya oranının ise % 45 ile bundan daha da düşük olduğunu tahmin ediyor. Buna karşın diğer gelişmekte olan pazarlarda, bankacılık aktiflerinin GSYİH’ya oranı % 100’e yakın ve kredilerin GSYİH’ya oranı % 60’ın üzerinde bulunuyor.

Şekil 9.4: Varlıklar/GSYİH:2011

Sektördeki kilit gelişmeler nelerdi?

Penetrasyonun şimdiki düşük seviyelerine rağmen bankacılık, yirmi yıl önce bulunduğu noktadan, hatta on yıl öncesinden bu yana çok yol kat etti. Daha fazla penetrasyon ve daha çok büyüme için uğraştığımız sırada bile, bazen kaydedilen gelişmeyi unutmak kolay oluyor. SAA'nın, bizce dünyadaki en iyileri ile karşılaştırılabilecek, oldukça fazla sayıda güçlü bankaları var. Bankacılık sektörü geçtiğimiz on yıllık dönemde konsolidasyon, özelleştirme ve bölgesel genişlemeden faydalandı.

Örnek olarak Nijerya'yı alalım. Nijerya'da 2000 yılı içinde 88 adet ticaret bankası tescil edildi. Bu sayı, 2011 sonu itibarıyla 23'e düştü. Ağırlıklı olarak iyileştirilmiş düzenleyici ortam sayesinde konsolidasyon sağlandı. Banka denetiminin geliştirilmesiyle birlikte sistemik risklere daha az açık olacak daha sağlam bir bankacılık sistemi yaratmak için asgari sermaye şartlarının yükseltilmesi gerektiği ortaya çıktı. Bu, bir dizi birleşmeye ve zayıf oyuncuların güçlü oyuncular tarafından satın alınmasına yol açtı. Sonuç olarak artık daha az sayıda ama daha güçlü bankalara sahibiz. 2004 yılında en iyi 10 banka, toplam aktiflerin % 51'ini kontrol ediyordu. 2005'in sonu itibarıyla bu oran toplam aktiflerin % 67'sine yükseldi. 2011'de ise ilk 10 banka, sektörün bankacılık aktiflerinin muazzam bir kısmı olan % 80'ine sahipti. Daha büyük bankaların avantajı, daha büyük bilançoları olması ve bu sayede daha büyük miktarda krediler verebilmeleridir. Bu durum, büyük ve uzun vadeli krediler gerektiren sermaye yoğun sektörler olma

eğilimindeki telekomünikasyon, enerji, altyapı ve kaynak geliştirme gibi büyük faaliyetlerin büyümesini desteklemeye yardımcı olur. Nijerya’da, First Bank, Zenith Bank ve Guaranty Trust Bank gibi bazı bankalar, şirketler kesiminin finansmanında kritik bir rol oynadılar ve oynamayı sürdürüyorlar. Bir anlamda ülkenin büyümesini ve kalkınmasını finanse ediyorlar.

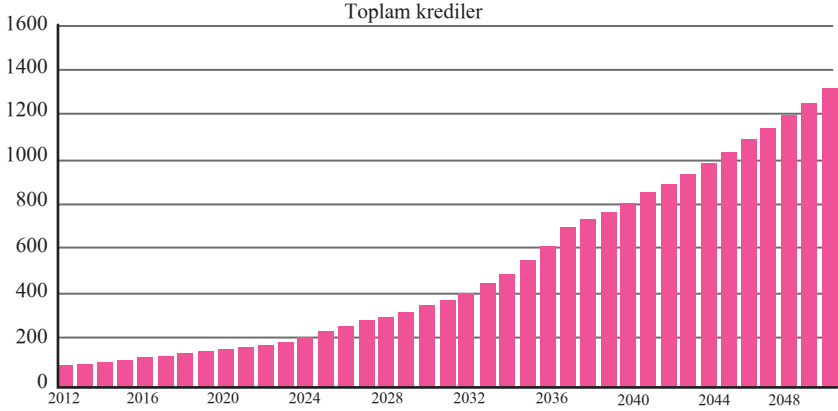
Konsolidasyonun avantajları, bazı pazarlarda, kamu bankalarının devam eden özelleştirme süreciyle artırılmış oldu. Devlete ait bankalar bir noktada finansmanı kilit alanlara yönlendirme konusunda önemli rol oynamışken, aynı zamanda verimsizlik ve düşük kaliteli aktiflerle doluydu. Kısmi ve tam özelleştirmeler, bu bankaların hüküm süren piyasa koşullarına uyum sağlamalarına ve rakipleriyle daha etkin şekilde rekabet etmelerine olanak verdi. Kenya Commercial Bank (KCB), Kenya’daki başlıca örneklerden birisi. 1970’de bankanın % 100’ü devlete aitti. Hükümet bankayı kademe kademe özelleştirdi ve bankadaki hissesi artık % 18’e düştü. Devlet önemli bir paydaş ve ortak olmayı sürdürürken, özel yatırımcıların gelmesi de bankanın yararına oldu. KCB’yi gerçekten önde gelen bir ticari bankaya dönüştürdü. Bankacılık sektörünün aktifleri ve mevduatları içindeki % 15’e yakın payıyla, Barclays Bank of Kenya’yı geçerek, Kenya pazarının lideri haline geldi. KCB’nin kredi portföyü iyileşti, takipteki kredilerin (NPL) toplam kredilerdeki payı 2004’te % 30 iken, halihazırda % 6’nın altına düştü. İşletme verimi ve getiriler de arttı. Bankacılık sektörü özelleştirmesinin çoğu artık geride kalsa da, bu cephede başka gelişmeler görmeyi beklediğimiz bazı ülkeler hala var. Örneğin Etiyopya hala kamu bankalarının hakim olduğu, hiçbir bankada yabancı hissesi olmayan bir pazar. Bu pazarın zaman içinde yerli yatırımcılara olduğu kadar yabancılara da açılmasını bekliyoruz.

Konsolidasyon ve özelleştirme, bölgesel yayılmanın da artmasına yardımcı oldu. Bankalar büyüdükçe ve müşterilerine daha iyi hizmet etme üzerine odaklandıkça, müşterilerini takip etmeye başladılar. Bazı durumlarda, daha gelişmiş pazarlardaki bankalar daha az gelişmiş bölgelerdeki fırsatları gördüğünden, bölgesel yayılma müşterilerin önünde gitti. Çoğu Nijerya bankasının, örneğin kendi ülkelerine yakın fakat farklı fırsatlar sunan bir pazar olan Gana’da iştirakleri var. Kenya bankaları, Doğu Afrika’da Uganda, Ruanda, Tanzanya ve Güney Sudan’a açıldılar. Güney Afrika bankaları Limpopo’nun kuzeyindeki Nijerya, Zimbabve, Zambiya ve Mozambik gibi ülkelere ve Limpopo’nun güneyindeki Botswana ve Namibya’ya yöneldiler. Az sayıda banka — Standard Bank, Ecobank International ve United Bank for Africa (UBA) — daha büyük pan-Afrika stratejilerinin peşinde koşuyor. Afrika içindeki büyüyen ticaret bağlantıları ve MTN, SAB-

Miller ve Dangote Cement gibi Pan-Afrika devlerinin ortaya çıkması üzerine oynuyorlar. Daha çok sayıda şirketin Pan-Afrikan ve bölgesel stratejiler geliştirmesiyle, daha fazla bankanın bu büyümeyi yakalamak için kendi sınırlarının ötesini düşünmeye mecbur kalacağına inanıyoruz.

Bankacılık sektörü önümüzdeki birkaç on yıllık dönemde ne kadar büyüebilir? Örnek olarak, yakında SAA'daki en büyük ekonomi olacak Nijerya'ya bakalım. GSYİH artışı tahminlerimiz, Nijerya'nın reel GSYİH'sının 2020 itibarıyla 673 milyar dolara ve 2050 itibarıyla da 5 trilyon dolara (bugünün parasıyla) çıkabileceğini gösteriyor. Nijerya'nın mevcut banka aktiflerinin toplam aktiflere oranının, şimdiki % 50 düzeyinde kalacağını ve krediler ve avansların da toplam aktiflerin % 45'ini oluşturacağını varsayacak olursak, sektörün kredi portföyünün 2011'deki 80 milyar dolar civarından, 2050 itibarıyla 1,3 trilyon dolar civarına (bugünün parasıyla) çıktığına tanık olabiliriz. Kredilerin GSYİH'ya oranı % 100'e ulaşırsa, bu tutar 5 trilyon doları bulur.

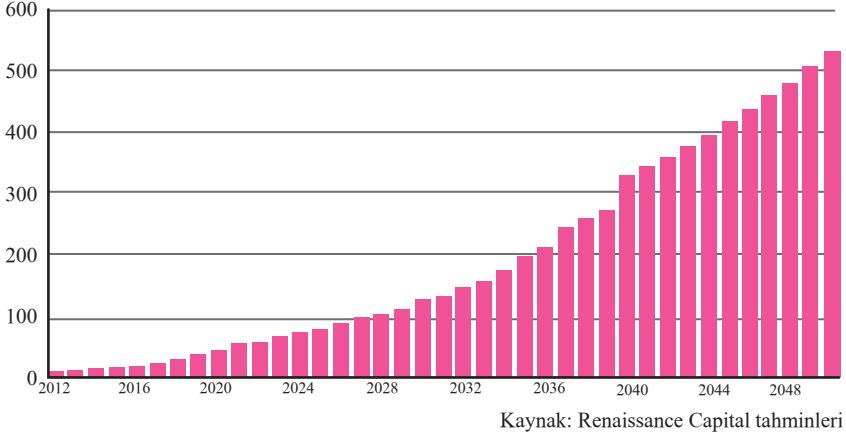
Şekil 9.5: Nijerya bankacılık sektöründeki toplam kredi ve avanslar, NGNbn

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri

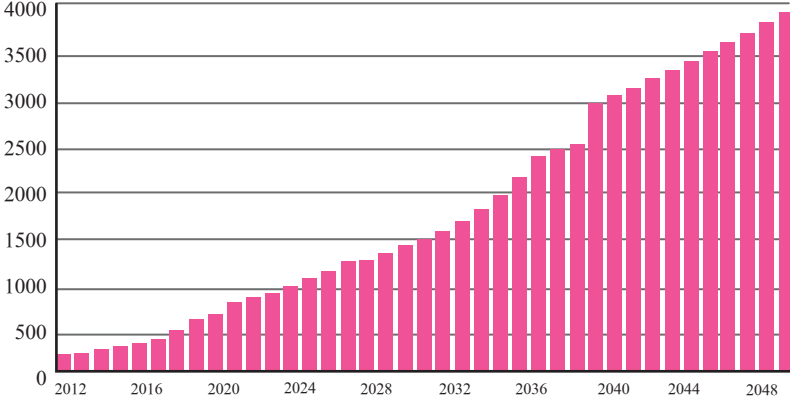
Aynı zamanda, perakende sektörüne verilen kredilerin şimdiki tahmini seviyesi olan % 15'ten 2050 itibarıyla % 40'a yükseleceğini varsayarsak, bu durumda 2050 yılı itibarıyla tüketicilerin eline 530 milyar veya % 100'lük kredi/GSYİH oranından hareketle, bugünün parasıyla 2 trilyon dolar verebilir.

Şekil 9.6: Nijerya bankacılık sektörü perakende kredi ve avansları, NGNbn
Perakende Sektörü Kredileri

Bir başka mantıklı varsayım: Nijeryalıların % 35'i kredi kullanabilir ve buna istekli iken, potansiyel kredi müşterileri sayısı 2050 itibarıyla 135 milyona çıkar. Perakende sektörü kredileri hakkındaki tahminimiz göz önüne alındığında, bu, kredi borçlusu başına ortalama 4.000 dolar civarında (bugünün parasıyla) veya borcun GSYİH'ya oranı % 100'e çıkarsa 16.000 dolar tutarında krediyi ifade eder. Daha düşük olan tutarın bile, beyaz eşya, motorlu taşıtlar ve gayrimenkul gibi tüketim mallarının tüketiminin çok güçlü bir büyüme sergileyeceği görüşümüzü destekleyeceğine inanıyoruz.

Şekil 9.7: Nijerya bankacılık sektörü ortalama kredi büyüklüğü, NGNbn
Ortalama Kredi Büyüklüğü

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri

Afrika bugüne kadar neden geri kaldı? Bunda ağır basan nedenin, SAA çapındaki yüksek bankacılık maliyeti olduğunu düşünüyoruz. Kıta genelinde maliyetler büyük oranda değişiklik gösterse de şube açmak pahalı bir adım. Yeni şubeler 200.000 dolar ile 1 milyon dolara varan miktarda paraya mal olabiliyor.

SAA'da sermaye maliyeti onlu sayıların ikinci yarısında iken, bir şube başa baş noktasına gelmek için yılda 30.000 ile 150.000 dolar arasında kar üretmek zorunda olurdu. Büyük şehir ve kasabalar gibi yüksek yoğunluklu kapsama alanlarından uzakta, gereken kar miktarını üretmek için yeterli ölçüğe ulaşma potansiyeli azalıyor. Sonuç olarak, çoğu şube ağı şehirlerde yoğunlaşıyor.

Yeni Kanallar Evrilmeye Başladı Bile

Bu model yakında değişeceği benziyor mu? Bizce hayır. Bankacılığın penetrasyonu büyük ölçüde pahalı şubelerin açılmasına ve yüksek maliyetli ürünlerin çıkarılmasına dayandığı sürece, daha düşük yoğunlukta nüfusa sahip olan bölgelerin yeterince hizmet almamaya devam etmesini bekleriz. Afrika'da nüfusun % 60 kadarı kentsel alanların dışında yaşıyor, bu da geleneksel bankacılık modeli sürdürülürse kıtanın büyük kısmının yeterince hizmet almadan devam edeceğini öneriyor. Doğal olarak kentleşmenin şehirlere daha fazla sayıda insanı çekmesiyle, şehirlerdeki bankacılık penetrasyonunun artmayı sürdürmesini bekliyoruz.

Bu, kentli olmayan nüfusu kötümser bir geleceğe mahkum ediyor mu? Hiç de değil. Bir şube açmak çok pahalıysa, bankacılık hizmetlerini sunmanın alternatif yolları geliştirilmek zorundadır. Bir seçenek, temel bankacılık hizmetlerini

sunmayı hedefleyen daha ucuz ve daha temel yapıda şubeler açmak (aşırı havalandırmayı, saksılı bitkileri, taze çiçekleri, albenili bankoları ve camdan döner kapıları boş verin). Diğer alternatif sabit şubelerden tamamen vazgeçmek. Daha düşük maliyetli şubeler, gezici şubeler (şube olarak tasarlanmış zırlı araçlar) ve daha yakın zamanda mobil telefon ve acente bankacılığının gelişmesi ile birlikte, kıtanın bazı bölgelerinde her iki seçeneğin de takip edildiğini görmeye çoktan başladık.

Müşteriler, gezici şubeler aracılığıyla nakit yatırabiliyor ve çekebiliyor. Ayrıca kredilere, sigortalara ve diğer finansal hizmetlere başvurabiliyorlar. Bankalar için avantajı, bu şubelerin ay içinde, sabit şubelerin sürdürülebilir olmadığı yerlerdeki topluluklara hizmet sunmak üzere farklı alanları dolaşabiliyor olması. Diğer kanal olan cep telefonu bankacılığı, müşterilerin ödeme yapma, para transferi gerçekleştirme gibi çeşitli bankacılık ürün ve hizmetlerine, hepsi de bir el cihazından olmak üzere erişmesine olanak veriyor. Acente bankacılığı, çok ihtiyaç duyulan son bir gayretle bir adım daha ileri gidiyor. Yerel süpermarketler, mobilya ve beyaz eşya perakendecileri, hizmet tedarikçileri ve büfe sahipleri, acente oluyorlar. İdeal acente, yüksek yaya trafiğine sahip ve büyük miktarda nakdi idare etme ihtiyacı olan acentedir. Bunlar yalnızca bankalar namına mevduat toplama pozisyonunda olmakla kalmıyor, aynı zamanda para çekme işlemlerine de aracılık ediyor. Bu itibarla müşteriler, mobil teknolojiyi kullanarak birbirlerine para gönderebiliyor ve ödeme yapabiliyorlar. Müşteriler sanal nakit alıp, bunu en yakın acentede fiziksel nakde dönüştürebiliyor - bunların hepsi de bir banka şubesine fiziksel olarak adım atmadan yapılıyor. Bunlar boş hayaller değil: mobil ve acente bankacılığı devrimi çoktan harekete geçti ve finansal hizmetlerin tüketiciler arasında daha fazla yayılması için bastırıyor. Yoksullara bankacılığı götürmek ve mobil bankacılık, en çok aşağıda bankacılığın nasıl evrildiğine ve hayatları değiştirdiğine örnek olarak gösterdiğimiz Kenya’da başarılı oldu.

Kenya Örnek Olay: Kitlese Bankacılık Devrimi

KENYA, çeşitlenmiş bir ekonomi ve bir dizi rekabetçi üstünlüğüne karşın, büyük kısmı son derece yoksullaşmış kırsal nüfus olmak üzere 43 milyonluk bir ülke. Kenya’da finansal hizmetlere erişim tarih boyunca düşük olmuştur. Bunun ardında bir takım etmenler yatıyor. İlk olarak kırsal alanlardaki birçok kişinin bu hizmetleri gerektirecek mali kaynakları yoktu. İkincisi, pek çok alanda mali bilgi düzeyi sınırlıydı. Ayrıca, finansal çevrelerde, zorluklarla ve riskle dolu olduğu

varsayılan böyle bir pazara girmekle elde edilecek çok az kazanım olduğu doğrultusunda anlayış vardı.

Yine de yeni ve başarılı bankacılık yöntemleri birçok gözlemciyi şaşırtarak bu pazarda kayda değer başarı elde etti. Modeller ağırlıklı olarak 1) yerel bireyle-re saygı göstermek ve yetki vermek, onların itibarlı borçlular olduğuna inanmak ve 2) daha fazla müşteriye ulaşmak için teknolojiyi kullanmak ve maliyetleri aşağıya çekmek temelleri üzerine dayanıyordu. Kenya'daki kitlesel bankacılığın ani başarısı - yoksul toplumlara temel finansal hizmetleri sunmak - dünya çapında büyük bir ilgi doğurdu. Son derece yoksul insanların en güvenilir kredi borçluları olduklarını sık-sık kanıtlaması, gözlemcileri çok şaşırttı. Yoksulluğun azaltılmasındaki somut kazanımlar ve haysiyet ve öz saygı gibi daha az elle tutulur sosyal etmenlerin gelişmesi, kitlesel bankacılık ve mikro finansmanın dünya çapında sayısız versiyon ve yorumunun ortaya çıkmasını özendirdi. Kenya'da bankacılık hizmeti alan nüfusun oranı 2006'daki % 26 düzeyinden 2009'da % 41'e yükseldi. İş modelinin sağlıklı getiriler sergilemesi de buna yardım etti.

Bir Liderlik Öyküsü

Yine de bu, Kenya için başarısızlıktan doğan bir başarı oldu. Düşük gelirli bir müşteri kitlesine küçük ölçekte konut kredileri tedarikçisi olarak kurulan Equity Building Society, kurulduktan dokuz yıl sonra, 1993'te ödeme acizine düştüğünü ilan etti. Her finansal göstergeye göre büyük sıkıntı içindeydi. Portföydeki kredilerin yarısından fazlası takipteydi ve birikmiş zararlar hisselerle bölünmüş sermayenin 11 misline çıkmıştı. Kenya Merkez Bankası (CBK) bu iç karartıcı tablo karşısında cesurca müdahale etme kararını aldı ve işletme sermayesi enjekte ederek bankayı kurtardı. CBK, pazarın düşük gelirli segmentlerine hizmet verme üzerinde odaklanan bir bankaya sahip olmanın Kenya ekonomisi için değerli olduğunu göz önüne aldı ve banka merkez bankasının desteğiyle faaliyetlerini düzeltmeye ve stratejik odağını netleştirmeye başladı.

Bu canlanmanın anahtarı, banka yönetiminin liderliği oldu. Banka hızla büyürken bir takım hayati işe alma kararları verdi, bunların en önemlisi başlangıçta finans direktörü, sonradan grubun CEO'su olan James Mwangi idi. Mwangi'nin liderliği, şirket üzerinde devrimci bir etkide bulundu. Sunduğu hizmetleri artırdı, böylelikle yalnızca ipotekli satış üzerinde yoğunlaşmak yerine bir dizi kredi ve tasarruf hizmetleri sağlamaya başladı. Mwangi ayrıca firmanın kendi kültürünü de değiştirerek çalışanlara işleri için sorumluluk alma yetkisini veren ve firmanın stratejik vizyonunu benimsemeleri için onları motive eden kapsayıcı bir değer

sistemi getirdi.

Banka Mwangi'nin rehberliğinde sürekli olarak, hedef pazarındaki insanların yaşamlarını iyileştirmeyi hedefleyen çok çeşitli sosyal programlarda yer aldı. Sosyal yardım programları bankanın köklerini topluma sabitlemesini sağladı; en önde gelen gayretleri, Equity Bank'ın yetenekli öğrencilere önemli miktarda mali destek ödülü verdiği eğitim ve bankanın birçok geçimlik ve yeni çiftçiye bir dizi destek hizmeti sunduğu tarım alanında yapılıyor.

Equity'nin son on yıllık dönemde geçirdiği evrim, "Equity nasıl başardı?" ve "Equity neyi farklı yaptı?" gibi soruların sorulmasına yol açtı. Temel çıkarımımız, Equity'nin eski ekol bankalar tarafından dışlanan, göz ardı edilen ve istenmeyen bir pazara hizmet götürmeyi bir fırsat olarak gördüğüdür. İster ticari, ister mevduat olsun, bir banka hesabı açmak, ortalama Kenyalı için zor idi. Müşterilerden, çoğunun elinde bulunmayan çeşitli kimlik formları sunmaları isteniyordu. Ayrıca perakende şubeler, düşük gelirli müşteriler için uygun konumlandırılmamıştı. Şehirlerdeki yüksek nüfus yoğunluğuna sahip mahallelerde az sayıda, daha küçük kasaba ve kırsal alanlarda daha da az sayıda şube vardı. Bazı örneklerde "büyük" bankalar, müşterileri ortada bırakan bir şube rasyonalizasyonu süreci geçirdiler. Diğer yandan Equity Bank, yüksek nüfus yoğunluklu ve kırsal alanlarda açtığı düşük maliyetli, müşterilerin asgari ihtiyaçlarına yönelik şubeler geliştirdi. Banka ayrıca daha ücra yerlere hitap etmek üzere gezici şubeler açtı. Düşük gelirli müşterilerin bir başka temel şikayeti, bankaların hizmet düzeyi idi. Müşteriler istenmediklerini düşünüyor ve gösterişli binaları ve personeli rahatsız edici buluyordu. Equity Bank, müşterilerin "oldukları gibi" gelmelerine olanak tanıdı - bazen çiftlik hayvanlarını getirerek, bazen iş tulumu ve çamurlu botlarıyla, bazen de pazarda satmak üzere pişirdikleri ürünlerle dolu tepsilerle birlikte. Hepsi memnuniyetle ve saygıyla karşılandı. Ancak en önde gelen şikayet bankacılık işlemi ücretleri idi. İnsanlar tasarruflarının anlaşılmasız ücret ve masraflar yüzünden erimesinden şikayetçiydi. Bankacılık hizmetlerinde pek az katma değer olduğunu görüyorlardı.

Equity'nin stratejisi, yetersiz bankacılık hizmeti alanların ve hiç almayanların üzerinde odaklanıyor. Equity'nin hesap sahiplerinin büyük kısmı hala kırsal alanlarda yaşıyor, kır/kent karması % 70 / % 30 seviyesinde devam ediyor. Yüzde 60'ından fazlası serbest meslek sahibi ve müşteri tabanına kadınlar hakim durumda. Banka, mevduat portföyünü cazip faiz oranlarıyla büyütme için kent- sel ve kırsal erimini kullandı. Portföyün çoğunluğu "mevduat ürünlerinde" yer alsada bunlar yüksek bir faiz oranını çekmiyor. Müşteriler bunları yatırım aracı

olarak değil, değer birikimi olarak kullanıyor. Müşteriler için anahtar olan, ücret yapılandırmasını anlamaları. Haziran 2012'nin sonunda bankanın, Kenya'nın banka hizmeti sunulan toplam nüfusunun % 60'ından fazlasını temsil eden 7,8 milyon mudisi bulunuyordu. Kredilere gelince, Equity müşteri başına 2.000 dolar ortalama büyüklük ve tüm krediler 36 aydan daha kısa vadeli olmak üzere, 800.000 müşteriye kredi veriyor. Banka, müşteri portföyünü tasarruf yapanlardan, küçük ve orta ölçekli işletmelere mikro finansman sağlamaya ve en nihayet kurumsal müşterilere genişlettiği için kendisiyle gurur duyuyor. Kredi portföyünün dağılımı, mikro kredi alanların KOBİ ve kurumsal kredilere terfi ettiklerini ortaya çıkarıyor ve Equity'nin onlara finansman sağladığını ve girişimci olarak büyümelerine yardım ettiğini gösteriyor.

Performans Çok Şey Anlatır

Şirket, performans açısından istikrarlı şekilde olağanüstü sonuçlar elde etti. Toplam krediler ve mevduat büyüklüğü açısından bankacılık sektöründeki pazar payı hala tek haneli yüzdelerde olsa da (% 8-9), banka kayda değer karlar sağladı. 2011'de vergi öncesi kar 12 milyar 834 milyon Kenya Şilini idi ve 2007'deki 2 milyar 378 milyon ve 2004'teki 218 milyon Kenya Şilini düzeyinden yükselmişti. 2011'de öz kaynak karlılığı, % 6,1'lik üstün aktif karlılığı sayesinde % 34 düzeyindeydi. Banka imrenilir bir birleşim elde etmeyi başardı: daha önceleri ötekileştirilmiş bireylere çok ihtiyaç duydukları hizmetleri sunmak, uzun soluklu sosyal yardım programları ile gelişmekte olan topluluklarda anlamlı bir rol oynamak ve yatırımcılarına sağlam finansal getiriler sağlamak.

Bankanın faaliyet gösterdiği toplumlar üzerinde önemli bir etkisi bulunuyor. 1990'ların sonu 2000'lerin başında, banka odak noktasını ipotek finansmanından diğer bankacılık hizmetlerine doğru kaydırmak istediğinde, hedef pazardaki çevrelerle toplantılar gerçekleştirdi. Bu toplantılar bankanın çeşitli finansal ürün ve hizmetleri hakkında açıklama ve eğitim vermesine, ama daha önemlisi düşük gelirli insanların bir bankadan ne beklediğini ve ne umduğunu dinleme ve anlamasına olanak verdi. Öyle görünüyordu ki burada müşterilerine değer veren ve onlara değerli hizmetler sunmayı taahhüt eden bir banka vardı. Equity, hızlı büyümesine rağmen, kırsal topluluklarla diyaloga girmeyi ve geri bildirim toplantıları yapmayı sürdürüyor.

CEO James Mwangi, kendisiyle tanışmak için saatlerce yolculuk yapan 80 yaşındaki bir adam hakkında bir öykü anlatıyor. Adam şöyle demiş: "Bankanız bizim bölgemizde gezici bir şube açtığında, ben ve eşim de ilk mevduat hesa-

bımızı açtık. Bir süre sonra gidip, neredeyse yavru vermeye hazır genç bir inek satın aldık. Biraz daha sonra inek buzağı verdi ve şimdi eşim, diğer kadınlar gibi, fabrikaya süt götürebiliyor. Bugün çocuklarıma bel bağlamak zorunda değiliz ve kendi masraflarımızı karşılayabiliyoruz. Üç yıl önce sıkıntı çekiyorduk. Artık iyi durumdayız, hatta oturduğumuz yerde bir arazi satın aldık.”³

Hedefler ve Sorumluluk

Pazarın düşük gelirli kesimini hedef alma stratejisi Mwangi'nin gelişinden önce oturtulmuş olsa da, Mwangi, bu yaklaşımı personeli eğitmek ve onların hedeflerini şirketinkilerle paralel hale getirmek üzerinde özellikle durarak yeniledi ve tazeledi. Yetki ve sorumluluk verip çalışanları eylemlerinden daha fazla sorumlu hale getirdi, onlara işten pay verdi ve karar alma yetkisiyle donattı. Bir çalışan, durumu yönetime şu şekilde özetlemişti: “daha önce... sadece işe gidiyorduk. Artık amaçlara erişmek üzere işe gidiyoruz. Lütfen her zaman amacımız olmasını sağlayın.”⁴

Equity Bank 2000'lerde hızla şube açtı. 2002'de Kenya'da 13 şubesi vardı; bu sayı 2012'de 135'e yükseldi. En kırsal topluluklara hizmet etmeye ciddi şekilde adanmış olmak, genellikle işleri daha farklı yapmaya istekli olmayı gerektirir. Daha ucuz ve gezici şubeler, Kenya'da müşteri sayısını ve finansal erişimi arttırmada anahtar oldu. Banka için bir sonraki değişim adımı, cep telefonu ve bankacılığın birbirine yaklaşmasıdır.

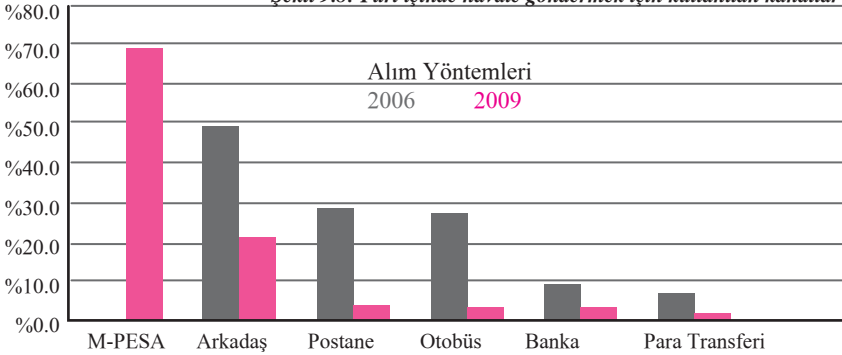
Mobil Fenomen

Kenya, yoksul kesime banka hizmeti sunmayla birlikte, cep telefonu bankacılığı pazarında fevkalade bir başarı ve büyüme elde etti. Paranın Afrika'da hem ülkeler arasında hem de ülke içindeki hareketi, sosyoekonomik açıdan çok önemli bir rol oynadı ve oynamaya devam ediyor. Gallup tarafından 11 SAA ülkesinde (Güney Afrika, Kenya, Nijerya, Botswana, Uganda, Tanzanya, Zambiya, Ruanda, Kongo, Sierra Leone ve Mali) 2011 yılında yapılan bir araştırma, bu ülkelerdeki yetişkin nüfusun yarısından fazlasının (% 53) her ay ödeme gönderdiğini veya aldığını gösteriyor. Bu, yalnızca kentten kırsal alanlara nakit akışı değil, aynı zamanda kentten kente, kırsaldan kente, kırsaldan kırsala ve uluslararası havaleleri içeriyor. Daha da ilginç olan, para gönderen veya alan yetişkinlerin üçte biri, sadece otobüs şoförleri, seyahat eden akrabaları ve para simsarları gibi kayıt dışı aracılıları kullanıyor.⁵ Bu yüksek maliyetli olmanın yanında, emniyetli de değil. Para kolaylıkla çalınabilir, ayrıca simsarlar ve otobüs şoförlerinin %

20'ye varan oranlarda komisyon aldıkları biliniyor.

Ancak SAA'daki çoğu ülkede ödeme yapmak ve almak için seçenekler hala sınırlı. Gallup araştırması, katılımcıların ay içinde sırasıyla % 76 ve % 67'sinin para gönderdiği veya aldığı Kenya ve Güney Afrika'da havale ödemelerinin en yüksek olduğunu ortaya çıkardı. Bu iki ülke, para transferi için elektronik kanalların en sık kullanıcıları olarak da dikkat çekti. Bu tamamen şaşırtıcı değil. Güney Afrika yüksek şube penetrasyonu ile kutsanmış bir ülke, Kenya'nın da M-PESA'sı (Mobil'in M'si ve Swahili dilinde para anlamına gelen PESA sözcüğünden oluşuyor) ve acente bankacılığı modeli var. Güney Afrika'da Gallup araştırması, yurtiçi havalelerin % 50'sinin banka transferi ile yapıldığını gösteriyor. Doğu Afrika'da, Kenyalılar % 90 oranında mobil para transferini kullanıyor, hatta Uganda ve Tanzanya bile sırasıyla % 68 ve % 60 ile mobil transferi tercih ediyorlar.

Şekil 9.8: Yurt içinde havale göndermek için kullanılan kanallar

Kaynak: "Sahraaltı Afrikalıların Ödeme ve Para Transferi Davranışı" 2012 Gallup Inc.

M-PESA'dan bahsetmeden mobil para transferinden konuşamayız. Kenya pazarına mobil bankacılığın girmesinde, ülkenin lider telekomünikasyon şirketi Safaricom başı çekti. Safaricom'un 2007'de piyasaya giren mobil bankacılık sistemi M-PESA (Birleşik Krallık merkezli Vodafone ve BK hükümetinin bir araştırma kolu tarafından geliştirildi) insanların para yatırmasına, çekmesine ve başkalarına aktarmasına olanak veriyor. M-PESA geçen beş yılda o kadar hızlı büyüdü ki Kenya'nın yetişkin nüfusunun yaklaşık % 70'i bu hizmeti kullandı. Yakın zamanda Kenya'ya yaptığımız bir gezide M-PESA'nın bir Safaricom markasından fazlası haline geldiğini ve ulusal çapta kabul gören bir fiil olduğunu öğrendik. İnsanlar "sana önümüzdeki hafta M-PESAlarım," veya "okul harcı-

nı M-PESAladığımda” gibi cümleler kurarak, birisine para “em-pesalamaktan” bahsediyor.

Bu başarı, birçok Kenyalının hala resmi bir banka hesabı yok iken, cep telefonu pazarı penetrasyonunun % 70 gibi son derece yüksek bir düzeyde olduğu gerçeğinden yararlanıyor. Buna bir komşunun, arkadaşın veya aile üyesinin telefonuna erişimi de katarsanız, Kenya’nın penetrasyonu % 90’a yakındır. Mobil para, dünyanın en yoksul ülkelerinin birçoğunda çarpıcı etkide bulundu ve şirketler de bu olanağı sürdürüyorlar. Gallup araştırması, yetişkinlerin % 10’undan fazlasının mobil para kullandığı 20 ülke olduğunu tespit etti ve bu 20 ülkenin 15’i Afrika’da bulunuyor (Kenya ilk üç içinde yer alıyor).

Sistemi anlamak ve takip etmek çok basit. Müşteri kimliğini ve cep telefonu numarasını bir M-PESA acentesine kayıt ettiriyor (Kenya’da 23.000’den fazla acente var). Daha sonra acenteye nakit yatırabiliyor ve bir mobil hesaba alacak kaydettirebiliyor. Müşteriler daha sonra istedikleri M-PESA acentesine gidip, cep telefonlarını kimlik olarak kullanarak para çekebiliyorlar. Buradaki kritik nokta, aynı zamanda paranın başka M-PESA hesabı sahiplerine metin mesajı ile aktarılabilir olması. Sistem başlangıçta, servisi özellikle evdeki ailelerine para göndermek üzere kullanan göçmen işçiler arasında çok revaçta idi. Ancak para transferinin kolaylığı belli ki hem bankacılık hizmeti almayanlara hem de alanlara cazip geldi ve çok yüksek ilgi çekti. Bu servisin ilginç yanlarından birisi Safaricom’un lisanslı bir banka işletmecisi olmaması ve bunun sonucunda da verdiği bazı finansal hizmetlerin karşılığında ücret alamaması. Şirket bunun yerine her havale için, işlemin tutarına göre bir komisyon işletiyor.

Bir Aile Meselesi

Zaman geçtikçe servis de olgunlaştı. Başlangıçta mobil bankacılık müşterileri yüksek gelir düzeyine sahip kişilerdi. Ama M-PESA daha tanınır hale geldikçe ve düşük gelirli müşteriler bunun onların bankaları kullanması için bir yöntem olduğunu fark edince, havalelerin, mevduatların ve para çekimlerinin büyüklüğü azaldı (işlemlerin yarısının tutarı 10 dolardan daha az olacak şekilde). Sonuç olarak bu pazardaki bankalar, para kazanma hakkındaki düşünce tarzlarını değiştiriyorlar. Müşterilerin mevduatlarını yeniden yatırıma döndürmek yerine, artık işlemlerden de gelir elde ediliyor. İşlemden kazanılan gelir yeni bir fikir değil - ancak bu yeni sektörün boyutu, daha fazla sayıda bankanın düşük gelirli müşterilerin kar potansiyelini yeniden değerlendirmesi gerektiğini gösteriyor.

Hesaplar arasındaki M-PESA işlemleri, ezici çoğunlukla arkadaşlar ve aile bireyleri arasında gerçekleşiyor - tüm transferlerin % 80'inden fazlası. Bu durum gelir basamaklarının aşağısına doğru daha da belirginleşiyor. Bunun muhtemel bir nedeni, Kenyalıların genel olarak (ama özellikle daha yoksul Kenyalıların), o işlemin yapıldığını kanıtlamaları için ihtiyaç duyduklarından, yaptıkları işlemlerin fiziksel makbuzlarını almak istemesi. M-PESA işlemlerin yalnızca dijital olarak teyidini sağladığından, insanlar mobil işlemleri bildikleri ve güvendikleri kişilerle yapmayı tercih ediyor. Bu da Equity Bank'ın başarısının merkezindeki ana fikirlerden birini pekiştiriyor: Kenya gibi bir ülkede müşterinin güvenini kazanmak hayati önemdedir ve güven bir kez kazanıldı mı, uzun vadede hem şirketin hem de bireyin son derece menfaatine olur.

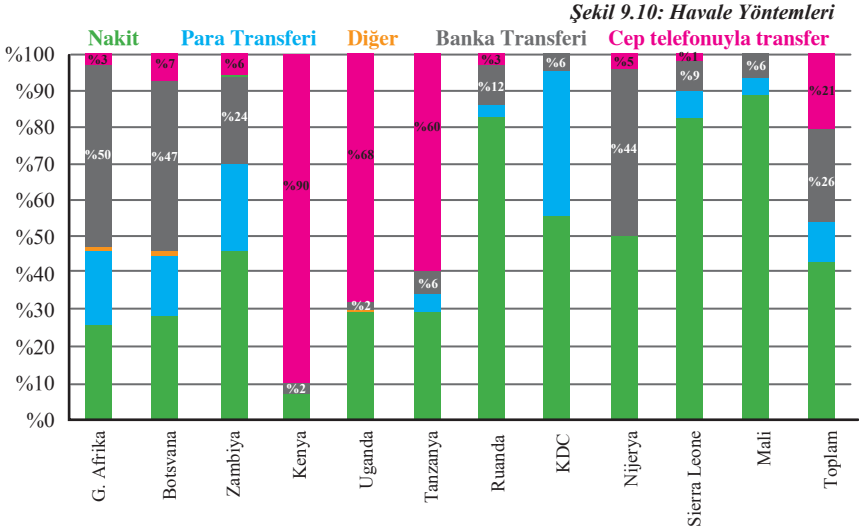
Aşağıdaki tablo, M-PESA üzerinden mobil para gönderen ve alanların coğrafi dökümünü göstermektedir. Kentten kırsala transferler işlemlerin yarısından fazlasını oluşturuyor; bu, mobil bankacılığın kentleşmiş ekonomilerdeki cazibesinin güçlü bir göstergesi.

Şekil 9.9: Havalelerin Yönü

Gönderici:	Alıcı:	Kırsal	Kentsel	Toplam
Kırsal		%24	%9	%33
Kentsel		%52	%14	%67
Toplam		%77	%23	%100

Guy Stuart ve Monique Cohen, "Cash in, Cash Out Kenya," Finansal hizmetler değerlendirmesi için Mikrofinans Fırsatları (2010), tablo 6'dan uyarlanmıştır.

Kenya'da mobil para servislerinin hızlı yükselişi, yakın zamana kadar nakit paranın otobüs veya taksi şoförleri, tren kondüktörleri veya postayla gönderildiği ve hırsızlığı önlemek için nakit para paketlerinin gizlenmek zorunda olduğu bir ekonomide, hizmet talebinin muazzam büyüklükte olduğunu sergiliyor. M-PESA'nın piyasaya girmesinden sonraki iki yıl içinde, Kenya'da para havalesi için ezici üstünlükle tercih edilmesi şartırcı değil.

Kaynak: Isaac Mbiti ve David N. Weil, "Mobile Banking: The Impact of M-Pesa in Kenya," "NBER Çalışma Kağıdı No: 17129 (Haziran 2011)

Yukarıdaki grafik M-PESA'nın Kenya'daki bankacılığı ve kayıt dışı havaleleri nasıl altüst ettiğini gösteriyor. Para transferinin kolaylığı çarpıcı şekilde artınca, havale sıklığı arttı. Ancak bu frekansta artış olduğunu bildirenlerin % 87'si, aynı zamanda daha yüksek miktarda havaleler aldıklarını da belirttiler. Bu veriler yalnızca bir zaman kesitini temsil etse de önemli bir gelişmedir. Bireylerin birbirlerine artık daha fazla para gönderiyor olmasının, genel anlamda ekonomi için olumlu sonuçları var. Gerçekten para dolaşımı, topluluklar tarafından mobil paranın en olumlu etkisi olarak tanımlanıyor. Artan dolaşım yerel işletmelerin büyümesine yaradı ve "acil durum parası" - kaynak bulunmayan bir yerdeki insanlara yollanan nakit para - sayesinde sistem halk ve arkadaşlar arasındaki bağları da güçlendirdi.

Mobil para gelişiminin ilginç, biraz da beklenmedik bir sonucu, suç oranındaki büyük düşüş oldu (özellikle kentlerdeki yoksul kesimlerde). Gasp olayları daha az yaygın hale geldikçe, fiziksel emniyette bir artış gerçekleşti. Çünkü hırsızlar, artık insanların üzerinde büyük miktarda nakit taşımalarının çok daha az olasılık olduğunu biliyorlar. Pek çok yerde yaygın olan yankesicilik olaylarında da azalma görüldü. Bunun nedeni de insanların daha az nakit ve M-PESA hesaplarında daha fazla para taşımaları. Bir cep telefonu çalmak da işe yaramıyor - birçok kişi M-PESA SIM-kartını ayrı taşıyor ve yalnızca para göndermek ve almak için telefonlarına takıyorlar.

Para, Mahsulü Yetiştiriyor

Çiftçiler artık idari görevlerinin üstesinden çok daha hızlı (ve daha ucuz) gelebildikleri için, sistem tarımsal üretimi de arttırmış olabilir. Orta Kenya bölgesinden bir M-PESA çalışanı, mobil paranın hızının, bölgedeki çiftçilerin avansı aldıktan sonra daha önce olmadığı kadar kısa sürede sipariş vermelerine olanak sağladığını söyledi. Nairobi'nin 130 kilometre doğusunda bir taşra kasabası olan Kitui'den bir çiftlik hayvanı satıcısı, M-PESA ile ilgili deneyimini şu şekilde anlattı: “Çok tasarruf ediyorum çünkü keçileri alıp satmadan önce ulaşım masrafı yapmıyorum. [M-PESA] mali güvenliği artırdı. Fazla harcama yapmıyorum çünkü sattıktan sonra hesabıma yatırıyorum. Ayrıca ne zaman param olduğunu kimse bilmiyor.”⁶

M-PESA hem bankacılık hizmeti alanların hem de almayanların tasarruf yapması için bir araç haline de geldi - gerçekten de M-PESA kullanıcılarının % 80'inden fazlası, tasarruf etmek için kullandıklarını belirtti. M-PESA mevduatlara faiz vermese de (Safaricom'un bankacılık lisansı olmadığı için bu yasadışı olurdu), M-PESA hesabının pratik yönleri tasarruf etmeyi kolaylaştırıyor. Ayrıca ülkede ortalama mevduat faizinin % 1,5 dolaylarındaki düzeyiyle düşük olması (kredi faizleri ise yaklaşık % 17-20 düzeyinde) M-PESA ile tasarruf edenlerin fazla bir şey kaybetmediği anlamına geliyor.

M-PESA'nın başarısı sayesinde Equity Bank ve KCB gibi bankalar kendi mobil bankacılık platformlarını geliştirdiler. Örneğin Eazzy 247, Equity Bank müşterilerine cep telefonları üzerinden para transferi yapıp, çekme, kredi ödemelerini ve üçüncü taraflara ödemelerini yapma ve hesaplarına bakıp mini-ekstreler alma olanağı sağlıyor. Hizmet esasen Safaricom'un M-PESA'sının üstüne inşa edilip, daha fazla bankacılık hizmetleri eklenen kapsamlı bir sunum. M-PESA'da olduğu gibi, son gayret yine bankayla bağlantısı olan acenteler tarafından yerine getiriliyor. Equity Bank'in şu anda 5.100 acentesi bulunuyor. KCB'nin de, müşterilerin banka hesaplarından herhangi bir cep telefonuna, alıcının mobil para hesabı olup olmadığına bakılmaksızın para transferi yapmasına olanak veren Mobi Bank'i var. Servis hiçbir cep telefonu operatörüne kapalı değil - Kenya'daki tüm şebekelerle çalışıyor ve son adım da KCB'nin 3.000'den fazla acentesi tarafından destekleniyor. Bankaların acenteleri artmakla birlikte, hala M-PESA'nın oldukça gerisindeler. Ancak bankaların mobil platformları daha fazla servis sunabiliyor ve bu yüzden zaman içinde pazardan daha fazla pay aldıklarını görebiliriz. Ayrıca banka acenteleri satış noktası (POS) cihazları da

işletiyor ve bu sayede basılı makbuzlar da verebiliyorlar. Equity Bank'ten alınan veriler, müşterilerin mevduatları için cep telefonlarını kullanmaktan memnun olmakla beraber, para çekimlerinde basılı bir makbuz almak için POS cihazlarını kullanma doğrultusunda bariz bir tercihleri olduğunu gösteriyor. Müşteriler zamanla her iki kanalı da kredi ve sigorta ürünleri, hatta belki de hisse senedi işlemleri için başvuru yapmak üzere kullanabilecek.

Kenya'da finansal hizmet sunumu, çoktan tanınmaz hale geldi bile. Equity Bank ve Safaricom'un M-PESA hizmetlerindeki ortak tema, yoksul kesimin finansal hizmetlere ihtiyacı ve kullanma arzusu olduğu ve bu ihtiyaca yanıt vermenin sağlam bir iş uygulaması olabileceğidir. Finansal erişim, refah ve para transferinin güvenliği büyük oranda artarken, hem Equity hem de Safaricom, hizmetlerini sunarak kar elde etmelerinin yanında, ahlaki bir değer olduğunu da gördüler. Yenilik ve bağlılığın birleşimi ile, hem yaşamları iyileştirdiler, hem de getirilerini artırdılar. Diğer ülkelerde benzer bir devrim olması potansiyeli kayda değer büyüklükte. Örneğin 170 milyonluk nüfusuyla Nijerya. Gallup araştırmasına göre yurtiçi havaelelerin yarısından fazlası hala resmi olamayan kanallardan gerçekleştiriliyor. Aynısı, büyük oranda kullanılmamış bir başka Pazar olan Demokratik Kongo Cumhuriyeti için söylenebilir.

Bu bölümü kapatırken, hepimiz Afrika'nın bugün bankacılık hizmeti alma konusunda eksik olduğunu görebiliyoruz. Equity Bank, kıtada bankacılığın yeni şekillerini keşfetme ve yerine getirme, ayrıca Kenya'nın yetişmekte olan girişimcilerine yardım etme konusunda önder olmuş bir kuruluş. Safaricom, gelir kaynaklarını artırmak için teknolojiyi kullanan ve müşterileri kritik yan hizmetlerle kendisine bağlayan önde gelen bir cep telefonu operatörü. Hem Equity Bank hem de Safaricom, finansal hizmetlerin Afrika'da şimdiye kadar hiçbir kıtada olmadığı kadar hızlı şekilde çıkarılabileceğini gösteriyorlar. BT alanındaki gelişme ve yenilikler, bu başarıda kilit bir rol oynadı. Küresel telefon teknolojisindeki gelişmeler, mali sektördeki büyümenin tetiklenmesine yardımcı oluyor, bu da tarım sektörünü ve tüketici talebini artırıyor. Bir sektördeki benzeri görülmemiş büyüme patlaması, bir diğerinde devrim yapıyor. Bu, kıta çapında tekrarlanıp, bankacılığı en hızlı milyara getirebilecek bir model.

Notlar

1. Alex Perry ve NickWadhams, “Kenya’s Banking Revolution,” Time, 31 Ocak 2011, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,2043329,00.html#ixzz27TF011BC>.
2. Jane Wakefield, “Mobile banking closes poverty gap,” BBC, 28 Mayıs 2010, <http://www.bbc.co.uk/news/10156667>.
3. Garth Saloner ve Bethany Coates, “Equity Bank, a microfinance service,” Akademik örnek olay, E260, Stanford University Graduate School of Business (2007), 11.
4. Graham A.N. Wright ve David Cracknell, “Equity Bank’s Market-Led Revolution,” MicroSave araştırma raporu (2007), 5
5. Johanna Godoy, BobTortora, Jan Sonnenschein ve Jake Kendall “Payments and Money Transfer Behaviour of Sub-Saharan Africans”, Bill & Melinda Gates Foundation / Gallup, Haziran 2012, <http://www.gallup.com/poll/155132/payments-money-transfer-behavior-sub-saharan-africans.aspx>.
6. Age.

ÜÇÜNCÜ KISIM

Büyük Sıçrayış

Michael Moran

Ben bugün Afrika'daki fırsatı dünyanın diğer her yerinden daha büyük olarak görüyorum. Afrika farklı olduğu için değil, bilakis özel bir vaka olmadığından. Afrika ülkelerinin büyük çoğunluğu, Asya, Amerika ve Avrupa'nın da kendi zamanlarında yaptığı gibi önümüzdeki yıllarda ekonomilerini dönüştürecek. Afrika'nın farkı yakalama ve yaklaşma kapsamının daha büyük olması ve bunların daha hızlı gelişmesinin muhtemel olmasıdır.

-Stephen Jennings, Renaissance Group kurucusu ve CEO'su'

Bilim, ekonomi veya tarihteki büyük değişimlerin sindirilmesi zaman alır, özellikle uzun zamandır geçerli olan inanışları ve zaman-zaman bir akademik veya profesyonel disiplinin tamamının varlık nedenini tehdit ettiklerinde. Louis Pasteur, 1850'lerde mikropların hastalığa yol açabiliyor olacağını önerdiğinde zamanının tıp camiasında alayla karşılandı. Benzer şekilde, çağın silahlarla dolup taşan savaş gemilerinin cazibesine kapılıp yeni ortaya çıkan uçak gemilerine burun kıvrımışlardı, ta ki bu yeni icat gemilerde taşınan uçaklar düşman savaş gemilerini denizin dibine gönderene dek. İki örnekte de kuşkucular, geleceği çürütmek için geçmiş deneyimlerden dem vurmıştu. Ancak ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, süreci engellemek bu uzmanların açıkça çıkarınaydı.

Afrika'nın geçmişinin Afrika'nın geleceği olmadığını öne süren herkes benzer türden bir dirençle karşılaşılıyor. Bazı kalkınma ekonomistleri, politik risk uzmanları ve yardım kuruluşları, Sahraaltı Afrika'daki GSYİH büyümesinin çeşitli jeopolitik, çevresel ve politika faktörlerinin ağırlığı altında neredeyse ezildiği 1980'lerde kulağa gerçek gelen savlara tutunuyor. Stephen Jennings'in yukarıda ima ettiği gibi bugünün Afrika'sında ortalama insanın payına düşenin kötüleş-

mekte olduğu gerçek dışıdır. Kuvvetle savunuyoruz ki Afrika yukselmektedir, onunla birlikte halklarının yaşam standartları, beklentileri, hedefleri, sağlık ve refahları da artmaktadır.

Halkını yarı yolda bırakmakta olan ülkelere rastlayabilir miyiz? Evet, elbette ve sadece SAA'da da değil. Dünyaya baktığınızda kaygılanacak çok Şey bulursunuz, sadece Küba, Fiji, Kuzey Kore, Venezüela veya Suriye'de değil, aynı zamanda Avrupa'da ve talihsizlik ile kötü yönetişimin bir birleşiminin gelecek yurttaş kuşağına ana babalarının karşı karşıya kaldığı kadar veya daha çok yokluk ve mahrumiyet yükleme tehdidi oluşturduğu diğer sayısız ülkede.

Ama bu, bugünün Afrikasının büyük çoğunluğunun hikayesi olmaktan çok uzak. Bir zamanlar kötü yönetilen Zimbabwe dahi hiper enflasyondan kurtulmuş ve 2011'de SAA'nın toplamı % 5 bymşken, geçen yıl % 9 büyümüştür. Zaman içinde sürdürüldüğünde - bu büyümenin geçtiğimiz yıllarda sürdürüldüğü gibi - bunun dönüştürücü bir etkisi vardır. En Hızlı Milyar'ın nc kısmında açıklandığı üzere olgunlaşan yerel pazarlar, küresel sermayenin erişilebilirliği, daha Şeffaf ticari uygulamalar ve haberleşme ile ulaştırma ağlarındaki iyileştirmelerin itkisiyle bir dizi trend Sahraaltı'nda günlük yaşamın realitelerini neredeyse tüm örneklerde daha iyiye doğru değiştirmektedir.

nceki bölümlerde de belirtildiği gibi bu kısmen SAA'nın geç de olsa küresel pazarda gerçek bir oyuncu olarak ortaya çıkmasını temsil etmektedir. Ama bunun bir bölümü de bölgede gelişmiştir. Kenyalı girişimciler fiiliyatta izole olan kırsal alanlara mobil telefon hizmeti götürerek, ağların kıtaya yayılmasıyla milyonların hayatını değiştirdi. 10. bölümde de not düştüğümüz gibi bugünün SAA'sındaki çok az ülkede - yine öngörülebilir istisnalar olmak üzere - devlet halen telekomünikasyon tekelinin elinde bulundurmaktadır ve bunların yerini alan, Kenya'nın nc olduğu evik zel sektör mobil ağları sadece uzak köyleri bağlamakla kalmamış ulusal ve sınır ötesi ticaret için de kıvılcım olmuştur.

Bir mobil telefon ağının kökleri toprağa görece çabuk salınabilse de, karayolu ve ray sistemlerinin tuğla ve harçtan oluşan kolları - ve limanlar, enerji santralleri ve bunların hizmet ettiği kentsel pazarlar - daha fazla zaman alır. Bunun anahtarı daha iyi düzenleme, hükümet taahhüdü ve talep açıkça mevcut olduğundan finansman sağlanmasıdır. Burada da bir dizi borç, kredi, doğrudan yabancı yatırımları, daha açıklanabilir uluslararası yardım harcaması ve daha iyi yönetişimin bir birleşimini kendisini göstermeye başlamıştır. Altyapı talebin gerisinden gelmeyi sürdürse de, altyapı inşaatı temposu ve altyapıya yapılan harcamalar

hızlanmışır. Bölüm 11’de açıklandığı gibi, SAA bölgenin diğer gelişmekte olan ülkelerle farkını kapatması için yıllık 90 milyar dolarlık altyapı harcamasının gerekli olduğuna dair bağımsız tahminleri karşılama yolundadır.

Bu arada artan SAA tarım üretimi ile SAA’nın hem kentsel alanları hem de orta sınıfının hızlı büyümesi arasında verimli bir döngü gelişmiştir. Sürmekte olan dönüşüm derindir ve bazı bakımlardan emsali görülmemiştir. Afrika ülkeleri, 20. yüzyılda doruğa ulaştığında çoğunlukla kırsal, tarım toplumlarından bugüne, giderek artan şekilde yörüngesinde 10,5 milyondan fazla kişi yaşayan Lagos, 8,7 milyonluk Kinshasa ve 11 milyona ev sahipliği yapan Kahire gibi mega-kentlerin çevresinde dönmektedir.² Bu durum elbette sorunlar doğurmaktadır: Su, kanalizasyon, enerji ve karayolu sistemleri - konut stoku ve her türden şehircilik hizmetleri de cabası - taşradan akan insan selinin talebini karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bu, yıllar içinde Londra, Tokyo, New York, Şanghay gibi çeşitliliğin hüküm sürdüğü yerlerde ve diğer çok sayıda mega-kentte makul bir başarıyla sonuçlanan, tanıdık bir öyküdür.

Ama çoğu zaman kentsel kalabalıklaşmadan kaynaklanan sorunlar - uzağı göremeyen Batılı gözlemcilere kolay hedef teşkil etmekle birlikte - daha derinden işleyen kuvvetleri örtmektedir. Kentler, sıklıkla kırsal geleneklere dayanan kabilesel ve etnik kurguları seyrelterek ulusal kültürler için harç işlevi görür. Kentler altyapı harcaması, eğitim ve sağlık hizmetine erişim (bunların tümünün uzak köyler yerine insan topluluklarına sağlanması daha kolaydır) talep eden yeni seçim bölgeleri ile seçmen blokları ve toplum örgütleri yaratır.

En önemlisi kentler - ister büyük ister küçük olsun, kalabalık olsun veya olmasın - hedefleri yükümlülük, istihdam ve sosyal istikrar taleplerini sürükleyen orta sınıfı yaratır. Bu yeni tüketici sınıfı aynı zamanda bir zamanlar Afrika kentlerindeki diplomatik zümreye ayrılan yiyeceklere de erişim sahibi olmayı bekler. Yerel çiftçiler ile dağıtıcıların bu talebi, her yerde standartları yükselten lojistik kanallar oluşturarak karşılanması için bir teşvik oluşturur.

Ama durun, der kuşkucular: Yetersiz beslenme ve hastalıklar toplumun en fakir beşte birlik kesiminin yakasını bırakmadıkça bu ulusal iyileşmelerin hiçbir anlamı yok. Bu doğrudur, ama yine de kıtanın en büyük ülkelerinde yıldan yıla devam eden güçlü GSYİH büyümesi ile giderek artan sayıda yardım grubunun uzun vadeli sağlık ve beslenme çözümlerinin pirinç çuvallarından daha önemli olduğunu vurgulamak yönündeki organize çabası realitede - ve uzun vadeli trendlerde - iyiye doğru değişim sağlamıştır.

Neredeyse tüm insan sağlığı göstergesi - bebek ölümleri, sıtma enfeksiyon oranları ve HIV-AIDS'lilerin ortalama yaşam süresi, temiz su ve sıhhi tesisatın erişilebilirliği - dramatik bir iyileşme göstermiştir. Bu ölçümlerden hiçbiri, herhangi bir bireysel örneklemede daha kötü veya daha iyi olabilecek SAA'daki yaşamın realitelerinin tam bir tablosunu sunmaz. Ancak neredeyse herkesin erişebileceği ölçümlerin tümü de daha parlak bir geleceği ve pek çok spesifik örnekte, önümüzdeki yıllarda ekonomik ve finansal büyümeyi işaret etmektedir.

Notlar

1. Stephen Jennings, Küresel Ekonomik Yönetişim Programı'na Yapılan Özel Konuşma, Oxford University, "Transformational Growth In Africa — Many Paths, One Destination," ("Afrika'da Dönüşümsel Büyüme – Pek Çok Yol, Tek Bir Hedef," Oxford, BK, 5 Kasım 2010.
2. BM Dünya Kentleşme Beklentileri, 2009, http://esa.un.org/unpd/wup/doc_highlights.htm.

Bölüm 10

Teknoloji ve Zamanlama

Johan Snyman ve Alex Kazbegi

Nijerya'yı bir yıl önce ziyaret ettiğimde [2001 yılında], otel odamın penceresinin dışından bir uydu telefonu kullanmak zorundaydım. Şimdi gittiğimde, taksisine bindiğim şoför yeni cep telefonlarımızdan biriyle gelen çağrılara yanıt veriyor.

- Zimbabweli işadamı Strive Masiyiwa,

Econet Wireless kurucusu ve CEO'su, 2002 ¹

Afrika'da hiçbir devrim, son yedi yılda 500 milyon SIM kartının satıldığına, İnternet kullanıcısı sayısının 2000'den bu yana 31 kat arttığına ve cep telefonu penetrasyonunun kişi başına GSYİH'nın 2.000 doların altında olduğu ülkelerde bile % 40'ı geçtiğine sahne olan iletişim devriminden daha belirgin olmadı. Cep telefonunun yayılması, Afrika'nın telefon bağlatamayacak kadar yoksul olduğuna inananlara karşı geldi; gerçekten yükseliş o kadar hızlı oldu ki birçok ekonomisti Afrika'da hane halkı serveti tahminlerini, istatistik bürolarını da GSYİH verilerini yükseltmeye mecbur bıraktı. Cep telefonu iletişimi yalnızca geliştirmede - iletişimi ortaya çıkardı - ve süreç içinde her ekonomik işlemde değişimi teşvik etti. Mütevazı telefonun başarısının üzerine yeni servisler kurulabilirken tarımsal mahsul üreticileri, ekinleri ve hayvanları için daha iyi fiyatlar elde edebiliyor, şirketler lojistiklerini (ve dolayısıyla stok seviyelerini) daha verimli yönetebiliyorlar. Mal ve hizmet ticareti daha kolay hale geldi. Tek bir örnek olarak Somali'yi alırsak , cep telefonu ülkenin milyonlarca keçi ve koyun satmasına yardımcı olurken, yeni korsanlık sektörünün de fidye tahsilatına olanak veriyor. Böylesi güçlü bir araç, büyüme rotasının bu aşamasına gelen ülkelerde bu kadar çok insana hiçbir zaman açık olmamıştı.

Bunun sonucu olarak yapılan servetler, yatırım profesyonelleri arasında birer efsanedir. Örneğin 2004 yılında, Zimbabwe'de hiper-enflasyon tepe noktasındayken, bir Renaissance müşterisi 12 milyonluk bir ülkede ulusal bir telefon şir-

ketinin 50 milyon dolara satın alınabileceği gerçeğinden dehşete düştü. Econet'in satın alınması geriye bakıldığında çok akıllıca gözüktüyor: şirketin 2011'deki piyasa değeri 719 milyon dolara ulaştı. Benzer bir şey, bir başka Renaissance müşterisinin bugünlerde pek çok üst düzey Nijeryalı futbolcunun oynuyor olduğu Avrupa futbolunu seyretme talebinin karşılanmadığını fark etmesiyle. aynı sıralarda Nijerya'da oldu. Müşteri, ücretli TV kanalı işletmecisi Naspers'ı satın aldı ve aktifin değeri ilk yatırımın sekiz katına yükseldi.

Ama bu teknoloji devrimi tamamlanmış olmaktan çok uzak. Geniş-bantın gelişti Afrika'yı dünyaya , ayrıca kendi içinde de açıyor. Yolların bile bulunmadığı yerlerde iletişim imkansız hale geliyor; ancak geniş-bant bir ülkede yayıldığına, Ruanda'da olduğu gibi, tıbbi tavsiyeler veya daha duyarlı bir yönetim, birkaç yıl önce kimsenin düşünmediği kadar hızlı oluyor. Geniş-bant Afrika'ya, Filipinler veya Hindistan'ın kendi büyümelerini sürüklemesi için kullandıkları hizmetleri ihraç etme ve hizmet sektöründe önceleri ancak bir tarım ve sanayi devriminden sonra gelecek olan büyümeyi sağlama olanağı veriyor. İletişim devrimi bugün Afrika'nın üçünü birden aynı anda başarmasına izin veriyor.

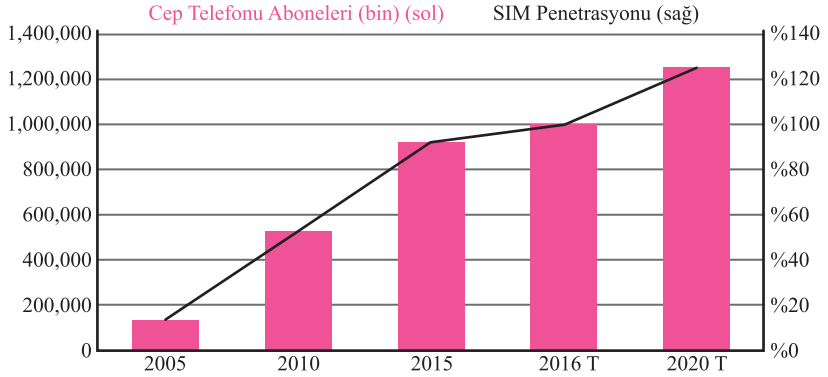
İnsanlar bin yıllardır hızlanıyor. Maymun adamlar Afrika'yı ilk terk ettiklerinde, yılda 32 metre yolculuk ediyordu. Modern atalarımız Afrika'yı 60.000 yıl öne terk etmeye başladığında, insanların yeni yayılma dalgası 50 misli hızlı, ortalama olarak yılda 1.600 metre yol kat etti.

Türümüz bugün daha hızlı gelişemeyecek iken, bizler daha hızlı iletişimin avantajlarını çoktan yaşamaya başladık. On yıl önce çoğumuzun cep telefonu yoktu. Bugün Lagos'ta oturup Bloomberg ve Financial Times'ı okuyabiliyoruz. Bu ilerleme, Afrika'da elektronik olarak iş yapmayı her zamankinden kolay hale getiren bir devrimin parçasıdır.

Bunlar özünde erişilebilir teknolojiler. Sonuç olarak Afrika, eski iletişim teknolojileri aşamasını aşabildi. Kıta bugün en yüksek mobil telefon hizmeti büyüme hızına sahip ve aynı zamanda mobil para gibi katma değerli hizmetlerde büyük başarı öykülerini çoğaltıyor.

Mobil telefon hizmetleri Afrika'da neden başarılı oldu? Bunun bir nedeni, hükümetlerin 20. yüzyıldaki tekelci tutumlarının ve sermaye yetersizliğinin sonucu olan sabit hat altyapısının eksikliğidir. Afrika'da 2000 yılında her 100 kişi başına yalnızca 1,4 sabit telefon aboneliği bulunuyordu. Bu sayı 2007'de 1,5'e yükseldi, 2008'de yeniden 1,4'e düştü.

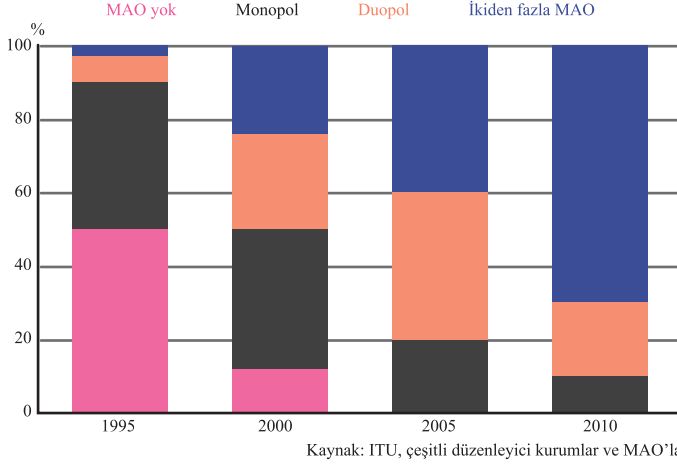
Şekil 10.1: Cep telefonu aboneleri (bin, sol) ve SIM penetrasyonu (sağ)

Kaynak: Renaissance Capital

Bugün Afrika başarınının bir başka nedeni, değişen mevzuat ortamı oldu - hükümetler 20. yüzyılda bu sektördeki başarısızlıkları tanıdı ve 21. yüzyılda özel sektörün çözüm üretmesine olanak verdi. Piyasaların yaygın şekilde serbestleşmesi ve rekabetin oluşması, 2000'li yılların başından itibaren Afrika'da bilişim ve iletişim teknolojileri sektörünün performansını büyük ölçüde artırdı. Bugün Afrika'da pek az ülkede üçten az mobil ağ operatörü (MAO) var - ve birkaç ülkede de ses ve veri iletişiminden pazar payı almak için sayıları altıya ulaşan MAO rekabet ediyor. Bu, bağımsızlık sonrası dönemin çok sayıda iyi niyetli hükümetinin kurduğu devlet tekellerinden yapılan, esas olarak büyümeye hız kazandıran muazzam bir geçiş.

Şekil 10.3: SAA mobil piyasalarında rekabet, 1995-2010

Piyasanın serbestleşmesi ve reformlar, özel sektörün katılımını sağladı ve tekeloma büyük ölçekli yatırımlar 2000'lerin başında hız kazandı. Nijerya'da üç GSM lisansı ihalesi 2000 yılının sonunda büyük bir ilgiye neden oldu ve lisans başına 285 milyon dolar gelir getirdi. Afrika'da mobil devrim başlamıştı ve 10 yıldan biraz uzun bir süre sonra Afrika'da karma SIM penetrasyonu % 60-65 düzeyine ulaştı. Afrika mobil piyasası daha eşit dağılımlı hale geldi ve Güney Afrika'nın payı 1998'teki % 86'dan 2011'de % 10'a düşerken, 1998'te sıfır olan Nijerya'nın payı 2011'de % 15'e yükseldi.

Pazarı Ön Ödemeli Hatlar Var Etti

Afrika'daki Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) devrimi, şimdiye kadar ağırlıklı olarak ses iletimi üzerine oldu. Toplam gelirlerin % 85'inden fazlası İnternet erişimli ses iletiminden geliyor, bu nedenle ses-dışı ve SMS-dışı verilerden gelen katkılar hala önemsiz kalıyor.

Mobil telekomünikasyona büyük ölçekli erişim, ön ödemeli (faturasız) servislerin başlamasıyla 1990'ların başında büyük bir canlılık kazandı. Ön ödemeli telefonlar ilk olarak Meksika'da - başarısız bir şekilde olsa da - 1992'de piyasaya girdi, 1993'te başarılı şekilde yeniden yapılandırıldı ve daha sonra "arayan tarafın ödeme kapasitesiyle" dünyanın çoğu bölgesinde büyük bir başarıyla birleştirildi. Geçmişe bakılınca, o dönemde çok sınırlı bir başarı olarak görülen ön öde-

meli teknolojinin piyasa girmesinin, orijinal cep telefonu ile iletişim kavramının geliştirilmesinden beri en önemli yenilik olduğu ortaya çıktı. Mobil görüşme, büyük oranda depolama ve faturalandırma yazılımında oluşan ön ödeme teknolojisi olmadan, bugünkü abonelerin üçte ikisine varacak sayılara, özellikle nakit ekonomiye katkının genellikle devamsız olduğu yoksul ve orta gelirli gelişmekte olan ülkelerde bulunanlara ulaşamayabilirdi.

Afrika kıtasının neredeyse % 100'ü ön ödemeli, ancak pazarın % 15'inin sonradan ödemeli (faturalı) olduğu Güney Afrika gibi, sonradan ödemeli ticari müşterilerin, yayın süresi gelirinin önemli bir kısmını oluşturduğu bazı bölgeler var. Toplamda, kişi başına GSYİH, finansal olarak tüketicilerin cep telefonu ve ilgili servisler ve aksesuarları satın alma kapasitesini yansıtıyor, Sahraaltı Afrika'da ise kişi başına GSYİH düşük seviyede bulunuyor. Geçmişte mobil teknolojiyi benimseme ile kişi başına GSYİH arasında güçlü bir ilişki vardı ama bu ilişki artık kopuyor olabilir - bugün kişi başına GSYİH'sı 2.000 doların altında olan çok sayıda ülke, % 40 ve daha yüksek mobil penetrasyona erişmiş durumda.

Düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkelerdeki tüketiciler mobil bağımlılık elde etmek için, harcanabilir gelirlerinin büyük bir kısmını ayırıyorlar. Mobil harcamalar, tüketici harcamalarına tahmini olarak ayrılan kısım içinde gelişmiş pazarlarda % 3'e, gelişmekte olan pazarlarda % 2-4'e ve bazı düşük gelirli pazarlarda neredeyse % 10'a yükseldi. Bu rakamlar hane halkı bütçesinden iletişime ayrılan payın, ulaşım, gıda, giyim ve muhtemelen barınma harcamalarından pay alarak, geçmişe göre daha fazla olduğunu gösteriyor. Mobil iletişim ile ilgili bu düzeyde harcama yapılmasının ulusal istatistiklerde beyan edilmemiş gelirler olduğunu yansıtması mümkün, ancak mobil telefon hizmetinin artık bir lüksten ziyade gereklilik olduğunun kabul görmesi de söz konusu: böylelikle SIM penetrasyonu ve Telekom harcamasında göz çarpan büyüme meydana geldi. Belli ki Afrikalı tüketici, iletişime ve bu harcamadan daha iyi bir getiri almaya büyük değer veriyor. Bir diğer faktör de toplam sahip olma maliyetinin azalması - daha düşük fiyatlı telefon cihazları ve satın alınan ön ödemeli dakikaların fiyatlarında yukarı çıkıldıkça görülen küçük artışlar - yeni abonelerin 40 dolardan daha az bir bedele bir telefon satın alıp hizmete açtırmasına olanak veriyor. Bunun bir sonucu olarak, abone sayılarına da yansıyan mobil telefon teknolojisini benimseme, bazı gelişmekte olan pazarlarda artık ayda 4 doların altındaki kullanıcı başına ortalama gelir (ARPU) ile ilişkilendiriliyor.

Operatörler Önayak Oldu

Afrika'nın Bilgi ve İletişim Teknolojisindeki (BİT) hızlı büyümesi, mobil ağ operatörleri (MAO), devletler ve bankalar tarafından finanse ediliyor.

Sermaye piyasaları, özel sektör tahvil piyasaları ve ticari banka kredilerinin hepsi BİT'nin finansmanında kilit rol oynadılar. Renaissance, Afrika genelindeki mobil ağlara 500 milyon yeni SIM'in eklendiği geçen yıldı, MAO'ların 80 milyar dolarlık sermaye yatırımı yaptığını hesaplıyor. İlginç bir not olarak, Afrika'daki lider mobil ağ operatörü MTN, 15 milyar dolarlık veya oran olarak toplam MAO sermaye yatırımının % 20'sine imza atarak, muhtemelen doğal kaynaklara yapılanların dışındaki özel sektör yatırımlarının tamamını geride bıraktı. MTN'in risk alan yaklaşımı, hissedarları için son derece ödüllendirici oldu - 2001'den başlayan 11 yıllık dönemde gelirlerdeki % 26'lık yıllık bileşik artış, MTN'in hisse fiyatına % 16'lık yıllık bileşik değer artışı olarak yansdı.

Şirket ağ genişlemesi öz kaynaklarla finanse ediliyor ve bilançosunda hiç net borcu bulunmuyor. Birçok ülkede derin sermaye piyasası olmamasına rağmen, BİT yatırımı için yerel parayla borçlanma ve şirket tahvillerinin kullanılması makul ölçüde başarılı oldu. Afrika'da şirketlerin borçlanma senedi piyasası, hisse senedi piyasasına göre küçük olsa da, telekomünikasyon altyapısındaki yatırımın finansmanında önemli bir rol oynuyor. Son olarak Çin'in telekomünikasyon sektöründeki rolünün önemi giderek artıyor. Huawei ve ZTE gibi Çinli telekomünikasyon satıcıları, Afrika'daki özel ve kamu sektörü, Telekom operatörlerine giderek daha fazla miktarda mobil ve fiber-optik ağ sağlıyorlar. ZTE, Angola'da Movitel'in ağının yükseltilmesi için, ülkenin 4G erişimini birçok Batılı ülkeden önce başlatmak üzere 1 milyar dolarlık ekipman sağlıyor.

Şehrin Ötesinde

Bu ilerlemelerin dönüştürücü mahiyeti, herhangi bir Afrika şehrinin sokaklarında görülebilir. Renaissance Capital'ın Londra'da çalışan menkul kıymet satıcılarından Kenya doğumlu Muathi Kilonzo, teknolojinin babasının kuşağını dahi değiştirdiğine aydıdığı zamanı hatırlıyor.

“2010 Aralık ayının sonlarıydı ve ailemiz sahilde tatildeydi, ama babam bir çıkmazdaydı. M-PESA (Kenya'da piyasaya giren yenilikçi telefonla ödeme sistemi) bir sorun yaşıyordu çünkü herkes birden kullanmaya çalışıyordu. Babamın, Noeli kutlayabilmeleri için bir keçi satın alacağını söylediği bir aileye küçük

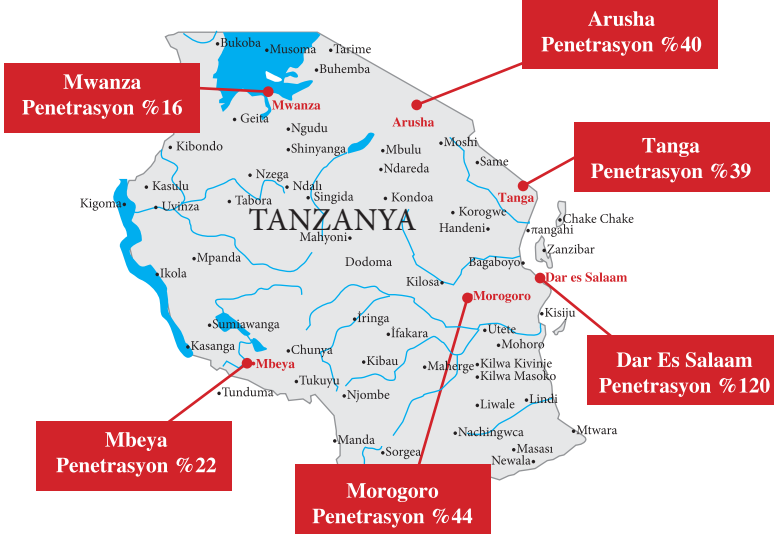
bir miktarda para göndermesi gerekiyordu. Bu öyküde ilginç olan, bu süreçte, o yılbaşı ile ondan öncekiler arasında olan büyük farklılık.

“Daha önceleri, babam muhasebecisine telefon ederdi, o, babamın imzalayacağı bir çek yazardı, bankaya çeki nakde çevirmesi ve babamın ofisine getirmesi için bir görevli gönderilirdi. Daha sonra keçiye alacak olan aile parayı almak için ofise gelirdi veya para kurye ile gönderilirdi. Ya da aile bizim çiftliğe gelirdi (o dönemde birkaç saatlik bir yolculuk) ve çiftlik müdüründen bir keçi alırdı. Keçi-yi şölene götürmek ise bambaşka bir hikaye olurdu.

“Ancak bu yılbaşı, çok farklı bir deneyim oldu. Hiç yolculuk yoktu ve para transferi çok basitti: telefondan telefona. Bu gibi görevleri birilerine vermeye alışkın 60’lı yaşlarında bir adam, artık ülkenin bir ucuna, deniz kenarındaki sandalyesinde otururken sorunsuz ve nakitsiz para transferi yapmak için yeni teknoloji kullanıyor. Londra’da yaşayan biri olarak şunu da eklemeliyim, bu “devrim niteliğindeki” ürünü Londra’daki lider bankalardan birisi İngiltere’de daha yeni çıkarmaya çalışıyor.”

Kenya elbette öncü kuvveti temsil ediyor, ama diğerleri de hızla yetişiyorlar. Afrika’da telekomünikasyon altyapısındaki büyük ölçekli yatırım, SIM penetrasyonunu benzeri görülmemiş düzeylere yükseltti ve çoğu durumda kentleşmiş ve yarı-kentleşmiş bölgeler artık % 100’ün üzerinde SIM (Abone Kimlik Modülü) penetrasyonuna ulaşabiliyor. Genel olarak, yatırım sermayesinin hızla geri dönüşüyle, kentlerdeki yayılmalar çok karlı oldu, ama artık odak kırsal alanlara kayıyor. Ekipman maliyetleri ve elbette telefon cihazı maliyetleri düşerken ve hedeflenen pazarlama başarılı olurken, kırsal alanlardaki başa baş ARPU seviyesi düştü ve MAO’ların yatırım argümanları gelişti. Ses iletimi gelirlerine yatırım yapmanın meyvelerini almak için yeni dalga başladı, artık taşra toplulukları da mobil telefon hizmetlerinin avantajlarından yararlanmaya başlamalı.

Şekil 10:4: Tanzanya'da kentlerdeki SIM penetrasyonunun kırsal alana oranı

Afrika telekomünikasyon altyapısında son birkaç yıl içindeki en etkili gelişme, uluslararası bağlantılığın toptan fiyatını % 80'in üzerinde düşüren deniz altı kablo sistemlerinin döşenmesi oldu. SAA 2012 sonu itibarıyla 20 terabiti aşkın uluslararası fiber kapasiteye sahip olacak; bu miktar on yıl önce 200 gigabit idi.²

Peki, SAA'nın BİT performansı, dünyanın geri kalanıyla karşılaştırıldığında nasıl bir sonuç çıkar? SAA'da ortalama erişim oranları, örneğin benzer veya daha yüksek kişi başına GSYİH'ya sahip Güney Asya ile karşılaştırılabilir düzeyde. Ama dünya genelinde, BİT'nde en önemli yeni gelişme, geniş-bant İnternetteki büyüme oldu. Dünya Bankası'na göre, 2000 yılında dünya nüfusunun % 7'si İnternet kullanıyordu, bugün ise tahmini olarak % 30'u.

Sırada İnternet Var

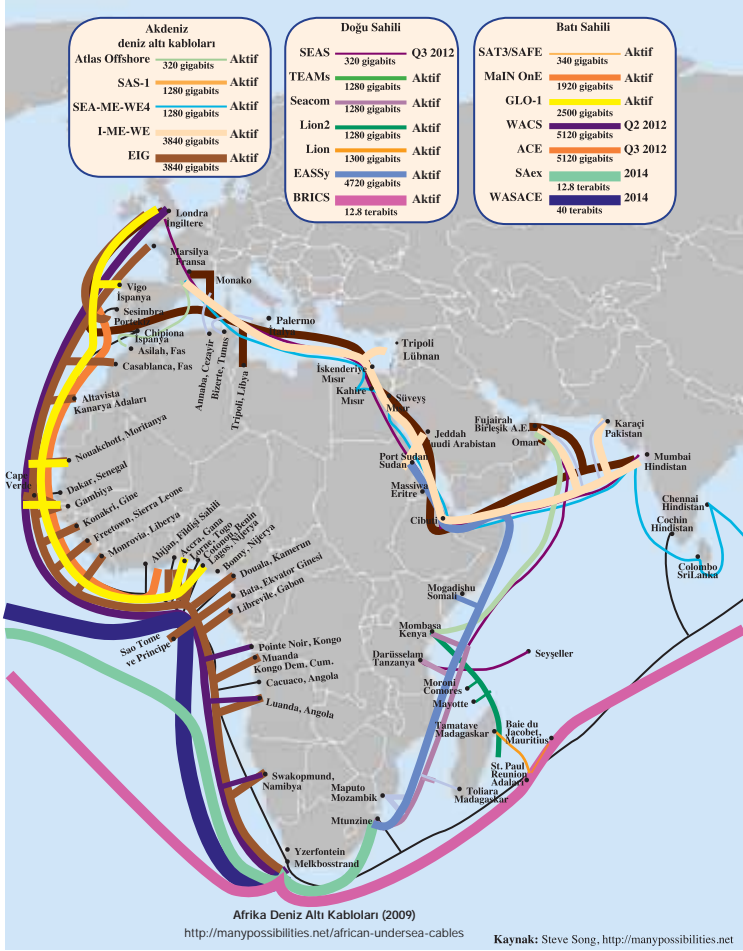
SAA'da İnternet kullanımı, kablosuz geniş-bant ağlarının küresel standartlarının ortaya çıkması ve uluslararası geniş-bant kullanılabilirliğindeki artış sayesinde tırmanmaya başladı.³ İnternet bağlantısındaki yıllık bileşik büyüme, 2007-2011 döneminde % 80 düzeyinde seyrediyor. Afrika'nın 2000 yılında, yarıdan fazlası Güney Afrika'da olmak üzere 4,5 milyon İnternet kullanıcısı vardı. 2011 itibarıyla ise, 45 milyonu başı çeken Nijerya'da olmak üzere, 140 milyon.⁴

Şekil 10:5: Afrika deniz altı kablo sistemleri, 2009

Afrika'da telekomünikasyonun geleceğinin geniş-bantta olacağına ilişkin pek az kuşku olabilir. Bir sonraki Telekom gelişmesi dalgası bu, bu dalga da Afrika Telekom sektörünün yalnızca statüsünü ve potansiyelini değil, aynı zamanda kıtanın kapasitesini de devasa ölçüde artıracak. Asya'da ücretler arttıkça ve Afrika'nın artan nüfusu işgücüne katıldıkça, hizmetlerin, önümüzdeki on yıllık dönemlerde giderek hızlanan ekonomik büyümeye yardımcı olacak şekilde İnternet üzerinden deniz aşırı ülkelere verilmesini bekliyoruz. Afrika'nın birbirine bağlı dünyaya katılması zaten etkileyici oldu - ama en iyisi henüz ortaya çıkmış değil.

Şekil 10:5: Afrika deniz altı kablo sistemleri, 2009

Notlar

1. Simon Robinson, "Steve Masiyiwa: Founder of Econet Wireless," Time, 2 Aralık 2002.
2. www.lightwaveonline.com
3. Stacey Higginbotham, "Norway has more bandwidth than all of Africa & other broadband gaps," GigaOM (blog), 18 Temmuz 2012, <http://gigaom.com/2012/07/18/norway-has-more-bandwidth-than-all-of-africa-other-broadband-gaps/>.
4. <http://www.internetworldstats.com/stats1.htm>

Bölüm 11

Altyapı: Baştan Başlamanın Güzelliği

John Arron

Bugün bana 5 milyar dolar verseniz, yurtdışına hiç yatırım yapmam, her şeyi Nijerya'ya yatırırım. Kafa kafaya verip, çalışalım.

—Aliko Dangote, Dangote Cement kurucusu ve CEO'su¹

Ülkelerin - veya elimizdeki durumda bir kıtanın bütün olarak - yüksek büyüme aşamasına geçmesi, gerçekleşmeden önce pek az kişi tarafından fark edilebilen, sonrasında ise herkesin fark ettiği bir dönüm noktasıdır. Renaissance'ın analizi, çarpıcı büyüme hızını tetikleyen faktörlerin bileşiminin mutlak bileşenleri olmadığını, liste başını ticaret veya sanayinin belirli alanlarının çekebileceğini gösteriyor. Ama büyüme rotası bir kez başladı mı, tüm ülkeyi ve her sektörü kapsıyor.

Önceki bölümlerde 'yumuşak' faktörlere göz attık: eğitim, iş süreçleri, sermayeye kolay erişim, iletişim ve yasal yapı. Fakat büyüme rotasındaki ülkelerin en gözle görülür işareti, gözlemci için her zaman en baskın vasıf olan altyapıya yapılan devasa yatırımdır.

Rotayı sürdürmek için altyapıya yatırım gerekir. Hindistan'da bunun hız kazanması, on yıllık güçlü büyümenin ardından gerçekleşebildi. Renaissance'ın Afrika'da görebildiği büyüme rotası göz önüne alındığında, kıta 2010 yılı civarında dikkat çekici bir altyapı genişlemesine başlamış olmalıdır.

Hükümetlerin, mevzuatı iyileştirmek ve gereken finansmanı bulmak için altyapı üzerinde odaklanma ihtiyacını fark ettikleri nokta budur. Tanık olduğumuz da aynen bu şekildedir. Planlar, en hızlı milyarı harekete geçirmek için olmaları gerektiği gibi çok iddialı. Zaten hızla yükselmekte olan altyapı talepleri, GSYİH, talep ve nüfus yapısı ile birlikte hız kazanacak. Önümüzdeki 40 yıl boyunca havayolu yolcusu sayıları her on yıllık dönemde ikiye katlanacak, otomobil sahipliği 10 kattan fazla artacak ve elektrik talebi hızla yükselecek. Ama aşağıda

gösterdiğimiz gibi, normalde büyüme rotasının bu aşamasında, talep genellikle mevcut altyapının sağlayabileceğinden fazladır.

Bu nedenle yatırımcıları bekleyen fırsatlar, liman geliştirmeden, yeni karayolları için çimentoya ve enerji üretimine kadar, muazzam ölçüde geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Altyapı iyileştirmeleri talebi, yatırım için en bariz ve en heyecan verici alanları yaratacak, Afrika'nın görünümünü değiştirecektir. Yatırımcılar için fırsatlar ve büyüme talebi, kıta genelinde altyapı değişikliklerinin ölçeği ve kapsamının, şimdi gerçekleşmekte olanların en dikkat çekici ve göz alıcı olanı haline gelmesini sağlayacak ve bu önümüzdeki 40 yıl boyunca sürecek. Bunu özellikle heyecan verici yapan, yalnızca gerçekleşmekte olan değişimlerin ölçeği değil, aynı zamanda büyük oranda sıfırdan yapıyor olmasıdır. Planlamacılar ve geliştiricilerin, en başından itibaren, bugün mevcut olan tüm tasarımları ve teknolojileri kullanarak yeni kentler, yeni ulaşım hatları ve yeni sanayi siteleri oluşturma fırsatına sahipler.

Bu uzun vadeli projelerin finanse edilmesi, yerel borçlanma piyasaları gelişiyor olduğundan, gittikçe daha kolay hale gelecek. Eurobond piyasaları Nijerya, Gana ve Zambiya'ya açıldı. Örneğin Kenya hükümeti tarafından, getirileri hem yerel hem de uluslararası emeklilik fonlarının ihtiyaçlarını karşılayan 20 ve 30 yıl vadeli altyapı tahvilleri ihraç edilmeye başladı bile. Şu andaki yatırımcıları arasında, limanların ve ulaşım altyapısının iyileştirilebilmesi için borç veren Çin bankaları, liman satın almayı gözden geçiren Dubai World, büyüyen pazar arayışındaki küresel elektrik şirketleri veya sattıkları ürünlere duyulan ihtiyacı fark eden Lafarge, Athi River Company ve Dangote Cement gibi Afrika'daki fırsatları kendileri de gören çok uluslu şirketler var.

Afrika'da yapılacak çok iş var. Bunların yapılacağına dair her türlü işareti görüyoruz. Kıtanın dört bir yanındaki liderler, siyasi iktidarın, oy verenlere elektrik enerjisi sağlamaya giderek daha fazla bağlı olduğunu fark ediyorlar - 2011'deki Nijerya başkanlık seçiminin anahtarlarından biriydi. Daha iyi mevzuatın teşvik edilmesi daha duyarlı hükümetler ile birlikte arttı, böylelikle artık Nijerya'nın elektrik üretimi fiyatlarını ekonomik olarak makul seviyelere getirme hamleleri gibi enerji teminini özendiren politikalar görmeye başladık. Hükümetlerin, herkesin menfaatine olan yeni ve kaçınılmaz bir dünya oluşturma güduları var.

Bir köprü'nün değerini düşünün. San Fransisco'daki Golden Gate köprüsünün yüksek ayaklarını veya Çin'deki Qingdao Haiwan köprüsünün 2011'de açıldığı zaman 42 kilometrelik uzunluğuyla gezegenin en uzun açıklığına sahip olan iddialı uzunluğunu değil...

Daha çok, Sahraaltı Afrika’da bulunan ve yağmur suyu ile taşan çok sayıdaki nehrin veya bir vadinin üzerindeki basit köprülerin değerini düşünün.

Gelişmiş ülkelerde üzerinden trafik ve ticaret yolları akıp giderken hafife alınan bu basit yapılar, gelişmekte olan ülkelerde dönüştürücü bir etkiye sahip olabilir. Doğal engellerle ayrılan topluluklar birden bire yerel pazarlar geliştiriyor ve fikir ve bilgi alışverişinde bulunuyorlar. Zambezi nehri üzerindeki bir Mozambik köprüsünün elden geçirilmesi, gıda kıtlığının azaltılmasına yardım etmiş ve tarım sezonları ülkenin kuzeyi ve güneyi arasında farklılık gösterdiğinde gıda fiyatlarını ucuzlatmıştı. Köprüler Afrika ülkelerinin Afrika’nın geniş anlamda ne ifade ettiğini anlamalarına ve yabancılar hakkındaki dar görüşlü şüpheleri yıkmalarına da yardımcı oluyor. Örneğin Kenya-Uganda sınırında, Britanya’nın koloni idaresi zamanında inşa edilen 60 yıllık bir köprü, sınır ötesi ticaret trafiğinin yükü nedeniyle parçalanıyordu. Jinja’da Nil üzerine Japonya tarafından finanse edilen 120 milyon dolarlık yeni bir köprü inşa etme projesi, Uganda’yı ve onun denize erişimi olmayan komşuları Ruanda, Burundi ve doğu Kongo’yu, Kenya’nın liman ve pazarları ile birbirine bağlayan Kuzey Koridoru’nun temel bir bacağına oluşturuyor, ayrıca sınırdaki uzun süreli gecikmeleri de ortadan kaldıracak.

Altyapı Modern Dünyayı Olanaklı Hale Getiriyor

Altyapı yalnızca ekonomik büyümeye katkıda bulunmakla kalmıyor, insani gelişmenin de önemli bir faktörü olmayı sürdürüyor. Aynı zamanda, BM’nin Binyıl Kalkınma Hedeflerinin çoğununu elde etmek için temel bir bileşen durumunda. Temiz suya erişim, elektrik temini, kara ve demiryolu ağlarının temini ve güvenilir bir telekomünikasyon ağına erişimin hepsi altyapıya bağımlı.

SAA’ya ziyaret eden birisi, sık-sık trafik sıkışıklıkları ve enerji kesintileriyle karşılaşır. Ancak trafik sıkışıklığı yalnızca yol eksikliğini yansıtmıyor, aynı zamanda mevcut yolların yeterli şekilde bakımının yapılmadığını da gösteriyor. Büyümenin hızlanmaya başladığı çoğu ülkede olduğu gibi, altyapı eksikliği büyümeyi sınırlandıran bir engeldir. SAA’nın hız kazanan büyüme modellerini sürdürmesi için, altyapıya daha fazla yatırım yapılmasına ihtiyacı var, tıpkı diğerlerinin bu aşamada ihtiyaç duyduğu ve aslında hala ihtiyaç duyuyor olduğu gibi (Hindistan’ın 2012’deki enerji kesintileri bunu kanıtıyor).

Enerji eksikliği, bölgedeki ekonomik büyümeyi sınırlayan esas faktör olmaya devam ediyor. Nijerya en azından geçen yedi yıl boyunca jeneratör gruplarının en büyük ithalatçısı oldu ve bazı kesimler ülkenin, şimdilerde ana enerji kaynağı

olan bu jeneratör gruplarını işletmek için yılda 10 milyar dolar harcadığını tahmin ediyor. Bu para gerçekten elektrik için harlandıysa, elektrik temini çarpıcı derecede artabilir. Enerji ihtiyacı, Afrika'daki hükümetleri 34 bağımsız enerji üreticisinin (IPP) 3 gW'lık yeni kapasite için 2,5 milyar dolar yatırım yapmasına izin vermesini teşvik etti. Daha fazlasına da ihtiyaç var.

Fransız Kalkınma Ajansı ve Dünya Bankası'nın yayınladığı yakın tarihli bir rapor, beklendiği gibi kötü altyapının, daha yüksek giderlere, bölgeler arasında daha düşük ticarete ve daha düşük üretkenliğe neden olan bir takım darboğazlara yol açtığını ileri sürüyor.² Denizaşırı Kalkınma Enstitüsü'nün bir diğer raporu da altyapının temini üzerinde odaklanan bir canlandırma paketinin GSYİH'da % 2,5'lik kalıcı bir artışa yol açacağını ortaya koyuyor.³

Harcama trendi sabit şekilde tırmanıyor. Bu projeler karmaşık ve politik açıdan gerginliklerini sürdürürken - Nijerya elektrik sektörünün özelleştirilmesi bunun önemli örneklerinden yalnızca biri - yine de Nijerya'daki ve başka yerlerdeki yüzlerce özel sektör şirketi, artık bu gibi devasa projeler için rekabete uygun şekilde fiyat verebiliyor. Doğu Afrika'da Kenya, 2030 yılında 24 milyon ton (metrik) liman kapasitesini hedefleyen Lamu limanı geliştirmesi üzerinde çalışıyor. Bu miktar, Kenya'nın şimdiki önde gelen limanı Mombasa'nın elinden geçen navlundan daha fazlasını ifade ediyor ve Mombasa zaten bölgesel bir darboğaza girmişken, proje Kenya'dan çok daha fazlasına menfaat sağlayacağını habercisi oluyor. Limanı kullanmak üzere çoktan sıraya girenler arasında ekonomisi hızla büyüyen Etiyopya ve petrolünü rakibi olan Hartum'u devreden çıkararak piyasaya sunmak için bir yol bulmaya istekli Güney Sudan yer alıyor. Bağışçılardan, doğrudan yabancı sermaye yatırımdan ve kamu gelirlerinden oluşan bir karma tarafından finanse edilen benzer projeler, Zambiya, Güney Afrika, Senegal, Angola, Sierra Leone ve başka yerlerde de sürüyor.

Ernst & Young'ın 2012 Afrika cazibe araştırmasının⁴ altını yaptığı Afrika Altyapısı Ülke Teşhisi (AICD), Afrika'nın diğer gelişmekte olan pazarlarla aradaki farkı kapatması için 2010 ile 2020 yılları arasındaki dönemde her yıl 90 milyar dolara ihtiyacı olduğunu belirtiyor. Biz ise, Afrika'nın daha zengin gelişmekte olan pazarlarla aradaki farkı kapatmaya ihtiyacı olmadığına dikkat çekerdik: Afrika'nın diğer gelişmekte olan pazarların, büyüme rotasında aynı noktadayken yaptıkları kadar yatırım yapmaya ihtiyacı var. Her halükarda gereken tutar zaten büyük oranda karşılanmış durumda. Ernst & Young'ın dikkat çektiği gibi, AICD, 30 milyar doları Afrikalı vergi mükelleflerinden ve 55 milyar doları da G8, kalkınma finansmanı kurumları ve özel sektörden gelmek üzere, yıllık 85 milyar dolarlık bir tutarın

elde edildiğini tahmin ediyor. Nominal GSYİH'yı kullanan kendi hesaplamalarımız, yılda 90 milyar doların 2012'de Afrika GYSİH'sının % 4'ü oranında olabileceğini, ama 2020'deki GSYİH'nın (2020 fiyatlarıyla) yalnızca % 2'sini oluşturacağını, bunun da finansman için fazla sorunlu olmaması gerektiğini gösteriyor.

Karayolu Altyapısı

Kuzeybatı Avrupa'nın Sanayi Devrimi'nden, Çin'in sahil kesiminin büyümesine kadar, su üzerindeki taşımacılık ucuzdur ve genellikle büyümeyi destekleyen bir faktördür. Kıyıların kıtanın birçok kentli (ve bu yüzden servet üreten) alanlarına ev sahipliği yaptığı ve küresel pazarlara erişimin en verimli yolu olduğu Afrika da bundan farklı değil. Ancak kara ve demiryolu altyapısı, denizle bağlantısı olmayan karasal bölgeler için elzemdir. Bölgenin ana karayolu ağı, yılda 200 milyar doların üzerinde ticaret akışın gerçekleştiği 10.000 kilometre yoldan oluşuyor. Trans-Afrika Otoyolu'nun hayata geçmesi için 60.000 ila 100.000 kilometre arasında yeni karayolu inşa edilmesi gerekiyor.

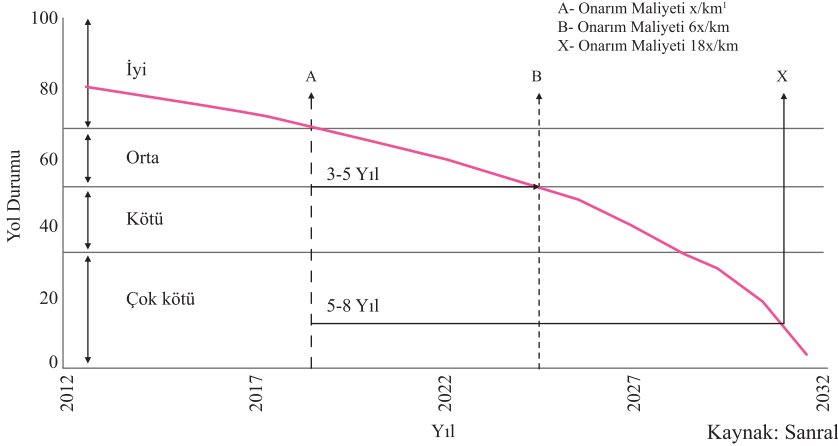
Dünya Bankası'nın araştırması, Afrika'nın toplam karayolu yoğunluğunun Güney ve Doğu Asya'ninkine oldukça benzer olduğunu ortaya koyuyor.⁵ Ancak diğerleri hızlı bir büyüme rotasına daha erken girdiklerinden, arada büyük bir fark oluştu. Afrika'da bugün 1.000 kilometrekarelik kara parçasında 204 kilometre karayolu var (% 25'i asfalt), bu alandaki dünya ortalaması her 1.000 km² kara parçasında 944 kilometre karayolu olması (% 50'den fazlası asfalt). Bu miktar, en kötü ikinci bölge olan Güney Asya'nın üçte birinden daha azına denk geliyor. Bu, birçok faktörün, özellikle de çatışmaların etkilediği bir durum. Çad'daki iç savaş 1987'de sona erdiğinde, ülkenin yalnızca 30 kilometre asfalt yolu bulunuyordu - barışın faydaları, bu miktarın 2004 yılı itibarıyla 550 kilometreye çıkarak neredeyse 20 kat artmasına olanak verdi.⁶

Dünya Bankası, hükümetlerin sorunu kabul ettiklerine ve Çad veya daha yakın zamandaki Ruanda gibi birçok ülkenin karayolu altyapısının finansmanı ve inşası için kaliteli kurumlar geliştirmekte ilerleme kaydettiklerine dikkat çekiyor.⁷ Ama bakımın iyileştirilmesine ihtiyaç duyuluyor. SAA hükümetleri, karayolu bütçelerinin sadece % 70'ini harcama eğilimindeydi, bu, bütçenin yönetimi iyileştirilirse kullanılabilir fonlarda % 50'ye yakın artış olacağını ifade ediyor. Bu, bakımları geciktirmek toplam karayolu bütçesini erittiği için, karayolu altyapısını önemli ölçüde iyileştirebilir.

Aşağıdaki grafik, 20 yıllık başlangıç ömrüne dayanarak, karayolunun zaman içindeki bozulmasını göstermektedir. Yol bozulduktan, bakımı yapılmamış kara-

yolunu onarma maliyeti zaman içinde üssel olarak artıyor. Örneğin bakım maliyetleri, ideal noktadan (grafikteki A noktası) sonraki üç ila beş yılda altı kat artıyor. Bakımı beş ila sekiz yıl arasında geciktirmek, maliyetlerin ideal noktasından 18 kat fazla olmasına yol açar. Dünya Bankası, Afrika genelinde şimdi yapılacak 600 milyon dolarlık ilave bir karayolu bakımı harcamasının, yeni karayolu harcamalarında 2,6 milyar dolar tasarruf sağlayacağını belirtiyor.

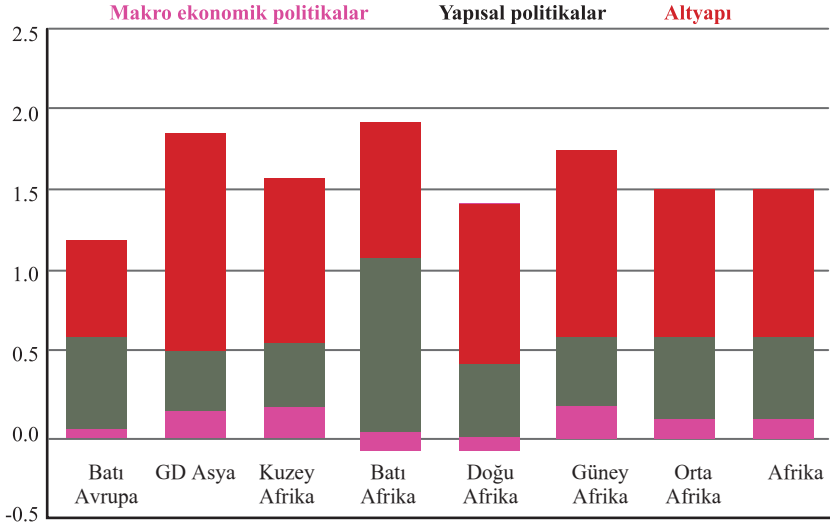
Şekil 11.1: Bakımda gecikmenin maliyeti

Altyapı, GSYİH Artışını Sürükleyecek

Afrika ülkeleri altyapıya yatırım yapmayı sürdürmeliler - çünkü aşağıdaki sayıların gösterdiği gibi, altyapıyı artırmak ve iyileştirmek, başlıca bir büyüme faktörüdür. Altyapı, SAA genelinde 1990 ile 2005 yılları arasındaki kişi başına büyümenin neredeyse % 1'i olarak katkı sağladı, aynı oran makroekonomik ve yapısal (ticaretin geliştirilmesi, yönetişimin iyileştirilmesi ve beşeri sermayenin geliştirilmesi gibi) politikalarda yalnızca % 0,8'de kaldı. Yalnızca Batı Afrika'da yapısal politikaların etkisi altyapının etkisini geride bıraktı.

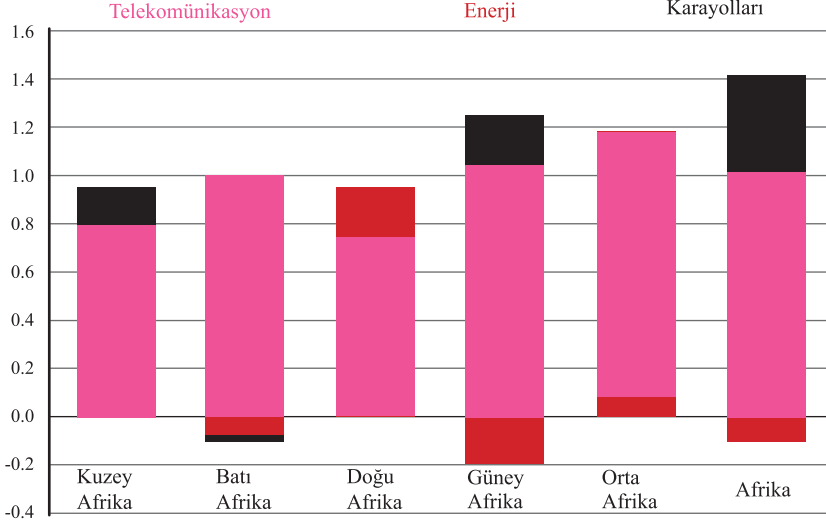
Şekil 11.2: Büyüme faktörlerindeki değişimin yol açtığı, kişisel büyümedeki değişiklikler
1990-2005

Kaynak: Dünya bankası 2010 raporu, Cesar Calderon, "Afrika Altyapı ve Büyüme," 2008

Farklı türden altyapıların etkisinin dökümü yapılırken, büyümenin büyük kısmı için telekomünikasyon penetrasyonunun artması yer tutuyor. Enerji ile ilgili yetersiz altyapının büyümeyi geciktirdiği ve Afrika genelinde kişi başına büyümeyi % 0,1'in üzerinde düşürdüğü gözüküyor.

Şekil 11.3: Farklı altyapı türlerinin doğurduğu kişi başına büyümedeki değişiklikler 1990-2005

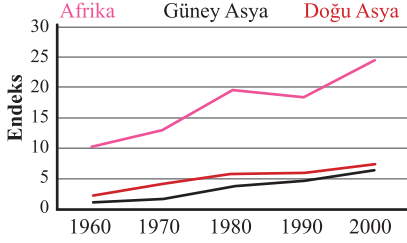

Kaynak: Dünya Bankası 2010 raporu, Calderon, 2008.

Afrika Çok Daha İyisini Yapabilir

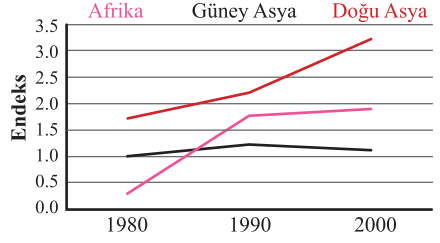
SAA'da altyapı, bağımsızlıktan bu yana gelişim gösterdi. Asfalt kaplı karayolu yoğunluğu % 500 arttı, toplam yol yoğunluğu iki misline, ana hat yoğunluğu dört misline çıktı. Ancak bu altyapıya yönelik talep de arttı. Elektrik veya şebeke suyu için kişi başına kapsamanın iyileşmemiş olmasının nedenlerinden biri hızla artan nüfus oldu ve bunların her ikisi için de artık çok daha büyük yatırım zamanı geldi. Elektrik, karayolu ve ana demiryolu hattı yoğunluğu açısından Doğu ve Güney Asya'da görülen altyapı hızlanması 1990'da meydana geldi. Büyüme rotamız, ayısının muhtemelen şimdi SAA'da görüleceğini ortaya koyuyor.

Şekil 11.4: Asfalt kaplı yol yoğunluğu

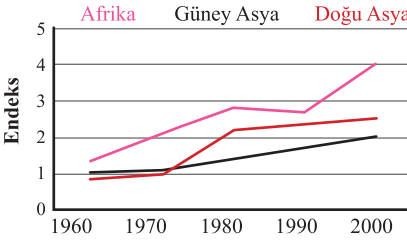
Kaynak: Sudesha Banerjee ve diğerleri, "Access, Affordability and Alternatives: Modern Infrastructure Services in Africa", (Erişim, Karşılabilirlik ve Alternatifler: Afrika'da Altyapı Hizmetleri) 2008; Tito Yepes, Justin Pierce ve Vivien Foster, "Making Sense of SSA's Infrastructure Eddowment; A Benchmarking Approach" (SSA'nun Altyapı Bağı: Bir Emsal Yaklaşımı) 2008.

Şekil 11.5: Üretim kapasitesi

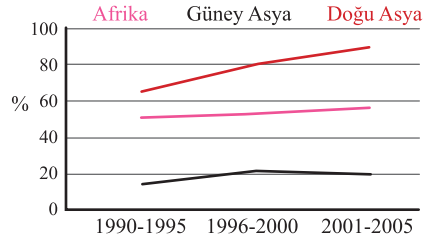
Kaynak: Sudesha Banerjee ve diğerleri, 2008; Yepes, Pierce ve Foster, 2008.

Şekil 11.6: Toplam yol yoğunluğu

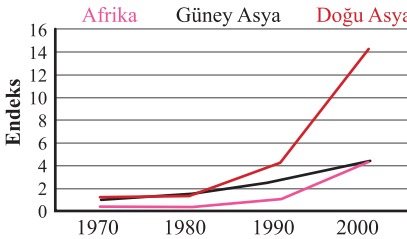
Kaynak: Banerjee ve diğerleri, 2008; Yepes, Pierce ve Foster, 2008.

Şekil 11.7: Elektrikğin kaplama alanı

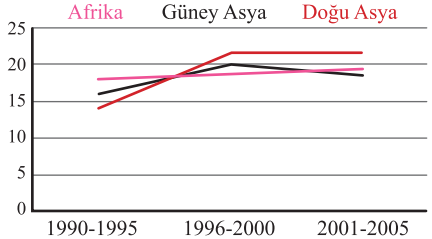
Kaynak: Banerjee ve diğerleri, 2008; Yepes, Pierce ve Foster, 2008.

Şekil 11.8: Ana demiryolu hattı yoğunluğu

Kaynak: Banerjee ve diğerleri, 2008; Yepes, Pierce ve Foster, 2008.

Şekil 11.9: Şebeke suyu kaplama alanı

Kaynak: Banerjee ve diğerleri, 2008; Yepes, Pierce ve Foster, 2008.

Not: Yol yoğunluğu her 100 kilometrekarelik işlenebilir araziye göre ölçülür; telefon yoğunluğu 1.000 kişi başındır ve üretim kapasitesi MW cinsinden 1 milyon kişi başındır.

Doğal kaynaklar yönünden zengin ülkelerin, altyapı kapasitesi açısından diğerlerinin gerisinde olması çarpıcıdır. Daha zengin bu ülkelerin hükümetlerindeki yolsuzluk bir sorun olmayı sürdürüyor, ancak diğer yandan son yıllardaki ilave zenginleşmelerinin çoğunu borç ödemek için kullandıkları ve bu sayede makroekonomideki iyileşmenin meydana geldiği görülüyor.

Afrika'nın Altyapısı Neden Bu Kadar Pahalıya Mal Oluyor?

Altyapı Afrika'da, diğer gelişmekte olan ülkelere göre daha fazlasına mal oluyor. Ölçek ekonomisi, eski teknolojilerin kullanılması ve kaynakların verimsiz yönetiminin hepsi birer sorun; küçük bir Afrika ülkesinde kişi başına enerji üretimi maliyeti de termal veya nükleer enerji santrallerin ile üretene göre her zaman daha pahalı olacak. Ancak bu hizmetlerin tedarik edilmesi ve yüksek fiyatlar, rekabet olmamasından kaynaklanan gereksiz şekilde yüksek kar marjlarını yansıtıyor.

Elektrik, su ve demiryolu maliyetlerinde büyük ölçekli bir azalma fırsatı bulunuyor - aşağıdaki Şekil 11.9'da belirtilen araştırma verilerine göre SAA'nın rekabetçilik seviyesine % 99'a varan oranda çarpıcı bir katkı yapılabilir. Neyse ki telekomünikasyon alanındaki olumlu örnek, pek çok yetkilinin, rekabetin maliyetler düşer ve hükümete daha fazla gelir getirirken hizmetleri iyileştirebileceğine inanmasını sağladı.

Şekil 11.10: Afrika'nın altyapısının yüksek maliyeti

Sektör	Afrika	Diğer Gelişmekte Olan Bölgeler
Enerji tarifeleri (kWh başına dolar)	0.02-0.46	0.05-0.1
Su tarifeleri (metreküp başına dolar)	0.86-6.56	0.03-0.6
Karayolu taşıma ücretleri (ton km başına dolar)	0.04-0.14	0.01-0.04
Mobil iletişim (mth başına sepet başına dolar)	2.6-21.06	9.9
Uluslararası telefon iletişimi (ABD'ye 3 dk'lık çağrı başına dolar)	0.44-12.5	2
İnternet tedariki (mth başına dolar)	6.7-148.0	11

Kaynak: Banerjee ve diğerleri, 2008; Anton Eberhard ve diğerleri, "Underpowered: The State of The Power Sector in SSA", (Düşük Güçlü: SSA'daki Enerji Sektörünün Durumu) 2008; Minges ve diğerleri, "Information and Communications Technology in SSA: A Sector Review", (SSA'da Bilgi ve İletişim Teknolojisi: Sektör İncelemesi) 2008; Supee Teravaninthorn ve Gael Raballand, Transport Prices and Costs in Africa: A Review of the Main International Corridors, (Afrika'da Ulaştırma Fiyat ve Maliyetleri: Ana Uluslararası Koridorlar Üzerine Bir İnceleme) 2008.

Araştırmalar, Afrika'nın kamyon taşımacılığı işletmecilerinin maliyetlerinin dünyanın diğer kısımlarından önemli oranda yüksek olmadığına işaret etmek-

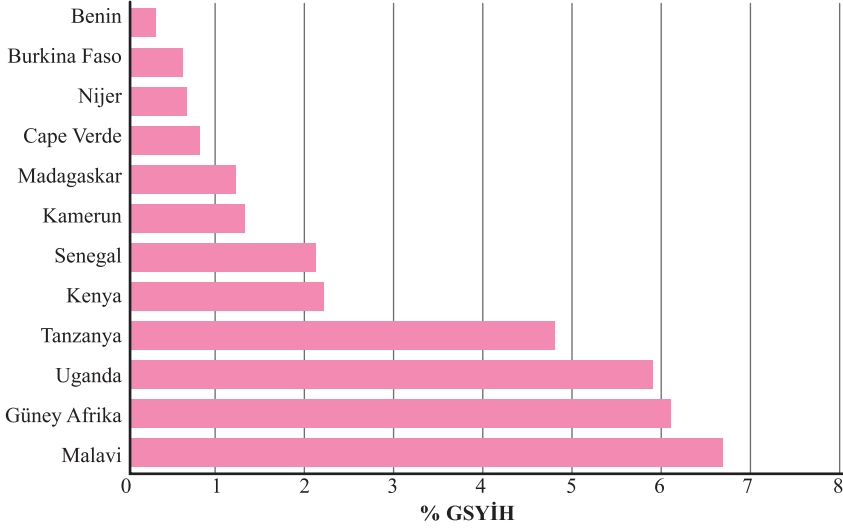
tedir.⁸ Daha yüksek yakıt maliyetleri ve bazı durumlarda yol altyapısının bulunmaması, sınırların geçilmesi için gereken “kolaylaştırma” ücretleri ve uçsuz bucaksız sıraların tümü de hizmet ücretlerini artırıyor. Bunlar düşük maaşlar ve bazı durumlarda yakıt sübvansiyonuyla kısmen telafi edilmektedir. Limanların verimsizliği, nihai ürüne daha fazla maliyet eklemektedir. - SAA'nın ticaret cirosunun on yıldan kısa süre içinde dört katına (değer cinsinden de olsa) çıktıktan sonra olmasını bekleyeceğimiz gibi - ama limanların özelleştirilmesinden sonra bunun değişmesi beklenir. Örneğin, Maputo Limanı'nın (Mozambik) kısmen özelleştirilmesi iç savaşın bitiminden beri liman kapasitesinin % 500'lük etkiyici bir artış göstererek yılda 12 milyon tona (tpa) çıkması ve işletmecilerin kapasiteyi 50 milyon tpa'ya çıkarmak yönündeki planlarını sunmasıyla sonuçlanmıştır. Maputo kömür istasyonu beş yıl önce 1 milyon tpa'lık kapasiteye sahipken artık 6 milyon tpa'lık kapasiteye sahiptir. Buna ek olarak, verimlilikteki artış limanın Güney Afrika'dan termal kömür ihracatı konusunda daha köklü olan Richards Bay limanı ile rekabet etmesine olanak vermiştir.

Afrika çimento sektörüne dair deneyimimiz, denizle bağlantısı olmayan ülkelerdeki yüksek çimento fiyatının temel nedeninin yüksek nakliye maliyeti olduğudur. Hindistan ve Çin'de çimento üretme maliyeti ton başına 50 ile 75 dolar arasında değişir, ama nakliye ve liman ücretleri hesaba katıldığında, kıyıda ithal çimentonun fiyatı ton başına 120 dolara yükselir. Ham maddeler için geçerli olan düşük nakliye ücretleri hesaba katıldığında, ithal çimento, yerel üretim çimento fiyatının, özellikle de çimento için ithalat tarifesinin sıfır veya çok düşük olduğu ülkelerde (örneğin Nijerya ham madde çimento için % 40'lık ithalat tarifesi uygulanmış, torba çimento ithalatını ise yasaklamıştır) rekabetçi kalmayı sürdürmektedir.

Enerji: Ana Motivasyon

Enerji eksikliği, bölgedeki ekonomik büyümeyi sınırlayan birincil faktördür. SAA'daki kurulu üretim kapasitesi halihazırda 68 GW'tır. Güney Afrika'yı hariç tutarsak bu rakam 28 GW'a daha yakındır (bunun sadece 21 GW'ı genel olarak kullanılabilir), bu da kişi başına tek bir 100 Watt'lık ampul günde üç saat süreyle yanık tutmaya ancak yetecek elektriktir. 30'u aşkın Afrika ülkesi enerji kıtlığı çekmektedir ve çoğu SAA ülkesinde nüfusun % 30'dan azının elektriğe erişimi vardır, gerçi bu yine büyüme rotası üzerindeki ülkelerde yaygındır. SAA'daki enerji kıtlığı ve enerji kesintilerinin etkisi SAA'da tahmini 6 GW'lık (Güney Afrika hariç 4 MW) enerji sağlayan dizel acil durum jeneratörlerinin kullanımı yoluyla kısmen telafi edilse de, enerji kesintilerinin ekonomik maliyeti yine de önemlidir.

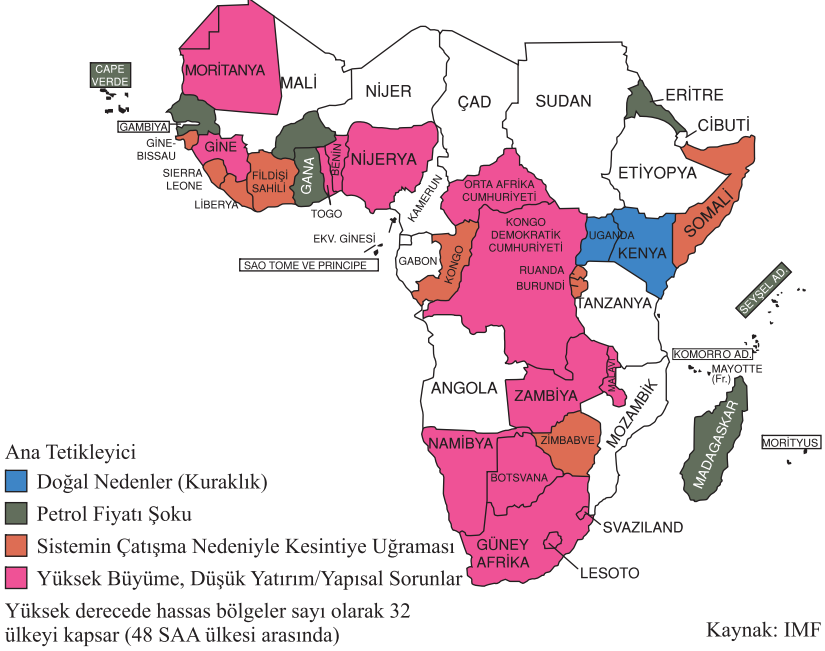
Şekil 11.11: Seçili ülkelerde enerji kesintilerinin ekonomik maliyeti

Kaynak: Dünya Bankası verileri, Eberhard ve diğerleri, 2008

Arka sayfadaki grafikte SAA'daki hangi ülkelerde hidroelektrik kapasiteyi düşüren kuraklıktan, jeneratör maliyetlerini artıran petrol fiyatındaki artışlardan veya enerji altyapısını tahrip eden çatışmalardan kaynaklanan enerji kesintileri riskinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bir kez daha, çatışma azalırken altyapının hasar görmesi riskinin de azaldığını görmekteyiz, bu da altyapıya yatırım yapma motivasyonunun daha fazla olması anlamına gelir.

Şekil 11.12: SAA'daki enerji kesintilerinin nedenleri

Bunun diğer yönü de, artan elektrik arzının bir ekonomi için birden çok fayda sağlayacağı, GSYİH'yı canlandıracağı, sanayi için elektrik maliyetlerini düşüreceği, tüketiciler için toplam enerji maliyetlerini azaltacağı (elektrik fiyatları yükselse dahi, dizel jeneratör maliyetleri düşecektir) ve hükümetlerin popülaritesini artıracığıdır. Örneğin Nijerya'da elektrik reformu konusunda yapılmakta olan ilerlemeler bundan dolayıdır. Elektrik dağıtıcı ve üreticileri özelleştirilecek, iletim şebekesinin yönetimi için dış kaynaklar kullanılacak ve tüm bunlar bağımsız uzmanların takdiriyle karşılanan, 2005'de ortaya konulan bir mevzuat çerçevesinde gerçekleşecektir. Zambiya halihazırda, Çinlilerden gelen finansmanla (ve bir IPP ve kamusal-özel ortaklık [PPP] karışımından yararlanarak) beş yeni enerji santrali kurma sürecindedir ve bir dizi başka Afrika ülkesi de kullanacakları teknoloji türünü değerlendirmektedir. Salt özelleştirme perspektifinden bakıldığında Nijerya öncü durumdadır, ama yabancı yatırım akışı hız kazanırken, önümüzdeki 5-10 yılda hem IPP hem de PPP'lerin bir karışımından yararlanılarak SAA'nın enerji kapasitesinde önemli bir artış sağlanacağına inanıyoruz.

Başka neler yapılmalıdır ve yapılmaktadır? Dünya Bankası'nın bulgularını özetliyoruz.

İyileştirilmiş sektör planlaması: Kamu sektörünün sınırlı kaynakları göz önüne alındığında, tipik olarak IPP'ler şeklinde özel katılım aranmıştır ve aranmaktadır. Nijerya'nın durumunda, devletin mülkiyetindeki varlıkların özelleştirilmesi devam etmektedir, ama kıtanın diğer yerlerinde geçtiğimiz 20 yılda 15 Afrika ülkesinde yaklaşık 40 IPP kurulmuştur. IPP'lerin işlevi elektriği doğrudan ulusal enerji nakil şebekesine satmak olmuştur. Cape Town Üniversitesi İşletme Yüksekokulu tarafından yapılan araştırmalar, Kuzey Afrika'da (Mısır, Fas ve Tunus) kurulan IPP'lerin SAA'da kurulanlardan daha başarılı olduğunu göstermektedir.⁹ Düşük maliyetli yakıtların erişilebilirliği, politikaların sürekliliği ve enerji talebi hakkındaki güvenilir istatistiklerin varlığıyla ilişkili kritik başarı faktörleri vardır. Bununla birlikte, SAA'da (Kenya, Tanzanya, Uganda, Fildişi Sahili, Gana, Nijerya, Senegal ve Togo) kurulan IPP'lerin çoğu performans göstermiş ve sözleşmeleri idame ettirilmiştir.

Devlete ait amme hizmetleri reformu: Devlete ait amme hizmetleri reformunda sık-sık teknik konulara odaklanıp kurumsal yönetim ve yükümlülük göz ardı edilmiştir. Yatırımcının enerji sektörüne yatırımını teşvik etmek, iyileştirilmiş şeffaflık ve yükümlülük, sağlam finansal yönetim, tedarik ve yönetim bilgisi sistemlerine bağlıdır.

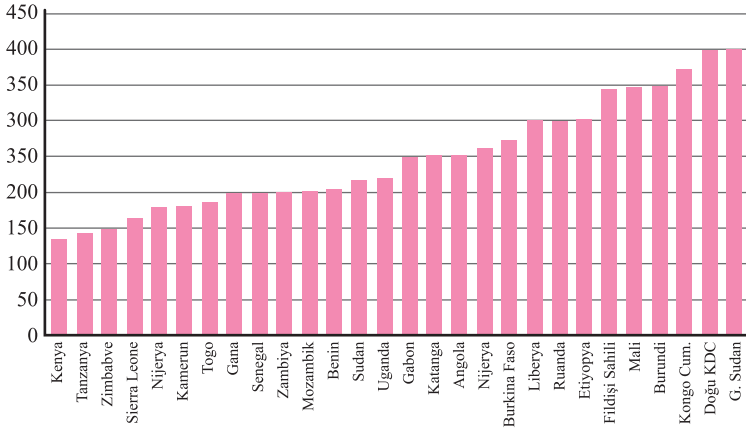
İyileştirilmiş maliyet geri kazanımı: Başarılı bir enerji amme hizmeti finansal olarak uygulanabilir ve enerji tarifeleri işletme maliyetlerini karşılamaya ve sermaye maliyetlerinin karşılanmasına katkıda bulunmaya yetecek kadar yüksek olmalıdır. Yüksek oranda pahalı acil durum enerjisi kullanan pek çok Afrika ülkesinde, maliyet geri kazanımı tarifeleri karşılanamaz derecede yüksektir. Ancak bölgesel ticaretin artmasıyla birlikte, enerji üretiminin maliyeti azalarak maliyet geri kazanımını daha uygulanabilir kılacaktır.

Bölgesel ticaretin genişletilmesi: Afrika'nın hatırı satılır çapta olan ancak az kullanılan hidroelektrik, gaz ve kömür kaynakları düşünüldüğünde, en düşük birim maliyette enerji üretimini artırmanın en iyi yolu, büyük enerji üretimi projelerinin geliştirilmesidir. Ülkeler tek başlarına bu büyük projeler için gereken talebe veya finansmana sahip olmadığından, Dünya Bankası bölgesel enerji sürümüne dayalı, etkin olarak hem bağışçılar hem de özel sektör katılımından elde edilecek finansmanı gerektiren bir proje finansmanı yaklaşımının gerekli olduğuna inanmaktadır. Enerji havuzlarının yaratılması yoluyla bölgesel ticaret artacak bu da enerji maliyetlerinde potansiyel olarak yılda 2 milyar doların ta-

sarruf edilmesini sağlayabilecektir. Şimdiden içlerinde en gelişmiş olan 1995'te Güney Afrika Kalkınma Topluluğu tarafından 56 GW (2025 hedefi 72 GW'tır) kapasiteyle kurulmuş Güney Afrika Enerji Havuzu da bulunan dört adet enerji havuzu oluşturulmuştur. Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu tarafından kurulan Batı Afrika Enerji Havuzu'nun kurulu kapasitesi 6 GW'tır. ECCS (orta Afrika) enerji havuzu 5 GW'lık kapasiteye ve hidroenerji planları yoluyla 59 GW'a çıkma potansiyeline sahipken Doğu Afrika Enerji Havuzu 2,5 GW'lık kapasiteye sahiptir ve 2025'te 5,3 GW'a çıkması hedeflenmektedir.

Finansman açığının kapanması: Afrika'nın enerji sektöründe 23 milyar ABD doları olarak tahmin edilen finansman açığı, herhangi bir altyapı sektöründe bulunan en büyük açıktır. Ülkelerin bireysel kredibilitelerinin iyileştirilmesi, sermaye piyasalarına erişimde yararlı olabilir. Daha şimdiden, enerji sektöründeki krize karşılık bağışçılar enerji sektörüne verdikleri önemi artırmış ve 2005 ile 2007 arasında ortalaması yılda 1,5 milyar ABD doları olan taahhütler 2007 yılında 2,3 milyar dolarlık bir doruğa ulaşmıştır. Afrika enerji sektörüne giren dış finansman geçmişte düşük olmuştur, ancak aşağıda gösterildiği gibi son yıllarda artmıştır.

Şekil 11.13: Çimento fiyatı, dolar/ton, 2010

Kaynak: Renaissance Capital

Yaklaşan Yatırım Patlaması

Altyapı tedariki, halen SAA'daki ekonomik büyümenin temel kolaylaştırıcısıdır. Geçtiğimiz on yıllık dönemlerde iyileşme oldu ve şimdi altyapı tedariki

kinde bir sıçrayışın başladığı noktada bulunuyoruz. Elektrik üretim kapasitesi Nijerya'da 5-6 GW'la rekor rakamlara ulaştı ve 2015'teki gelecek başkanlık seçimine kadar kapasitenin 10 GW'ı aşması bekleniyor. Kenya'daki karayolu inşaatı projeleri geçici bir kaosa yol açmakla beraber Doğu Afrika'nın en büyük kentsel alanına hizmet sağlayacak altyapı tabanını kuracaktır. Bu projelerin çoğunun 2013 başlarındaki seçimlerden önce tamamlanacak olması tesadüf değildir.

Bunlar, politik liderlerin halkın gereksinimlerine yanıt vermesinin birer örneğidir. Gelecekte olacakların ölçeğini anlamak için, Afrika'nın en zengin adamı Aliko Dangote'nin yönetimindeki dev şirket olan Dangote Cement'i göz önüne alalım. Şirketi bu yıl, Afrika'daki en büyük ve Japonya, Almanya, Birleşik Krallık ve Çin'den gelen ekipmanlarla dünyadaki en modern çimento fabrikasını Obajana'da açtı. Bu 1 milyar dolarlık fabrika yılda tek başına 1,5 milyon ton çimento üretecek ve bir genişleme yapılması planlanıyor. Fabrikayla birlikte yeni yollar, bir havalimanı, demiryolu ve kanalizasyon hatları ile işçi konutlarından oluşan küçük bir kent inşa edildi.

Çalışma hayatına bir Dangote işçisi olarak başlamış küçük bir çimento satıcısı olan Attama Lawrence, "Obajana'ya geldiğimde çinko damlı 30 atne ev ancak vardı, ama bugün evler her yerde ve köyde çok sayıda otel kuruluyor," diyor.

Dangote Afrika'nın altyapı gereksinimlerine büyük bir meblağ yatırdı. Diğer 10 Afrika ülkesinde faaliyet gösteren Dangote'nin şirketi Nijerya GSYİH'sının yaklaşık % 1'i oranındaki yılda 2,5 milyar dolar ciroya sahip. 5 yıl önce hiç deneye kadar az miktarda çimento üretirken 2015'te yılda neredeyse 30 milyon ton çimento üretmeyi hedefliyor. Altyapının yapı taşı olan çimento, Nijerya'nın yol, köprü ve barajlar inşa etmesi ve yenilemesine olanak verecek ve ülkenin altyapı programına hız kazandıracaktır. Dangote sadece Nijerya'ya odaklı da değil, 2015'e kadar bölgede yılda 20 milyon tonluk ilave çimento kapasitesi kurmayı planlıyor. Bu bir madenden veya Çin'e ait devlet petrol imtiyazından gelmeyip büyük ölçüde Afrika içinde inşaat yapmak için kullanılacak çimentodur.

Gelişmiş dünyadaki yatırım olgunluğu derecesi düşünüldüğünde, yatırım odağının SAA gibi diğer gelişmekte olan ülkelere kaymış olması anlaşılabilir. Bölgeye akan doğrudan yabancı yatırım hiç bu kadar yüksek olmamıştı ve altyapı fonlarını temsil eden müşterilerin altyapı gelişiminde rol alan şirketlerle toplantı talepleri artmaya devam ediyor. Yollar, enerji ve amme hizmetlerinin, genel altyapının iyileştirilmesinin belkemiği olduğu düşünüldüğünde, bu gibi

projelerin finansmanı için daha fazla sermayenin ulaşılabilir hale gelmesi şarttır. Değildir.

Enerji üretimine uygun bol doğal kaynaklardan ve hem konutsal hem de endüstriyel geliştirme için elektrik sağlamaya yönelik artan talepten yararlanmak amacıyla ülkeler yabancı yatırımı özendirme için yurtiçi pazarlarını serbestleştirmeye başladı. Özelleştirme (Nijerya), PPP'lerin oluşturulması ve IPP'lerin (bölgenin tamamında) özendirilmesi, enerji kapasitesinde bir artışla sonuçlanacaktır.

Yatırım gereksinimleri önemli boyutta bulunuyor, ama enerji üretim maliyeti enerji havuzları aracılığıyla düşecek. Bölgede şimdiden dört enerji havuzu kuruldu. Yine de gelişmekte olan enerji endüstrisi finansal yükü tek başına kaldıramaz ve özel sektör katılımına ihtiyaç artıyor.

Politik ve mevzuata dayalı riskler yatırımcılar için bir kaygı olmayı sürdürüyor, ama diğer ülkelerde iyi işleyen PPP'lerin gelişimiyle şeffaflık düzeyleri, düzenleme ve planlama düzeyleri gibi iyileşiyor.

Özellikle enerjideki yatırım fırsatları hızlanmaya devam ediyor. Kimilerinin teoride Afrika'nın yanında Avrupa'nın tamamını da aydınlatabileceğine inandığı DKC,¹⁰ Eitopya ve Gine'deki hidroelektrik alanındaki planlardan hem Doğu hem de Batı Afrika'daki gaz odaklı projelere, Güney Afrika'daki nükleer programlardan bölgenin dört bir yerindeki yenilenebilir programlara kadar finansmanın ulaşılabilirliğindeki artış Afrika'nın tamamında enerji üretimini canlandırmaya yardımcı olacaktır.

Afrika'nın birikmiş altyapı gereksinimini ele almak için yılda neredeyse 100 milyar dolara (% 65'i sermaye harcamasıyla ve geri kalanı bakım ve işletmeyle ilişkili olan) ihtiyaç duyulduğu ve bunun % 40'ının enerji için gerektiği tahmin edilmektedir. Bu bölgenin GSYİH'sının %15'ine karşılık gelir ve diğer mineral ihracat bir yana petrol üretiminin sağladığı %20'lik SAA GSYİH'sından hatırı sayılır oranda düşüktür. Sermaye giderek daha ulaşılabilir olmaktadır ve bu - politikacıların halkın esenliğini kendi çıkarlarının önünde tutma konusundaki istekliliğiyle birleştiğinde - Afrika'nın Güney Doğu Asya ve Güney Asya'daki tüm emsallerinin elde ettiği büyüme hızlarını, bu ülkelerin 20 yıl önce başladıklarına benzer bir yatırım rotası izleyerek yakalayabileceği, hatta aşabileceği anlamına gelmektedir.

Notlar

1. Mfonobong Nsehe, “The 10 Greatest Living Business Leaders in Africa Today,” (“Afrika’da Yaşayan En Büyük 10 İş Lideri”) Forbes, 8 Ağustos 2012, <http://www.forbes.com/sites/mfonobongnsehe/2012/08/07/the-10-greatest-living-business-leaders-in-africa-today-2/>.
2. Africa’s Infrastructure: A Time for Transformation (Afrika’nın Altyapısı: Dönüşüm Zamanı) (Washington, DC: Dünya Bankası, 2010).
3. Ray Barrell, Dawn Holland ve Dirk Willem te Velde, “Us or them. Them and us. We are all in it together, stupid. How a G-20 supported fiscal stimulus in sub-Saharan Africa can help the G-20 too,” (“Biz veya onlar. Onlar ve biz. Hepimiz aynı gemideyiz, aptal. Sahraaltı Afrika’daki G-20 destekli bir mali canlandırma G-20’ye de nasıl yardım edebilir?”), A Development Charter for the G-20 (G-20 İçin bir Kalkınma Beyanı) (Overseas Development Institute [Deniz aşırı Kalkınma Enstitüsü], Mart 2009), 16, <http://www.odi.org.uk/resources/docs/4144.pdf>.
4. Building Bridges: Ernst & Young’s 2012 Attractiveness Survey — Africa (Köprü Kurma: Ernst & Young’ın 2012 Cazibe Araştırması – Afrika), Ernst & Young, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY—2012_Africa_attractiveness_survey/\\$FILE/attractiveness_2012_africa_vl7.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY—2012_Africa_attractiveness_survey/$FILE/attractiveness_2012_africa_vl7.pdf).
5. Dünya Bankası, Afrika’nın Altyapısı
6. David Mataen, Africa: The Ultimate Frontier Market (Afrika: En Büyük Sınır Piyasa) (Petersfield, UK: Harriman House, 2012).
7. http://siteresources.worldbank.org/INTAFRICA/Resources/aicd_factsheet_transport.pdf.
8. Supée Teravaninthorn ve Gael Raballand, Transport Prices and Costs in Africa: A Review of the Main International Corridors (Afrika’da Ulaştırma Fiyat ve Maliyetleri: Başlıca Uluslararası Koridorlar Üzerine bir İnceleme) (Washington, DC: Dünya Bankası, 2008).
9. Katharine Nawaal Gratwick ve Anton Eberhard, “An Analysis of Independent Power Projects in Africa: Understanding Development and Investment Outcomes,” (Afrika’daki Bağımsız Enerji Projelerinin Analizi: Geliştirme ve Yatırım Beklentilerini Anlamak”) Development Policy Review 26, no. 3 (2008), 309-338.
10. Mataen, Africa: The Ultimate Frontier Market (Afrika: En Büyük Sınır Piyasa).

Bölüm 12

Kentleşme: Verimli Bir Döngü

Yvonne Mhango ve Arnold Meyer

Kentlerde yaşamaya başladığımızda, canlıların tarihinde daha önce hiç olmamış bir şey yaptık. Tümü alt-doğrusal olan biyoloji denklemlerinden koştuk. Her iki yaratıktan biri büyüdükçe yavaşlar. Filin ağır adımlarla ilerlemesinin nedeni budur. Ama kentlerde bunun tersi olur. Kentler büyüdükçe, her şey ivmelenmeye başlar. Doğada bunun dengi yoktur. Bu, orantılı olarak fareden daha hızlı bir fil bulmak gibidir.

— Geoffrey West, teorik fizikçi, bilimsel bir kent modeli üzerinde çalışan önde gelen bilim insanlarından biri!

Afrika'nın kentlerindeki mevcut büyüme patlaması, Afrika mimarisi için dönüşümsel bir an sunuyor. Kita üzerinde kentleşmenin geleceğine dair bir vizyon için tarihsel referansların açıkça anlaşılması gerekiyor - imparatorluk ve krallıklardan dayatılmış Avrupa'yla karşılaşmaya ve son olarak çok sayıda ulus için bağımsızlığın imajını tesis eden, modernitenin hevesle benimsenmesi olgusuna kadar. Buna paralel olarak, bir kent- sel gelişim manifestosu, siyaset dilinden ayrı bir bağlamsal dil gerektirir. Afrika kentinin kültürü melezleşmiştir ve Afrikalı yurttaş kendisini yerel koşulları, tarihi ve sömürgeci deneyimi aracılığıyla modernitesi olan etnik grubu ışığında görür – okur. İnsanlar tek veya çift bilinç değil, dörtlü bir bilinç dahilinde işler. Anahtar, bu metafizik gerçeği, kent- tin fiziksel dokusuyla uyumlandırmaktır. Bu amaç doğrultusunda, ülke sınırlarının ötesine bakmak ve kıtanın daha elementsel bir okumasını aramak yararlıdır.

—David Adjaye OBE, mimar, 2012

Kentleşme Afrika genelinde hızlanan bir trenddir ve büyüme rotası üzerindeki diğer ülkelerde gördüğümüz gibi, GSYİH'nın hızla yükseldiği durumlarda gerçekleşir. En son araştırmalar bunların birbirinden beslendiğini işaret etmektedir. Afrika'nın kentlerinin hızlı genişlemesi, kıtanın büyüme bakımından şimdiye

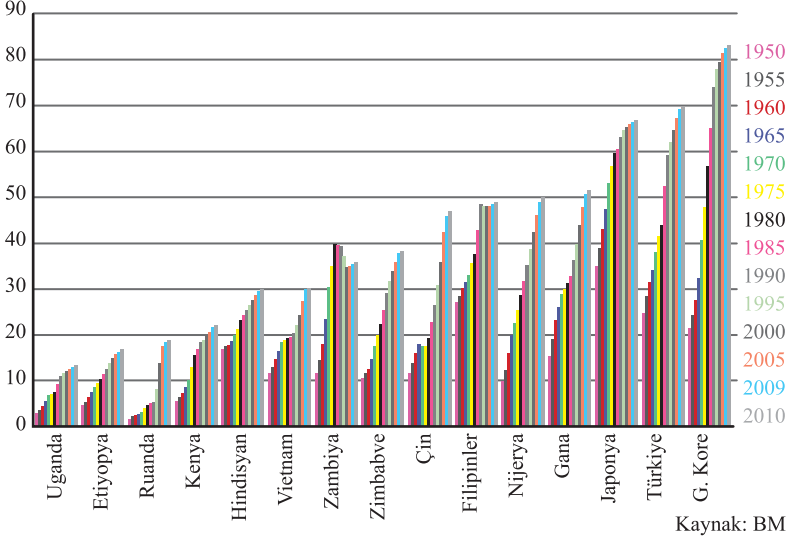
kadarki en iyi on yılını yansıtırken Afrika'yı daha büyük bir servete ulaştıracak temeli sağlar. Bu, Renaissance Group'un kıtadaki çalışmalarının merkezi parçalarından biridir - Kenya'dan Gana'ya varana dek yeni kentler inşa etmeye başladığımızdan. Milyonlarca işe ve insana ev sahipliği yapan yeni kentsel alanlar, 21. yüzyılın modern Afrika kenti için bir şablon ve özel sermayenin Afrika'nın kalkınma patlamasını desteklemek için yapabileceklerine dair bir kanıt olacak.

Afrika'da sürmekte olan pozitif trendlerin çoğunun toplanmakta olduğu bir yer varsa bu, yayılan ve yükselen kentlerdir. Buldukları kıta kadar çeşitlilik sahibi olan bu metropoller sık-sık fazla kalabalık ve imparatorluğunun doruğunda Roma'nın başındaki dertlerden muzdarip, zorlu mekanlardır. Adi suçlar, kötü altyapı, aşırı kalabalık ile konut eksikliği bu kentlerin doğasında vardır. Ancak daha eski kentlerin gösterdiği üzere, karmaşa daha iyi bir şeye giden yoldaki bir geçiş sürecidir. Afrika'nın kentleşmesi giderek artan ölçüde, son tahlilde salt Afrika'nın kentlerini değil, hükümetleri, bölgeleri ve toplumlarını da etkisine alan, bilindik sorunları çözecek türden değişikliklere yol vermektedir.

Bugün Afrika hızlı ve ivmelenen kentleşmenin pençesindedir. Bu, Sahraaltı Afrika toplumlarını dönüştürmekte olan bir trenddir: Büyük oranda kırsal, tarımsal ve geçim bazlı olan ülkeler kendilerini kentsel, endüstriyel, katma değerli ekonomilere dönüştürmektedir. Kentleşme, problemlerinin yanında daha iyi verimlilik, daha fazla refah, daha yüksek düzeyde eğitim ve ekonomik beceri getirir - hükümetten daha fazla yükümlülük ve yetkinlik talepleriyle birlikte. Vali Babatunde Fashola'nın Lagos'ta göstermekte olduğu gibi, bu talepler karşılanabilir. Afrika'nın dört bir yerinde yeni bir kuşak mega-kentler doğmakta, en eski kıtayı dönüştürmekte ve dünyanın bir sonraki büyük büyüme öyküsünün temellerini atmaktadır.

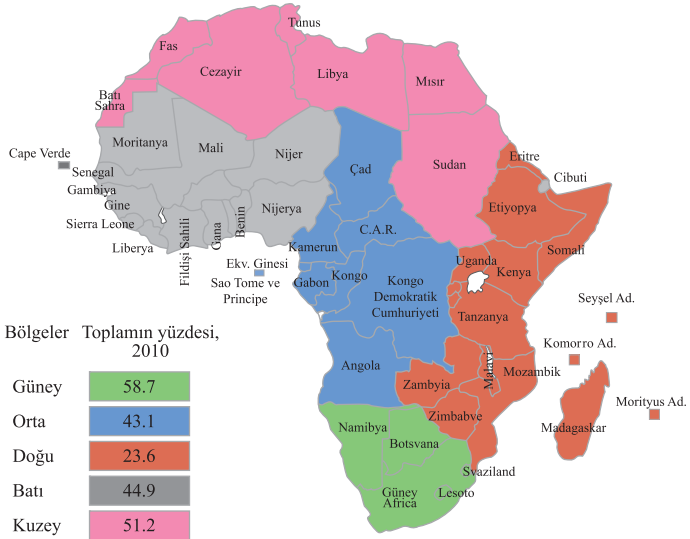
BM-Habitat'a göre, Afrika'nın nüfusu önümüzdeki kırk yıl içinde % 60 oranında artacak ve özellikle kentsel nüfus üçe katlanarak 1,23 milyara ulaşacaktır. Afrika, dünyanın en hızlı kentleşen bölgesidir. 1990'da Afrika nüfusunun üçte biri kentlerde yaşıyordu. Bugün bu rakam % 40'tır ve BM-Habitat 2025'te neredeyse % 50'ye ulaşacağını öngörmektedir. Taşradan kente göç, kentsel büyüme oranlarının sadece % 40'ını oluştururken kentte daha yüksek olan doğurganlık oranları büyümenin % 60'ını oluşturmaktadır.

Şekil 12.1: Kentsel alanlarda yaşayan nüfusun oranı

Güney Afrika nüfusunun yaklaşık % 60'ı şimdiden kentsel alanlarda yaşamaktadır (bkz. aşağıdaki grafik), bu oran Kuzey Afrika'da % 50, Doğu Afrika'da ise sadece % 25'tir.

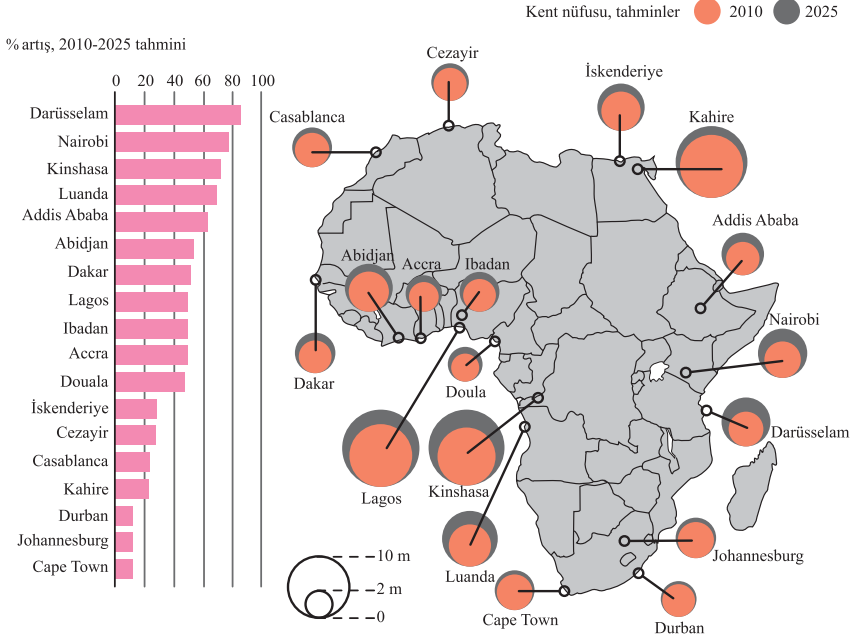
Şekil 12.2: Bölgelere göre kentleşme, toplam nüfusun yüzdesi

Kaynak: BM-Habitat, Renaissance Capital

19. yüzyılın sonlarında Avrupalılar tarafından Afrika'nın çoğunluğu sömürgeleştirildiğinde kıtadaki kentsel nüfus yok denecek kadar azdı. Sömürgeci, ticari ve idari politikalar, ilk kentleşme dalgasının katalizörü oldu. Sömürgecilerin birincil hedefi, kolonilerinden endüstri bitkilerini ve mineralleri Avrupa'ya ihraç etmektir. Liman kentleri kuruldu ve ham maddeleri denize uzak bölgelerden bu limanlara nakletmek üzere demiryolu hatları inşa edildi. Merkezi idare işlevleri sıklıkla liman kasabalarına yerleştirildi ve bu kasabalar zaman içinde önemli kentsel alanlar olarak belirdi. Afrika'nın en büyük kentlerinin çoğunun Afrika sahili üzerinde yer alması tesadüf değildir.

Şekil 12.3: Afrika kentlerinin büyümesi (% artış), 2010-2025 tahmini

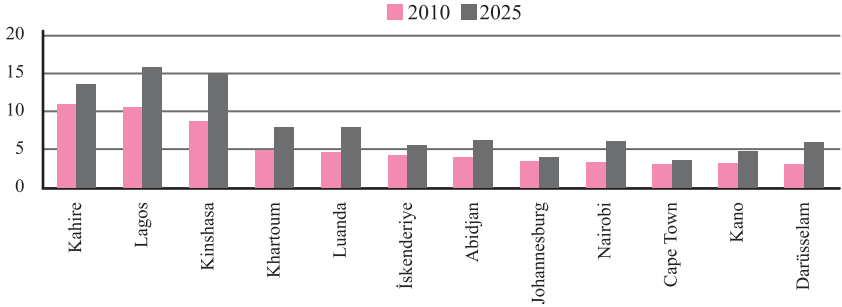
Afrika ülkeleri bağımsız ulus devletler olarak belirmeye başlarken, birkaç merkezden planlanan ekonomik sistemler kurdu. Yeni oluşmaya başlayan kentsel alanlar iktidar konumuna yakın olduğundan - özellikle başkentlerden -ekonomik fırsatlar sıklıkla buralardan çıkıyordu. Bir tahmine göre, Nijerya'nın kentsel alanları modern çağdaki yatırımın % 80'ini almıştır. Bazı örneklerde, yeni kentler erken ve yatırımın dağıtılması amacıyla inşa edilmiştir. Örneğin Lilongwe

(Malawi), Yamoussoukro (Fildişi Sahili) ve Abuja'nın (Nijerya) tümü de planlı yeni başkentler olarak yükselmiştir.

Geleceğin Mega-kentleri

Güney Afrika, Afrika'daki en kentleşmiş bölgedir. Güney Afrika'da madenci şehirleri, limanlarla birlikte işgücünü kentsel alanlara doğru çekti. Dahası yerli halkın topraklardan uzaklaşmasıyla sonuçlanan, beyaz çiftçiler tarafından büyük ölçekli ticari çiftliklerin kurulması kentleşmesi artırdı. Bu büyük çiftliklerde iş bulamayanlar marjinal toprakları işlemek veya kentsel alanlara göç etmek zorunda kaldı. Bir ikinci kentleşme dalgasının katalizörü de beyazlar dışındaki halkın serbest dolaşımını kısıtlayan yasaların 1990'ların başında kaldırılması oldu. Güney Afrika'daki kentleşme oranı artık yavaşlıyor ve 2025'te kıtanın en büyük kentleri Güney Afrika'da olmayacak. BM-Habitat'a göre, aşağıdaki grafikte de vurgulandığı gibi Afrika'nın en büyük kentsel nüfusları Lagos ve Kinshasa'da bulunacak.

Şekil 12.4: Afrika'nın 2010 ve 2025'teki en kalabalık kentleri, milyon

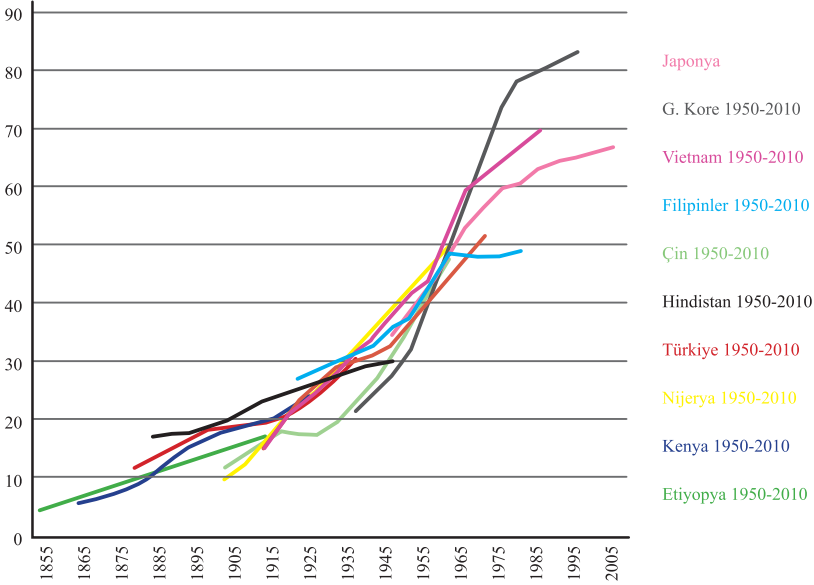
Kaynak: BM-Habitat

Denize uzak coğrafyanın büyük bölümünün çöl ve neredeyse yaşanamaz olması nedeniyle Kuzey Afrika, Afrika'daki ikinci en fazla kentleşmiş bölgedir. Doğru Afrika, Afrika'daki en az kentleşmiş bölgedir. Bölgedeki ülkelerin çoğunun - en azından yakın tarihte yapılan doğalgaz ve petrol keşiflerine kadar -kaynak bakımından fakir ve büyük ölçüde tarıma dayalı ekonomiler olması, kentlerde yaşayan nüfusun payının daha düşük olmasını kısmen açıklamaktadır.

Yeni Kentsel Dalga

Kentin avantajları hakkında yapılan çok sayıda yakın tarihli çalışmalar, kentsel alanlarda ulaştırma, gıda dağıtımı ve çoğu hizmetin yönetilmesinin daha düşük maliyetli olduğunu göstermiştir. Emeğin erişilebilirliği kentlerde daha fazladır ve kentler daha hızlı büyümeyi tetikler. Japonya 1950-70 arasında en yüksek hızla kentleşmekteyken GSYİH'daki büyüme yılda yaklaşık % 9'du. Çin bunu 40 yıl sonra tekrarladığında, o da % 9'luk büyümeyi başardı. Bugün hızlı kentleşmeye başlayan Afrika'dır, bu da en hızlı büyümenin önümüzdeki on yıllarda gelmekte olduğunu göstermektedir.

Şekil 12.5: Japonya'nın 1950-2010 arası kentleşme verileriyle diğer ülkelerin karşılaştırılması

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri, BM

Kentleşme büyümeyi destekleyebilirken aynı zamanda altyapı - özellikle konut- inşası konusunda akut bir ihtiyaç yaratır. Bu Çin'de yirmi yıl önce ne kadar geçerliyse, bugün de SAA'da o kadar geçerlidir.

21. yüzyıla girerken ABD ve Avrupa'dan gayrimenkul geliştiricileri, kendilerini kimsenin daha önce benzerini görmediği bir planlı inşaat patlamasına çekmeyi amaçlayan bilgilendirme gezileri için Çin'e davet edildi. Bunların çoğu, sonradan anlaşıldığı üzere dev bir hata yaparak devletin ülkenin dört bir yanında

mega-kentler inşa etme planında rol almayı, yaygın yoksulluk, boğucu bürokrasi, servis gören altyapı eksikliği, yerel finansman oluşturulamaması ve yerel ortaklıklar kurmak ve idame ettirmenin güçlüğüne öne sürerek reddettiler.

2012'ye geldiğimizde Çin'in patlamasını kaçırın aynı uluslararası gayrimenkul oyuncularının gözcüleri ve bilgi edinme kafileleri Afrika'da mekik dokuyor. Görüşleri, Çin'de 10 yıl önce dile getirilen görüşlerden pek de farklı değil. Ancak değişen iki faktör var. Batılı geliştiriciler, 2008 finansal krizinin konut ve inşaat faaliyetlerini bastırmayı sürdürmesi nedeniyle kendi pazarlarındaki fırsatların azaldığını görüyorlar. Her şeyden çok da Çin'e emsali görülmemiş bir inşaat atılımına yardım etmeye çağrılıp da bu teklifi reddetmiş oldukları için mahcup ve pişman görünüyorlar. Bugün Şanghay ve Guangzhou'ya karşı riskten kaçınan bir tavır benimsemiş olanların Nairobi ve Darüsselam hakkındaki fikri hayli farklı.

Geliştiriciler de demografiyi farklı anlıyor gibi görünüyor - Batılıların gözünü korkutan büyüme oranlarından çekinmiyorlar. Bugün hızla genişleyen bir nüfus -genişlemekte olan GSYİH ve orta sınıfa yakıt oluşturması koşuluyla - konut talebinin motoru olarak anlaşılır.

Afrika'nın rakamları da özellikle doğurgandır. 1980'de Afrika'nın nüfusu 400 milyondur. 2010'da kıta 1 milyar seviyesine ulaştı ve bundan 30 yıl sonra Afrika nüfusu 2 milyara yaklaşacak. Afrikalıların % 10'u orta sınıfa katılırsa (tahminler % 42'ye kadarının katılmasının muhtemel olduğunu gösteriyor), Afrika'da bugün Avrupa'daki orta sınıfın boyutunda, yüksek kaliteli konut stoku için benzer talepleri olan bir orta sınıf bulunacak.

Dünyanın halihazırda 177. en büyük kenti olan ve önümüzdeki sekiz yıl içinde dünyadaki 73. en büyük metropol olacağı tahmin edilen Nairobi'yi ele alalım.² Doğrulanmamakla birlikte, bazı araştırmacılar Lagos'un 11,4 milyon nüfusla Kahire'yi geride bırakarak Afrika'nın en büyük kenti olduğuna inanıyor. Bir Afrika haritası karşılına geldiğinde pek çok küresel yatırımcı Bamako, Ouagadougou ve Lubumbashi'yi bulmakta zorlanır. Ancak bu kentlerin nüfusu önümüzdeki 10 yıl içinde en az 1 milyon artacak. Houston'ın nüfusu 1 milyon artsa, bu insanların çılgınca kaçışmasına yol açardı. Geliştirici ve inşaatla ilişkili hisse senetleri tavana vurur, alışveriş merkezi geliştiricileri arazi bulmak için birbirini kırar ve yerel yetkiler gülümseyerek vergi-gelir tahminlerini ayarlardı.

Mekanı Afrika olduğundan, kentleşmenin sunduğu fırsatlar yüksek derecede kuşkuculukla karşılanıyor. Yine de Afrika'nın dev nüfus patlamasında kıtanın serveti ve fırsatı yatıyor. BM-Habitat, bugün Afrika'da yaşayan pek çok çocu-

ğün henüz oluşmamış kentlerde yaşayacağını belirtmiştir.³ Tarih boyunca kentler yenilik, yaratıcılık ve icatların kuluçka makinesi olagelmıştır. Afrika'nın yarınki kentleri de bundan farklı olmayacak; hatta değişen teknoloji, su işleme ve geri dönüşümündeki kazanımlar, optimum enerji dağıtımı ve planlı ulaştırmadan yararlanarak çok daha hızlı evrilecekler. Dünyanın eski ve köklü kentleri 200 yılı aşkın evrime sürekli adaptasyon, değişim ve yenilikle ve çok büyük bir bedel ödeyerek dayanmıştır. Sıçrama etkisinden dolayı, Afrika kentleri projelendirilmelerinden itibaren 10 yıl içinde evrimleşecek ve eski kentlerin yapmak zorunda kaldığı gibi evrimleşmek zorunda kalmadan İnternet ve iletişimi, su ve sıhhi tesisat teknolojisi ve modern yol inşaatını uygulayabilecekler.

Peki, İnşacılar Nerede?

Şehirlerin kent sınırlarındaki büyük araziler nüfus artışının önemli bölümünün soğurulması için yegane fırsatı sunmaktadır. Bu yeni kentler, karma kullanım yeni kentleşmenin kılavuz ilkesi olarak benimsenerek kurulurken, sadece konut değil, aynı zamanda istihdam ve tüketici pazarlarıyla ticaret ve endüstriyi bir araya getirme fırsatı da oluşturulur. Bunun sonucunda oluşan altyapı 7/24 kullanılır.

Nairobi'nin kuzeyinde, yeni dört şeritli Thika Otoyolu'nun hemen yanında yer alan Tatu City böylesi bir inisiyatiftir. Bu, Kenya'nın başkentinin dışındaki ilk büyük bölünmemiş arazi parçası üzerindeki bir uydu kenttir. Tatu City, Renaissance Group'un geliştirme kolu olan Rendeavour'un inisiyatifidir ve Afrika'da Güney Afrika'nın dışında yer alan özel sektör tarafından geliştirilmiş ilk kent merkezidir. 1.000 hektarlık alan üzerinde 11 faz halinde inşa edilen Tatu City, yaklaşık 10 yılda geliştirilecek ve 70.000 kişiye ve 30.000 günlük ziyaretçiye ev sahipliği yapacak. Bu, Nairobi ve Doğu Afrika için yeni bir finans merkezi içeren entegre bir topluluk olacak.⁴

Yönetirsen Büyür

Tatu City'yi diğer büyük geliştirmelerden ayıran, kentsel yönetim çerçevesidir: Hizmet ücretlerinin altyapı bakımına yatırıldığı ve mülk sahiplerinin kentleri ve topluluklarının yönetimi ve karar verme sürecinde pay sahibi olduğu, özel yönetimli bir kent.

Afrika'nın hızla büyüyen ekonomilerinin neredeyse tümünde, geliştirme üst yapısının tamamlanmasını sağlamaya yetecek sayıda geliştirici olduğu açıktır,

gerçi büyük uluslararası geliştiricilerle ortaklık uygulamayı hızlandıracak, teslimatı çabuklaştıracak ve yeni teknolojiler kazandıracaktır. Geliştiricilerin karşı karşıya olduğu kritik bir eksiklik, üzerinde yasal engeller olmayan, iyi yollara, suya ve elektriğe bağlantılı, hizmet alan arazi parselleridir. Bunlar Gana'dan DKC'ne⁵ kadar erişilebilir olurken yatırımcılar işe başlamaya hazırdır ve Afrika hükümetleri, bazıları rekor sürelerde olmak üzere planlama onaylarını almak için gereken destekleri sağlamaktadır.

Temmuz 2012'de Akra'daki iki yeni Rendeavour kentinin duyurulması sırasında Gana'nın başkanı John Dramani Mahama, Rendeavour'un bu projelerdeki ortaklarını temsil eden yetkililer, iş insanları ve kabilelerle dolup taşan bir salona hitap etti.

“Bugün bu lansmanla tarih yazıyoruz,” dedi Mahama. “Yeni kentler, ileriye gören bir özel yabancı yatırımcı grubu ile onlarla aynı derecede ileriye gören iki geleneksel lider ve toplumlarının arasındaki ortaklık aracılığıyla, geliştirilmemiş topraklarda yeni kentler yükselecek... bu karma kullanımlı kent geliştirmeleriyle yapmak istediğimiz şüphesiz sadece Gana'da değil, Afrika'nın tamamında, hatta belki daha ötesinde de bir model olacak.”

Gana'da geliştirilmekte olan King City ve Appolonia adındaki yeni kentlerin her biri 90.000 kişiye ev sahipliği yapacak. 10 yıl sürecek kademeli geliştirme, Kenya'daki Tatu City gibi yüz binlerce doğrudan ve dolaylı istihdam fırsatı yaratacak. “Toplum olarak arzumuz, halkımız için iş fırsatları yaratacak geliştirmeler görmektir,” dedi Appolonia şefi ve cemaati namına Appolonia kentinin ortağı olan 2. Nii Tei Adumuah Akra'daki organizasyonun konuklarına.

Büyük ölçekli hizmet alan arazi yatırımları, Afrika'nın kentsel manzarasını dönüştürme, geleceğin kentlerini oluşturma ve ülkeleri hızlı büyüme rotalarında ilerletme yetisine sahiptir. Yatırımcılar uzun geliştirme süreleri boyunca kazanç elde etme ve gayrimenkul projeleri değer zincirine erkenden katılma fırsatına sahip olduklarını görecek. Dolayısıyla, özel sermaye, Afrika'nın gelecekteki metropollerinin temelini atılmasına ve kentleşme patlamasının potansiyelinin özgür bırakılmasına yardımcı olacak.

Notlar

1. Jonah Lehrer, “A Physicist Solves the City,” (“Bir Fizikçi Kentin Sorunlarını Çözüyor”) New York Times Magazine, 17 Aralık 2010, <http://www.nytimes.com/2010/12/19/>

magazine/19Urban_West-t

2. The State of African Cities 2010: Governance, Inequality and Urban Land Markets (Afrika Kentlerinin Durumu 2010: Yönetişim, Eşitsizlik ve Kentse Arazi Pazarları) (Birleşmiş Milletler, Haziran 2011), <http://www.unhabitat.org/documents/SACR-ALL-10-FINAL.pdf>.
3. Age.
4. Bkz. www.tatucity.com
5. Bkz. www.kingcity.com.gh, www.appolonia.com.gh, www.tatucity.com ve www.kiswishi.com (DKC).

Bölüm 13

Tarım: Yaklaşan Hasat

Yvonne Mhango, Michael Moran ve Richard Ferguson

Afrika dünyanın kullanılmayan işlenebilir arazisinin %60'ına ve milyonlarca çiftçiye sahiptir. Bunları tek gereksinimi, kıtanın dev tarım potansiyelini özgür bırakmak için bu gereken aletler, altyapı ve yeterlidir. Milyonların dirimini tahmin edilemez hava koşullarının insafına bırakmak için hiçbir neden –ve bırakmanın hiçbir mazereti- yoktur. Bunun yerine ülkeler verimlilik ve üretkenliği büyük oranda artırarak kontrolü ellerine almalıdır.

– Thierry Tanoh, Ivoria doğumlu başkan yardımcısı, IFC¹

Afrika'nın tarımsal verimliliği düşük. Afrikalı çiftçiler bir yatırım yapıldığında sadece kendilerini doyurmakla kalmayıp ihracat pazarı için de yeterli gıda üretme yeterliğine fazlasıyla sahiptir.

–Profesör Calestous Junta, Kenya doğumlu tarım uzmanı, Harvard University²

21. yüzyılın şafağı, gelişmekte olan piyasalarda artan zenginlikten, Çin'in kırsal alanlarında yaşayan işçilerin kentlere kaymasından ve Amerika'nın biyo-yakıt politikalarından dolayı, küresel gıda fiyatlarındaki bir artışa karşılık geldi. Aynı zamanda Sudan'ın Nil vadisine yatırım yapan Körfez devletlerinden, bir Kore şirketinin talihsiz sonuçlanan Madagaskar'dan tarım arazisi satın alma teşebbüsüne kadar, tarıma yönelik yeni bir yabancı yatırım trendini doğurdu. On yıllardır ilk kez dünya Afrika'yı bir gıda ihracatçısı olarak gördü.

Renaissance Afrika'nın bu büyüyen talepten faydalanması için çok büyük bir fırsatın var olduğunu düşünmektedir. BM Gıda ve Tarım Örgütü, 2050'de daha büyük ve daha zengin bir dünyayı beslemek için gereken ilave arazinin sadece 71 milyon hektar (ha) olduğunu tahmin ediyor. Bu arada, Dünya Bankası 400 milyon hektar kullanılmayan tarım arazisinin kullanılması sonucunda Afrika'nın sadece kendini doyurmakla kalmayıp dünyanın geri kalanındaki artan talebi de

karşılayabileceğine inanmaktadır.

Verimlilikteki iyileşmeler şimdiden Asya'dakinden daha hızlı yükselmektedir ve çok daha fazla ilerlemeleri mümkündür. Nijerya'nın yeni dinamik tarım bakanı, tarım yatırımını hızlandırma konusundaki planlarıyla Afrika'nın dört bir yerinde, sömürgelerin kolonilerden çekilmesinden sonraki ilk on yıllarda sıklıkla yok sayılan bir sektörü teşvik etme trendinin göstergesidir.

Aşağıda, Afrika'nın tarım devrimi hakkında iyimser olmak için gerekçe teşkil eden iki kilit temayı özetledik. Öncelikle kentleşmenin tarımsal üretkenliğin dönüşümü için sıklıkla bizzat tetikleyici olduğunu göstereceğiz. İkincisi ve en yüreklendirici olanı, Afrika'nın tarımda bir mucizeye öncelik etmek zorunda olmadığını sergileyeceğiz. Bu çalışma Brezilya'da çoktan yapıldı. Afrika kıtanın her yerinde bir verimlilik artışına hazır ve bu artış Afrika'nın Çin ve Hindistan'ın başarabildiklerine rakip olmasına olanak verecek.

Kentleşme ve Gıda Güvenliği

Afrika'da gördüğümüz ölçekte hiçbir insan hareketi ve birden çok toplumun dönüşümü, sorunsuz gelişmemiştir. Kentsel doğum oranları Afrika'da kent nüfusunun genişlemesinin ardındaki başlıca itici güç olmakla birlikte, tarım sektöründen yapılacak bir göçün gıda arzını azaltacağına dair gerçek bir kaygı mevcuttur. Kentleşme Mexico City'de gördüğümüz gibi yeraltındaki su kaynakları üzerinde baskı oluşturabilir. Lojistik de daha fazla baskı ile karşı karşıyadır. Nijerya'da yapılan bir çalışmada yer alan tahmine göre, yaklaşık 4 milyon nüfuslu bir kent için gıda gereksinimi günde ortalama 3.000 ton civarında seyretmektedir. Bu, kente her üç dakikada bir yaklaşık iki üç tonluk kamyonun girmesine eşdeğerdir.³ Gıda hijyeni ciddi bir mesele haline gelir. Gıda ve Tarım Teşkilatı'na (FAO) göre, Tanzania'da düşük ve orta gelirli hanelerin kalori gereksiniminin yaklaşık % 70'i sokakta satılan yiyeceklerden sağlanmaktadır. Akra'da kentte yaşayan 559 hane arasında yapılan bir araştırmada, hanelerin gıda bütçelerinin % 32'den fazlasının sokakta satılan yiyeceklere harcadığı görülmüştür.⁴ Bu pay daha yoksul hanelerde daha da yüksektir. Afrika'nın sokak tezgahlarının çoğu kontrolsüz olduğu ve sihihi olanaklardan, akan sudan ve yeterli soğutmadan yoksun olduğundan ürettikleri gıda ile mide-bağırsak enfeksiyonlarının yaygınlığı arasında güçlü bağlantılar vardır.

2009'da FAO tarafından yapılan bir araştırmaya göre, sağlıklı bir beslenme düzenini karşılamak için yeterli kaynaklara sahip olmak, kentsel alanlarda gıda

güvenliğinin en önemli boyutu haline gelmektedir.⁵ Daha eski tarihli Akra çalışmasına göre gelişmekte olan pek çok dünya kentinin sakinleri yiyeceklerinin % 90'dan fazlasını satın almaktadır. Dahası, yoksullar harcanabilir gelirlerinin en büyük bölümünü gıdaya harcamaktadır. Bunun sonucunda gıda politik bir mesele haline gelmektedir.

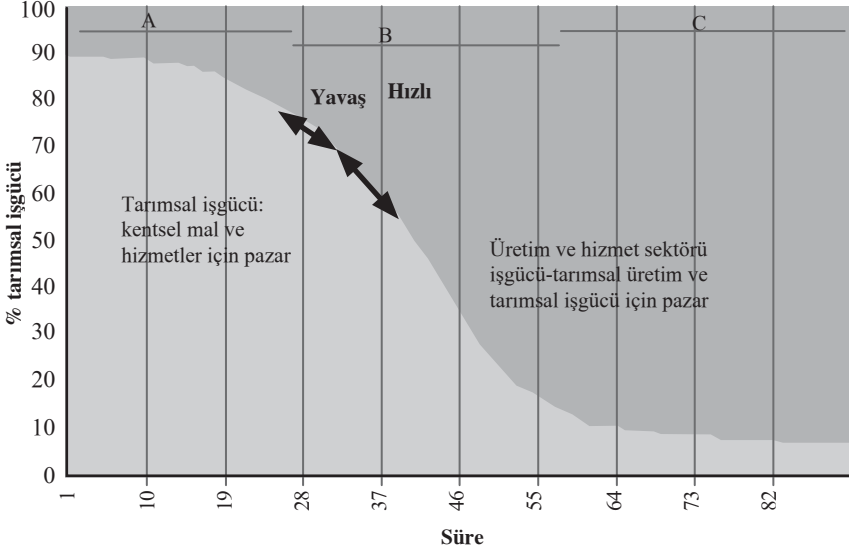
Sahraaltı Afrika'nın, kişi başına gıda talebiyle nüfus yoğunluklarını birleştiren gıda yoğunluk düzeyleri (kalori, km²/gün), Asya'yla kıyaslandığında genellikle düşüktür. Bugün yalnızca Batı Afrika kentleri ile Doğu Afrika'da Victoria Gölü çevresindeki az sayıda yörede yüksek gıda yoğunluğu seviyeleri geçerlidir. 2050'de gıda yoğunluğunun Batı Afrika'nın yüksek nüfuslu kıyı bölgelerinde, özellikle de Nijerya'da artması beklenmektedir. Bu büyümenin ardındaki itici güç kentleşme olacaktır. Bu kentsel alanlar değişen koşullara adapte olamazsa, gıda güvensizliği riski Nijerya'nın mega-kentleri gibi yerlerde artacaktır. Kırsal ve kentsel Doğu Afrika'nın yüksek nüfus yoğunluklu bölgelerinde ve özellikle Etiyopya, Burundi, Ruanda, DKC ve Uganda'da gıda yoğunluğunda artış görülecektir.

Kentleşme Tarımı Şekillendirebilir

Ancak, Afrika'nın kentleşmesinin daha yüksek gıda güvensizliği riskiyle sonuçlanması şart değildir. Aksine, kentleşme tarımsal üretimi yeniden canlandırabilir. Richard Tiffen ve Xavier Irz tarafından yapılan araştırmalar, kentleşme sürecine sık-sık tarım sistemlerinin evrimleşmesinin eşlik ettiği, bunun da gıda güvenliğini sürdürdüğünü savunmaktadır. Bu, aşağıdaki grafikte özetlenmiştir. Zaman içinde tarım emekçileri üretim ve hizmet sektörlerine geçtikçe çiftçilik emek yoğun küçük çiftlik sahibi uygulamalarından büyük ölçekli, sermaye yoğun ve verimli çiftçilik yöntemlerine doğru evrimleşmektedir. Bu arada, kentsel alanların artan satın alma gücü de tarımsal ürünler için hazır bir pazar sağlar.

Aşağıdaki grafiğin A aşamasında neredeyse tüm işgücü geçim tarımıyla meşguldür ve emekçi başına randıman düşüktür, ama ekonomi C aşamasına geçerken tarımsal verimlilik üssel olarak artar. Afrika tarımının olumlu gelecek beklentisini tam olarak gösteren bir grafik varsa, budur.

Şekil 13.1: Zaman içinde tarım, üretim ve hizmet sektöründe emek

Not: Oklar Dünya Bankası verilerine göre (1983) düşük ve orta gelirli ülkelerin 1960 ve 1980'deki konumlarını göstermektedir.

Kaynak: Mary Tiffen, "Sahraaltı Afrika'da Dönüşümler: Tarım, Kentleşme ve Gelir Büyümesi," World Development 31, no.8 (2003)

Gerçekte tarımsal emek ile tarım dışı emek birbirinin pazarını oluşturur. Kırsal alan kentsel alana tarımsal ürün ve işgücü sağlar, kentsel alan ise kırsal paydaşına mal ve hizmetler tedarik eder. A aşamasından çıkmak yavaş ve önemli bir sınavdır ve yüzyıllar sürebilir. Ancak tarımsal emeğin toplam işgücüne oranının giderek artan oranda düştüğü B aşaması 50-500 yıl arasında başarılabilir. Bugünün gelişmekte olan ülkeleri A aşaması ile B aşaması arasındaki geçişi, Britanya'nın 1700'lerdeki sanayileşme döneminde yaptığından daha hızlı gerçekleştirmektedir. Afrika'nın büyük bölümü B aşamasının başlarındadır, ama çiftçiler yerel, etkin, nakit üreten bir pazar oluşturdukça bu geçişi hızlandıracak ve kentsel alanların büyümesini kamçılacaktır.

Üretim ve hizmet sektörü verimliliği ve geliri arttıkça tarımdan işgücü çekecektir. Bu aşamada, emeğin yerine konulacak ilave sermaye, tarım dahil tüm sektörlerde büyüyecektir.

C aşaması yaklaşırken daha büyük, sermaye yoğun çiftliklere eğilim gelişecektir.

Değişim Şimdi Gerçekleşiyor

Afrika'nın çoğunluğu halen B aşamasının başlarında olduğundan baskın politika hedefi, kıtanın küçük ölçekli tarım sektöründeki verimliliğin artırılmasıdır. Bu peş peşe çok sayıda küçük, özel yatırımın yapılmasını gerektirir, bu da iletişim ve altyapı dahil tarım dışı sektörlerle uygun kamu yatırımları yapılması durumunda en etkili olacaktır.

Afrikalı çiftçilerin verimliliği artırmadan iç talebi karşılayabilmesi, ancak kaynaklarını ihraç mahsullerinden (kakao, pamuk ve kahve dahil) gıda mahsullerine aktarmasıyla mümkün olur. Ama bunun başarılabilceği kapsam sınırlıdır. Gerçekte kıta üzerindeki ülkelerin çoğu tarımsal üretim değerlerinin % 20'den fazlasını ihraç etmemekte, % 80 yerel olarak tüketilmektedir.

Afrika'nın kentsel nüfusu ve pazarında zaman içindeki artış kuzey Nijerya gibi yerlerde şimdiden gözle görülür olmuştur. 1952 ile 1991 arasında Kano'nun kentsel nüfusu yılda yaklaşık % 8 artarken kırsal artış yılda % 1,6 civarında kalmıştır. Bu güçlü kentsel büyüme, Kano'nun neden 2025'te Afrika'nın 7. en büyük kenti olacağını açıklamaktadır. Kentsel alanların ihtiyacını karşılamak için her kırsal hanenin 1951'ye kıyasla 1991'de kentsel pazarlara 10 kat fazla tahıl tedarik etmesi gerekliydi. On yıllar boyunca yetersiz yatırım yapılan yerel arz talebe ayak uyduramamış, bu da önemli gıda eksikliğiyle sonuçlanmıştır.

Ama bu böyle olmak zorunda değil. Kuzey Nijerya'da en verimli çiftliklerin iyi pazar olanaklarına erişimi olan yüksek yoğunluklu bölgelerde yoğunlaşması, kamu altyapısının önemini vurgulamaktadır. Kano çevresindeki büyük ölçekli çiftlikler 1990'ların sonlarında önemli bir artış göstermiştir, ama toplam tarım üretiminin sadece % 5 kadarını oluşturmaktadır.

Yani meseleler açıktır: Kentleşen bir Afrika, tarımsal yatırımın kentsel büyümeye ayak uydurması durumunda tarımsal büyüme açısından olumludur. Artan gıda açıkları, tarım sektörünün verimlilik bakımından geride kaldığını göstermektedir, bu da Renaissance'a göre fırsatın büyüklüğünü işaret etmektedir. Uzun vadede artmakta olan nüfus, daha çok kentleşme, var olan yapısal gıda açığı ve artan uluslararası gıda gereksinimleri - uygun kamu politikası yanıtları ve özel sermayenin akıllıca kullanımı ile ele alındığı sürece - Afrika tarımını önümüzdeki birkaç on yılda büyük yatırım temalarından birine dönüştürebileceğini düşündüğümüz dört faktördür. Neyse ki, Nijerya'nın Dr. Akinwunmi Adesina'sı gibi enerjik, vizyon sahibi bakanların göreve gelişi, bu tür bir zihniyetin artık geçerli olduğunu göstermektedir.

Afrika'nın Cerrado'su

1960'ların başında ülke topraklarının % 22'sini kaplayan uçsuz bucaksız bir subtropik savana olan Brezilya'nın Cerrado bölgesi, o günkü hükümetler tarafından bir tür boş arazi, jaguarlar, kurtlar, dev karıncayiyenler ile geçimlik tarımla uğraşan bir avuç insanın yaşadığı çayırlık bir bölge olarak görülüyordu. Almanya, Fransa, İtalya, İspanya ve Birleşik Krallık'ın toplamı kadar büyük olan Cerrado, asidik toprağı ekime elverişli olmadığından Avrupalı yerleşimcilerin dikkatinden kaçtı. Dolayısıyla Cerrado - Portekizce'de sözcük anlamı "kapalı"dır - Brezilya ulusal bilincinde çok az iz bıraktı. Ülkenin geniş iç bölgelerinde servet peşinde koşan Brezilyalıların - yabancı serüvencilerden çok uluslu kişilere kadar - güneyde Uruguay, Paraguay ve Bolivya'ya komşu verimli, ılıman sınır bölgelerine yönelmesi veya daha romantik iseler enerjilerini daha da geniş olan Amazon yağmur ormanlarında sarf etmesi çok daha muhtemeldi.

Ancak bugün Brezilya, tarımda bir süper güç olmasını büyük oranda bu "kapalı" boş alana borçludur ve bilim insanları ile devlet politikalarının bu bölgeyi dönüştürmedeki rolü SAA için önemli dersler içermektedir. Bahçecilik ile tarım bilimindeki sıklıkla Brezilya'nın kendi araştırmacıları tarafından yapılan atılımlar kimyasal bulmacayı çözmüş ve son kertede bölgenin verimliliğinin kilidini açmıştır. Brezilya'yı o dönemde yöneten askeri rejim hızla hareket ederek endüstriyel tarım ve besi hayvanı üretimini vergi kesintiler, altyapı iyileştirmeleri ve ucuz toprak teklifleriyle teşvik etmişti. En çılgın düşlerinde bile göremeyecekleri bir başarı kazandılar - hatta bazılarına göre biraz fazla başarılı oldular. Tarımsal patlama Brezilya'yı önde gelen bir tarım ihracatçısına dönüştürürken dönüşümün görece kontrolsüz doğası, daha iyi düşünülmüş bir yaklaşımla önlenilecek çevresel sorunlara yol açtı.

Ancak yarım yüzyıl sonra daha az sayıda bilimsel güçlkle karşı karşıya ve çevresel denge ile sürdürülebilirliğinin önemi hakkında daha fazla bilinç sahibi olan SAA ülkeleri, sabanlar, biçerdöverler ve işleme fabrikaları dünyanın kalan en önemli işlenmemiş işlenebilir toprağı olan Gine Savanası'ndan yararlanmaya başlarken Cerrado modelinden alınan dersleri uygulayabilecektir.

Afrika'daki Gine Savanası bölgesi kıta boyunca uzanan ve 27 ülkeyi kapsayan bir kemer üzerinde yaklaşık 600 milyon hektarlık alanı kapsar. Dünya Bankası tarafından yapılan yakın tarihli bir çalışmanın vardığı sonuca göre, kötü toprak kalitesine, sıcak tropik iklime, yılda 800 ile 1.200 mm arasında değişen yağışa ve politik kargaşalara rağmen 400 milyon hektarlık alan tarıma elveriş-

lidir. Halihazırda bu alanın % 10'dan azı tarımsal kullanımdadır. Dolayısıyla sunabileceği tüm ödüller ve tüm riskleriyle birlikte ekilmemiş halde bekleyen Afrika'nın Cerrado'su, 21. yüzyılın gıda emtialarına olan talebi ve özellikle gelişmekte olan dünyada iklim değişikliğinin aşırılıklarıyla, pazarlar, değişen beslenme alışkanlıkları ve artan nüfusla boğuşan mevcut üretim seviyeleri arasındaki açığın kapatılmasına yardım etmeye hazırdır.

Şekil 13.2: SAA'daki Gine Savanası Bölgesi

Kaynak: Dünya Bankası aracılığıyla IFPRI

Brezilya Deneyimi

Cerrado'nun dönüşümü 1960'ların sonlarında, hükümetin bölgeyi "kolonize etme" politikalarını uygulamaya koyup göçü ve toprağın işlenmesini teşvik etmesiyle başladı. Güneydeki köklü tarımsal bölgelerden çok sayıda tarım girişimcisi, görece düşük fiyatlı büyük arazilerin çekiciliğine kapılarak yatırımları ve çiftçilik bilgilerini de yanlarında getirdiler. Devlet desteği, sübvansiyonlu gelirleri, krediyi, fiyat destekleri ve vergi teşviklerini kapsıyordu.

1973'te kurulan ulusal tarım araştırma örgütü, Empresa Brasileira de Pesquisa Agropecuaria (EMBRAPA), Cerrado'nun dönüşümünde öncü rol oynadı. EMBRAPA toprak asitliğini nötralize etmek için kireç eklemek, yüksek randımanlı soya fasulyesi çeşitleri geliştirmek ve uygun çiftçilik uygulamalarını benimsemek gibi inisiyatiflerle verimliliği artırmaya yönelik entegre bir strateji kullandı.

EMBRAPA'nın rolünün önemini anlamak için, soya fasulyesinin Doğu Asya'ya özgü olduğunu ve en iyi ılıman iklimde yetiştiğini hatırlayalım. EMBRAPA, Cerrado'nun tropik ikliminde yetişebilecek soya fasulyesi türleri geliştirdi. Benzer şekilde Cerrado'nun toprağında en iyi işleyen nitrojen sabitleyici bakteri türleri geliştirerek gübre gereksinimini azalttı. EMBRAPA hayvancılığı teşvik etmek için Cerrado'da daha yüksek randıman veren çim türleri geliştirdi ve uygun besi hayvanı yönetimi teknikleri tasarladı.

Elverişli makro-ekonomik gelişmelerle (1990'larda daha zayıf olan para biriminin ihracata yardımcı olması, ardından makro stabilizasyon) birlikte bu önlemler Cerrado'yu baskın bir tarım üreticisine dönüştürdü. Bölge Brezilya'nın soya fasulyesi, sorgum, kahve ve sığır eti üretiminin büyük bölümü ile mısır ve pirinç üretiminin çoğunluğunu yapmaktadır. Brezilya'nın geçtiğimiz elli yıl içindeki dönüşümünü açıklamanın en iyi yolu soya fasulyesi ve sığır etidir - Cerrado'nun katkısının çok büyük olduğu emtia.

Elverişli devlet politikaları, tarım teknolojisine yoğunlaşılması ve Cerrado'yu başarıyla açan hırslı, becerikli çiftçilerin göçü çoğunlukla arz tarafı faktörleridir.

Afrika bu başarıyı tekrarlayabilir mi? Bunun yanıtı güçlü bir evet'tir.

Bu Brezilya'da olduğu gibi kırk yıl mı sürecek? İyileştirilen tarım teknikleri, iletişim teknolojileri ile yeni işlek Afrika kentleri ve ötesindeki uluslar arası pazarlarda kar fırsatlarının cazibesi SAA'nın tarım sektöründe yenilik ve yatırımı kamçilediğinden Renaissance Capital ile pek çok tarım ekonomisti bunun böyle

olmayacağına inanmaktadır. Ancak en önemlisi, Afrika'nın şimdiden üretim yapan bölgeleri ile Gine Savanasındaki henüz işlenmemiş bölgelerin küresel tarım pazarlarına damga vurmasını sağlayan şey, gelişmekte olan pazarlarda refah, nüfus ve beslenme tercihleri konusunda sürmekte olan devrim niteliğindeki değişimlerin sürüklediği talep olacaktır.

Afrika'da tarım yeniden icat edilmektedir. Kenya doğumlu Harvardlı ekonomist Calestous Juma, biyo-teknoloji, genetik, sulama ve besi hayvancılığındaki yeniliklerin SAA'nın uzun süre atıl kalan tarım sektörünü canlandırmaya başladığını not etmiştir. Kentleşmenin sürüklediği altyapı iyileştirmeleri ve SAA'nın büyüyen orta sınıfının oluşturduğu taleple birleştiğinde, Afrika'nın önümüzdeki on yıllar içinde gıda konusunda kendine yetme düşünün ötesine geçip önemli bir tarım emtiaları tedarikçisi haline gelmesi olasılığını doğurmaktadır.

Kötümserlik yerini hevese bırakmaktadır. Renaissance Capital'ın menkul kıymet pazarlamacılarından Lagos'ta yaşayan Olugbenga Ladejobi, gençliğindeki Yapısal Ayarlama Programı yıllarını hatırlıyor. Daha sekiz yaşındayken o ve arkadaşlarının SAP (Yapısal Ayarlama Programı) kısaltmasının (ancak vahim çarpıtmalarının değil) önemini belli belirsiz anladıklarını hatırlıyor.

“Artık başka tanıdık kısaltmalarımız var - Cassava Karma İnisiyatifi (CMI), Tarımsal Dönüşüm Eylem Planı (ATAP)- ve bunların öncüllerinin makus talihi ni paylaşacağına yemin edebilirdim. Ama havada bir hareketlilik var. Buradaki insanlar çiftçilikle gerçekten ilgileniyor. Bu çok farklı.”

Bu ilginin ardındaki itici güç, tarımın uzun süredir sunmadığı bir şey olan, sürdürülebilir bir iş vaadidir. Hızla yükselen küresel mısır fiyatları Afrika'nın dört bir yanındaki darı çiftçileri için bulunmaz nimet olmuştur, ama bu tür başarılar piyasa dalgalanmalarının etkilerine açıktır. Kıtanın tamamında iç talebin gelişimi, büyüyen kentsel orta sınıfın çeşitliliği yüksek ve güvenilir bir perakende gıda kaynağı talep etmesiyle, bazı çiftçiler için daha öngörülebilir bir durum oluşturmaktadır.

Bu, devletin tarım politikalarında olduğu kadar bağışçı ülkeler ile sivil toplum örgütlerinin benimsediği yaklaşımda değişimlere yol açmıştır. Örneğin Burkina Faso, Gana, Mali ve Senegal'deki tarım işletmeleri artık mahsul seçimi, dağıtımı ve emek uygulamalarındaki esnekliğin artırılmasını hedefleyen bir pilot programın parçasıdır. ABD kaynaklı bir hayır kurumu olan One Acre Fund, Kenya, Burundi ve Ruanda'da daha mikro bir yaklaşım uygulayarak küçük çiftçilere 75 dolar civarında kredilerin yanı sıra tohum, gübre, hatta sigorta sağlamaktadır.

Fon uzmanlarının sunduğu eğitim ve danışmanlık kimilerinin uzun olgunlaşma süresi ve görece düşük yatırım getirisi nedeniyle bir mahsul olarak şeker kamışından toptan vazgeçmesine yol açmıştır.

One Acre Fund saha görevlilerinden Stephanie Hanson, sigorta ve eğitimin yerel çiftçilerin zor dönemleri atlama ve piyasa taleplerine yanıt verme kapasitesine sahip olmasını sağlamayı amaçladığını söylüyor. “Temel fikir iş insanı gibi düşünen ve eskisi kadar iklim veya piyasanın insafına kalmayan çiftçiler yaratmak. Zaman-zaman bunu başarmak şaşırtıcı derecede kolay oluyor.”

Talep ve Orta Sınıf: Çin Örneği

Büyüyen iç talep, piyasa kuvvetlerini Afrikalı çiftçiler için daha gerçek kılmaya yardımcı olmuştur, ama en büyük sürükleyiciler halen kıta dışındadır. Örneğin, Çin’in giderek kentleşen ve gönenen nüfusunun değişen beslenme gereksinimleri ve stratejik gıda ihtiyaçlarının küresel etkileri vardır ve gezegenin tamamında kapsamlı bir trendi temsil etmektedir.

Ortalama bir Çinli 2001 yılında 44 kg et tüketmiştir ve bunun neredeyse % 75’i domuz etidir. Sonraki on yılda kişi başına yıllık tüketim % 22 artarak yaklaşık 54 kg’a yükseldi. Bu etkileyici bir artıştır, ama rakamın daha da büyümesi muhtemeldir. 2001’de ortalama Tayvanlının yılda 75 kg civarında et tükettiğini göz önüne alalım. Geçtiğimiz on yılda Tayvanlıların beslenmesinde toplam et tüketimi ortalama % 4 azalmıştır, ama kişi başına düşen tüketim halen 71 kg’a yakındır - ortalama Çinli için buna karşılık gelen rakamdan % 31 fazla. Çin’in kişi başına düşen et tüketimi Tayvan’a eşitlenirse, bunun için yaklaşık 91 milyon ton - 2011’de Brezilya ve Arjantin’in bütün mısır üretiminden biraz fazla- ilave tahıl gerekecektir.

Şekil 13.3: Yıllık kişi başına toplam et üretimi, kg

Ülke	2001	2011	2020E	2025E
Çin	44	54	67	73
Japonya	43	46	49	51
Güney Kore	46	60	70	76
Hong Hong	107	143	151	156
Tayvan	75	71	82	87
AB	73	77	79	80
ABD	113	108	107	109
Rusya	41	58	64	67
Hindistan	3	4	4	4

Kaynak: FAPRI

Çin'in daha protein bazlı bir beslenme düzenine doğru kayması, ülkeyi kümes hayvanlarını beslemek için bir diğer ham madde olan soya fasulyesine daha fazla bağımlı olmaya itmektedir. Çin'in 2001'de 10 milyon ton soya fasulyesi ithal ettiğini ve 2011'e geldiğinde ithalatın 72 milyon tonu aştığını göz önüne alalım. Aynı dönemde Brezilya'nın soya fasulyesi çıktısının 39 milyon tondan 75 milyon tona, ihracatının da 15 milyon tondan neredeyse 30 milyon tona yükseldiğini not edelim. Dolayısıyla Brezilya'nın Cerrado'daki gelişiminin büyük bir bölümü Çin'in talebindeki artıştan kaynaklanıyordu (Arjantin ve ABD'de de benzer ihracat-talep büyümesi yaşandı). Domuzları beslemek için mısra olan talebin artışı 2011'de Çin'in gelecek yıllarda mısır ithalatında sert bir artış olacağını nihayet kabullenmesi anlamına geliyordu.

Çin enerjide olduğu gibi mutlaka ithal ettiği gıda kaynaklarını çeşitlendirmek isteyecektir. Bugün, Kuzey Amerika veya Rusya bu talebi karşılamaya çalışabilir, ama 2012'nin gösterdiği gibi hava koşulları bu ülkelerden biri veya her ikisinde arzı vurabilir. Afrika, güney yarıküreden bir alternatif sunmaktadır.

Umutsuz Vakadan, Ekmek Teknesine

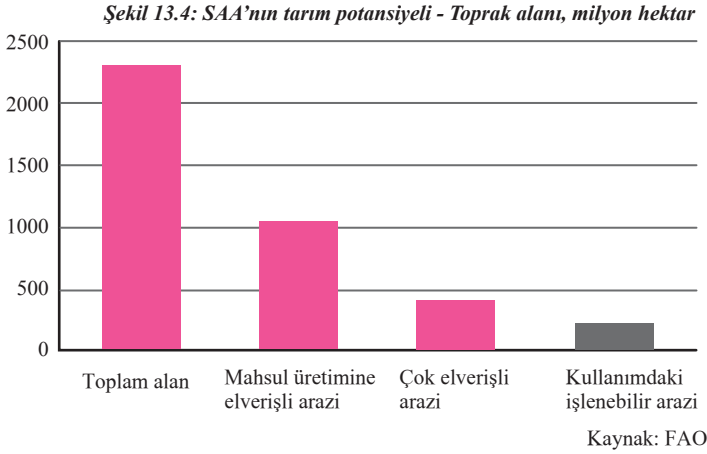
Gıda talebinin faktörleri - nüfus, kentleşme ve gelir artışı - ile birlikte biyo-yakıtlar gibi yeni faktörler, gıda gereksinimini artırıyor. Dünya, gıda ve gıda üretimi kapasitesi yetersizliği nedeniyle yakın bir toplumsal çöküş tehdidi altında değilken, hızlanarak artan gıda fiyatları ve işlenebilir arazi kıtlığı, Sudan'ın Darfur bölgesi ve Mali, ayrıca Mısır, Tunus ve Arap Baharı'ndan etkilenen diğer bölgelerdeki çalkantıyı körüklüyor. Dambisa Moyo da dahil bazı ekonomistler, gıda ve su hakkındaki gerilimlerin gelecekte ülkeler arasında, hatta bölgesel savaflara yol açabilecek kadar şiddetli olabileceği konusunda uyarıyorlar -geçmişte petrol (Irak-Kuveyt, 1990) veya madenler (Alsace-Lorraine, 1914 ya da Kongo Demokratik Cumhuriyeti, 1995) üzerinde olduğu gibi.⁶ Moyo, şunları yazmıştı: "1990'dan bu yana en az 24 iç savaş ve şiddetli çatışmanın kökeni emtialara dayanmıştı. Önümüzdeki on yıllık dönemlerde birçok yenilerinin de gelmesi muhtemel."

Moyo ve diğer ekonomistler, bu dengesizliği gidermenin önümüzdeki yıllarda dünya gündemine geleceğini ve Afrika'nın en büyük işlenmemiş arazilere sahip kıta olarak eşsiz konumunun çok önemli olacağını ileri sürüyorlar.

Afrika'nın potansiyeli hakkında fikir sahibi olmak için toprağı ele alın. BM Gıda ve Tarım Örgütü'ne (FAO) göre SAA, 2,3 milyar hektar topraktan oluşuyor. Neredeyse 1 milyar hektarlık kısım, yağmur suyuyla beslenen mahsul üre-

timine uygun. Bu 1 milyar hektarın 421 milyon hektarlık kısmı, mahsul üretimi için çok elverişli olarak tanımlanıyor. Bu bağlamda “çok” elverişli ibaresi, bu topraklarda elde edilebilen rekoltenin, maksimum teorik rekoltenin % 80-100’ü kadar olduğunu ifade ediyor.

Bunu bir perspektife oturtmak için: 2005 yılında SAA’da kullanılan toplam işlenebilir toprak 236 milyon hektar, başka bir deyişle kullanıma elverişli toplam alanın yalnızca % 24’ü kadardı. Elbette kullanımdaki bu toprakların tamamı, ‘çok elverişli’ kategorisine girmezdi. Ama bu aşırı uçtaki varsayımı kabul etsek bile, kullanımdaki topraklar ancak çok elverişli toprak potansiyelinin yarısının biraz üzerinde olurdu.

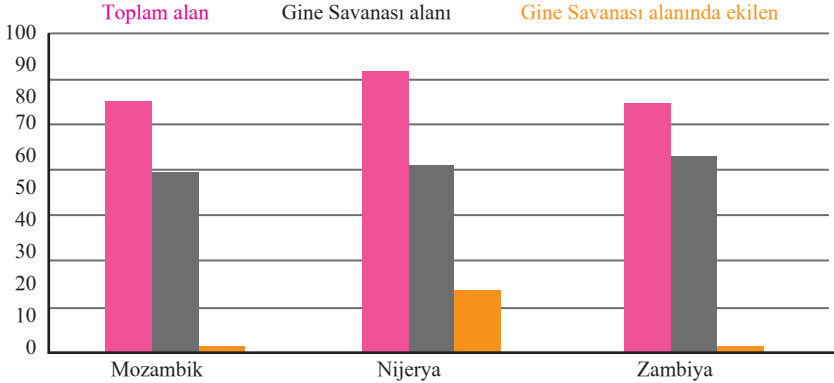
Şüphesiz, 1 milyar hektarlık elverişli toprağın tamamı ekilemez - bu noktadan hareketle 421 milyon hektarlık çok elverişli toprağın tamamı da ekilemez. Bu toprakların belli bir kısmı, yerleşim, ekonomik altyapı ve sanayi siteleri gibi tarım dışı etkinlikler için çoktan kullanılmış durumda. Ayrıca bu miktarın içinde ormanlar ve 1960’ların Brezilyasında ordu diktasının başı olan birini bile şaşırtacak ama bugün kendi çapında hayati doğal kaynak olarak görülen kavramlar olan koruma altındaki alanlar da var. Yine de tek başına potansiyel olarak işlenebilir toprağın ölçeği bile, Renaissance Capital gibi Afrika tarımının geleceği hakkında iyimser olanların güvenini artırıyor.

Dünya Bankası’nın Uluslararası Finans Kuruluşu’nun (IFC) SAA başkan yardımcısı Thierry Tanoh, şöyle diyor: “Kıtanın muazzam tarım potansiyelini ortaya çıkarmak için yalnızca araçlara, altyapıya ve yetkinliğe ihtiyaçları var.

Milyonların hayatta kalmasını, tahmin edilemez hava koşullarına bırakmak için gerek de yok, bahane de. Onun yerine ülkeler, verimliliği ve üretkenliği çarpıcı şekilde artırmak için kontrolü ele almak zorunda.”⁷⁷

Yukarıda değinilen Dünya Bankası çalışması, çoğu Gine Savanası’nda yer alan çeşitli ülkeleri kapsıyor ve Şekil 13.7 bu bereketli kuşağın bu ülkelerde yeterince kullanılmamasının ölçөгünü gösteriyor.

Şekil 13.5: Gine Savanası’nın birkaç Afrika ülkesi sınırlarında kalan alanı, milyon hektar

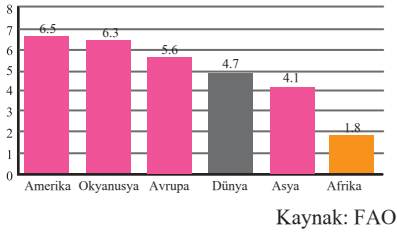
Kaynak: Dünya Bankası

Genişleme potansiyelini anlamak için, FAO’nun 2050’de daha büyük ve daha zengin bir dünyayı beslemek için gereken ilave toprak miktarını yalnızca 71 milyon hektar olarak tahmin ettiğini düşünün.

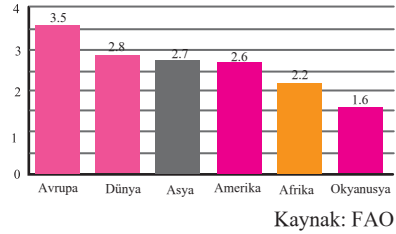
Daha önce belirtildiği gibi toprak, arz denkleminin yalnızca bir parçası; toprağın potansiyeline ulaşması için yeterli su arzının olması da elzem. Yine toprakların kullanılabilirliği ve Brezilya deneyimine bakınca, Afrika’ya yeterli yenilebilir su kaynakları da bağışlanmış durumdadır. Bulunan su miktarının yalnızca % 2’si civarındaki kısmı sulama için kullanılarak, genişleme için büyük bir potansiyel bırakıyor.

Toprak ve suyun bulunması bir sorun değilken, potansiyel üretim ile gerçek üretim arasındaki makası kapatmanın önünde bir engel var: Afrika’da elde edilen rekolte ile dünyanın geri kalanında elde edilen rekolte arasındaki büyük fark. Aşağıdaki şekiller çeşitli temel emtiaların, çeşitli bölgelerde 2000 ile 2009 yılları arasındaki ortalama rekoltesini karşılaştırmaktadır.

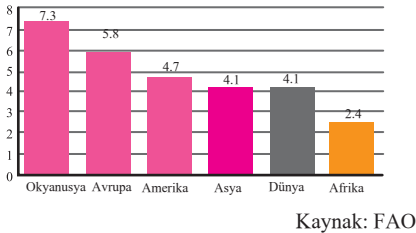
Şekil 13.6: Mısır rekoltesi, 2000-2009 ortalaması, t/ha

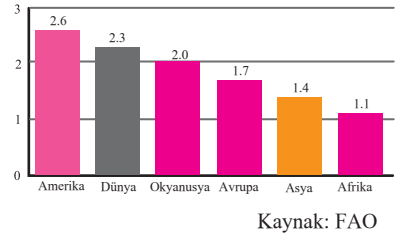
Şekil 13.7: Buğday rekoltesi, 2000-2009 ortalaması, t/ha

Şekil 13.8: Pirinç rekoltesi, 2000-2009 ortalaması, t/ha

Şekil 13.9: Soya fasulyesi rekoltesi, 2000-2009 ortalaması, t/ha

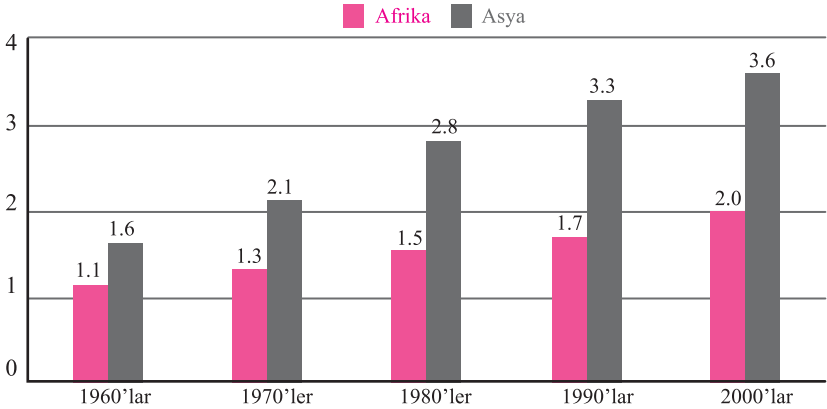

Yandaki delillerin gösterdiği gibi, Afrika'nın randımanı, mısır, pirinç ve soya fasulyesi için dünyanın en düşük seviyesinde, buğdayda ise yalnızca Okyanusya'nın üzerinde bir seviyede bulunuyor. Afrika tahıl rekoltesinde ara girdilerle erişilebilir olan iyileşme, tarım üretiminde devasa bir artışı ifade edecektir. Tarihsel açıdan perspektif kazandırmak için, Afrika ve Asya tahıl rekoltesinin son 50 yıl içindeki değişimini göz önüne alın. 1960'lı yıllarda Asya'nın rekoltesi, Afrika rekoltesinin % 46 üzerinde idi. Ama sonraki iki adet on yıllık dönemde, yeşil devrim Asya'da yayılıp, Afrika'yı pas geçince, rekolte arasındaki makas da açıldı. 1990'lı yıllarda Asya'nın rekoltesi, Afrika rekoltesinin neredeyse iki katı idi.

Yine de son on yıllık dönemde Afrika rekoltesi, Asya rekoltelelerinden daha hızlı arttı ve makas kapanmaya başladı. Yakın tarihli bir rapor, bu iyileşmeyi üretim yapısındaki ve girdilerdeki değişiklikler nedeniyle üretimdeki verimlilik artışına ve mali, ticari ve sektörel politikaları içeren politika müdahalelerine bağlıyor.⁸ Rapor, SAA'da 1994-2006 döneminin toplam faktör üretkenliğinin % 38'ini Nijerya'nın sağladığını ve onu Sudan (% 14), Etiyopya (%9) ve Tanzanya'nın (% 8) izlediğini gösterdi. Ülkeler, yeni politikalar benimsiyorlar;

Angola'nın 1996-2006 dönemindeki yıllık % 4,5 üretkenlik artışı, SAA'daki en yüksek düzeyi ifade ediyor. Malawi'de 1990'lar ile 2000'lerin başı arasındaki peş peşe zayıf hasatların sonrasında hükümet, gübreyi sübvansane etmeye başladı; bu hamle IMF ve Dünya Bankası'ndan eleştiri aldı, ama ülkeyi darı ithalatçısı iken, 2007'de darı ihracatçısı konumuna getirdi. Nijerya da benzer bir yol seçmişe benziyor. Son 10 yıl içindeki güçlü büyüme rotası, bu iyileştirmeler önümüzdeki on yıllık dönemlerde de devam ederse Afrika tarımının dönüşüm geçirebileceğini gösteriyor.

Şekil 13.10: Ortalama tahıl rekoltesi, t/ha

Kaynak: FAO

Daha yüksek rekoltenin Afrika için ne anlama geldiği konusunda fikir sahibi olmak için şunu düşünün: Afrika'nın tarım üretimi 2009 yılında 108 milyon ton ve ortalama verimi de 3,3 ton/hektar (t/ha) idi. Verimi 3 t/ha'a yükseltmek, ilave olarak hiç yeni ekim yapılmadan üretimi 148 milyon tona çıkarırdı. Başka bir deyişle üretim üçte birden fazla artardı. 2009'da tahıl tüketimi 152 milyon ton olduğundan, kabul edilmelidir ki bu üretim artışı bile talebi karşılamak için yeterli olmayacaktı.

FAO, 2050 itibarıyla gelişmekte olan ülkelerdeki tahıl tüketiminin, şimdi ki seviyelerinden % 60 daha yüksek olacağını tahmin ediyor. Afrika için benzer bir artış olacağını varsayarsak, 2050'deki tüketim yaklaşık 243 milyon ton olur. FAO ayrıca aynı dönemde Afrika'daki işlenebilir topraklarda, 63 milyon hektarlık ilave anlamına gelen % 272'lik bir artış da bekliyor. Afrika'da verim artışının önümüzdeki dört on yıllık dönem boyunca, Asya'daki geçen dört on yıllık dönemdeki verim artışına benzer olacağını varsayarsak, 2050'de Afrika tahıl

veriminin yaklaşık 3,5 ton/hektar olacaktır. Bu da yaklaşık 2190 milyon tonluk üretimi ifade eder ki 2050 tüketiminin hala 24 milyon ton kadar altındadır. Artan üretkenlik, bugün ihracatın artmasına, gelecekte de Afrika talebinin karşılanması için daha fazla arz sağlanmasına olanak verir.

Afrika'nın ayrıca palmye yağı ve şeker gibi diğer emtialar üzerinde bir etki yapma potansiyeli de var. Bu örneklerde SAA'nın iklimi ve coğrafyası, ona rekabetçi bir üstünlük sağlıyor. Örneğin Malezya ve Endonezya, palmye yağı üretiminin artışına karşı kısıtlamalarla karşılaşmaya başladılar. Norveç hükümetinin, Endonezya hükümetine ormanları yok etme hızını düşürmesi için hibe olarak verdiği 1 milyar dolar, Norveç'in yılda 20 milyar doların üzerindeki kendi petrol endüstrisi için yaptığı yatırımın yanında sönük kalabilir ama Güneydoğu Asya'daki potansiyel kısıtlamaların bir belirtisi oluyor. Gelecekteki artış muhtemelen Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Fildişi Sahili, Kamerun, Sierra Leone ve Liberya gibi ülkelerden gelecek.

Potansiyel ile performansı karıştırmamak için, verim ve üretimdeki artışları hesaplamanın, onları gerçekleştirmekten daha kolay olduğunu kabul ediyoruz. Sermaye eksikliğinden, ideal olmayan çiftçilik uygulamalarına ve nitelikli işgücünden yüksek verimli tohumların bulunmamasına ve elverişsiz hükümet politikalarına kadar sayısız engel bulunuyor. Daha önce belirttiğimiz Dünya Bankası'nın Gine Savanası üzerine yaptığı çalışma, bu meselelerin birkaçına değiniyor, fakat hem Brezilya hem de Tayland'ın geri kalmış tarım bölgelerini dönüştürebildiğine ve başarılı tarım ürünü ihracatçıları haline geldiğine dikkat çekiyor.

Son olarak SAA'nın gelişen fiziksel ve BİT altyapısı da işe yarayacak. Amerika'nın Dış İlişkiler Konseyi'nde bir kalkınma uzmanı olan Isobel Coleman, tahmini 27 milyar dolarlık tahıl hasadının, büyük bölümü kötü depolama ve taşımadan kaynaklanan gıda bozulması nedeniyle her yıl 4 milyar dolar civarındaki kısmının kaybedildiğini tahmin ediyor.⁹ Bu miktar tarım politikası belirleyicileri için son derece utanç vericidir ve şimdilerde çeşitli hükümetlerin öncelikli olarak önlem aldığı konudur.

FAO'nun Afrika kıtası için genel direktör yardımcısı Maria Helena Semedo'nun sözleriyle, "Bu kayıp gıda, en az 48 milyon kişinin yıllık asgari gıda ihtiyacını karşılayabilir." Elbette bu sorunun uzun vadeli çözümü, Afrikalı hükümetlerin artık yapmaya hazır olduğu ulusal düzeyde önemli yatırımlar gerektiren iyileştirilmiş altyapıdır - karayolları, limanlar, soğutma, enerji üretimi gibi. Bu arada düşük maliyetli sulama teknikleri, küçük çiftçilerin sezon dışında da mahsul yetiştirmesine olanak verip, gıdanın bulunabilirliğini kolaylaştırıyor ve karlarını artırıyor.

Brezilya'ya Dönüş

Bahsedildiği gibi, onu açığa çıkarmak için uyumlu bir çaba gösterilmezse, potansiyel öylece kalacak. Brezilya, muazzam büyüklükte bir iç bölgenin, birkaç on yıllık dönem içinde tarımsal bir kaleye dönüştürüldüğü son derece başarılı bir örnektir. Ancak Brezilya tarım sektörü ile ilgili söylenceleri ve önyargılı inançları gidermek için dört genel faktöre dikkat çekiyoruz:

- 1973'te EMBRAPA'nın kurulmasından, geniş bir yatırımcı topluluğunun Brezilya'nın tarım sektörünün farkına varmasına kadar geçen süre otuz yıldan uzun sürdü. Yorumcular çok sık şekilde bu süreyi gözden kaçırdılar. Kısacası akşamdan sabaha gerçekleşen bir başarı öyküsü olmadı.
- Başlangıçta vurgulanması gereken bir diğer faktör, ülkenin iç kesimlerini geliştirmenin ilk başta hükümetin ilham verdiği bir plan olduğu. Ayrıca böylesi bir projenin demokratik bir sistemde başarıya ulaşması, o dönemde Brezilya'daki askeri dikta rejimi altında başarılı olmasından daha zor olabilir.
- Brezilya'da altyapı ve arz hala kötü durumda. Ülkenin yollarının % 93 kadarı hala asfaltlanmamış, limanlardaki darboğazlar standart haline gelmiş, başlıca altyapı yatırımı programları başlangıçtaki hedeflerine ulaşamamış durumda ve ürünleri Cerrado'dan ülkenin limanlarına taşımak için 2.000 kilometrelik bir yolculuk gerekiyor. Eksik altyapı yine de yeterince iyi olabilir.
- Brezilya örnek olayının hem özel sektör hem de kamu sektörü veçheleri var. Cerrado'nun gelişim başarısı, ikisine de tam olarak bağlı değil. Onun yerine, hükümet tarafından belirlenen odaklı stratejik hedeflere ve büyük ölçekli tarım geçmiş olmayan bir alanda risk almaya hazır becerikli bir özel sektöre dayanıyordu.

Bahsedildiği gibi, hükümet, Brezilya'nın tarım sektörünü şekillendirmede önemli bir rol oynadı. Tarım üreticileri için verilen hükümet teşvikleri çok geniş bir yelpazeye yayılıyordu ve sektörün büyümesine büyük bir katkıda bulundu. Bunların arasında tercihli krediler, vergi muafiyetleri, tarımsal araştırmanın finansmanı, pazarlama ve altyapı iyileştirmeleri ve bir dizi federal, eyalet ve yerel sübvansiyon yer aldı. Buna rağmen tarım sektöründeki kamu harcamaları, son yıllarla karşılaştırıldığında düşük kalıyor. Brezilya'daki tarım harcamaları, 2003 ile 2005 yılları arasındaki toplam kamu harcamalarının yalnızca % 1,8'i düzeyindeydi ve bu 1980'lerdeki seviyesine göre büyük oranda düşüşü simgeliyor.

Brezilya'dan çıkarılan ders, hükümetlerin tarım sektörünü işi şansa bırakıp ihmal edemeyeceğidir. Altyapıya daha fazla yatırım yapılması, sektörü geliştirmede anahtar bir rol oynayabilir. Brezilya deneyimi, bunun yapılabileceğini gösteriyor. Bunun Gine Savanası'nda bulunan tüm ülkelerde aynı zamanda yapılabilmesi şaşırtıcı olurdu. Belli ülkelerde daha erken gerçekleşen başarı öyküleri kaçınılmaz şekilde olacaktır. Ama tarım devrimi sırasında Avrupa'da gördüğümüz gibi, başarı tekrarlanacaktır.

Afrika'nun Tarımsal Fırsatı

Küresel talebin arttığı bir sırada, bir takım coğrafyalarda yeni arzın üzerindeki dahili kısıtlamalar belirginleşiyor. Bizim görüşümüze göre, bu, Afrika için büyük bir fırsat. Cerrado örneğini, gerçekleştirecek şeylerin habercisi olarak görüyor ve Afrika'da bir başka Cerrado'nun ortaya çıkmasını bekliyoruz. Cerrado'nun Çin'in soya fasulyesine olan artan iştahından yararlanmasına benzer olarak, Afrika'nın da mısır, palmiye yağı ve diğer mahsullerdeki artan küresel talepten yararlanabileceğine inanıyoruz. En azından Renaissance Capital'ın gözünde, kaçınılmaz sonuç, daha fazla gıda güvenliği sağlamak üzere Çin'in ve diğer ülkelerin Afrika'ya giderek daha fazla yüzlerini döneceğidir. Afrika da tarımsal yenilikler ve Brezilya'nın deneyimini mütevazı bırakacak bir teşvik politikasının birleşimi ile cevap verecektir. Kentleşmeden kaynaklanan üretkenlik artışlarını göz önüne alınca, yalnızca Afrika'nın yalnızca kendisini daha kolay doyuracağına değil, kıta olarak da önümüzdeki on yıllık dönemlerde küresel gıda güvenliğinin temel taşlarından birisi olabileceğine inancımız tam.

Notlar

1. Thierry Tanoh, "Africa's Last Famine," ("Afrika'nın Son Kıtılığı") Project Syndicate, 12 Eylül 2012, <http://www.project-syndicate.org/commentary/africa-s-last-famine-by-thierry-tanoh>.
2. Neil Bowdler, "Africa 'can feed itself in a generation,'" ("Afrika bir nesil içinde kendisini doyurabilir"), BBC News, 2 Aralık 2010, <http://www.bbc.co.uk/news/science-environment-11890702>.
3. Akinbamiyo Olumuyiwa Bayo, "City Planning, City Growth and Food Security: The Inevitable Trinity in The Nigerian Food Equation," ("Şehir Planlama, Şehir Büyümesi ve Gıda Güvenliği: Nijerya Gıda Denklemiindeki Kaçınılmaz Üçlü") Agricultural Journal 1 (2006), 113-118, <http://medweuiournals.com/abstract/?doi=ai.2006.113.118>.
4. Daniel Maxwell ve diğerleri, Urban Livelihoods and Food and Nutrition Security in Greater Accra, Ghana, ("Gana, Akra'da Kentsel GEçim Kaynakları ve Gıda ve Beslenme Güvenliği") Araştırma Raporu 112 (Washington, DC: Uluslararası Gıda Politikası Araştırma Enstitüsü, 2000), [foodsecurity/livelihoods_foodsecurity_ghana.pdf](http://www.foodsecurity.org/livelihoods_foodsecurity_ghana.pdf).

5. Ira Matuschke, “Rapid urbanisation and food security: Using food density maps to identify future food security hotspots,” (“Hızlı kentleşme ve gıda güvenliği: Gelecekteki gıda güvenliği çatışma noktalarını tespit etmek için gıda yoğunluğu haritalarının kullanılması”) Uluslararası Tarım Ekonomistleri Birliği Konferansında katkıda bulunulan bildiri, Pekin, Çin, Ağustos 2009.
6. Dambisa Moyo, *Winner Take All: China’s Race for Resources and What It Means for the World* (“Kazanan Her Şeyi Alır: Çin’in Kaynak Yarışı ve Bunun Dünya için Anlamı”) New York: Basic Books, 2012).
7. Tanoh, “Africa’s Last Famine” (Afrika’nın Son Kıtlığı”)
8. Bingxin Yu ve Alejandro Nin-Pratt, “Agricultural Productivity and Policies in Sub-Saharan Africa,” (“Sahraaltı Afrika’da Tarımsal Üretkenlik ve Tarım Politikaları”) Müzakere Belgesi 01150, Uluslararası Gıda Politikası Araştırma Enstitüsü, Aralık 2011, <http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/ifpridp01150.pdf>.
9. Isobel Coleman, “Food Security and Innovations for Africa’s Agriculture,” (“Gıda Güvenliği ve Afrika Tarımı için Yenilikler”), *Kalkınmada Demokrasi* (blog), 8 Ağustos 2012, <http://blogs.cfr.org/coleman/2012/08/07/food-security-and-innovations-for-africas-agriculture/>

Bölüm 14

Ekvator Miti

Michael Moran

Afrika devletlerinin bağımsızlık yoluna çıktıklarında karşı karşıya geldikleri güçlükler göz korkutan cinstendi. İnsanlar, hayvanlar ve bitkiler arasında hastalıklar yaygındı. Modern tıp çiçek hastalığı ve sarı humma gibi salgın hastalıkları bastırılmış olsa da sıtma ve uyku hastalığı (tripanozomiyaz) gibi yöreye özgü hastalıkların bedeli ağırdı. ... Afrika'da 1960 yılındaki çocuk ölümleri oranı dünyadaki en yüksek çocuk ölümü oranıydı; ortalama 39 yıl olan yaşam beklentisi dünyadaki en düşük değerdı.

— **Martin Meredith, tarihçi, gazeteci, biyografi yazarı,**
The State of Africa: A History of Fifty Years of Independence
(Afrika'nın Durumu: Elli Yıllık Bağımsızlığın Tarihi) kitabının yazarı.¹

Afrika sağlık sorunlarına karşı verdiği savaşı sessiz sedasız kazanmakta ve çocuk ölümü oranında dramatik iyileşmeler görürken kıtada yaşam beklentisi yükselmektedir. Bunun sonucunda Afrika bundan böyle Jared Diamond'ın "*Tüfek, Mikrop ve Çelik*"² kitabında çok iyi bir şekilde parmak bastığı zorluklar yüzünden geri kalmayı sürdürmeyecektir. Bu yüzyılda, Afrika'nın hastalığı yenmekteki başarısı, 20. yüzyılda aynısını başaran Singapur'dan Latin Amerika'ya kadar görülen faydaları en yinelemesine olanak verecektir. Pek çok duruma Afrika daha iyisini de yapabilir. Ruanda'da 2010-11'de bebek ölümlerinde gerçekleşen % 50'lik düşüşün elde edilmesi beş yıl sürdü; aynı gelişme Hindistan'da 25 yıl aldı.

Sahraaltı Afrika genelindeki sıtmadan ölümler 2003 ile 2009 arasında, %27 düşüşle 113.000'e indi.³ Hastalık basit ve ucuz bir önlem olan böcek ağı kullanımının yaygınlaştırılması yoluyla yenilmektedir. SAA'da 15-49 yaş arası HIV prevalansı % 6'dan % 5,5'a düşmüştür ve yeni HIV enfeksiyonu sayısı on yılı aşkın süredir istikrarlı bir düşüş göstermektedir. 15 yıl önce yıllık 2,3 milyonda zirveye ulaştıktan sonra, en son Dünya Bankası rakamının 2009'da % 27'lik dü-

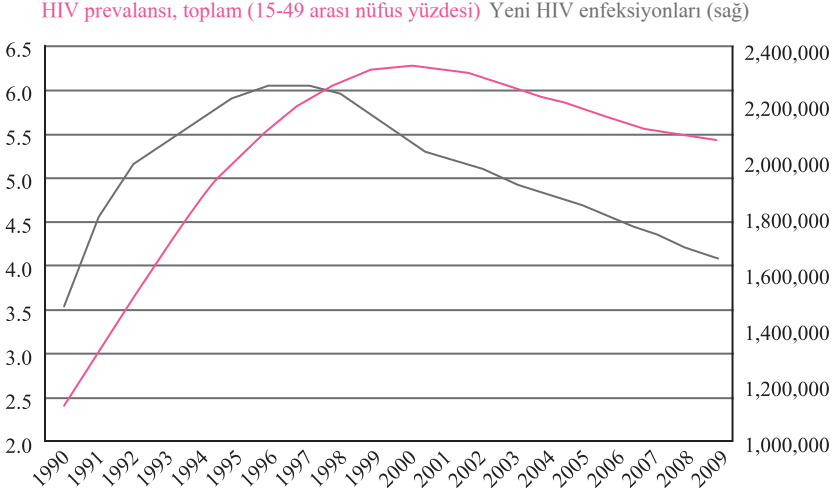
şüşle 1,65 milyona indiği görülmektedir. Doğumda yaşam beklentisi 1960'ta 40 yıl civarındayken 1987'de 50 yıla çıkmış ve 15 yıl süreyle bu civarda kalmıştır. 2002-09 arasında yeniden sabit artışla yaklaşık 53 yıla çıkmıştır. En büyük iyileştirmelerden bazıları daha çok sağlık harcamasından değil, sağlık harcamasını pahalı başkent hastaneleri yerine kırsal kliniklerdeki hemşirelere odaklamaktan gelir. Aynı zamanda doğrudan sağlığa harcama yapılmadan da sağlık konusunda muazzam kazanımlar elde edilebilir. Su sanitasyonu ve eğitiminin iyileştirilmesinin de önemli etkileri olabilir. UNICEF sağlık başkanı Mickey Chopra, "Annenin eğitimi ile çocuğunun sağ kalması arasında oldukça güçlü bir bağlantı var," diyor.⁴ Çocuk ölümü oranlarındaki önemli iyileşmeler de herkes tarafından görülebilir.

Büyüme rotamız bize en büyük iyileşmelerin halen gerçekleşmemiş olduğunu söylüyor. Sağlığa yapılan kamu harcamasının Afrika nüfusu iki misline çıkıp 2 milyara ulaşırken 2020'de 4 milyonun üzerinde olan sağlık profesyoneli sayısını 2050'de neredeyse 16 milyona çıkarması beklenir, bu da kişi başına düşen sağlık profesyoneli sayısının iki katına çıkması anlamına gelir. Mevcut iyileşme hızında hiçbir artış olmasa dahi (gerçi biz olacağını tahmin ediyoruz) yaşam beklentisinin 2030'da 60'a ulaşması beklenir, bu da Afrika'nın bugünkü en hızlı milyarının becerilerini iş yerinde daha uzun süre kullanabileceği anlamına gelir. Gördüğümüz trendlerin faydalı etkisi kıtanın gelecek beklentisini ancak iyileştirebilir.

Bağımsızlığını yeni kazanmış pek çok Afrika ulusunun muzdarip olduğu dert söylemi iyice belgelenmiştir, hatta Afrikalı olmayanların imgelemindeki etkisi insanların kıtaya bakışını halen etkilemektedir. Bu tablonun öğeleri varlığını sürdürmekle birlikte Afrika'nın dünyanın geri kalanıyla arasındaki sağlık açığını kapatma konusunda kaydetmiş olduğu ilerleme, sık-sık anekdotsal habercilik rengi arayışı veya bir Batılı sivil toplum örgütünün kendi davasına ilgi çekme hevesi yüzünden yok sayılır.

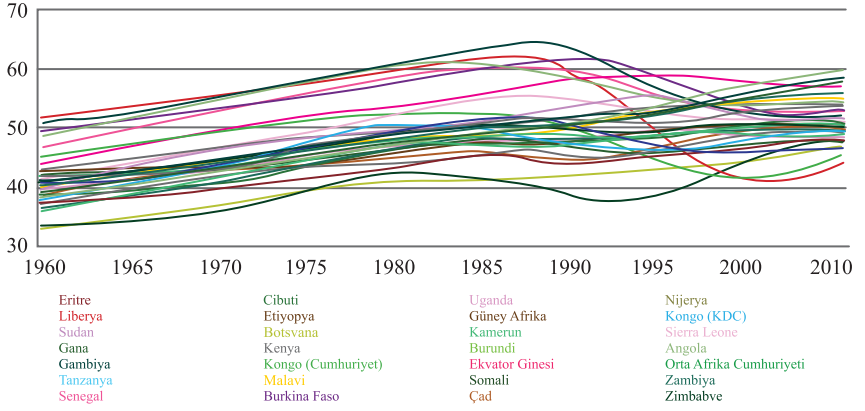
Gerçekte Afrika'nın sağlık ve esenliği 1980'lerin sonundan beri istikrarlı bir artış göstermiştir ve yakın tarihli istatistikler, bebek ölümleri, yaşam beklentisi ve iyileştirilmiş su kaynaklarına erişim gibi hayati makro göstergeler olduğu kadar HIV enfeksiyon oranları ve yılda sıtmadan veya doğumda ölenlerin sayısı gibi daha spesifik ölçümleri kapsayan bazı önemli ölçütlere göre bu ilerlemenin yoğun bir döneme girdiğini göstermektedir.

Şekil 14.1: SAA'da yeni HIV enfeksiyonu oranları hızla düşmektedir ve HIV prevalansı on yıl önce zirveyi geçmiştir

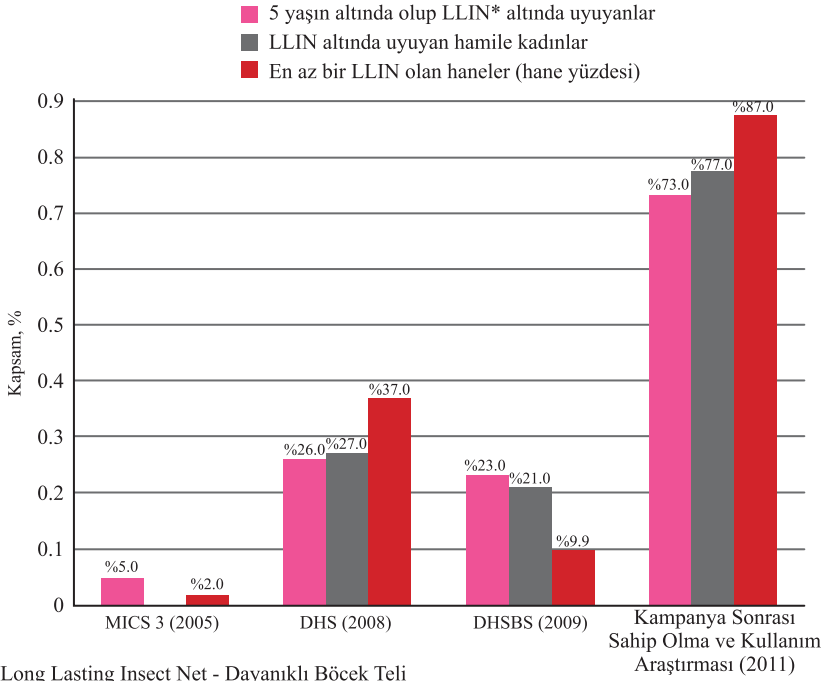
Kaynak: Dünya Bankası

Şekil 14.2: HIV krizi dinerken yaşam beklentisi toparlanıyor

Kaynak: Dünya Bankası

Şekil 14.3: SAA'da böcek tellerinin kullanımını yaygınlaştırması sıtma insidansında düşüş sağlamaktadır

Kaynak: Dünya Sağlık Örgütü

Anahtar: DHS= Demografi ve Sağlık Araştırması, US AID
Çok Odaklı Küme Araştırmalar, BM
2009 Dünya Sıtma Raporu, DSÖ

Şekil 14.4: Yüksek İnsidanslı Ülkede Sıtma Vakalarında Trendler, 2000-2010

Sıtma vakası insidansında yüzde 50'den fazla azalma	Sıtma vakası insidansında yüzde 25 ila 50 arasında azalma	Sıtma vakası insidansında yüzde 25'ten az azalma	Eğilimler değerlendirilemiyor onaylanmış sıtma vakalarında	Yetersiz veri
Namibya Sao Tome ve Principe Solomon Adaları Surinam Tayland Vietnam Kamboçya* Gambiya* Tanzanya (Birleşik Cumhuriyeti)*	Etiyopya Senegal Zambiya	Hindistan	Burkina Faso Burundi Kongo (Demokratik Cumhuriyeti) Liberya Myanmar Sierra Leone Togo Uganda Zimbabve	Angola Benin Kamerun Orta Afrika Cumhuriyeti Çad Kongo Fildişi Sahili Cibuti Gana Gine Gine-Bissau Malavi Mali Mozambik Nijer Nijerya Somali

* Ulusal değil ulus altı ölçekte sıtmada yüzde 50'yi aşkın azalma rapor edilmiştir.

Not: Bir Ajanslar Arası Çalışma Grubu, bu 39 ülkeyi Küresel Fon'a başvurma koşullarına uygunluk bakımından "aşırı" veya "şiddetli" sıtma yükü olan ülkeler olarak tanımlamıştır.

Kalın harflerle yazılan ülkeler Küresel Fon'un "yüksek etkili" ülkeler listesinde yer alır.

Kaynak: WHO, 2011 [3]

Kaynak: Etkili Stratejik Yatırımlar: Küresel Fon Sonuç Raporu, 2012

Şekil 14.5: Daha iyi su ve sanitoryona erişim de iyileşmektedir.

	2010'da nüfus (milyon)	2010'da su arzı kapsamı (%)	1995'ten beri daha iyi içme suyu kaynaklarına erişim kazanan nüfus	BKH ilerlemesi	1995'ten beri daha iyi içme suyu kaynaklarına erişim kazanan nüfusun 2010 nüfusuna oranı (%)
Malavi	14.9	8.3	7.2	Programa uygun	48.4
Burkina Faso	16.5	79	7.5	Programa uygun	45.5
Liberya	4.0	73	1.7	Programa uygun	42.8
Gana	24.4	86	10.3	Programa uygun	42.3
Namibya	2.3	93	0.9	Programa uygun	40.6
Gambiya	1.7	89	0.7	Programa uygun	37.7
Ruanda	10.6	65	3.3	Programa uygun değil	30.7
Sierra Leone	5.9	55	1.6	Programa uygun değil	27.0
Togo	6.0	61	1.6	Programa uygun değil	26.1
Sahraaltı Afrika	856	61	221	Programa uygun değil	25.8

Kaynak: WHO/UNICEF Ortak İzleme Programı, 2010

Örneğin Nijerya'ya ilişkin Dünya Bankası tarihsel verileri, Nijerya'nın politik iniş ve çıkışlarına rağmen çok olumlu bir hikaye anlatmaktadır. İlköğretime kayıt, yaşam beklentisi ve kişi başına düşen brüt milli hasılanın tümü de 1980'lerden beri yükselme rotası izlemiştir. BM'in resmi yoksulluk sınırının (günde 1,25 ABD Doları) üzerinde yaşayan Nijeryalıların oranı 1985'te % 43'ten günümüzde neredeyse % 55'e yükselmiştir. Benzer şekilde 1990'da kırsal nüfusun sadece % 30'unun iyi bir su kaynağına erişimi varken bugün bu rakamın % 43 olduğu hesaplanmaktadır. Bu kazanımların büyük bölümünün yakın tarihte yapılmış olması önemlidir.⁵

Diğer konularda olduğu gibi sağlıkta da SAA'nın 48 ülkesinin kendine özgü ve sık-sık birbiriyle çelişen verilerini kümelemek önemli trendlerin gözden kaçırılması riskini doğurur. SAA ülkelerinin kendilerinden çok daha zengin ekonomilerle kıyaslandığında yüz yüze olduğu sağlık sorunlarının kapsamını yabana atmak mümkün değildir. Ancak bugün çok sayıda SAA ülkesi, diğer hızlı büyüyen gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında iyi durumdadır. Örneğin bazı Afrika ülkeleri artık eğitim ve sağlık konusunda BM İnsani Gelişmişlik Endeksi'nde Endonezya'nın üzerinde yer almaktadır - bu ülkelerin arasında sadece Morityus ve Maldiv Adaları gibi ada devletleri ve istisnalar değil aynı zamanda Namibya, Güney Afrika, Botswana ve Gabon gibi daha büyük kıta ekonomileri de yer alır.⁶

Benzer şekilde, küresel kalkınma tablolarının en altında yer alan ülkelerde dahi yavaş ve istikrarlı ilerleme genel bir kuraldır. Dünya Bankası Mayıs 2012'de Kenya bölge ofisinden yayınladığı bir çalışmada 20 Afrika ülkesi arasında bebek ve beş yaş altı çocukların ölüm oranında “dudak uçuklatan” bir düşüş olduğunu ve Kenya'nın yılda % 7,6'lık düşüşle bebek ölümü oranındaki iyileşmenin başını çektiğini ve 5 yaş altı çocuk ölümlerinde ise daha da iyi bir rakam olan % 8,4'lük bir düşüş elde ettiğini not etti.⁷ Raporun yazarları, bunun nedenlerini tartışmakta ve nedenin sağlık hizmetine erişimin iyileştirilmesi, daha yüksek aşılama oranları, sıtmaya karşı son derece başarılı bir kampanya ile beslenme standartlarını yükselten GSYİH büyümesi ve daha yüksek gelir düzeylerinin bir birleşimi olduğunu öne sürmektedir.

Şekil 14.6: SAA'da beş yaş altı ölümlerde yıllık düşüşler

Ülke	Öncesi	Sonrası	Yıllık % Ortalama Düşüş
Senegal	121 (2005)	72 (2010)	9.9
Ruanda	103 (2007)	76 (2010)	9.6
Kenya	115 (2003)	74 (2008)	8.4
Uganda	128 (2006)	90 (2011)	6.8
Gana	111 (2003)	80 (2008)	6.3
Zambiya	168 (2001)	119 (2007)	5.6
Mozambik	152 (2003)	97 (2011)	5.5
Etiyopya	123 (2005)	88 (2011)	5.4
Tanzanya	112 (2004)	81 (2010)	5.3
Madagaskar	94 (2003)	72 (2008)	5.2
Nijerya	201 (2003)	157 (2008)	4.8
Benin	160 (2001)	125 (2006)	4.8
Nijer	274 (1998)	198 (2006)	4.0
Mali	229 (2001)	191 (2006)	3.6
Malavi	113 (2004)	112 (2010)	2.8
Beş yaş altı ölümlerde yıllık ortalama düşüş yüzde oranı			5.9

Kaynak: Dünya Bankası

Dünya Bankası veya BM'in çok sayıdaki ilgili organı tarafından ölçülen, SAA'da insan sağlığına dair bu geniş tablo, bölgenin insan sağlığında kendini idame ettiren iyileşmelere ve son kertede daha yüksek beklentileri olan nüfusların taleplerini karşılamaya yeterli ulusal sağlık sistemlerine doğru ilerlediğini doğrulamaktadır.

Bu daha yüksek beklentiler pek çok şekilde tezahür eder. Renaissance Capital'ın Lagos ofisindeki bir menkul kıymet pazarlamacısı olan Abiola Ade-koya, ülkesi Nijerya'da obezitenin bir başarı alameti sayıldığı zamanları hatırlıyor.

“Fazla kilolu olan ve şişman bir karısı olan bir adam zengin ve ailesine iyi bakan biri olarak görülürken fazla kilolu bir kadın arzulanır, çekici ve dolgun vücutlu olarak kabul ediliyordu,” diye hatırladıklarını aktarıyor. “Bir kadının dolgun vücutlu olması o kadar önemliydi ki, Nijerya'daki Efik kabilesi müstak-

bel gelinleri bir ‘şışmanlama odasına’ gönderirdi. Burada onlara çokça yemek yedirilir, masaj yapılır ve kilolarını artırmak ve daha dolgun vücut ölçülerine ulaşmalarını sağlamak için uzun sürelerle uyumaları sağlanırdı. Bir kadının yerince dolgun vücutlu olmadığı için nişanlısı tarafından reddedildiği durumlar vardı. Kilonun ekonomik durum ve arzulanırlığın bir ölçütü olduğu açıktı.”

Kilo vermek için çaba sarf etmiş olan herkes bunu yitirilmiş bir cennet olarak görebilirse de gerçekte bu bir toplumun sağlık ve refaha doğru ilerlemesinin bir diğer ortak ölçüsüdür - daha düşük doğum oranları, eğitimde başarılar ve Doğu Asya ve Latin Amerika’da 1980’lerden itibaren istikrarlı bir iyileşme gösteren diğer ölçümlerle birlikte.

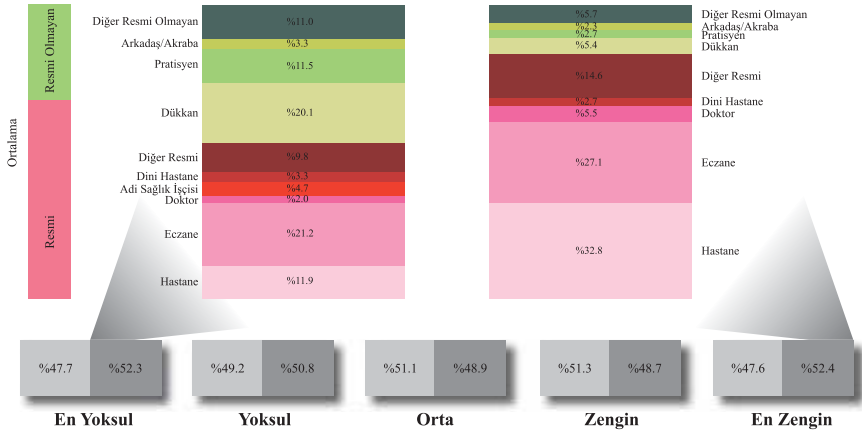
Adekoya, medyanın küreselleşmesinin, hem popüler hem de resmi kanallardan besin bilgilerinin sürekli yayılması gibi bunda bir rol oynadığına inanıyor. “Şışman, dolgun vücutlu kadınlar artık zenginlik ve güzellik ideali değil; artık reklam panolarımız sıksa ve güzel kadınlarla dolu ve toplumda kadınların doğumdan sonra dahi ince kalması için giderek artan bir baskı var,” diyor. “Yaşam tarzlarını göbeklerini küçültmek üzere ayarlayan ve ‘baklavalı’ bir vücut elde etmeye çabalayan erkekler de bu baskıyı kesinlikle hissediyor.”

Geçtiğimiz yirmi yıldaki demokratikleşme trendi aynı zamanda pek çok Afrika ülkesine sorumluluk aşılıyarak bu iyileşmeyi pekiştirmiştir. Bu politik trendler ulusal hükümetlerin daha geniş bir “kamusal çıkar” tanımı gerektiren seçimsel kaygılarını kabilesel, etnik veya diğer bağlılıklarının üzerinde tutmasını zorunlu kılmıştır. ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı baş ekonomisti Steven Radelet’in de aralarında bulunduğu uzmanlar, bunun sağlık hizmetlerinde yeni iyileştirmeler sağlayacağını ve gönülsüz hükümetleri dahi sağlık teknolojisi, altyapı, personel ve sistemlerde büyük çaplı iyileştirmeler için yabancı sermaye piyasalarından yatırım aramaya mecbur bırakacağını savunmaktadır.⁸ Doğrudan dış yatırımın mutlaka gerekli olacağı hedefler şunları kapsar:

- **Tıbbi altyapı:** Bölgenin her yerinde bulunan yetersiz sermayeli ulusal sağlık altyapıları özel yatırıma veya kamu-özel sektör ortaklıklarına giderek daha çık bir hal almaktadır ve sağlık sektörü, dış oyuncuların iyiye doğru fark yaratırken yatırımlarından iyi getiri elde edebileceği bir sektördür. SAA’nın gelişmekte olan nüfus artışının doğurduğu altyapı -tıbbi ve değil-talepleri DYS’ye bol bol yetecek bir araç olmanın yanı sıra mühendislik ve inşaat sektörlerinde ve ilişkili üretim ve hizmet endüstrilerinde istihdam yaratacaktır.

- **Sigorta pazarları:** SAA'nın özel sağlık sigortası pazarı büyük oranda bakirdir. Dünya Bankası rakamlarına göre özel sektör -ücretli hekim ve klinikler- şimdiden tüm gelir düzeylerindeki sağlık harcamasının yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır. Bu, hem kamu hem de özel sağlık sigortası planlarının genişlemesi için bereketli bir zemin teşkil etmektedir. Gerçekten de Gana, Nijerya, Kenya ve Uganda'da devlet sigorta planları genişletilmektedir ve yakın tarihte pazarın halen sadece en yüksek dilimine odaklanmakla birlikte özel sigorta ürünleri piyasaya sürülmüştür.

Şekil 14.7: SAA sağlık harcamalarının kamu/özel sektöre göre dökümü, 2008

Kaynak: 2000'den sonra yapılan nüfus ve sağlık araştırmaları, <http://ps4h.org/globalhealthdata.html>

- **Eğitim ve istihdam:** Eğitilmiş Afrika tıbbi personeli ile talep arasındaki açık, göçü teşvik eden ve SAA'nın sınırları içinde en iyi doktorların ulusal sağlık sistemleri yerine uluslararası bağışçılar tarafından finanse edilen yatılımlı programlarda istihdam aramasına yol açan düşük maaşlar nedeniyle daha da büyümektedir. Afrika'nın tıp ve hemşirelik okullarındaki kapasite talebi muazzamdır ve hükümetler ücret-ölçek sorunlarını ele almaya başlarken tıp eğitimine tahsis edilen özel ve kamu fonlarını giderek artan bir ölçüde milyonlarca kişi için istikrarlı istihdam kaynağı olarak görecektir. Ve Avrupa ve ABD'deki mali kısıtlamaların sürmesi durumunda özel sektör Batılı bağış kuruluşların tasarrufa dönmesiyle birlikte özel sektör tıbbi idari danışmanlık için kendilerine bir pazar bulabilir.

- **Teknoloji:** SAA'nın sağlık altyapısı ve kapasitesinin genişlemesi beraberinde tıp teknolojilerine daha fazla talep getirecektir. Bu kısmen yüksek diledimden gelecektir - böbrek diyalizi, radyasyon ve ileri tanı hizmetleri gibi sermaye yoğun tedaviler. Ama Afrika'nın telekomünikasyon ve finansal altyapısındaki trende uygun bir şekilde, bu harcamanın çoğu daha basit, daha taşınabilir teknolojilere yönlenecektir. Örneğin Kenya'da Mashavu Networked Health Solutions (Mashavu Şebekeli Sağlık Çözümleri), uzak bölgelerde mobil sağlık kabinlerini konuşlandırmaya başlamıştır. Halen geleneksel laboratuarlara erişimi bol olan Batı'daki hastanelerde dahi nadir olan elde kullanılan tanı cihazları, daha yoksun koşullardaki tıp personelinin teknolojiye kuşak atlamasına yardımcı olabilir. Üstelik bu yükseltme kısmen iç kaynaklı olacaktır: Kamerun hükümeti kısa süre önce konutlarda kullanılan suyun içim için güvenli hale getirilmesine yardımcı olmak üzere Güney Afrika'da geliştirilen ucuz biyo-kum filtrelerin kullanımına başladı.

Düşük Tabandan Yatırım Senaryosu

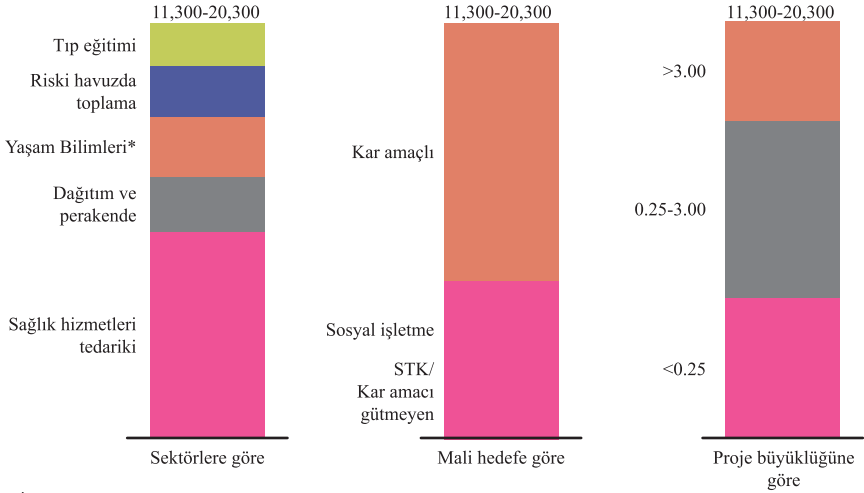
Afrika'nın sağlık politikası belirleyicileri ile gelişmekte olan özel sektör oyuncularını için verilecek sınav mobil telefonculuğun başarısına öykünmektir -sağlık altyapısı ve uygulamasında bir kuşak atlayarak doğrudan son teknoloji ürünü sistemlere geçiş yapmak. Bu ulusal hükümetlerin tıp sektörlerini uluslararası rekabete olmasa da uluslararası yatırım açmasını gerektirecektir.

Dünya Bankası'nın bir kolu olan Uluslararası Finans Kuruluşu tarafından yapılan bir araştırmada, 2016'ya gelindiğinde DYS'de SAA'nın sağlık sektöründeki altyapı, eğitim ve sigorta programları için 20 milyar dolara varan talep olacağı tahmin edilmiştir. Raporun vardığı sonuç şudur: "Mevcut 850.000 yataklık tabanın üzerine yaklaşık 550.000-650.000 ilave yataklık hastane kapasitesi eklenmelidir. Var olan tıp fakülteleri ve eğitim enstitülerinden mezun olanların sayısına ilaveten 90.000 hekim, yaklaşık 500.000 hemşire ve 300.000 toplum sağlığı çalışanına gereksinim olacaktır."

Bizim tahminlerimize göre SAA'da ana hatlarıyla ifade etmiş olduğumuz ekonomik büyümenin bir işlevi olarak 2010 ve 2020 arasında fazladan 300.000 hekim ve 600.000'i aşkın hemşire ve ebenin buna eklenmesi muhtemeldir.

Şekil 14.8: Özel sektör yatırım fırsatları, SAA sağlık sektörü, 2016'ya kadar (% , milyon kişi başına Dolar)

Sahraaltı Afrika'da özel yatırım fırsatlarının dökümü, 2007-2016
Yüzde, milyon dolar

* İlaç ve tıbbi ürünlere Güney Afrika dahildir. Diğer tüm alanlarda Güney Afrika hariçtir.

Kaynak: Sağlık Bakanlıkları; Ulusal Hesaplar; ülke raporları; McKinsey analizi

Doğu Afrika'nın başarılı kamu-özel sektörünü model olarak kullanan bazı hükümetler bu yatırım için araçlar oluşturmaya şimdiden başlamıştır.

Örneğin Ruanda doğum öncesi bakımın sağlanmasını toplum tabanlı sağlık sigortası (CBHI) kapsamına almıştır. Her hane yılda 5 dolarlık bir ücret öder, sistemin ilk uygulanmaya başladığı 1990'ların sonlarında bu ücret 2 dolardı. Fiyattaki yükselme katılımın biraz azalmasına yol açmakla birlikte sağlık hizmetleri hemen-hemen ücretsizdir ve Cenevre tabanlı bir sivil toplum kuruluşu olan Afrika İlerleme Paneli'ne göre Ruandalıların % 91'e yakını 2010 itibarıyla sigortalıydı. Program Gana'da 2004'de uygulamaya konulan başarılı bir planı model almaktadır ve o günden sonra Uganda'da ve bazı değişikliklerle Moritanya'da uygulanmıştır.¹⁰ Her dört durumda hizmetler devlet veya özel sektör tesislerinde alınabilmektedir - bu da bu hizmetleri sağlayanların sayısında küçük bir patlamaya yol açmıştır.

Kenya'da konuşlandırılan mobil sağlık kabinleri de buna bir örnektir. Mas-havu Networked Health Solutions'ın pilot programı kapsamında Nyeri ve Ngong'da hayati belirtileri değerlendirilmek üzere merkeze iletmek için kablosuz teknolojiden yararlanan bu türden iki kabin kurulmuştur.

Bu arada Kenya hükümeti, politikaların etkinliğini ölçecek türden göstergeleri sağlamaya yardımcı olmayı ve aynı zamanda yabancı yatırımcıların sektörü gözlemlemesini sağlamayı amaçlayan bir veri şeffaflığı inisiyatifini uygulamaya koymuştur. Bu inisiyatif Kenya bürokrasisinde muhalefetle karşılaşırsa da projenin yöneticisi Bitange Ndirico geriye dönüş olmadığını söylüyor. “Verilerin sadece onları denetlemek için değil, aynı zamanda Kenya’yı inşa etmek, uygulamalar oluşturmak, doğru sağlık ve gıda güvenliği politikalarını desteklemek için kullanılacağını açıklamamız gerekiyor.”¹¹

Başarı taklidi beraberinde getirir - pişmanlığı da. Pek çok Afrikalı politika belirleyici, neo-sömürgeciliğin etkilerinden dem vurmaya sürdürürken dahi bağımsızlık sonrası yıllarda yitirilen fırsatlar konusundaki kendi sorumluluklarının bilincindedir. Bu hayati tavır tashihi aynı zamanda devlet politikasındaki değişimlerin ve yatırımlar için ümit vaat eden getiriler sunan özel sektör sağlayıcılara daha fazla erişimi sürüklemeye yardımcı olmaktadır.

“Afrika’daki sağlık sistemlerinin eksiklikleri tamamen Bretton Woods politikalarının sonucu değildir. Afrikalılar da suçun bir kısmını paylaşmalıdır,” diye yazıyor, DSÖ’nün sabık Afrika bölgesel direktörü olan Dr. İbrahim Malik Samba. “Önemli başarılar kazanmış Kore ve Hindistan gibi diğer ülkelerle aşağı yukarı aynı zeminde başlamalarına rağmen [hükümetler] alınan kredileri (sağlam yatırımlar yoluyla) uygun şekilde kullanmadılar. Kıtada sosyal hizmetlerin desteklenmesi davasını savunmayı başaramadılar. Şimdiyse 1970 ve 1980’lerin trendlerinin bedelini ağır ödüyorlar.”¹²

Çoğu bu yanlışlardan dönmeye kararlı görünüyor. Doğu Asya’nın atıl Kaplanları 1970 ve 1980’lerde muazzam sağlık ve sigorta ağlarına yatırım yaparken Afrika -herhangi bir ulusal politika şablonunu izlediği ölçüde - bu yıllarda Dünya Bankası ve IMF’nin borç vermek için zorunlu tuttuğu bir makroekonomik tasarruf yönergeleri çatısı olan, dönemin Yapısal Ayarlama Programı’nın insafına kalmış durumdaydı.

Silo Etkisi

Afrika’nın sağlık sektörünü yakında yabancı sermaye yatırımına daha kapsamlı şekilde açabileceğini düşünmek için bir başka neden, kıtanın kamu veya özel kesimden yabancı bağışçılara olan sürekli bağımlılık ile ilgili risktir. ABD ve Avrupa kendi mali sorunlarıyla yüz yüze iken, önümüzdeki on yıllık dönemde resmi yardım masrafları neredeyse kesinlikle düşecek.

Bir zamanlar Washington'ı geride bırakmak üzere rekabete giren AB yardımı, esas olarak avro bölgesinin devlet borcu krizinin bir sonucu olarak endişe verici bir hızla küçülüyor. Örneğin İtalya Dışişleri Bakanlığı, SAA'ya yaptığı yardımı 2010'da % 56 oranında azalttı, 2011'de % 45 daha düşürdü. 2000 yılında Binyıl Kalkınma Hedefleri konduktan sonra İtalya düzenli olarak her yıl 1 milyar dolar bağışlamıştı ve bunun büyük kısmı SAA'ya gidiyordu. Aynı kalemin 2011'deki tutarı: 179 milyon Avro.¹³

Bill ve Melinda Gates Vakfı tarafından finanse edilen küresel bir Amerikalı bilim insanı olan Laurie Garrett, trendin ortada olduğunu söylüyor. “2009'da AB ve üye ülkeler tarafından verilen küresel sağlık konulu vaatlerin % 94'ü tutuldu, ama 2010 son itibarıyla bu oran yalnızca % 78 idi ve bu açık 2011'de daha da fazla büyümüş görünüyor.”¹⁴

Yardım alan Afrikalılar, bu darbenin etkisini azaltmak ve Batı kaynaklı büyük aktarımlar tarafından finanse edilen ve 1990'ların ortasından beri HIV/AIDS, sıtma, tüberküloz ve doğum öncesi bakıma yönlendirilen programların ulusal bütçelere dahil olmasını sağlamak için Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve diğer küresel sağlık uzmanları ile birlikte çalışıyorlar.

Garrett, bu tek yönlü yardımın, geçen on yıllık dönemlerde zor elde edilen kazanımların altını zaten oyuyor olduğunu savunan çeşitli Batılı uzmanlardan biri. Dış yardımın belirli hatalıklardan ayrılması ve onun yerine ulusal sağlık sistemlerinin kapasitesini, kadrolarını ve teknik yeterliklerini artırması gerektiğini söylüyor.

Arz Yanı

Önümüzdeki yıllarda, yaşlanan gelişmiş ülkeler kişi başına daha fazla eğitimli tıbbi personele ihtiyaç duydukça, siloların yerine sistemlere odaklanmak daha önemli hale gelecek. Tıbbi “beyin göçü”, en iyi koşullarda yeterli sayıda hekim, hemşireyi ve vasıflı hasta bakıcıları eğitmek ve mezun etmek için zorlanan Afrika ülkelerini şimdiden yıprattı. İngiliz tıbbi yayın The Lancet 2008 yılında, deneyimli Batılı yardım çalışanı ve onların Afrikalı meslektaşlarının “SAA'dan sağlık çalışanlarını aktif olarak işe almak bir suç olarak mı görülmeli?” diye sorduğu bir araştırma yayınladı. Belki biraz gaddarca ama öngördükleri trendler gerçekleşirse hiç de değil.¹⁵

“Avustralya, Kanada, Suudi Arabistan, ABD, Birleşik Arap Emirlikleri ve Birleşik Krallık gibi yüksek gelirli ülkeler, görece yüksek olan nüfusa göre hekim oranlarını, SAA ülkeleri de dahil olmak üzere gelişmekte olan bölgelerden

eleman olarak sürdürdüler. Aksi gibi, SAA ülkelerinin yarısından fazlası, WHO'nun Herkese Sağlık standardı olan "5000 kişiye bir hekim" kabul edilebilir asgari oranını tutturamıyor. Hemşireler, eczacılar ve diğer sağlık işçileri, en büyük bu-
laşıcı ve kronik hastalık yükü ve kendine özgün HIV/AIDS güçlüğü ile boğuşan
bir bölgeden, sistematik olarak eleman olarak seçiliyor."

Rapor gerçekten de trend bu şekilde devam ederse, bazı ülkelerde doktor/
hasta oranının 25.000'de bire kadar varabileceğini ortaya koyuyor. Dahası, bazı
"hastalığa özel" programlar, devlet hastanelerinin en iyi ve en parlak olanlarını
Batının finanse ettiği uzmanlık kliniklerine dönüştürdü.

Mikro düzeyde bu, daha az sayıda hastanın önleyici bakım veya erken teşhis
için doktor görebildiğini ve giderek daha çoğunun etkili bir müdahale için geç
kalmış şekilde hastanelere başvurduğunu ifade ediyor.

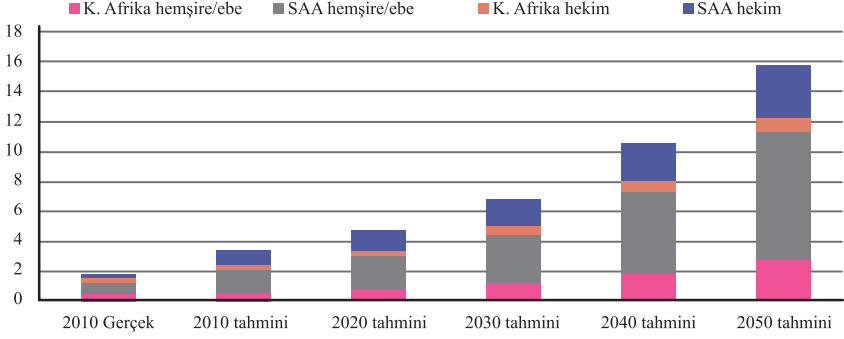
Bir danışmanlık firması olan McKinsey & Company ile kar amacı gütmeyen
Touch Vakfı, yerel sağlık hizmeti başarısızlıklarının en iyi nasıl desteklenebi-
leceğini belirlemek ve bu sonuçları bölgenin geri kalanındaki durumu tahmin
etmek üzere kullanmak için Tanzanya'da bir çalışma başlattı. Rapor, WHO'nun
Tanzanya büyüklüğünde bir ülke için 92.000 civarında bir tıbbi işgücü gerektiği-
ni tahmin ediyor. Şimdiki sayı, 24.500. Düşük maaşlar, yetersiz teşvikler ve kötü
çalışma koşulları, çalışan personel arasında yüksek bir devir hızına da yol açıyor.

Rapora göre "Tanzanya'da 100'den az eğitim kurumu var, bunlar yılda
4.000'den az mezun veriyor. Ülkenin sağlık çalışanlarının % 30'a varan kısmı,
eğitimden sonraki bir yıl içinde sistemi terk ediyor".¹⁶

Ancak McKinsey ayrıca politika çözümlerinin bulunduğunu ve bunda özel
sektör yatırımının da rolü olduğunu tespit etti. Rapor, başka ülkelere bakarak
şöyle diyor: "Tanzanya, öğrenci kredileri ve teşvik paketleri sunabilir, ayrıca ye-
rel bölgelerin sağlık hizmeti tesislerinin kalitesini sürdürmek üzere katılımlarını
artırabilir."

Renaissance'ın tahminlerin göre Tanzanya'nın nüfusuna ve GSYİH düze-
yine sahip bir ülkenin 79.000 hemşiresi ve 54.000 hekimi olmalı: bugünkü sa-
yılar belli ki çok düşük. Ama bu sayılar, servetin artışıyla birlikte yükselecek
olmalı. Aynı nüfusa dayanarak, 2040 yılı itibarıyla daha yüksek GSYİH seviyesi
143.000 hemşire ve ebe ile 70.000 hekimi destekleyebilmelidir.

Şekil 14.9: Artan servet daha fazla sağlık sektörü çalışanı anlamına gelir

Kaynak: Renaissance Capital tahminleri

Asya yine bazı örnekler sunuyor - bu kez Kaplanlardan değil, geleneksel olarak SAA ile ilişkilendirilen sorunların birçoğu ile uğraşan Kamboçya'dan. Stanford Üniversitesi'nin Asya Sağlık Politikası Programı, 2005 yılındaki SARS virüsünün yayılmasından sonra, yetersiz maaşların ve kötü eğitimin, Kamboçya ve Endonezya'da bulaşıcı hastalıkların izlenmesini engellediğini tespit etti.

Raporda şöyle belirtiliyordu: "Bu sorundan bir engel olarak bahseden kişiler, sık-sık teknik kapasitenin insani kapasiteyi fazlasıyla aştığına ve vasıflı personel eksikliğinin bağışçıların finanse ettiği ekipmanların etkili kullanımını gerçekten önlediğine değindiler." Aynı zamanda teşvikler, kamu hizmetinde becerinin ödüllendirilmediği şekildeydi. Uluslararası bir doktorun açık sözlü şekilde söylediği gibi: "Kamboçya'da, dünyanın her yerinde olduğu gibi, birisine para verirsiniz işini yapar. Onlara ödeme yapmazsanız, işlerini yapmazlar. Çocuklarının karnını doyurmak zorundalar."¹⁷ Her şeyden daha güçlü teşvik budur.

Yine de güçlülere rağmen en çarpıcı olan, sağlık göstergelerinin baştan aşağı iyileşiyor olması. Afrika'nın büyük çoğunluğu daha önce olmadığı kadar uzun yaşıyor ve önümüzdeki on yıllık dönemlerdeki varsayımlarımız göz önüne alındığında, bu trendleri hızlandıracak her zamankinden çok kaynak olacak. Kamunun sağlık harcamalarının, özel sektör sağlık harcamalarını 2023 itibarıyla aşmasını, her ikisinin toplamının 120-145 milyar dolardan, 2050 yılında bugünün parasıyla 1,9 trilyon dolara yükselmesini bekliyoruz. Sağlık çalışanlarının sayısı, özellikle SAA'da çarpıcı şekilde artacak olmalıdır. SAA'da ortalama ömür geçen on yıllık dönemde 50 iken, şimdi 53 ve en geç 2030'da 60'a ulaşacak. Kısaca, Diamond'ın söylediğini başka sözlerle ifade edecek olursak, Afrika'nın daha fazla çelik üretmesini, daha az silaha ihtiyacı olacağını ve mikroplardan daha az

sıkıntı çekmesini bekliyoruz. Üstelik bu varsayıma bir tıbbi çıkır da dahil değil - oysa yakın tarihli raporlar, belki de 2020 itibarıyla sıtmaya karşı % 50 etkili bir aşının oyunun gidişini tamamen değiştirebileceğini söylüyor. Bu arada Afrika'ya ulaşması önceden 20 yıl süren yeni aşlar, artık 2-5 içinde ulaşıyorlar.¹⁸ Bu gibi ilerlemeler geçmişteki gibi şok edici manşetler üretmese de kesinlikle kutlamayı hak ediyor.

Notlar

1. Martin Meredith, *The State of Africa: A History of Fifty Years of Independence* ("Afrika'nın Durumu: Bağımsızlığın Elli Yıllık Tarihi") (Londra: The Free Press, 2005), 150-151.
2. Jared Diamond, *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies* ("Tüfek, Mikrop ve Çelik: İnsan Toplumlarının Yazgısı") (New York: W. W. Norton & Company, 1999).
3. Hem sıtma hem de HIV ile ilgili tahminler arasında büyük farklılıklar bulunuyor - biz ikisi için de Dünya Bankası'nın Afrika Kalkınma Göstergelerini kullandık.
4. David Brown, "Child mortality falls more than 40 percent in the past two decades," ("Geçen yirmi yıllık dönemde çocuk ölümü oranları yüzde 40'dan fazla düştü") Washington Post, 12 Eylül 2012, <http://www.washingtonpost.com/>.
5. <http://data.worldbank.org/country/nigeria>.
6. *Human Development Report 2011: Sustainability and Equity – A Better Future for All* ("İnsani Kalkınma Raporu 2011: Herkes için Daha İyi Bir Gelecek") İnsani Kalkınma İstatistik Eki (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2011), 160, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_EN_Tables.pdf.
7. Gabriel Demombynes ve Sofia Karina Trommlerova, "What Has Driven the Decline of Infant Mortality in Kenya?," ("Kenya'da Çocuk Ölümü Oranın Düşmesini Ne Sağladı?") Politika Araştırma Raporu 6057, Dünya Bankası Afrika Bölümü, Yoksulluğu Azaltma ve Ekonomik Yönetim Birimi, Mayıs 2012, WDSContentServer/IW3P/IB/2012/05/03/00 0158349_20120503152728/Rendered/PDF/WPS6057.pdf.
8. Steven Radelet, *Emerging Africa: How 17 Countries Are Leading the Way* (Gelişmekte Olan Afrika: 17 Ülke Nasıl Önde Gidiyor) (Baltimore: Center for Global Development, 2010).
9. *The Business of Health in Africa: Partnering with the Private Sector to Improve People's Lives* ("Afrika'da Sağlık Sektörü: İnsanların Yaşamını İyileştirmek için Özel Sektörle Ortaklık), IFC, 2008, [http://www.ifc.org/ifcext/healthinafrica.nsf/AttachmentsByTitle/IFC_HealthinAfrica_Sec3/\\$FILE/IFC_HealthInAfrica_Sec3.pdf](http://www.ifc.org/ifcext/healthinafrica.nsf/AttachmentsByTitle/IFC_HealthinAfrica_Sec3/$FILE/IFC_HealthInAfrica_Sec3.pdf).
10. *Maternal Health: Investing in the Lifeline of Healthy Societies & Economies* (Anne Sağlığı: Sağlıklı Toplumlar & Ekonomilerin Can Damarına Yatırım Yapmak), Politika Özeti, Africa İlerleme Paneli, Eylül 2010, http://www.africaprogresspanel.org/files/1412/8523/5171/ APP_Maternal_Health_English%20FINAL.pdf.
11. Elana Berkowitz ve Rence Paradise, "Kenya's open-data plan" ("Kenya'nın açık veri planı") McKinsey Quarterly, Eylül 2011 .Kenya Açık Veri Girişimi'ne opendata.go.ke/ adresinden erişilebilir.
12. Ebrahim Malick Samba, "African health care systems; what went wrong?" ("Afrika sağlık hiz-

- metleri sistemi: ters giden neydi?") Başyazı, News-Medical.Net, 8 December 2004, <http://www.news-medical.net/news/2004/12/08/6770.aspx>.
13. "Italian ODA in 2011: Another cut" ("2011'de İtalyan Yardımı: Bir Kesinti Daha") *Bir bakışta İtalyan yardımı* (blog), Action Aid International, İtalya şubesi, <http://actionaiditaly.blogspot.com/2010/10/italian-oda-in-2011-another-cut.html>, 2 Ekim 2012'de erişildi.
 14. Yazar ile telefon görüşmesi (Michael Moran), 12 Haziran 2012.
 15. Edward J. Mills, William A Schabas, Jimmy Volmink, Roderick Walker, Nathan Ford, Elly Katabira, Aranka Anema, Michel Joffres, Pedro Cahn ve Julio Montaner, "Should active recruitment of health workers from sub-Saharan Africa be viewed as a crime?," ("Sahraaltı Afrika'dan sağlık çalışanlarını aktif olarak işe almak bir suç olarak mı görülmeli?"), *The Lancet* 371, sayı 9613 (28 Şubat 2008), doi:10.1016/S0140-6736(08)60308-6.
 16. Lowell Bryan, Michael Conway, Tineke Keesmaat, Sorcha McKenna ve Ben Richardson, "Strengthening sub-Saharan Africa's health systems: A practical approach," ("Sahraaltı Afrika'nın sağlık sistemlerinin güçlendirilmesi: Pratik bir yaklaşım") *McKinsey Quarterly*, Haziran 2010, https://www.mckinseyquarterly.com/Strengthening_sub-Saharan_Africas_health_systems_A_practical_approach_2591.
 17. Sophal Ear, "Emerging Infectious Disease Surveillance in Southeast Asia: Cambodia, Indonesia, and the Naval Area Medical Research Unit 2," ("Güneydoğu Asya'da Gelişen Bulaşıcı Hastalık Denetimi: Kamboçya, Endonezya ve Donanma Sahası Medikal Araştırma Birimi 2"), Asya Sağlık Politikası Programı çalışma belgesi sayı 27, Stanford University, Stanford, CA, 22 Ocak 2012, http://iis-db.Stanford.edu/pubs/23591/AHPPwp_27.pdf.
 18. David Brown, "Child mortality falls more than 40% in the past two decades," ("Geçen yirmi yıllık dönemde çocuk ölümleri % 40'dan fazla düştü") *Washington Post*, 12 Eylül 2012, <http://www.washingtonpost.com/>.

Bölüm 15

Sonuç: Afrika'nın Zamanı

Geleceği tahmin etmenin en iyi yolu, onu kendiniz yaratmaktır.

—Abraham Lincoln, Amerika Birleşik Devletleri'nin 16. Başkanı

Gelişmekte olan pazarların kalkınmasının son döngüsünde Afrika yoktu. Ama şimdi sürmekte olan döngüde Afrika en büyük kazanan olacak. Dünyadaki hızlı büyüme potansiyeline sahip bölgelerin hepsinin arasında, Afrika en iyi doğal kaynaklara, en iyi nüfus yapısına ve en iyi finansmana sahip. Hepsinden önemlisi de, en iyi trendler Afrika'da.

Yatırımcılar 'şimdi hangi noktadayız?' diye sormuyor. 'Şimdiki trend ne?' diye soruyorlar. Yarın, bugünden iyi mi olacak? Peki ne kadar iyi olabilir?

Bu açılardan bakıldığında Afrika muhtemelen dünyanın en iyi yatırım alanı. Yönetişim ve demokratikleşme trendi yukarı doğru. Resmi finansman ve makroekonomik istikrar trendi yukarı doğru. Sağlık ve eğitimde trend yukarı doğru. En önemlisi, gündemdeki hikaye artık Afrika'nın hikayesi. Afrika, sömürgeci veya sömürgecilik sonrası, iyi niyetli veya değil, dışarıdan gelen talimatlara yüzyıl boyunca itaat ettikten sonra, artık kendi zorluklarına kendi çözümlerini sunuyor ve bu zorluklarla diğer herkesten daha iyi başa çıkabiliyor.

Birkaç on yıllık dönem öncesinin Afrika'sı ile ne büyük bir tezat... 1970'ler ve 1980'lerde, Çin ve Hindistan küreselleşmeye doğru farklı rotalar tutmaya başlarken, Asya kaplanları sanayi ekonomilerini kuruyor ve Doğu Avrupa Soğuk Savaş sonrası durgunluğundan çıkmaya çalışırken, Afrika can çekişiyor gibi görünüyordu.

Bunun bir nedeni borç idi. Sahraaltı Afrika'da hemen-hemen her ülke, ödemeyecek ama - gözükeneye göre - asla silinmeyecek bir borç yükü altındaydı. Kakao çekirdeğinden bakıra kadar, ihracat gelirleri düşüyordu veya durgundu.

Gerçek yatırım seviyeleri sömürgecilik sonrası zirvelerinden düşmüş ve altyapı kapasitesi de nüfus artışının gerektirdiği hızlı artışı yapamayıp küçülmüştü.

Yönetişime gelince, Batı Afrika'da Zaire'de Mobutu ve Uganda'da İdi Amin'in hırsızlar hükümeti, Doğu Afrika'da ekonomik durgunluk ve Orta ve Güney Afrika'da çatışma dönemi idi. Örneğin Nijerya, Kamerun ve Angola'da petrol vardı ama işleri daha da kötüleştiriyor gözükiyordu. Yönetişim olmadığında ve reel özel ekonomi için satın alma bulunmadığında, petrol ve diğer doğal kaynaklar, yağmalanacak bir define sandığı haline aldı.

Ama her trendin bir karşı trendi vardır. Afrika'da son derece farklı bir şey olacağına ilişkin ilk işaretler oldukça erken geldi. Örneğin Gana'da, 1981 yılında yeni bir darbe, Pilot Teğmen Jerry Rawlings'i iktidara getirdiğinde. Afrika'nın devrimci heves ve söylemle dolu bir başka askeri yönetime gerçekten ihtiyacı var mıydı? Rawlings hükümeti herkesi şaşırtacak şekilde, iş yapmayı engellemek değil desteklemek üzere tasarlanmış akılcı ekonomi politikaları getirmeye başladı. Gana ekonomisi yavaş ama emin adımlarla büyümeye başladı ve sorumluluk ve büyümeyi teşvik etmeye çalışan bölge ekonomileri için bir model halini alacak noktaya geldi. 2011 yılında orta gelirli ülkeler arasına katılarak kıta için bir örnek oluşturdu.

Gana modeli mükemmel değil ama en iyi yanları kıtaya yayıldı. Rawlings hükümeti Gana'ya 1992'deki seçimlerde çok partili demokrasiyi geri getirme sürecine başladı. Başarı öyküleri arasında, bağımsızlık sonrası liderlerin birbiri ardına canlı bir piyasa ekonomisinin temellerini attığı Botswana ve göçmenlere kapılarını açan ve on yıllardır Afrika'nın refah endeksinin en tepesinde yer alan bir ada olan Mauritius da yer alıyor.

Ama bunlar yakın zamana kadar istisna idi. 1990 yılında SAA'nın tamamında yalnızca üç tane seçimli demokrasi vardı. 1995'te, 18. Renaissance bugün kıtadaki demokrasi sayısını 30 olarak belirliyor. Freedom House'a göre şu anda 'tamamen özgür' olarak sınıflanan dokuz Afrika ülkesi var ve 24 tanesi de tam özgürlüğe geçiş sürecinde bulunuyor. Tek başına bir karşı trend olarak başlayan olgu, iki on yıllık dönem içinde hakim trend halini aldı. 2050 itibarıyla 50 tane güçlü Afrika demokrasisi olacak: başka türlü olmak gerçeklen çok garip görünecek.

Yine de yatırımcılar, konu Afrika olduğunda hala ihtiyat gösteriyorlar. Bu, on yıllar içinde oluşan kökleşmiş davranışlardan kaynaklanan bir ihtiyat - ama Renaissance, bu tutumu gözden geçirme zamanının gelip geçtiğine inanıyor.

En eski kıtaya yatırım yapmak söz konusu olduğunda ortaya çıkan bu engeller neler? Önceki bölümlerde öğrendiklerimizin bazılarını gözden geçirelim ve puanların hesabını yapalım.

“Birincisi,” diyor yatırımcımız, “Afrika beni korkutuyor.” Afrika hastalık, açlık ve erken ölümlerle mimlenmiş bir kıta ve öyle olacak. Öyle değil mi?

Değil.

➤ Yaşam kalitesi ve insan sağlığının hemen her ölçüsünde, Afrika yukarı doğru giden dikkat çekici bir trende sahip: Çeşitli Afrika ülkeleri, BM İnsani Kalkınma Endeksinde eşdüzeyli Doğu Asya ülkelerinden daha üst sıralarda yer alıyor. 2008 ile 2010 arasında sona eren beş yıllık bir süre içinde Dünya Bankası verileri, 20 Afrika ülkesinden 16’sının 5 yaş altı çocuk ölümlerinde önemli iyileşmeler, bazılarında çok keskin düzelmeler olduğunu gösteriyor. On ülke, her yıl % 5 iyileşme kaydederken, Senegal ve Raunda yılda % 8-10, yalnızca beş yıl içinde toplamda üçte birden fazla iyileşti. Gebelikte anne sert bir düşüş gösterdi ve HIV ve AIDS salgını nedeniyle düşen yaşam beklentisi 2000 yılından kısa süre sonra dibe vurdu ve artık bölgedeki birkaç ülke dışında güçlü bir toparlanma içine girdi. Yeni HIV enfeksiyonları 1997’ye kadar geri giden bir zamanda zirve yaptı ve ayrıca HIV prevalansı da (görülme sıklığı) da azalıyor (etkili tedaviler sayesinde prevalans, enfeksiyon oranları kadar düşmeyecek olsa da). Suya erişim ve iyileştirilmiş kanalizasyon sistemleri bölgenin her yerinde keskin bir yükselme kulvarında bulunuyor. Tek bir örnek verilirse: 1990 yılında kırsalda yaşayan Nijeryalıların yalnızca % 30’unun yeterli miktarda temiz suya erişimi varken, bugün bu oran % 43 ve hızla artmaya devam ediyor.

Ama Afrika eğitim açısından bir çöl. Gelişmiş ekonomiyi destekleyecek becerileri asla oluşturamayacak. Öyle değil mi?

Hayır değil, bu çok yanlış.

➤ Afrika, sömürgesizleştirme sırasında eğitimden yoksundu: buraya kadar doğru. Sömürgeci eğitim, çok küçük bir elit sınıf oluşturma üzerinde yoğunlaştı ve çoğunlukla da onu yurtdışında eğitti. Bağımsız Afrika genellikle bu yaklaşımı izledi ve ilk ve ortaokullar yerine üniversiteler kurdu. 1960 yılında okul çağındaki çocukların sadece % 3’ü ortaokulla-

ra gidiyordu. 1975'te bile % 61'i ilköğretime kaydoluyor, ortaöğretime yalnızca % 13'ü yazılıyordu. Bugün en zengin ülkelerde % 88 ortaokul kaydı var ve en yoksul olanlar da çok geride değiller - Renaissance, 2020 itibarıyla bölgede ortaokula devam oranının % 50'nin üzerinde, fakat belki % 90'a çok daha yakın olacağını tahmin ediyor. SAA'nın ilkokula kayıt olma oranı daha şimdiden, Hindistan'ın on yıldan biraz uzun süre önceki oranına denk olan % 93 seviyesinde bulunuyor. SAA'nın olması gerektiği kadar eğitimciye sahip olmadığı hala doğru. Farkı son derece hızlı kapattığı ve eğitimin hızlı büyüyen bir ekonomideki en hızlı büyüme alanlarından biri olmak üzere olduğu da doğru.

Peki Afrika'nın sonu gelmeyen yolsuzluklarına ve iş hayatına bürokratik müdahalesine ne demeli? Sahtekar Afrika'nın hiçbir zaman yatırımcıyla dost olmasının bir yolu yok. Öyle değil mi?

Üzgünüz - bu da yanlış.

➤ Yolsuzluk, liderlik ve kurumların kalitesi dahil, birçok şeyin ürünüdür . Afrika da, geçmişte çoğu ülkede olduğu gibi, bundan payını düşeni aldı. Hepsinden önce, yolsuzluğun kişi başına düşen gelirle bağıntısı var. Yeterince gelir olmadığında, kurallar her zaman esnetilir ve rüşvetler verilir. Afrika zenginleştikçe yolsuzluk azalıyor. Bu, dört Afrika ülkesinden üçünün, Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün ülkelerin dürüstlüğü sıralamasında İlk 50'ye neden girdiğini açıklıyor - Botswana (32. sıra), Cape Verde (41. sıra) ve Mauritius (46. sıra); Ruanda da düşük kişi başına gelir düzeyine rağmen 49. sırada bulunuyor. İlk üç ülke Afrika'nın en zengin ülkeleri arasında yer alıyor ve daha fazla sayıda ülke bu servet düzeyine eriştikçe onlar da yolsuzlukların azaldığına tanık olacaklar. Bürokrasi konusuna gelince, bu konuda ölçüm yapmak Dünya Bankası'nın İş Yapma Araştırması sayesinde oldukça kolay. İki Afrika ülkesi, Mauritius ve Güney Afrika, iş yapma kolaylığı açısından zaten ilk 40'ta yer alıyor ve bu ülkelere ilk % 50'lik dilim içinde Ruanda, Tunus, Botswana, Gana, Namibya ve Zambiya da katılıyor. Yatırımcının üzerinde düşünmesinin akıllıca olacağı bir istatistik var: konu inşaat izni çıkarmaya gelince dünyanın en hızlı ülkelerinden biri artık Nijerya. Peki Dünya Bankası'na göre 2010 yılında iş ortamında en iyi reform gerçekleştiren ülke hangisi? Yanıt: Ruanda.

Ama durun bir dakika - Afrika resmi olarak meteliğe kurşun atıyor. Asla ödeyemeyeceği dış borçları, asla kurtulamayacağı iç borçları var, bu nedenle iş dünyası büyüyemez. Öyle değil mi?

Hayır değil, bu büsbütün yanlış.

↘ Hizmetleri sürdürmekte zorlanan, yüksek oranda borçlu hükümetler arıyorsanız yanlış yere geldiniz. Birçok gelişmiş dünya ekonomisi GSYİH'nın % 100'ü veya daha fazla oranda kamu borcuna sahipken, Afrika devlet borcu oranlarını indirmekle meşguldü. SAA'da toplam resmi borç 2000 yılında GSYİH'nın % 70'i iken 2009'da % 32'sine düştü. Bunu Afrika tek başına başarmadı, kreditorlerin borçları silmesi de yardımcı oldu - ama ancak iç borç büyük oranda iyileştiğinde sildiler. Afrika'nın tek başına gerçekleştirdiği, bütçe açıklarının azaltılması oldu. SAA bütün olarak 2004'ten sonra beş yıl boyunca bütçe fazlası verdi. Bu durum hükümetlerin küresel mali krizin etkilerini önleme çarelerini aradıkları 2009'da yeniden negatife döndü, ama kısmen daha iyi mali politika, kısmen de büyüyen bir ekonomide artan vergi gelirleri sayesinde o zamandan beri iyileşme trendi çok keskin oldu. SAA, 2009'da GSYİH'nın % 5'inin biraz üzerinde bölgesel bütçe açığı verdiğiinden beri, her yıl gelişti ve 2011 yılında % 1'e yakın bir bütçe açığına sahne oldu. Açık daha da daralacaktır.

Bu yeterli değilse, yatırımcımızı Afrika'nın şimdiki ve potansiyel performansının en önemli göstergelerinde bir geziye çıkaralım.

Önce, büyük resim. Afrika artık istikrarlı, düşük enflasyonu olan, hızlı büyüyen bir bölge; küresel ekonomide ikinci en hızlı büyüyen bölge ve en hızlı olma yolunda ilerliyor. SAA, 20. yüzyılın son iki on yıllık dönemindeki küresel büyüme trendinin gerisinde kalarak, küresel büyümenin % 3'ün biraz üzerinde olduğu sırada, % 2'nin biraz üstünde büyüdü. Yeni binyılın ilk on yıllık döneminde bu performans düşüklüğü, dikkat çekici bir performans üstünlüğüne döndü. Küresel büyüme % 3,6 iken bölge neredeyse % 6 büyüdü.

Bu iyi ama daha da iyi olacak. Öngörülebilir gelecekte küresel büyüme, gelişmiş ekonomilerdeki durma ve BRIC ülkelerindeki yavaşlama nedeniyle ağırlaşacak. Ama Afrika bu yerçekimini pek az hissedecek. Bunun birçok nedeni var: gelişmiş ihraç pazarlarına görece daha az bağımlılık, maden keşif ve çıkarımı döngüsü ve Afrika'nın iş yapma tarzında şimdiden devrim yapıyor olan

yeni teknolojilerin sıçrama etkisi (dünyadaki en hızlı kentsel mobil geniş-bant ağlarından birinin Londra ve New York'tan önce, Luanda, Angola'da hizmet vereceğini kim düşünürdü ki?). Kentleşme, büyümenin hızlanmasında çekirdek bir bileşen olacak ve GSYİH'nın artması yönetimdeki iyileşmeleri daha da hızlandırıp, yolsuzluğu azaltacak, bu da karşılığında daha fazla yatırımlar getirecek.

Ancak bir faktör diğerlerinin hepsine üstün gelecek ve bu faktör de demografi.

Dünyanın çoğu zenginleşiyor ve yaşlanıyor - ve bu ikisi birbirleriyle bağlantılı. Bireyler zenginleştikçe, kısmen yaşlılıkta sonraki kuşakların desteğine daha az ihtiyaç duyduklarından, kısmen de çocuklarının hayatlarından daha iyi beklentilere sahip olduklarından, daha az sayıda çocuk sahibi oluyorlar. Ayrıca daha uzun yaşıyorlar, çünkü maddi güçleri yetiyor. Nüfusun geneli yaşlanıyor. Ama yaşlanmanın bu örüntüleri aynı zamanda daha düşük GSYİH büyümesi ve giderek sayıları artan emeklilerin, giderek azalan çalışan kesim tarafından desteklenmek zorunda olması gerektiğinden sıkıntıya düşen kamu finansmanı ile de ilişkili.

Bu Avrupa'da, Amerika kıtasında ve en ciddi olarak da Japonya'da gerçekleşiyor. Çin'de de gerçekleşmeye başladı (Hindistan biraz daha iyi durumda). Önümüzdeki 30 yıl içinde genç işgücünün artacağı tek kıta, 15-24 yaş aralığındaki nüfusun 2040 yılına kadar artmayı sürdüreceği Afrika. SAA'da 2030 yılında bile her bir emekli için 15 çalışma yaşında insan bulunacak ve 2050 itibarıyla bu sayı hala 10 olacak. Bu elverişli bağımlılık oranını, Japonya'nın karşı karşıya kalacağı oran ile karşılaştırın: Şu anda her bir emekli başına 2,6 ve 2020 itibarıyla ikiden bile az çalışan. Çin'de bile 2010'ların sonunda her emekli için sadece beş çalışan olacak. Gençler, ekonomik büyümenin yapı taşlarıdır ve önümüzdeki yarım yüzyıl boyunca gençlerin en iyi bulunacağı yer Afrika.

Bu, bölgemiz kendi sorunları ile karşılaşmıyor, demek değil. Karşılaşıyor, hem de çok ciddi sorunlarla.

SAA'nın yeterli eğitim kurumu ve onları dolduracak öğretmeni yok. Doğru türde yeterli sağlık tesisi veya yeterince sağlık çalışanı yok - nakde sıkışık gelişmiş ekonomilerin sağlık çalışanlarını Afrika'dan bularak Afrika'nın yetenek havuzunu boşalttığı ve muhtemelen bunu yapmaya devam edecekleri gerçeğinin derinleştiği bir sorun.

Afrika ayrıca dünyanın geri kalanının da yakalandığı ama kendisinin özellikle ciddi şekilde karşılaştığı sorunların bazılarıyla da yüzleşiyor. Bunlardan biri

ikim değişikliği. Sahra'nın güney tarafı on yıllardır güneydeki bereketli topraklara doğru yayılıyor, pastoral ve göçebe halklar arasında çatışmalara yol açıyor, Batı Afrika'da etnik anlaşmazlıkları ve Sudan'da iç savaşı provoke ediyor. Sahil'deki bu büyük ayrılma genellikle kuzeydeki İslam ile Güney'deki Hıristiyanlık arasında bir bölünme olduğundan, radikal İslamcılığın da bu bileşime katılması anlaşmazlığı daha keskin hale getirdi. Ancak Sudan örneğinin gösterdiği gibi, ödül olarak ekonomik büyümenin getirdiği ortak fayda olduğunda, en derin anlaşmazlıklar bile çözülebilir.

Yatırım açısından bakıldığında Afrika'nın en büyük güçlüklerinden biri, altyapı alanındaki eksikliği. Yeterince karayolu yok (Afrika kıtayı baştan başa geçen otoyolun gerçekleşmesi için 10.000 kilometrelik ana yolunun 10 katı kadar daha inşa etmek zorunda), yeterince liman yok ve yeterince enerji üretilmiyor (bölgesel enerji açığını ıslah etmenin tahmini faturası yılda 40 milyar dolarlık yatırım yapmak). Farklı bir zihniyet de gerekiyor - Afrika'nın geçmişinde, altyapıyı tüketilecek bir kaynak gibi görmek var. Ama bu zihniyet değişebilir ve değişiyor da. Altyapının dış dünyanın hediyesi olduğu zamanlardaki bağış zihniyetinden, yatırım zihniyetine doğru bir kayma yaşıyor. Bu kayma gerçekleştikçe, altyapının faturası da maliyet verilerini kapsadığı kadar fırsatlar için bir ölçü de olacak.

Afrika'nın özelliği bu. Daha önce güçlük olan, fırsata dönüştü. Doğu Asya ve Doğu Avrupa ekonomilerini dönüştüren güçlerin Afrika'da hissedilmesi her zaman için kaçınılmazdı. Benzeri görülmemiş bir güçlü, istikrarlı büyüme için dönüşümün, politik olgunluğun, teknolojik transferin ve demografinin yapı taşlarının hepsinin mükemmel şekilde bir araya geldiği bir anda başlaması Afrika'nın şansı.

Geriye sadece yatırımcımızın bu gerçeğe tutunması ve bu göstergeleri ufka taşınması kalıyor. Afrika daha fazla beklemiyor, şimdi Afrika'nın zamanı.

Dizin

Not: Bir sayfa sayısından sonra yer alan “f” simgesi, bir şekil veya tabloyu ifade eder. Bu simge yalnızca, aynı sayfada başka metin bulunmadığında kullanılmıştır.

- (HIPC) girişimi 21
- acente bankacılığı** 14, 153-158
- Adekoya, Abiola** 233, 234
- Adesina, Akinwunmi** 211
- Adjaye, David** 197
- adli sistem** 76, 77
- Adumuah II, Nii Tei** 205
- Afrika Birliği (AB)** 50, 53
- Agambire, Roland** 73, 74
- Ajisafe, Muiwa** 90, 93, 96
- Almanya**, kişi başına GSYİH 15f
- altın madenciliği** 116, 117, 118
- altyapı** 179, 196
- Afrika ve Asya'nın karşılaştırılması 186-188, 187f
- artan talep 179
- ayrıca bkz.* elektrik enerjisi; limanlar; karayolları
- çimento sanayi 189, 194
- Çin'in iyileştirmeleri 2, 30
- köprüler 180, 181
- tarımsal ihtiyaçlar 222, 223, 224
- yatırım fırsatları 180-182, 194
- ve ekonomik büyüme 184, 185, 185f, 186f
- ve emeklilik fonları 138, 139
- ve maden kaynakları 118
- Angola**
- demokratikleşme ihtimali 62, 63f, 65
- DYS 27, 28
- eğitim 93
- ekonomik büyüme 16
- geniş-bant 248, 249
- Global Alliance sigorta 86
- işletme tescili 75
- Movicel şebekesi 93
- petrol arıtma 112
- petrol rezervleri 110
- petrol üretimi 103
- tarım 221
- yolsuzluk 69
- Aning, Ransford** 128, 129
- Appolonia şehri** 205
- arazi**, tarım potansiyeli 217, 218
- Arjantin, ekonomisi** 15
- aşılar** 242
- askeri darbeler** 22, 50, 51, 52, 245
- Asya**

- altyapı 186, 187f
ayrıca bkz. Çin
ekonomik büyüme 15, 16, 39, 40, 42f
emekli başına düşen genç insan sayısı 134, 135
genç işgücü arzı 127, 128
- Avrupa Birliği (AB)**
avro uyum kriterleri 19, 20, 26
yardım 239
- Ayissi, Imane** 129
- bakır** 116, 117, 120
- Bamako** 203
- Banda, Rupiah, Başkan** 49
- bankacılık** 87, 143
acente bankacılığı 153
Aktifler 147, 148f
banka hesapları 145, 146f
bölgesel stratejiler 149, 150
cep telefonu bankacılığı 153, 158, 163
Equity Bank 154, 157, 162, 163
gezici şubeler 153, 155
kırsal nüfus için 153, 157
konsolidasyon ve özelleştirme 148-150
kooperatif bankalar 146f, 147f
krediler 146, 147f, 150, 151, 152f, 156
mevduat hesapları 146f
Nijerya 148-152, 163
şube maliyetleri 152
ticari bankalar 146f, 147f
transfer yöntemleri 157, 158, 160, 161
- bebek ölümü oranı** 226, 232, 233f
- Benin, petrol rafinasyonu** 112
- BHP Billiton** 119
- Birleşik Devletler**
emeklilik fonları 136
kişi başına GSYİH 15f
petrol ithalatı 103
- Birleşik Krallık**, sanayi devrimi 13
- Birleşmiş Milletler (BM)**
Binyıl Kalkınma Hedefleri 181
Güvenlik Konseyi reform başarısızlığı 58, 59
- boksit** 117
- bölgesel entegrasyon** 49, 50, 53, 54
- Bongo, Omar, Başkan** 65
- borç**
Ağır Borç Yükü Altındaki Yoksul Ülkeler (HIPC) girişi 21
borç affı 6, 20
borçta azalma 22, 23, 247, 248
hane halkı borcu 11
kamu borcu 11, 19, 20
özel sektör 143, 144
- Botswana**
düşük yozlaşma düzeyleri 69, 70
güçlü demokrasi 9, 59, 61f
kadın hakları 129
kredibilite 23
özel kesim/sektör 74, 76
şirket ödeme aczi 77
ulaşım maliyetleri 81
vergi sistemi 80, 81f
- Bottom Million, The (Collier)** 82
- Brezilya, Cerrado bölgesi** 212, 214, 217, 223, 224
- buğday** 220f
- bulaşık makineleri** 132
- Burkina Faso**
altın kaynakları 118
Ouagadougou 203
tarım 215
- Burundi**
elektrik arzı 78

- tarım 215, 216, 217
- buzdolapları** 132
- Çad**
- demokratikleşme ihtimali 63, 64
- DYS 28
- karayolları 183
- petrol üretimi 101, 103
- Cape Verde**
- demokratik statü 60, 61f
- DYS 28
- düşük yozlaşma düzeyleri 69, 70
- iş sözleşmesinin yürütülmesi 76
- ticari idare 82
- çatışmalar**
- gıda gerginlikleri 217
- iç savaşlar 55, 250
- şiddet kaynaklı ölümler 49, 56
- cep telefonları**
- aboneler 170-171
- bağlantı maliyetleri 188
- Econet 169, 170
- finansman 174
- kontrollü 172-173
- M-PESA 11, 158, 163, 174, 175
- MTN (mobil ağ operatörü) 174
- özel mobil ağ operatörleri (MAO) 171, 172, 174
- piyasa penetrasyonu 169
- sahip olma maliyeti 173
- SIM penetrasyonu 169, 171f, 175, 176f
- ve bankacılık 11, 153, 158, 163
- ve suçun azalması 161, 162
- ve tarım 162, 169
- Cerrado bölgesi** 212, 214, 217
- Cezayir**
- demokratik statü 60, 61f
- petrol üretimi 103
- yolsuzluk düzeyleri 69, 70
- Chandaria, Manu** 126
- Chopra, Mickey** 227
- Cibuti, demokratik statü** 60, 61f
- çimento sanayi** 189, 194
- Çin**
- Afrika ile ticaret 30, 41
- Afrika'nın telekomünikasyon sektöründe - 174
- altyapı iyileştirmeleri 2, 30
- gençler 127, 128, 249
- kentleşme 202, 203
- kişi başına GSMH 14f
- maaş artışları 127
- petrol ithalatı 103
- petrol tüketimi 31
- petrol ve gaz yatırımı 113
- ZTE Corporation 93, 174
- ve ham maddeler 115, 116, 118, 121, 122
- çocuk ölümü oranı** 226, 232, 233f, 246
- Coleman, Isabel** 222
- Collier, Paul** 10, 82, 115
- Cove Energy** 105, 113
- Dangote Cement** 194
- Dangote, Aliko** 129, 179, 194
- Davies, Rob** 54
- de Pontet, Philippe** 101
- demir cevheri** 10, 99, 116, 117, 118, 119, 124
- demiryolları** 84
- demografi** bkz. nüfus
- demokrasi**
- ayrıca bkz. otokrasiler
- Freedom House kriterleri 71n
- GSYİH'nın demokrasi üzerindeki etkisi 36f 46f
- 59, 66

öngörülerini 9, 47f
şimdiki durum 35f, 245
- ve yolsuzluk 66, 67

denizaltı kablo sistemleri 177f, 178f

Diageo Group 129

Diamond, Jared *Guns, Germs and Steel* 226, 242

Dlamini-Zuma, Nkosazana 54

Doğu Afrika Topluluğu (EAC) 53f, 54

doktorlar 9, 240, 241f

Dow, Unity 129

Dozie, Aishetu 73

DRC *bkz.* Kongo Demokratik Cumhuriyeti (DRC)

Dünya Bankası
Ağır Borç Yükü Altındaki Yoksul Ülkeler (HIPC) girişimi 21
başkan 59

düşük maliyetli havayolları 131

DYS (Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı) 29, 30
ayrıca bkz. yatırım

ebeler 236, 240, 241f

Econet 169, 170

ECOWAS (Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu) 50, 51, 53, 54,

eğitim 89, 97
ayrıca bkz. ilkokullar, ortaokullar
ebeveynler için öncelik 90
harcama 9, 94
özel sektör 92
Ruanda 85
tıbbi personel 235
yüksek öğrenim 89

ekonomi politikası, avro uyum kriterleri 4, 19, 20, 26

ekonomik büyüme
Afrika 17, 19, 20, 21, 32, 34, 248
Afrika için tahmin artışı 38,

Afrika'ya olan ilginin nedenleri 41
altyapının Afrika üzerindeki etkisi 185f, 186f
sektörlere göre 32f

Ekvator Ginesi

DYS 27, 28
ekonomik büyüme 16

elektrik enerjisi

ayrıca bkz., alternatif enerji kullanımı
bağımsız enerji üreticileri (IPP) 182, 192
bölgesel Enerji Havuzları 192, 193
dış finansman 193
dizel jeneratörler 189
elektrik maliyeti 78, 188
enerji bağlanma süreleri 78
hidroelektrik 195
kapasite ve kapsama 187f
kesintiler ve enerji açığı 181, 189
yatırım şartı 250

elmaslar 116, 117

emekliler 133, 134, 140, 249

emeklilik fonları 11, 100, 134, 135, 140, 141

entiaial *bkz.* ham maddeler

enerji *bkz.* alternatif enerji; elektrik enerjisi; güneş enerjisi; petrol ve gaz

enflasyon 24, 26

Equity Bank 154, 157, 162, 163

Eritre, demokratikleşme ihtimali 64

et tüketimi 216

Etiyopya

açlık 7, 8
altyapı harcamaları 32
ayaklanmalar 55
bankacılık 149
çocukların beslenmesi 8
demokratikleşme ihtimali 62, 64

- ekonomik büyüme 7, 16, 43
hidroelektrik 195
kentleşme 202f
mülk tescili 79
tarım 220
ulaşım maliyetleri 81
vergi sistemi 80, 81f
yolsuzluk düzeyleri 69-70
- Fas**
demokratikleşme ihtimali 62, 64
kredibilite 23
yolsuzluk düzeyleri 69, 70
- Fildişi Sahili**
demir cevheri 119f
demokratikleşme ihtimali 63, 64
petrol arıtma 112
Yamoussoukro 201
- Fransa, GSMH ve GSYİH** 14f, 15f
- Freedom House**, demokrasi notları 52, 71n, 245
- Gabon**
yolsuzluk 69
demir cevheri 119f
zayıf demokrasi 59, 60, 65
- Gambia**
demokratikleşme ihtimali 63, 64
DYS 28
- Gana**
altın kaynakları 116
başkanlığa geçiş (2012) 49
çelik tüketimi 123
demokratik statü 60, 61f, 245
dövizin değişkenliği 27
elektrik bağlanma süreleri 78
emekli başına düşen çalışma yaşındaki insan sayısı 133f, 134f
girişimciler 73, 74, 129
kredibilite 23
mali piyasalar 180
mülk tescili 79
petrol arıtma 112
petrol ve gaz 106
Rawlings hükümeti 22, 245
sağlık sigortası 237
sokak gıdaları 208
şirket ödeme aczi 77
tarım 215
ticari idare 82
yeni şehirler 8, 205
- ve IMF 22
- ve yatırım 70
- Garrett, Laurie** 239
- gelir**, kişi başına 33, 50
- gençler** 8, 100, 126-128, 134, 135, 249
- geniş-bant** 75, 82, 170, 176, 177, 248
- gezici sağlık koşulları** 237
- gıda güvenliği** 208, 209
- Gine**
demir cevheri 119
demokratikleşme ihtimali 63, 64
DYS 28
hidroelektrik 195
iş sermayesi gereklilikleri 76
- Gine Savanası** 212, 215, 219, 222
- girişimciler** 72-74, 87, 129, 145
- Global Alliance sigorta şirketi** 86
- GSYİH (gayri safi yurtiçi hasıla)**
Afrika ülkeleri 36f
dünya tarihsel trendleri 13-18
öngörülen artış 4, 46f
sektör payı 32

- ve demokratikleşme 36f, 59-65
- ve yolsuzluk endeksi 67-69
- Guinness** 129
- Gune-Bissau**, askeri darbe 50, 54
- güneş enerjisi** 78
- Güney Afrika**
bankacılık 157, 158
BRICS üyeliği 58
çelik tüketimi 123
demokratik statü 9, 60, 61f
elektrik bağlanma süreleri 78
emekli başına düşen çalışma yaşındaki insan sayısı 133, 134
kredibilite 23
mülk tescili 79
ortaokullar 92
şiddet kaynaklı ölümler 57, 58
şirket ödeme aczi 77
vergi sistemi 79, 81f
- ve yatırım 70
- Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC)** 53, 54, 193
- Güney Sudan**
demokratikleşme ihtimali 60, 63-65
- ve Sudan 55
- Guns, Germs and Steel** ("Tüfek, Mikrop ve Çelik")
(Diamond) 226
- ham maddeler** 6, 7, 10, 120-122
ayrıca bkz. madencilik endüstrisi; çelik endüstrisi
- Hanson, Stephanie** 216
- hava taşımacılığı** 11, 131, 132
- havalimanları** 131
- hemşireler** 9, 236, 240, 241f
- hidroelektrik** 195
- Hindistan**
ekonomik büyüme 39-41, 42f
kişi başına GSMH 14f
petrol tüketimi 31
- HIV enfeksiyonları** 226, 228f, 246
- hizmet endüstrileri** 32f, 82, 170, 177
- Hollanda**, kişi başına GSMH 14f
- hükümet darbesi** 22, 50-52, 245
- İbrahim, Mo** 129
- iç savaşlar** 54, 55, 249
- ihracat** 29, 30, 31, 81, 82
- iklim değişikliği** 249
- iletişim teknolojisi**, *bkz.* internet; cep telefonları; telekomünikasyon
- ilkokullar** 9, 89, 91, 246, 247
- imalat sanayi** 31, 32f
- IMF (Uluslararası Para Fonu)** 19, 21, 22
- inşaat endüstrisi** 32f, 77-79
- inşaat sektörü** 77-79
ayrıca bkz. çimento sanayi
- internet** 75, 82, 172, 176, 178
- ipotek** 144, 145
- Irz, Xavier** 209
- işgücü** *bkz.* istihdam
- İtalya**, kişi başına GSMH 14f
- ithalat** 29, 81, 82
- Japonya**
kentleşme 202
kişi başına GSYİH 15f
ekonomik büyüme 15
emeklilik fonları 136, 137
- Jennings, Stephen** 165
- Johnson Sirleaf, Ellen** 72
- Juma, Calestous** 207, 215
- kadınlar**
Botswana'da kadınlar 129

Politikada kadınlar 90
-ve eğitim 90

Kagame, Paul 84

Kahire 167

Kahneman, Daniel, *Thinking, Fast and Slow* 8

kalkınma yardımı 145, 238, 239

Kamboçya, sağlık hizmetleri 241

Kamerun

demir cevheri 119, 119f
demokratikleşme ihtimali 63, 64
su kalitesi 236
zirai potansiyel 222

kamu finansmanı 20

kanalizasyon 231f

Kano 211

karayolları

altyapı gereklilikleri 250
bakım 181, 183, 184
Ruanda 84
ulaşım maliyetleri 81, 188, 189
yoğunluk 187f
-ve ekonomik büyüme 186f

kentleşme 197, 206

bölgelere göre 199f
Çin'de kentleşme 202, 203
en kalabalık şehirler 201
kentleşme avantajları 8, 167, 202, 203
mega-kentler 167
Rendeavour'un yeni şehirleri 8, 120, 122, 204,

205

sömürgecilik dönemi 200
tarihsel trend 199f
-hızı 204
-öngörülere 198, 200f, 201
-sorunları 167

-ve artan üretkenlik 8

-ve iktidarın ademi merkezileştirilmesi 201

-ve tarım 208-212

Kenya

bankacılık 149, 153, 163

bebek ölümü oranı 232

cep telefonu bankacılığı (M-PESA) 11, 157-162,
174, 175

çelik tüketimi 123

demokratik statü 60, 61f

dövizin değişkenliği 27

eğitim 91

ekonomik büyüme tahmini 43

emekli başına düşen çalışma yaşındaki insan

sayısı 133f, 134f

Equity Bank 157, 162, 163

gezici sağlık köşkleri 237

havayolu taşımacılığı 131

karayolları 194

kentleşme 202f

limanlar 182

Nairobi 203

ortaokullar 92

sağlık hizmetleri 236, 237, 238

seçimler 49

şirket ödeme aczi 77

tahviller 180

tarım 215, 216

Tatu City 8, 204

ticari idare 82

vergi sistemi 80, 81f

yolsuzluk düzeyleri 69-70

-ve emeklilik fonları 137-139

Kilonzo, Muathi 174

Kimble, George H.T. 38

King City 205

Kinshasa 167, 201

kırsal nüfus için bankacılık 152-157

Kiswishi (Kongo'nun yeni şehri) 122

kobalt 117, 120

Koimett, Sharon 91

Kongo *bkz.* Kongo Demokratik Cumhuriyeti (DRC)

Kongo Cumhuriyeti

demir cevheri 119, 119*f*

demokratikleşme ihtimali 62, 63, 65

DYS 27, 28

Kongo Demokratik Cumhuriyeti (DRC)

DYS 28

eğitim 90, 91

elektrik arzı 78

hidroelektrik 195

iç kargaşa 55, 57, 58*f*

Kinshasa 167, 201

Lubumbashi 203

özel sektör 76

petrol artıma 112

tarım potansiyeli 222

vergi sistemi 80

yeni şehir (Kiswishi) 122

konut fiyatları 144, 145

Kony, Joseph 55

köprüler 180, 181

krom 117

Krugel, Gavin 143

kurumlar vergisi 79-81

Kuzviwanza, Ruvimbo 24

Ladejobi, Olugbenga 215

Lagos 167, 201, 203

Lesoto, iç kargaşa 58*f*

Lewis, Andrew ve Rob 85-87

Liberya

demir cevheri 116, 119*f*

DYS 28

tarım potansiyeli 222

Libya

petrol üretimi 103, 104

yozlaşma 69

limanlar 182, 189

Lubumbashi 203

Madagaskar

demokratik statü 60, 61*f*

DYS 28

Mahama, John Dramani 205

Malawi

Lilongwe 201

tarım 221

Mali

altın kaynakları 118

askeri darbe 50, 51, 54, 55

Bamako 203

demokratikleşme ihtimali 63, 64

tarım 218

Masiyiwa, Strive 169

Mataen, David, *Africa: The Ultimate Frontier*

Market 92

McAleenan, Colin 115

medya, ve yolsuzluk 66

metaller *bkz.* madencilik endüstrisi

mikrodalgalar 132

mikro finansman 146*f*, 147*f*, 156, 215, 216

mısır 220*f*, 221

Mısır

altın kaynakları 116

çelik tüketimi 123

demokratikleşme ihtimali 60, 61*f*

elektrik bağlanma süreleri 78
emekli başına düşen çalışma yaşındaki insan sayısı 133, 134
mülk tescili 79
petrol üretimi 103
ticari idare 82
yolsuzluk düzeyleri 69, 70

Mohohlo, Linah 89

Moritanya

demir cevheri 119f
demokratikleşme ihtimali 63, 64
sağlık sigortası 237

Morityus

düşük yozlaşma düzeyleri 69, 70
ekonomik başarı 245
elektrik arzı 78
güçlü demokrasi 9, 59, 61f
kredibilite 23
mülk tescili 79
ortaokullar 92
ticari idare 82
vergi sistemi 79

Moss, Todd 2

motorlu taşıtlar 151

Moyo, Dambisa 115, 217

Mozambik

DYS 28
Global Alliance sigorta 86
kok kömürü 10, 119, 120
limanlar 189
madencilik endüstrisi 119, 120
petrol ve gaz 105
şirket kuruluşları 75, 76
tarım potansiyeli 219

M-PESA 11, 158-163, 174

MTN (mobil ağ operatörü) 174

mülk tescili 79

Musiitwa, Jacqueline 79

Müslüman Mağrib'teki El Kaide 55

Mwangi, James 154, 155, 156, 157

Nairobi 203

Namibya

demokratik statü 60, 61f
iş fırsatları 73
kredibilite 23

Ndemo, Bitange 238

Nestle 129

Nijer

demokratikleşme ihtimali 63, 64
DYS 28

Nijerya

Abuja 201
ayaklanmalar 55
bankacılık 148, 149, 150, 152, 163
cep telefonları 172
çimento sanayi 31
demokratik statü 60, 61f
dövizin değişkenliği 27
eğitim 90, 93
ekonomik büyüme 16, 43, 150
elektrik enerjisi 78, 180, 191, 192, 194
emekli başına düşen çalışma yaşındaki insan sayısı 133f, 134f
emeklilik fonları 137, 139
enerji üretimi setleri 182
havayolu taşımacılığı 131
inşaat izinleri 78
Kano 211
kentleşme 202f
kredibilite 23

Lagos 167, 201, 203
mali piyasalar 180
mülk tescili 79
öğretmenler 96
ortaokullar 92
petrol artıma 112
petrol ve gaz sanayi 102, 103, 104, 105, 106, 108
seçimler (2011) 41, 49, 180
şirket ödeme aczi 77
su arzı 232, 246
tarım 211, 219, 220, 221
ticaret 26, 82
ücretli TV 170
vergi sistemi 80, 81f
vizeler 73
yoksulluğun iyileştirilmesi 232
yolsuzluk düzeyleri 66, 68, 69, 70

nüfus

büyüme yavaşlaması 33
emekli başına düşen çalışma yaşındaki insan sayısı 134, 135, 249
gençler 126, 128
Hindistan ve Afrika'nın karşılaştırılması 40
mevcut istatistikler 35f
ortalama ömür 226, 227, 229f, 241
ölüm oranları 226, 232, 233f, 246
öngörülen artışlar 47f, 141, 198, 203

obezite 233

ödeme aczi 77

öğretmenler 95, 96

Okolloh, Ory 129

Okonjo-Iweala, Ngozi 59, 85, 93

ölüm oranları 226, 232, 233f, 246

One Acre Fund 215, 216

Orta Afrika Cumhuriyeti

demokratikleşme ihtimali 63, 64

iç kargaşa 58f

orta sınıflar 62, 90, 129, 167, 203

ayrıca bkz. tüketiciler

ortalama ömür 226, 227, 229f, 241

ortaokullar 9, 89, 91, 93, 246, 247

otokrasiler 35f, 36f, 46f, 47f, 62, 64

Ouagadougou 203

özel sektör

büyüme yavaşlaması 33

emekli başına düşen çalışma yaşındaki insan

sayısı 134, 135, 249

gençler 126, 128

Hindistan ve Afrika'nın karşılaştırılması 40

mevcut istatistikler 35f

ortalama ömür 226, 227, 229f, 241

ölüm oranları 226, 232, 233f, 246

öngörülen artışlar 47f, 141, 198, 203

palmye yağı 222

para birimleri 21, 26, 27

petrol ve gaz 101-114

Afrika'nın üretimindeki artan payı 110, 111

artılmış akaryakıt 111, 112

bağımsız keşif şirketleri 105

dünya ihracatı 64, 65

dünya tüketimi 31

ihracat 103, 104, 107

keşif faaliyetleri 109, 110f

Nijerya 102, 103, 104, 105, 106, 108

rezervler 106, 107

üretim 10, 101, 103

yatırım 104, 105, 106, 107, 113, 114

-gelirleri 7, 99

pirinç 220f

platin 117

- Plundered Planet (Collier)** 115
- Radelet, Steven** 234
- Radikal İslamcılar** 55
- Rawlings, Jerry** 22, 245
- Realini, Carol** 143
- Rendeavour** 8, 120, 204
- Rio Tinto** 119, 120
- Ruanda**
- alternatif enerji 79, 84
 - başarı gösteren örnek olay 83-85
 - bebek ölümü oranı 226
 - düşük yolsuzluk düzeyleri 66, 68-70
 - eğitim 85
 - ekonomik büyüme 7, 16, 32
 - elektrik bağlanma süreleri 78
 - emekli başına düşen çalışma yaşındaki insan sayısı 133*f*, 134*f*
 - havayolu taşımacılığı 131
 - mülk tescili 79
 - sağlık sigortası 237
 - şirket ödeme aczi 77
 - tarım 215, 216
 - turizm 32, 83, 84
 - ulaşım maliyetleri 81
 - ve yatırım 70, 83, 84
- Rusya**
- ekonomik büyüme 15
 - kişi başına GSYİH 15*f*
- SADC (Güney Afrika Kalkınma Topluluğu)** 53, 54, 193
- Safaricom** 11, 158, 159, 163
- ayrıca bkz.* M-PESA
- sağlık hizmetleri** 226-43
- Afrika'daki iyileştirmeler 246
 - aşılarda 242
 - harcamalar 8, 235*f*, 241
 - HIV enfeksiyonları 226, 228*f*, 246
 - mobil köşkler 236, 237
 - ortalama ömür 226, 227, 229*f*, 241
 - ölüm oranları 226, 232, 233*f*
 - sıtma 226, 230*f*, 231*f*
 - sigorta planları 235
 - teknoloji 236
 - tıbbi personel 235, 239, 241*f*
 - yatırım fırsatları 236
 - ve anne eğitimi 227
 - ve obezite 233
- Samba, Ebrahim Malik** 238
- savunma**, harcaması 9, 55, 56
- Sayeh, Antoinette** 19
- Scott-Gall, Hugo** 99
- Semedo, Maria Helena** 222
- Senegal**
- demir cevheri 119*f*
 - tarım 215
- Seyşel Adaları**
- DYS 28
 - zayıf demokrasi 59, 60, 61*f*
- Sierra Leone**
- demir cevheri üretimi 116, 118, 119*f*
 - demokratikleşme ihtimali 60, 61, 62*f*
 - ekonomik büyüme 118
 - elektrik arzı 78
 - şirket ödeme aczi 77
 - tarım potansiyeli 222
- Sigorta**
- Global Alliance sigorta 86
 - sağlık hizmetleri 235-237
- SIM kartlar** 169, 171*f*, 175, 176*f*
- Singapur** 84

sıtma 226, 230f, 231f

Soğuk Savaş 49

sokak gıdaları 208

Somali

cep telefonları ve tarım 169

çatışma sonucu ölümler 57

sömürgecilik 200

soya fasulyesi 214, 217, 220f

State of Africa: A History of Fifty Years of Independence, The (Meredith) 90

su kaynakları

Kamerun 236

Nijerya 232, 246

su kaynaklarına erişim 187f 231f

-ve tarım 219

suç, ve mobil bankacılık 161, 162

Sudan

çatışma sonucu ölümler 57, 58

demokratikleşme ihtimali 63, 64

petrol üretimi 101, 103

tarım 220

-ve Güney Sudan 55

Suudi Arabistan, petrol arıtma 112

Swaziland, demokratikleşme ihtimali 62, 63

şehirler

ayrıca bkz. kentleşme

şeker 222

tahıllar 219-222

Tanoh, Thierry 207, 218

Tanrı'nın Direniş Ordusu 55

Tanzanya

cep telefonu bankacılığı 157

çelik tüketimi 123

demokratikleşme ihtimali 63, 64

elektrik bağlanma süreleri 78

öğretmenler 96

sağlık işçileri 240

sokak gıdaları 208

tarım 220

tarım 207-225

altyapı ihtiyaçları 222, 223, 224

arazi (toprak) 217, 218

Brezilya'nın Cerrado bölgesi 212, 214, 223, 224

büyüme 32f

gıda güvenliği 208, 209

Gine Savanası potansiyeli 212, 213, 219

iç talep 216

ihracat potansiyeli 216-222

su kaynakları 219

Tatu City 8, 204

Tayvan, et tüketimi 216

tekstil endüstrisi 128, 129

telekomünikasyon

ayrıca bkz. cep telefonları

büyüme 32

Çin'in rolü 174

denizaltı kabloları 177f, 178f

internet 75, 82, 83, 172, 178

telefon maliyetleri 188

televizyon

ücretli TV 170

-satışları 132

Thinking Fast and Slow (Kahneman) 8

tıbbi personel 235, 239, 241f

ayrıca bkz. doktorlar; hemşireler

ticaret 29, 30, 32, 81, 82

Tiffen, Richard 209

Tonkolili demir cevheri projesi 118

tüketiciler 100, 129, 132, 141, 150, 151, 152f

ayrıca bkz. orta sınıf

Tullow Oil 85, 105, 109, 112, 113

Tunus

iş fırsatları 73

kredibilite 23

petrol üretimi 103

vergi sistemi 80, 81f

turizm 84

Uganda

cep telefonu bankacılığı 157

demokratikleşme ihtimali 62

mülk tescili 79

sağlık sigortası 237

yolsuzluk düzeyleri 70

ulaşım *bkz.* havayolu taşımacılığı; karayolları

uranyum 117

Vale (madencilik şirketi) 119, 120

Wavamunno, Gordon 129

West, Geoffrey 197

yardım 145, 238, 239

yatırım

altyapı fırsatları 180, 182, 194, 195

petrol ve gaz 104, 105, 109, 110, 113, 114

- ve yolsuzluk algıları 69

Yeni Zelanda, kişi başına GSYİH 15f

yolsuzluk

-ve basın 66

-ve demokrasi 66, 67

-ve kişi başına GSYİH 67-69

-ve yatırım 10, 69, 70

yüksek öğrenim 89

Zambiya

bakır 116

demokratik statü 60, 61f

dövizin değişkenliği 27

DYS 28

elektrik enerjisi 191

emekli başına düşen çalışma yaşındaki insan

sayısı 133f, 134f

enflasyon 24

petrol arttırma 112

seçimler 49

tarım potansiyeli 218

ticaret 81, 82

vergi sistemi 80, 81f

- ve yatırım 70

Zimbabwe

demokratik statü 60, 61f

Econet 169, 170

emekli başına düşen çalışma yaşındaki insan

sayısı 133f, 134f

enflasyon 24

iş sözleşmelerinin yürütülmesi 76, 77

ticaret 81, 82

vergi sistemi 80, 81f

ZTE Corporation 93, 174

Burada yer alan Makaleler yalnızca bilgilendirme amaçlıdır. Bu Makaleler güvene dayalı bir ilişki veya tavsiye oluşturmaz ve menkul kıymetler veya ilgili finansal enstrümanlar için bir öneri veya teklif veya teklife teşvik ya da yatırım faaliyetine davet veya teşvik değildir ve o şekilde yorumlanamaz; ve belirtilen fiyattan herhangi bir işlem yapılmış veya gerçekleşmiş olabileceğinin beyanı olarak görülemez. Makaleler menkul kıymetler veya bağımsız yatırım araştırmalarının bir reklamı değildir ve bağımsız yatırım araştırmasını tanıtmak üzere tasarlanmış yasal gerekliliklere uygun olarak hazırlanmamıştır ve yatırım araştırmasının yayımlanmasından önce işlem yapılmasına ilişkin herhangi bir kısıtlamaya tabi değildir. Belirtilen görüşler, farklı varsayım ve kriterler kullanımının sonucu olarak, Renaissance Group'un diğer iş kolları veya grupları tarafından bildirilen görüşlerden farklı veya bunların aksi doğrultusunda olabilir. Bu gibi tüm bilgiler haber verilmeksizin değiştirilebilir ve Renaissance Capital veya onun iştirakleri ya da bağlı kuruluşları, Makalelerde veya herhangi bir başka ortamda yer alan bilgileri güncellemek veya güncel tutmakla yükümlü değildir.

Makalelerde bahsedilen herhangi bir şirket veya ihraççı veya onların menkul kıymetleri veya pazarlar veya geliştirmelerin açıklamalarının eksiksiz olması hedeflenmemiştir. Makaleler, belli bir alıcının özgün yatırım hedefleri, mali durumu veya özel ihtiyaçları ile ilgili olmadığından, alıcılar tarafından kendi muhakemelerinin kullanılmasının ikamesi olarak görülmemelidir. Materyal (herhangi bir görüş bildirsin veya bildirmesin) yalnızca genel kullanım amaçlıdır ve kişisel durumlarınızı veya hedeflerinizi dikkate almaz ve bu materyaldeki hiçbir husus, finansal, yatırım veya başka türlü bir tavsiyenin üzerine kurulması için değildir ve o şekilde görülmemelidir. Dolayısıyla bu gibi bilgilere güven duymanızın riski tamamen kendinize aittir. Vergi kanunlarının uygulanması, yatırımcının bireysel durumlarına bağlıdır, buna göre her yatırımcı, herhangi bir yatırım kararı almadan önce olası vergi sonuçları hakkında bağımsız profesyonel tavsiye almalıdır. Makaleler, güvenilir ve iyi niyetli olduklarına inanılan kaynaklardan edinilen bilgilere dayanarak derlenmiş veya alınmıştır. Bu bilgiler bağımsız olarak doğrulanmamış ve 'olduğu gibi' sunulmuş, Renaissance Capital, iştirakleri ve bağlı kuruluşları hakkındaki bilgiler hariç, bu bilgilerin doğruluğu, eksiksizliği, güvenilirliği, ticarete elverişliliği veya belli bir amaç için kullanımına ilişkin açık veya zımnî hiçbir beyanda bulunulmamış veya garanti verilmemiştir. Tüm görüş beyanları ve projeksiyonlar, tahminler veya gelecekteki olaylar ya da yatırımların gelecekteki muhtemel performansları ile ilgili beklentilere ilişkin beyanlar, Renaissance Capital'ın halihazırda bulunan bilgiler üzerine kendi değerlendirmesi ve yorumunu temsil etmektedir. Bir yatırımın geçmişteki performansına ilişkin hiçbir bilgi, gelecekteki performansını garanti etmez.

Renaissance Capital'ın yazılı onayı olmaksızın hiçbir amaç için, tamamen veya kısmen çoğaltılamaz, dağıtılamaz veya yayınlanamaz ve Renaissance Capital veya bağlı kuruluşlarından hiçbiri, üçüncü tarafların bu doğrultudaki eylemlerinden dolayı hiçbir surette sorumluluk kabul etmez. Bilgiler, herhangi bir finansal enstrüman veya ürün veya endeks oluşturulmasında kullanılamaz. Renaissance Capital ve bağlı kuruluşları, yöneticileri, temsilcileri veya çalışanları, Makalelelerin tamamının veya bir kısmının kullanımında doğan doğrudan ya da dolaylı kayıp ve zararlar için sorumluluk kabul etmez.

"Şu sıralarda dünyadaki en önemli hikâye, pekala da Afrika'nın yükselişi olabilir. En Hızlı Milyar, bu hikâyeyi somut veriler, ikna edici mantık ve açık bir anlatım ile sunuyor. Bu, iyimserliğe ihtiyacı olan bir dünyada güçlü bir iyimserlik savunusudur."

Fareed Zakaria

**CNN'in GPS programı Sunucusu, Time Dergisi Bağımsız Editörü
The Post-American World kitabının Yazarı**

"Başka kimsenin gitmek istemediği yerlere yatırım yapmaktan hoşlanıyorum. Afrika'ya yatırım yapmanın suç raddesinde sorumsuzluk sayıldığı 20 yılı aşkın zaman önce beni Afrika'ya götüren de buydu. Bu kitap, yani En Hızlı Milyar, yasaklanmalı. Onu okuyan herkes şimdi Afrika'ya yatırım yapmanın suç raddesinde ahmaklık olduğunu anlayacak. Etraf yatırımcılarla dolacak. Ben Yunanistan'a gidiyorum."

Miles Morland

**Afrika piyasalarının öncü yatırımcısı Blakeney Management kurucusu
Development Partners International Eş Kurucusu**

"Afrika'nın gelecek beklentisi, yatırımcıların gelir ve risk algısının köklü bir şekilde yeniden değerlendirilmesini gerektiriyor. Bu yeni kitap, sağlam bir kanıt temeli sağlıyor."

Paul Collier

**Oxford Üniversitesi Afrika Ekonomileri Etüt Merkezi Direktörü
The Bottom Billion ("En Alttaki Milyar") kitabının Yazarı**

Bu kitap çok cesaret verici, Afrika'nın uluslararası yorumcuların aktarmak istemediği kadar hızlı bir şekilde nasıl ilerleyeceğine ve ilerlemekte olduğuna işaret eden veri ve olguları derliyor."

Mike Moore

**Eski Yeni Zelanda Başbakanı
1999-2002 yılları Dünya Ticaret Örgütü Genel Direktörü**

Bu, ekonomik kalkınmayla veya Afrika'yla ilgilenen herkes için heyecan verici ve ufuk açıcı bir kitap. Güçlü bir savı var. İster demokrasi ve seçimler, ister petrol ve gaza ilişkin öngörüler veya makroekonomik seçimler hakkında olsun, araştırmalar kılı kırk yararak yapılmış. Son sayfaya geldiğinde Afrika'nın zamanının geldiğine ikna olmamak güç. Bu, kesinlikle okunması gereken bir kitap."

Ngaire Woods

Oxford Üniversitesi Blavatnik Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı

"En Hızlı Milyar, Afrika'nın yaklaşan refahının gerçekçi bir yol haritasıdır. Bu, politika belirleyiciler, uygulamacılar ve çağdaş küresel kalkınmayla ilgilenen araştırmacılar için elzem bir el kitabı."

Calestous Juma

**Harvard Kennedy School, Belfer Bilim ve Uluslararası İlişkiler Merkezi Direktörü
The New Harvest: Agricultural Innovation in Africa ("Yeni Hasat: Afrika'daki Tarımsal Yenilik") kitabının Yazarı**

"En Hızlı Milyar, heyecan verici bir manifesto, Afrika'nın uzun süredir ilan edilen potansiyelinin sonunda gerçekleştirilmesini ve tüm Afrika halkının yararına olmasını sağlamak için herkese yapılmış bir çağrıdır."

Richard Dowden

The Royal African Society Direktörü

Renaissance Capital

EN HIZLI MİLYAR

Charles Robertson

ve Yvonne Mahango, Michael Moran,
Arnold Meyer, Nothando Ndebele,
John Arron, Johan Snyman,
Jim Taylor, Dragan Trajkov,
Sven Richter, Bradley Way

www.fastestbillion.com

Bu kitabın satışından sağlanan gelir Ghana'nın Ashesi Üniversitesi'ne bağışlanacaktır. www.ashesi.edu.gh